

কটনিয়ান

কটন কলেজ ছাত্রসম্ভাৰ
বছৰেকীয়া প্ৰকাশ

●
৪৯তম সংখ্যা

●
১৯৭২-৭৩ চন

●
১৮৯৪-৯৫ শক

কটন কলেজ, গুৱাহাটী

●
সম্পাদনাত
ধৰণীধৰ বৈশ্য

আমাৰ কৃতজ্ঞতা—এই সকললৈ

সম্পাদনা সমিতিৰ সদস্য

অধ্যাপক ববীন গোস্বামী (তত্ত্বাবধায়ক)

অধ্যাপক হেমন্ত কুমাৰ শৰ্মা (সদস্য)

অধ্যাপক শ্ৰীমাংগলাদ শৰ্মা (সদস্য)

সম্পাদনাৰ বিভিন্ন দিশত উপদেশ অগবঢ়োৱা—

অধ্যাপক আনন্দেশ্বৰ শৰ্মা

অধ্যাপক নৱকান্ত বৰুৱা

অধ্যাপক বাঞ্জন মহন্ত

অধ্যাপক বামচৰণ ঠাকুৰীয়া

অধ্যাপক . ৰমেশ পাঠক

অধ্যাপক দিলীপ কুমাৰ বৰুৱা

অধ্যাপক বঞ্জন শইকীয়া

●

এই সংখ্যা 'কটনিয়ান'ৰ বেটুপাত্ৰৰ শিল্পী—

ব্ৰজেন ৰাজখোৱা

ব্যংগ্য চিত্ৰণৰ শিল্পীদ্বয়—

চিদা বৰা

শবৎ বৰুৱা

অঙ্গ সজ্জাত সহায় কৰিছে—

পৰিত্ৰ পূজাৰী

হৰেন মহন্ত

'পূৰ্বদেশ মুদ্রণ'ৰ কৰ্মীবৃন্দ

●

আলোচনীৰ বিভিন্ন দিশত সহায় অগবঢ়োৱা

'কটনিয়ান' বন্ধু

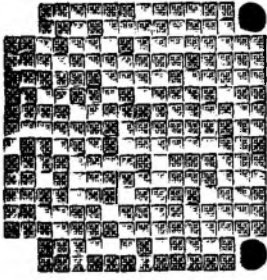
সুবেন্দু নাথ চক্ৰবৰ্তী, সৌৰেন্দু মোহন গোস্বামী,

কিৰিপ চলিহা, শৈল্যধৰ বৰা, গোলক শৰ্মা,

মুকুল নাথ, দীপক চৌধুৰী, অনন্ত শৰ্মা, সদানন্দ নাথ

সুবেশ শৰ্মা, আৰু তৃতীয় ছাত্ৰবাসৰ ছাত্ৰবৃন্দ ।

॥ অসমীয়া বিভাগ ॥

সূচীপত্ৰ

॥ এই সখ্যাত সাদবেবে সজাইছাঁ ॥

সম্পাদকীয়

প্ৰবন্ধ :

মিৰিজয়বীত প্ৰেমৰ স্বৰূপ/এটি আলেখ্য : অধ্যাপক বাজেন মহন্ত	১
কলা আৰু বৰ্তমান সমাজ : প্ৰবীণ কুমাৰ বৰা—	৫
নতুন পুৰুষ আৰু সামাজিক পৰিবৰ্তন : হেমন্ত বৰ্মণ—	১২
সৃষ্টিৰ উৎস বিচাৰি : শৰৎ বৰুৱা—	১৮
সুখ-দুখ চক্ৰাকাৰে ঘূৰে ?? : মোহন চন্দ্ৰ বৰদলৈ—	২২
এজন কবিৰ মৃত্যুত : সূৰ্য্য কুমাৰ দাস—	৪২
অৰুণাচলৰ কেইটিমান কৃষি উৎসৱ : য়েছে দৰজে ঠংটি—	৫২

কবিতা :

পোহৰৰ সন্ধানত : ফণীভূষণ দাস	৮৯
“ক’ববাৰ পৰা এটি কাউৰী” : কৈলাস চন্দ্ৰ দাস	৭
দুটি কবিতা : হেমচন্দ্ৰ কলিতা—	২০
অবিস্মৰণীয় হে ৰাত্ৰি : বাজেন্দ্ৰ কলিতা—	২০
তিনিটা কবিতা : অজিত চন্দ্ৰ তালুকদাৰ—	২১
যাত্ৰা : স্মৃতিৰেখা চৌধুৰী—	২১
বন্ধ্যন্তৰ বেদনা অসহন তোমাৰ : আনিছ-উল-আলম—	২৭
আৰ্কা : মৃদুল কুমাৰ দাস—	৪১
এটা সূৰ্য্যৰ অৱেষণত : মুনাল কুমাৰ চৌধুৰী—	৪৭
প্ৰতিনিধি : নবীন ভূঞা—	৪৭
প্ৰতিটোপাল তেজ, তেজৰ গৰ্ভত : ধৰণী বৈগু—	৫১
মূৰ্ত্ত পৃথিবীৰ উচুপনি ? : সুবেশচন্দ্ৰ শৰ্মা—	৫৮

গল্প :

মৃত : মদন শৰ্মা—	৮
! : ধীৰেন গোস্বামী—	১৬
যাত্ৰা : খগেন শৰ্মা—	২৮
ছাঁয়াপথ : স্বপ্নালী শইকীয়া—	৩৪
বাস্তৱ : প্ৰদীপ কুমাৰ চেলেং	৪৮
দুটা সৰু গল্প : পৰিত্ৰ পূজাৰী—	৫৭

অনুবাদ কবিতা :

ইবনে কামিৰ কবিতা : অহু—অধ্যাপক মকিবৰ ৰহমান—	৩৩
---	----

একাঙ্কিকা :

এখন পৃথিবী দুখন ছবি : চকিবৰ হচেইন—	৫৯
------------------------------------	----

উপগ্ৰাসিকা :

বন্ধন : আৰাধনা পটঙ্গীয়া—	৬৬
আদৰ্শ সভাৰ অধক্ষৰ ভাষণ—	৬৪

অশ্রু অঞ্জলি মাটিছৌ

আমাৰ কলেজৰ প্ৰাক্তন অধ্যক্ষ ডঃ হীৰণ্য চন্দ্ৰ ভূঞা, অকালতে
মৃত্যুবৰণ কৰা আমাৰ কলেজৰ ছাত্ৰী মৃদুলা দাস আৰু বিজয়ক্ষী
দেৱী, কলেজৰ পুথিভঁৰালৰ সহকাৰী মহঃ ইঁচাক লৈ—

আৰু

যিসকল মহান ব্যক্তিয়ে আমাক এৰি থৈ গ'ল—
তেখেত সকললৈ ।

সংবাদসূচী

১৯শ সংখ্যা, ১৯৭১-৭৩ চন

আমি আৰু আমাৰ ভৱিষ্যত

দেশৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান নিবহুৱা সমস্যা আৰু অৰ্থনৈতিক বিশৃঙ্খলাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত উঠি অহা প্ৰতিজন যুৱক-যুৱতীৰ মন এটা প্ৰশ্নই মাথো ব্যতিব্যস্ত কৰি তুলিছে “ভৱিষ্যতে আমি কি কৰিম”। এনে এটা সময় আছিল যেতিয়া কলেজ বা বিশ্ব-বিদ্যালয়ৰ স্তৰ অতিক্ৰম কৰিয়েই নিযুক্তিৰ আশা কৰিব পৰা গৈছিল। প্ৰত্যেকজন বিদ্যাৰ্থীৰ সন্মুখতেই এটি প্ৰতিশ্ৰুত ভৱিষ্যত আছিল; কিন্তু স্বাধীনতাৰ পাচত তথা বৰ্তমান সময়-ছোৱাত জ্বাৰান্ত পঞ্চবাৰ্ষিক পৰিকল্পনাবোৰৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত উত্তৰ হোৱা নিবহুৱা সমস্যাই প্ৰতিজন যুৱক-যুৱতীৰ সন্মুখতে দাঙি ধৰিছে—এক অনিশ্চিত অন্ধকাৰময় ভৱিষ্যত।

বৰ্তমান সমাজৰ বাস্তৱতাৰ লগত একো মিল নথকা প্ৰচলিত শিক্ষা-পদ্ধতি নিবহুৱা সমস্যাৰ এটা প্ৰধান কাৰণ। দেশক শোষণ কৰিবলৈ বৃটিছ চৰকাৰে সৃষ্টি কৰা ঔপনিবেশিক শিক্ষা পদ্ধতিকে বাহাল ৰখাৰ ফলত নিবহুৱা সমস্যাই ক’লোচাছৰ মূৰ্ত্তিধাৰণ কৰিছে। ফলস্বৰূপে আজি প্ৰতিজন যুৱক-যুৱতী গভীৰ হতাশা আৰু অস্থিৰতাৰ বলি হব লগা হৈছে। শিক্ষাৰ প্ৰধান উদ্দেশ্য যদি আত্ম-নিৰ্ভৰশীল হবলৈ শিকোৱা— তেনেহলে আমাৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাই প্ৰত্যেককে আত্মনিৰ্ভৰশীল হবলৈ শিকাৰ লাগিব। কিন্তু বৰ্তমান শিক্ষা-পদ্ধতিত আত্মনিৰ্ভৰশীলতাৰ উপাদান নোহোৱাৰ ফলতেই ভৱিষ্যতে “কি হম, কি কৰিম” এই এটা প্ৰশ্নৰ সন্মুখীন প্ৰতিজন যুৱক-যুৱতীয়ে হব লগা হৈছে।

দেশৰ ক্ৰমবৰ্দ্ধমান দাৰিদ্ৰ্য, অৰ্থনৈতিক সংকট, সামাজিক বৈষম্য, আৰু ভৱিষ্যতৰ নিবাশাই বৰ্তমান যুৱ-সমাজক পংগু, বিশৃঙ্খল, তথা স্থবিৰ কৰি তুলিছে। বৰ্তমান দেখা দিয়া মূল্য-বৃদ্ধিৰ সমস্যা, দেশৰ কৰ্ণধাৰ সকলৰ অপৰিপক বুদ্ধিমত্তা তথা অদূৰদৰ্শিতাই বৰ্তমান যুৱ-সমাজক দিশ-হাৰা কৰি তুলিছে। কিন্তু এই সন্ধিক্ষণত পথ-নিৰ্দেশন কৰিবলৈ, পথ-নিৰ্দেশকৰ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰিবলৈ কোনো আগবাঢ়ি অহা নাই। বৰ্তমান আমাৰ সমাজৰ বুদ্ধিজীৱীসকলে এই ভূমিকাত অৱতীৰ্ণ হোৱাৰ পৰিৱৰ্তে গজ-দন্ত মিনাবত উঠি আশ্ৰয় লৈছে বা বিলাসী মানৱতাবাদৰ ছাঁত জিৰণি লৈ স্তম্ভিত লাভ কৰিছে অথবা ঘৃণেধৰা পাণ্ডিত্যৰ কচৰং কৰাত ব্যস্ত হৈছে। গতিকে উপযুক্ত নেতৃত্বৰ পৰা বঞ্চিত, উপযুক্ত শিক্ষাৰ পৰা বঞ্চিত আৰু নিশ্চিত ভৱিষ্যতবিহীন আজিৰ যুৱ-সমাজে নিজেই নিজৰ পথৰ সন্ধান কৰিব লগা হৈছে। গতিকে আজিৰ যুৱ-সমাজ নিজৰ বিচাৰ বুদ্ধিৰ ওপৰত বেছি আত্ম নিৰ্ভৰশীল হবলৈ বাধ্য। এই আত্ম-নিৰ্ভৰশীলতাই যদি কেতিয়াবা আত্ম-কেন্দ্ৰিকতাৰ সৃষ্টি কৰে, তেতিয়াহলে তাৰ বাবে দায়ী আমাৰ সমাজেই।

আদৰ্শৰ নামত সাজি আমাৰ মাজত শিক্ষাক শোষণৰ নামতহে ব্যৱহাৰ কৰা যেন লাগে। ভাৰতীয় অৰ্থনৈতিক অৱস্থা এতিয়াও অনুন্নত আৰু শোষণ মুখী হৈয়েই আছে। এই অৰ্থনীতিৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বৰ্তমান শিক্ষা-পদ্ধতিৰ স্থিতিৱস্থাও বাহাল ৰখা হৈছে।

এতিয়া প্ৰশ্ন হয় বৰ্তমান অৰ্থনৈতিক গাঁথনিৰ ভিতৰত থাকি শিক্ষা-ব্যৱস্থাক জনসমাজমুখী কৰা সম্ভৱ নে? এইটো বিজ্ঞানসন্মত সত্য যে শিক্ষাৰ মুখ্য উদ্দেশ্য সদায় সমাজৰ অৰ্থনৈতিক গাঁথনিৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল। যিহেতু আমাৰ অৰ্থনৈতিক গাঁথনি অৰ্ধসামন্তবাদী, ঔপনিবেশিক গতিকে শিক্ষা-ব্যৱস্থাও ইয়াৰ পৰিপন্থী হবলৈ বাধ্য। যদিও বৰ্তমান এনে অৰ্থনৈতিক গাঁথনিৰ ভিতৰত থাকি শিক্ষা ব্যৱস্থাৰ আমূল পৰি-বৰ্তন কৰা সম্ভৱ নহয়, তথাপিও এই শিক্ষা পদ্ধতিকে আকোৱালি লৈ যুৱ-সমাজে অন্ধকাৰময় ভৱিষ্যতক সদায় আলিঙ্গন জনাব নোৱাৰে। এই অৱস্থাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত বৰ্তমান ছাত্ৰসকলে কি কৰা উচিত তাক ভেঙলোকে নিৰ্ণয় কৰিবৰ হ'ল।

ধনুবাদ
ধনু নৈশ্য
সম্পাদক, কটনিয়ান
৫৯ তম সংখ্যা

মিৰিজীৱনী

প্ৰেমৰ স্বৰূপ / এটি আলোচনা

অধ্যাপক বাৰ্জেন মহন্ত

প্ৰেম আৰু জীৱন দুটা পৃথক প্ৰতীতি হলেও জীৱনক এৰি প্ৰেমৰ উপলব্ধি নহয়। প্ৰেম আৰু জীৱনৰ জন্যজনক সখ্যক। প্ৰেম আত্মজ্ঞ আৰু জীৱনৰ পৰিপূৰক। মানৱ জীৱনৰ—আনকথাত আত্মাৰ উৎকৰ্ষ সাধনত প্ৰেমৰ অপাৰ মাহাত্ম্য, কিয়নো প্ৰকৃত প্ৰেমৰ জৰিয়তে আত্মিক উৎকৰ্ষ সাধন কৰি জীৱনৰ পূৰ্ণতা লাভ কৰা হয়। মানৱ আত্মাত 'অহং' স্বৰূপটি থাকে মানে প্ৰেমক আত্মাৰ এটা বিশিষ্ট গুণ বুলি অনুভূতি হয়। যি মুহূৰ্ত্তত 'অহং' ভাৱৰ বিনাশ হয়, সেই মুহূৰ্ত্ততে মানৱ আত্মা স্বৰ্গীয় স্তৰলৈ উন্নীত হয়। সেই অৱস্থাত প্ৰেম আত্মাৰ গুণবিশেষ হৈ নাথাকে—পৃথক প্ৰতীতি বুলি অনুভূত ভিন্ন সত্তা দুটি একীভূত হৈ পৰে। আধ্যাত্মিক দৃষ্টিত এয়ে প্ৰেমৰ মাহাত্ম্য। কিন্তু প্ৰেম যিমানৈই মহান নহওক, যিমানৈই মহিমা-মণ্ডিত নহওক, লৌকিক জীৱনত প্ৰেমৰ পথ সদায় 'সেন্দূৰীয়া আলি' নহয়, বৰং এই পথ যেন খুবৰ ধাৰ, নুতাৰ সাঁকো। হয়তো তেনে হোৱাটোই বাঞ্ছনীয়; কিয়নো কণ্টকিত পথ অতিক্ৰম কৰি গৈও লক্ষ্যত উপনীত হ'ব পাৰিলেহে সিদ্ধি লাভ হয়—প্ৰেমৰ একক চিন্তাত আত্মানিৰিষ্ট প্ৰণয়ী-প্ৰণয়িনীয়ে সেই বিন্দুত হৈ স্বেমহিম্নি মণ্ডিত হৈ আত্মিক উৎকৰ্ষ সাধনত কৃতকাৰ্য্য হয়।

প্ৰেমৰ এনে এক গূঢ় তথ্যৰেই মূৰ্ত্তক অভিব্যক্তি প্ৰকটিত হৈছে উপন্যাস-সম্ৰাট বৰ্জনীকান্ত বৰদলৈ দেৱৰ 'মিৰি জীৱনী' উপন্যাস খনিত। উপন্যাসৰ নায়ক-নায়িকা জঙ্কি আৰু পানেইৰ প্ৰণয়ৰ চিত্ৰাঙ্কনৰ জৰিয়তে প্ৰেমৰ এই মহান তথ্যৰ পৰিস্ফুৰণ কৰাটোৱেই বৰদলৈদেৱৰ চিত্তাকৰ্ষক সামাজিক উপন্যাস 'মিৰিজীৱনী'ৰ মূল প্ৰতিপাদ্য বিষয়।

স্বৰ্গগৰ্ভা সোৱনশিৰি। হেৰোৱা অতীতৰ অযুত ইতিহাসৰ সাক্ষ্য দি নিৰ্দিষ্ট গতিপথেদি চিৰ প্ৰবাহমান সোৱনশিৰি। অনতিদূৰত মিৰি গাওঁ এখনি। সোৱনশিৰিৰ তীৰভূমি অঞ্চলৰ ভূঁইতলীখনত মিৰিহঁতে নাওলৰ শিবলত সোণগুটি সিঁচে, সোৱনশিৰিক লৈ জীৱনৰ স্বপ্ন ৰচে—হেজাৰ স্বপ্ন।

তেনে এখন ভূঁইতলীয়ে 'মিৰিজীৱনী'ৰ নায়ক-নায়িকা জঙ্কি-পানেইৰ প্ৰথম মিলনভূমি। নিজৰ খেতি ৰাখিবলৈ যোৱা কিশোৰ-কিশোৰী জঙ্কি-পানেয়ে সোৱনশিৰিৰ পাৰৰ বিজ্ঞ-ভূমিত প্ৰকৃতিৰ কোলাত মুকলি মন লৈ উমলি-জামলি দিন অতিবাহিত কৰাৰ লগে লগে ইটয়ে সিটিৰ ওচৰ চাপি যায়, সিহঁতৰ শিশুশুলভ প্ৰাণত 'ভাল পোৱা' ভাবে অঙ্কুৰ মেলে আৰু সময়ত গৈ সেই ভালপোৱাৰ পৰাই প্ৰণয়ৰ গজালি মেলে। জঙ্কি আৰু পানেই পৰস্পৰে গভীৰভাৱে আকৃষ্ট হ'বলৈ

ধৰে। শেষত গৈ এনে এক পৰিস্থিতিৰ উদ্ভৱ হ'ল যে সিহঁতৰ কোনোৱে কাকো এৰি থাকিব নোৱাৰাত পৰিল, আৰু দৈৱবো কি ইচ্ছা! কাতিমহীয়া নৰাছিগা বিহুত ডেকা-ডেকেবীহঁতে দল বান্ধি আঁঠু লোৱাৰ বেলিকা জঙ্কি-পানেয়ে একেলগে বহি আঁঠু ললে, ভোজ খোৱা সময়তো দুয়োজনে মুখামুখিকৈ বহিবলৈ পালে। তাৰ পিছত, জ্যোৎস্না-স্নাত কোনো এটি নিশা সোৱন-শিৰিৰ শুভ্ৰ বালিত দুয়োজনে কৰ্মিং কাৰ্টাঙক সাক্ষী কৰি প্ৰতিজ্ঞা কৰিলে জীৱনান্তেও এৰাএৰি নহবলৈ। জঙ্কিয়ে ক'লে.— 'লাহৰি এ, এই জনম থাকে মানে মই তোক ভাল পাম।' আৰু পানেই? পানেয়েও বালিকাসুলভ লাজ কাটি কৰি থৈ মুক্তকাঠে ক'লে,— 'মই তোলৈকেহে যাম। আজি এই সোৱনশিৰিৰ বালিত থিয় হৈ কৰ্মিং কাৰ্টাঙক সাক্ষী কৰিলোঁ।' সহজ সবল মিৰি চেনেঙ জঙ্কি আৰু তাৰ চেনেহৰ কনেঙ পানেইৰ এয়া প্ৰাণৰ আবেদন।

কিন্তু—!

এৰা, জঙ্কি আৰু পানেইৰ মাজলৈ আহিলে এটা বিৰাট 'কিন্তু'। সিহঁতৰ ভাগ্যই আনপথেদি গতি কৰিলে। দুয়োৰে মিলন পথত প্ৰতিবন্ধক উপস্থিত হ'ল। প্ৰতিবন্ধক সৃষ্টি কৰিলে পানেইৰ মাক-বাপেকে, বিশেষকৈ বাপেকে। মাক-বাপেকৰ একেটি সন্তান পানেই—চক্ৰমণি আলাসৰ লাক। সেয়ে, ভাল দৰা এজনত সোধাব পৰাটোই বাপেকৰ প্ৰবল ইচ্ছা। বাপেক টামেদে চিন্তা কৰিলে কুমুদলৈ। ধনীগামৰ ল'ৰা কুমুদলৈ দিব পাৰিলে পানেই সুখেৰে থাকিব পাৰিব। একুবিয়া চিন্তাৰ টামেদে সিদ্ধান্তই কৰি পেলালে—পানেইক কুমুদলৈকে দিয়া হব। এই বিষয়ে ছোৱালীৰ কিবা আপত্তি থাকিলেও সি নুশুনে; চক্ৰক সূৰি চাউল সিজোৱা বিধৰ লোক সি নহয়। মাক নিৰময়ে হলে জীয়েকৰ প্ৰাণৰ কথাৰ ভূ নোপোৱাকৈ থকা নাছিল—নাৰীয়ে নাৰী হৃদয়ৰ কথা গম পায়। মাকে জীয়েকৰ মনৰ খবৰ ৰাখে। সেইবাবে নিৰময়ে

টামেদৰ ওচৰত এটি মূহু আপত্তি তুলিছিল। কিন্তু টামেদৰ ওচৰত সেই আপত্তি ফুটুকাৰ ফেন, বালিৰ বান্ধ। নিৰমাইৰ আপত্তি, পানেইৰ নিজৰ আপত্তি কোনোটোৱে টামেদৰ কাণত নোসোমাল। তাৰ সিদ্ধান্তত সি দৃঢ়, কঠোৰ, অটল। 'মই তালৈকে (কুমুদলৈ) দিম।' —এয়ে আছিল টামেদৰ সিদ্ধান্ত। কেও কিছু নোহোৱা ছাল-ছিগা জঙ্কিলৈ পানেইক সি নিদিয়ো— নিদিয়ো।

টামেদৰ বাধায়ে কিন্তু জঙ্কি-পানেইৰ প্ৰণয়ৰ সোঁতটিক প্ৰতিহত কৰিব নোৱাৰিলে। নোৱাৰাটোই স্বাভাৱিক। কাৰণ, জঙ্কি-পানেইৰ প্ৰেম আচল প্ৰেম, প্ৰকৃত প্ৰেম। শুদ্ধ প্ৰেমে প্ৰকৃত প্ৰণয়ী-প্ৰণয়িনীকহে প্ৰেমৰ পথত পৰিচালিত কৰে: "(And) think not you can direct the course of love, For love, if it finds you worthy, direct your course."— খেলিল জিৱৰালৰ 'Prophet')

জঙ্কিকো পৰিচালনা কৰিলে তাৰ প্ৰণয়ে। কুমুদ ধনী বাবেই পানেইক লাভ কৰিব, আৰু নিজৰ দাবিদ্বাৰ বাবে সি তাৰ হিয়াৰ ধনক হেৰুৱাব— এইটো সি কোনোপধ্যেই হব নিদিয়ো। সি থিৰাং কৰিলে—সি ধন আৰ্জিব, ধন আৰ্জিব পানেইক লাভ কৰাৰ নিমিত্তেই।

এই উদ্দেশ্য লৈ জঙ্কি গ'ল ঘূণা সৃষ্টিলৈ। ঘূণা সৃষ্টিৰ মাহীয়েকৰ ঘৰত থাকি সি ধন উপাৰ্জনত মনোনিবেশ কৰিলে। কিন্তু তাতো সি এক পৰীক্ষাৰ সন্মুখীন হব লগীয়াত পৰিল। ঘূণাসৃষ্টিৰ কপহী গাভৰু ডালিমী জঙ্কিৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হৈ তাৰ কাষ চাপি আহিল প্ৰণয়ৰ আকৃষ্টি লৈ। জঙ্কিৰ স্মৃতি-স্মৃতিৰ সমভাগী হৈ ডালিমীয়ে তাইৰ সবল প্ৰাণৰ প্ৰেম নিবেদন কৰিলে জঙ্কিলৈ। জঙ্কি পুনৰ এক জটিল সমস্যাতে পৰিব লগীয়া হ'ল। কিন্তু সেই সমস্যাকো জঙ্কিয়ে হেলাবঙে সমাধান কৰিলে। পানেইৰ প্ৰতি থকা তাৰ নিবিড় প্ৰেমে সকলো সমস্যাৰ পৰা মুক্ত হবলৈ সদায় সকলো প্ৰকাৰ অনুপ্ৰেৰণা যোগাই থাকিল।

তথাপি ডালিমীক সি নিষ্ঠুৰভাৱে উপেক্ষা কৰা নাছিল, বৰং তাইকো সি গ্ৰহণ কৰিছিল; গ্ৰহণ কৰিছিল ভগ্নীৰূপে।

পানেইৰ যে কোনো সমস্যা নাছিল, তেনে নহয়। বৰং তাইৰ সমস্যা জঙ্কিতকৈ গুৰুতৰ। বাপেক-মাকৰ কড়া শাসন—জঙ্কিৰ প্ৰতি থকা সকলো ভাব জলাঞ্জলি দি তাই কুমুদক বিয়া কৰাব লাগিব; ঘৰ-জোঁৱাই খাটিবলৈ অহা কুমুদত তাই মন-প্ৰাণ অৰ্পণ কৰিব লাগিব। কিন্তু জঙ্কিৰ দৰে পানেয়ো অচল-অটল। মাক-বাপেকে তাইক সেও মনাব নোৱাৰিলে, কুমুদৰ সকলো চেষ্টা তাইৰ ওচৰত ব্যৰ্থ হ'ল। শেহান্তত কোনো এটি নিশাত পানেই তাইৰ হৃদয়-দেৱতা জঙ্কিৰ লগত পলাই গ'ল। এমাহ কাল ধৰি অগম্য অটবীত দৈহিক কষ্ট ভোগ কৰি হলেও মনৰ পৰম শান্তিৰে কাল যাপন কৰিলে। সৰুৰে পৰা সোৱণশিৰিৰ ভূঁইতলীত একেলগে নাওঁ খেলি, বিহুগীত গাই প্ৰকৃতিৰ কোলাত ডাঙৰ-দীঘল হোৱা জঙ্কি-পানেই পুনৰপি প্ৰকৃতিৰ কোলাতেই আশ্ৰয় ললে।

—জঙ্কি-পানেইৰ পলাতক জীৱনো নিষ্ফলক হ'ল। কোনো এক অন্তত মুহূৰ্ত্তত টামেদ, কুমুদ প্ৰভৃতি মিৰি দলটোৰ হাতত সিহঁত ধৰা পৰিল। জঙ্কি-পানেইৰ মূৰত সৰগ ভাগি পৰিল। সিহঁতৰ পুনৰ বিচ্ছেদ আহিল। আদালতত গোচৰ তৰা হ'ল; আদালতৰ ৰায় অনুযায়ী পানেইক বাপেকৰ ঘৰত আটককৈ ৰখা হ'ল। জঙ্কি-পানেইৰ শাৰীৰিক বিচ্ছেদে কিন্তু মনৰ বিচ্ছেদ আনিব নোৱাৰিলে। সিহঁতৰ প্ৰণয়ৰ বান্ধু অকণো শিথিল নহ'ল। বৰং এই বিচ্ছেদৰ ফলত সিহঁতৰ প্ৰণয় গভীৰৰ পৰা গভীৰতৰহে হ'ল। কাৰণ—
“Love knows not into depth until the hour of separation.”
হিয়াৰ মাজত অহৰহ জলি থকা বিৰহানলত দন্ধ হৈ পানেই স্ব-ইচ্ছাৰে পুনৰ পলাই গ'ল। দেৱতাশূন্য উকা মন্দিৰত পূজাৰিণী থাকিব নোৱাৰে। সেইহেতু তাই জঙ্কিৰ অন্বেষণত পুনৰ ওলাই

গ'ল। আনহাতে বিৰহবিধুৰ জঙ্কিৰ কাণতো পানেইৰ পলায়ণৰ বাতৰি পৰিলগৈ আৰু সিও একে পন্থাকে অৱলম্বন কৰি পানেইৰ অনুসন্ধানত লাগিল।

ঠিক এই পৰ্য্যায়ত আৰম্ভ হ'ল সিহঁতৰ চৰম পৰীক্ষা। সিহঁতৰ জীৱন-সমুদ্ৰত আৰম্ভ হ'ল প্ৰলয়ঙ্কৰী চাকনৈয়া, যি চাকনৈয়াত পৰি দুয়োটি কেনিবা উটি গ'ল কোনো এক নেদেখা পুৰলৈ। দুয়োজনৰ ইটিয়ে সিটিক বিচাৰি ফুৰেতে দুৰ্ভাগ্যক্ৰমে সিহঁত পৰিলগৈ দুবৃত্ত অমানুহ গাছি-মিৰিহঁতৰ কবলত। জঙ্কি-পানেইৰ বুকুৰ বেদনা প্ৰাণৰ বিননি গাছিহঁতে বুজি নাপালে, বুজিব নোৱাৰিলে। সেইবাবে সিহঁতে নিফলুশ প্ৰেমিক-প্ৰেমিকাহালক চোৰ চুৰনী বুলি দোষী সাব্যস্ত কৰিলে আৰু কিবিলি পৰা হাঁহিৰ খলকনি তুলি জীয়াই জীয়াই নিঃশেষ কৰি দিলে দুখনি ফুলকুমলীয়া অন্তৰ। দুবৃত্ত গাছিহঁতে দুয়ো-টিকে হাতে ভৰিয়ে বান্ধি একেলগে শেলবিদ্ধ কৰি উটুৱাই দিলে সোৱণশিৰিৰ সোঁতত। জঙ্কি-পানেইৰ জীৱদ্ধশা এনে এক হৃদয়বিদাৰক পৰিস্থিতিতেই অন্ত পৰিল। “পানেই, তই মোৰ নিমিত্তেহে মাৰ-বাপেৰক এৰি আহি মৰিলি; ময়ে তোৰ দোষৰ ভাগি।”—মৃত্যু যন্ত্ৰণাত ছট্-ফটাই থকা জঙ্কিৰ এয়া গগন বিদাৰি যোৱা হিয়াভগা কৰুণ বিননি। নিজৰ মৃত্যু-যন্ত্ৰণাতকৈও তাৰ বাবে প্ৰাণ আছঁতি দিবলগীয়া হোৱা চেনেহৰ কনেও পানেইৰ মৃত্যুৱেহে তাক বেছি দুখ দিছে। আৰু পানেই? আসন্ন নিশ্চিত মৃত্যুৰ বিভীষিকা দেখিও তাই কব পাৰিছে—

“নকৰিবি বয়ে ঐ, নাকান্দিবি চেনেও ঐ

মনলৈ নানিবি শোক।

ই পুৰী এৰি থৈ, পামে গৈ বেগাম ঐ

দুখৰে যে পৰিব ওৰ।”

ইহজীৱনত নহলেও সিপুৰীত সিহঁতৰ দুখৰ ওৰ পৰিব, সিহঁতৰ পুনৰ মিলন হব—এয়া তাইৰ অন্তৰৰ উপলক্ষি, সেইবাবে নিজে জলি-পুৰি মৰিও, যন্ত্ৰণাত ছটফটাই থাকিও প্ৰাণৰ চেনেওক ভয় কৰিবলৈ হাক

দিছে, নাকান্দিবলৈ অনুবোধ কৰি। প্ৰকৃত প্ৰেমৰ মাহাত্ম্যেৰে তাই মহিমামণ্ডিত।

পানেইৰ বিননিত ফুটি ওলোৱা আশাবাদৰ স্তব, পাৰত্ৰিক জীৱনৰ নিৰ্মল নিৰুলুৰ মিলন-মাধুৰ্য্যমাৰ আশাৰ স্তব এটি তলৰ কবিতা কেইফাঁকিতো ধ্বনিত হৈছে :—

“We two,” she said, “will seek the groves
Where the lovely Mary is.”

... ..

“There will I ask of the christ, the Lord,
Thus much for him and me :
Only to like as once on earth
With love, only to be,
As then awhile, for even now
Together, I and he.”

ইয়াতো D. G. Rossetti ৰ কাব্যৰ প্ৰেমিকাই তাইৰ প্ৰেমিকক পৰজীৱনৰ স্বৰ্গীয় মিলনৰ আশা ব্যক্ত কৰিছে।

বৰদলৈদেৱে এনেদৰে তেওঁৰ ‘মিৰি জীৱনী’ত জঙ্কি পানেইৰ প্ৰণয়ঘটিত কাহিনীটিৰ জৰিয়তে প্ৰকৃত প্ৰেমৰ চানেকি এটি ডাঙি ধৰিছে। প্ৰকৃত প্ৰেমৰ স্বৰূপ সম্পৰ্কে মহাকবি কালিদাসে কৈছে—

“অনাতুৰোৎ কথিতয়ো প্ৰসিদ্ধতা
সৰভাগমেনাপি বতিন্ মাং প্ৰতি।
পৰস্পৰ প্ৰাপ্তিৰ্নিৰাশয়োৰ্বৰং
শৰীৰনাশেহপি সমানানুৰাগয়োঃ ॥”

ভাংপৰ্য্য এই যে প্ৰেমিক প্ৰেমিকা এহালৰ এজন যদি উৎকণ্ঠিত হয়, অথচ আনজন সম্পূৰ্ণ উদাসীন হয়, তেন্তে সেই প্ৰেম প্ৰকৃত প্ৰেম নহয়; তাত প্ৰেমৰ মাধুৰ্য্য ফুটি নুঠে। পক্ষান্তৰে দুয়োজনাই যদি পৰস্পৰৰ প্ৰতি ব্যাকুল হয়—ইজনে সিজনৰ প্ৰতি প্ৰাণ আছাঁত দিবলৈ কুণ্ঠা বোধ নকৰে, প্ৰাণান্তেও প্ৰণয়ীৰ প্ৰতি থকা ভালপোৱাৰ কোনো হ্রাস ক্ৰুটি নহয়, সেই

প্ৰেম প্ৰকৃত প্ৰেম; তেনেকুৱা প্ৰেমিক সঁচা প্ৰেমিক। পৰস্পৰক নোপোৱাকৈ সিহঁতে মৃত্যু বৰণ কৰিব লগীয়া হলেও, সিহঁতৰ প্ৰেমহে বিশুদ্ধ প্ৰেম। জঙ্কি আৰু পানেইৰ যি প্ৰণয় সেই প্ৰণয়ত মহাকবি কালিদাসৰ এই উক্তিৰ আক্ষৰিক যথার্থতা নিহিত আছে। জঙ্কি যেনেদৰে পানেইৰ বাবে ব্যাকুল, উৎকণ্ঠা সেইদৰে পাণেয়ো সমানে জঙ্কিৰ প্ৰতি ব্যাকুল। প্ৰণয়ৰ খাটিবত, ভালপোৱাৰ স্বার্থত দুয়োটিয়ে জীৱন সৰ্বস্ব আহঁতি দিছে।

জঙ্কি-পানেইৰ প্ৰেম দেহজ-সৌন্দৰ্য্য সম্ভোগ লিপ্সা বিবৰ্জিত প্ৰেম। আন কথাত কবলৈ হলে সিহঁতৰ প্ৰেম কামনাৰ ক্লেদেৰে কলঙ্কিত নহয়; লালসা বা কামনাৰ বহু উৰ্দ্ধত সিহঁতৰ এই নিৰুলুৰ প্ৰেম। সেই প্ৰেম বিশুদ্ধ আত্মজ প্ৰেম আৰু সেই প্ৰেমৰ পৌতত পৰিতৃপ্ত আত্মাৰ মিলনতেই সিহঁতে পৰিশেষত জীৱনুজ্জ্বলিত কৰিলে। বৰদলৈদেৱে এই তথ্য ডাঙি ধৰিছে উপহাস খনিত গোৰবেলিত নিৰমাইৰ সপোনৰ জৰিয়তে। নিৰমায়ৈ সপোনত দেখিছে—জঙ্কি-পানেই আগতকৈ বহুত বগা হৈছে—সিহঁতৰ দেহ সোঁঠ বহুগুণে বৃদ্ধি হৈছে। সিহঁতৰ দেহত ফুটি উঠা আভা স্বৰ্গীয় আভা। সেই আভাত যেন প্ৰেমিক প্ৰেমিকা দুটি উদ্ভাসিত হৈছে। নিৰমায়ৈ আকৌ দেখিছে—কোনো এক শৈলশিখৰত জঙ্কি আৰু পানেই একত্ৰে উপবেশন কৰিছে। নিৰমায়ৈ সিহঁতক অৱবোধন কৰিবলৈ মাতিছে। কিন্তু নিৰমাইৰ আহ্বান প্ৰত্যাধান কৰি পানেয়ে কৈছে—
“আই, যাব নোৱাৰোঁ, ইয়াৰ পৰা নামিব নোৱাৰোঁ।”
পানেইৰ এই কথাৰ দ্বাৰা বুজোৱা হৈছে সিহঁত পাৰ্থিৱ জীৱনৰ আৱেষ্টনীৰ মাজত আৰু নাই, সিহঁত এতিয়া বহু উৰ্দ্ধত। নিৰ্মল প্ৰেমৰ জয়গান গাই, প্ৰেমৰ মাহাত্ম্যেৰে নিজক মহিমামণ্ডিত কৰি জঙ্কি-পানেই গুচি গ’ল সৌ চিৰস্বথ চিৰশান্তিৰ ধামলৈ। তাৰ পৰা আৰু সিহঁত নানামে।

কলা আৰু বৰ্তমান সমাজ

শ্ৰীপ্ৰবীণ কুমাৰ বৰা,
প্ৰাগ্ বিশ্ববিদ্যালয় প্ৰথম বাৰ্ষিক।
(বিজ্ঞান শাখা)

মানুহ সামাজিক জীৱ। মানৱ অন্তৰত নিহিত হৈ থকা সৃষ্টি অনুভূতিয়েই, যাক আমি মানবীয়তা আখ্যা দিওঁ, সামাজিক জীৱনৰ ভিত্তি। এই মানবীয়তাৰ অভাৱত সামাজিক জীৱন অসম্ভৱ হ'লহেঁতেন; মানৱৰ সৰ্বতোপ্ৰকাৰ বিকাশো সম্ভৱপৰ নহ'লহেঁতেন।

মানুহৰ অন্তৰৰ সৃষ্টি ভাব কিছুমানৰ মূৰ্ত বা বিমূৰ্ত ৰূপেই হ'ল কলা। জীৱনত সৃষ্টিৰ প্ৰতিবিম্ব প্ৰতিফলিত কৰে কলাই। কলাজ্ঞান-সম্পন্ন এজন মানুহৰ অন্তৰত নাথাকে মলিনতা আৰু নাথাকে কপটতাৰ ভাব। তেনে এজন মানুহৰ ক্ষেত্ৰতেই প্ৰযোজ্য হয়, “সুন্দৰৰ আবাধনা জীৱনৰ খেল।” জীৱনক কলাসুলভ দৃষ্টিভঙ্গীৰে চাব পাৰিলেই বিমল আনন্দৰ সন্ধান পোৱা যায়। কলানুৰাগহীন জনৰ জীৱন আত্মকেন্দ্ৰিক আৰু বৈচিত্ৰ্যহীন। তেনে মানুহৰ জীৱন প্ৰকৃত অৰ্থত পশুৰ জীৱন বুলি আখ্যা দিব পাৰি। সেইবাবেই ছেক্সপিয়েৰে কৈছিল, “The man that hath no music in himself with concord of sweet songs, is fit for treason, stratagems and spoils.” মহাকাব্য ভৰ্তৃহৰিয়েও অনুৰূপ মন্তব্যকেই দি গৈছে, “সাহিত্যসম্পন্ন কলাবিহীনঃ

সাক্ষাৎপণ্ডঃ পুচ্ছবিশানহীনঃ.....”

সামাজিক পৰিবেশৰ প্ৰভাৱৰ পৰা মানুহ আঁতৰি যাব নোৱাৰে। অসীম ব্যক্তিত্বসম্পন্ন যিসকল লোকে সামাজিক জীৱনৰ পৰিৱৰ্তন আনে, অশান্তিৰ পৰিৱৰ্তে শান্তিৰ নিজৰা বোৱায়, সেইসকল লোকো সমাজৰেই সৃষ্টি। সমসাময়িক সমাজেই সৃষ্টি কৰিছিল ভণ্টেয়াৰ, ৰুছ, শঙ্কৰদেৱ, কবীৰ আদি মণীষীসকলক। চতুৰ্দশ শতিকাৰ অসমৰ যি সামাজিক দুৰৱস্থা, তাৰ প্ৰতি বিদ্ৰোহাত্মক অনুভূতিয়েই শঙ্কৰদেৱক ধৰ্মীয় আৰু সামাজিক জাগৰণ অনাত প্ৰেৰণা যোগাইছিল। মহাত্মা গান্ধী আদিৰ ক্ষেত্ৰতো এই কথা বহু পৰিমাণে সত্য।

একেদৰে সমাজ আৰু জীৱনৰ লগতো কলাৰ ওতঃপ্ৰোতঃ সম্পৰ্ক আছে। কলাৰ বিকাশ সামাজিক পৰিবেশ সাপেক্ষ। সামাজিক পৰিবেশৰ বিভীষিকাত কেতিয়াবা সৃষ্টি সৰল কলা সংস্কৃতিও আতঙ্কিত হৈ পৰে। এটা সৰ্বাঙ্গসুন্দৰ পৰিবেশত মানৱ হৃদয়ৰ সৌন্দৰ্যানুভূতি স্বতঃস্ফূৰ্তৰূপে জাগ্ৰত হয় আৰু কলাৰ ৰূপত ই প্ৰকাশ পায়। খৃষ্টীয় পঞ্চম শতিকাৰ ভাৰত-বৰ্ষৰ যি সৃষ্টি পৰিবেশ সেই পৰিবেশত কালিদাসৰ

কলাই কালজয়ী ৰূপ পাইছিল। সাহিত্য, সংস্কৃতি, চিত্ৰাঙ্কণ, ভাস্কৰ্য্য, স্থাপত্য প্ৰভৃতি বিভিন্ন দিশত সেই-সময়ত ভাৰতীয় মনে উন্মুক্ত বিকাশ লাভ কৰিছিল।

সমাজ পৰিবৰ্ত্তনশীল। কালৰ গতিত সমাজৰ ৰূপ বিভিন্ন হয়। কিন্তু কলা অপৰিবৰ্ত্তনীয়; ই সদায়েই মানুহৰ আদৰৰ, মৰমৰ আৰু আনন্দবৰ্দ্ধক। কিন্তু কালৰ তৰঙ্গৰ লুটিবাগৰৰ লগে লগে কলাবীতিৰ পৰিবৰ্ত্তন আহি পৰিছে। যান্ত্ৰিক যুগৰ আগমনৰ লগে লগে পৰম্পৰাগত কলাবীতিৰ যৱনিকা ঘটে। সীমিত সঁজুলি আৰু সীমিত অভিজ্ঞতাবে অতীতত মানুহে যি কলাৰ সৃষ্টি কৰিছিল, আজিৰ মানুহে বিস্তৃত অভিজ্ঞতা আৰু আধুনিকতম সা-সঁজুলিৰে তাতোকৈ উৎকৃষ্ট কলাৰ সৃষ্টি কৰিব পাৰিছে। অতীত চিত্ৰবীতি আৰু বৰ্ত্তমান চিত্ৰবীতিৰ মাজত প্ৰভেদ স্পষ্ট। গ্ৰামফোন, বেডিঅ' আধুনিক কণ্ঠশিল্পীৰ সঙ্গীত পৃথিবীয়ে শুনিব পাৰিছে। চিনেমা বা কথাছবি শিল্পই অভিনয় কলাৰ ক্ষেত্ৰত যুগান্তৰৰ সৃষ্টি কৰিছে।

কলাৰ বাবে কলা সৃষ্টি — (Art is for art's sake) বুলি ভাববাদীসকলে স্বীকাৰ কৰিলেও আজিৰ যুগৰ বাস্তৱবাদী চিন্তাবিদে এই উক্তি স্বীকাৰ নকৰে। কলা হ'ল জীৱন আৰু সমাজৰ বাবে। সমাজ আৰু জীৱনৰ বিপন্ন অস্তিত্ব উদ্ধাৰৰ বাবে কলাৰ প্ৰয়োজন অপৰিসীম। কলাই আমাক জীৱনৰ ব'বে প্ৰয়োজনীয় বিস্তীৰ্ণ জ্ঞান বা শিক্ষা দিব নোৱাৰিব পাৰে; কিন্তু ই আমাৰ জীৱন নিমজ কৰি বিমল আনন্দ প্ৰদান কৰে। গতিকে কলাক ভাবোচ্ছাস মাথোন বুলি ভবা নিতান্তই ভুল।

কিন্তু বৰ্ত্তমান সমাজ ব্যৱস্থাৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত আমাৰ অন্তৰৰ পৰাই স্ক্ৰুমাৰ বৃত্তিসমূহ আঁতৰি যাব খুজিছে। যন্ত্ৰৰ উন্মুক্ত বিকাশে আমাৰ জৈৱিকতা তিলতিলকৈ ধ্বংসৰ ফালে আগবঢ়াই নিছে। যন্ত্ৰৰ দাস মানবৰ মনো যন্ত্ৰচালিতৰ দৰে হৈ পৰিছে। বৰ্ত্তমান 'নতুন পুৰুষ'ৰ মাজত দেখা গৈছে এক নিৰাশ মনোভাব।

নৈৰাশগ্ৰস্ত এই শ্ৰেণী ন-পুৰুষৰ অন্তৰৰ পৰা সৌন্দৰ্য্য-বোধৰ লুপ্ত হৈ গৈছে আৰু লগে লগে কলা-শিল্পৰ ক্ষেত্ৰতো এক বিকৃত ৰূপ ফুটি উঠিছে।

আজি আমি দুৰৱস্থাৰ কবালগ্ৰাসত। ধনীৰ নিষ্পেষণত দৰিদ্ৰৰ জীৱন বৈচিত্ৰ্যহীন হৈ পৰিছে। শোষণৰ শোষণত শোষিত জীৱ-মিত্ৰ। তেওঁলোকৰ বিবেক-বুদ্ধি আৰু সৌন্দৰ্য্যবোধো সেই তথাকথিত শোষণ নকলৰ হাতৰ পুতলা স্বৰূপ হৈ পৰিছে। বহুতো প্ৰতিভাৰে অপমৃত্যু ঘটিছে কেৱল সমাজৰ কাৰণে। আনহাতে কিছুমানৰ ক্ষেত্ৰত কলা হৈ পৰিছে ধন-আৰ্জনৰ উপায়। কলাক ব্যৱসায় হিচাপে গ্ৰহণ কৰি বহুতো লোকে কলাৰ মৌলিক উদ্দেশ্যৰ বিষয়ে পাহৰি গৈছে। উদাহৰণ স্বৰূপে ভাৰতৰ হিন্দী চিনেমাটো আঙুলিয়াই দিব পাৰি। হিন্দী ছবি নিৰ্মাতাৰ মানত কথাছবি মাথোন ধন-আৰ্জনৰ বাট হৈ পৰিছে; বাস্তৱৰ প্ৰতিফলনেৰে সমাজক শিক্ষা দিয়াই যে কথা ছবিৰ উদ্দেশ্য সেইভাবে তেওঁলোকৰ অন্তৰত নাই। প্ৰকৃত কলাকাৰ থাকে জনতাৰ মাজত, জনতাৰ অন্তৰত। তেওঁলোকে জনতাৰ মগ্ন-বাস্তৱত ৰূপায়িত কৰে, জনতাক অনুপ্ৰেৰণা যোগায়।

বৰ্ত্তমান সমাজৰ এনে অৱস্থাত আমাৰ চিন্তাপ্ৰণালী ক্ৰমশঃ ঠেঁক হৈ আহিছে। গতিকে আমাৰ সামাজিক ভবিষ্যত যে ভয়াবহ, তাক স্বীকাৰ নকৰি উপায় নাই।

আমাৰ সমাজ ব্যৱস্থাৰ আমূল পৰিবৰ্ত্তন লাগে। সাম্যবাদী চিন্তাধাৰাৰে আমি চালিত হ'ব লাগে। ইয়াৰ ব্যৱহাৰিক প্ৰয়োগ সম্ভৱপৰ হ'ব লাগে। কিন্তু তমসাস্ফন্ন সমাজলৈ পোহৰ অনা নিতান্তই কঠিন। তাৰ বাবে প্ৰতিজন চিন্তাশীলেই সচেত্ৰ হ'ব লাগিব।

কলাসাধনাও আমাৰ সামাজিক জাগৰণৰ এটা উপায় হ'ব পাৰে। নীৰৱ কবিত্ব আৰু আত্মকেন্দ্ৰিক ভাবোচ্ছাস এৰি আমাৰ শিল্পী-কলাকাৰ, কবি-সাহিত্যিক সমাজ সচেতন হ'ব লাগিব। সমাজলৈ এক খৰটকীয়া পৰিবৰ্ত্তন আনিবৰ বাবে, জনতাৰ হাঁহি-কান্দে'নৰ

সমস্যাবোৰ ফুটাই তুলিবৰ বাবে স্তম্ভৰ আৰাধক কলা-কাৰ সকল সচেষ্টি হ'ব লাগিব। তেতিয়াহে আমি “স্তম্ভৰ আৰাধনা জীৱনৰ খেল” বুলি স্বীকাৰ কৰিব পাৰিম।

বিজ্ঞানৰ লগে লগে যান্ত্ৰিক যুগৰ আগমনি; কিন্তু মানৱতাৰ ফালৰ পৰা যান্ত্ৰিক যুগৰ মূল্যায়ন কেনে হ'ব পাৰে সি আজি চিন্তাৰ বিষয়। সভ্যতাৰ মুখাপিন্ধি যন্ত্ৰশক্তিৰ ছবিয়তে একশ্ৰেণীয়ে আন এশ্ৰেণীৰ পৰা হৰণ কৰিছে মুখৰ ভাত, লগতে অস্থিৰ কৰিছে তেওঁলোকৰ বিবেক আৰু তেওঁলোকক কবি তুলিছে জীৱ-মৃত। মানৱৰ কীৰ্ত্তিয়ে মহাকাশত বিচৰণ কৰিলেও মৰ্ত্ত্যত ই চৰম ব্যৰ্থতাৰ সন্মুখীন হৈছে। যন্ত্ৰৰ উন্মুক্ত বিকাশে স্কুমাৰ বৃত্তিবোৰক পৰোক্ষভাবে ধ্বংসৰ বুকুলৈ ঠেলি দিছে। সেয়েহে এজনা চিন্তাশীল মন্তব্য কৰিছে, “যন্ত্ৰৰ কামেই হৈছে নিষ্পেষণ, জঠৰ যন্ত্ৰত মাতৃ-স্নেহ হ'ব ক'ৰ পৰা?”

যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ অপব্যৱহাৰে আজি সমগ্ৰ মানৱ সভ্যতা বিযাক্ত কৰি তুলিছে। চিন্তাশীল মহলত যান্ত্ৰিক সভ্যতাৰ প্ৰতি ক্ষোভ আৰু ঘৃণাৰ উদয় হৈছে। যন্ত্ৰ আৰু সভ্যতাৰ পৰস্পৰ বিপৰীত গতিত জনসাধাৰণৰ জীৱন বিপন্ন হৈ পৰিছে।

এনে অৱস্থাত কলা আকৌ জীৱনৰ বাবে হ'ব লাগিব। জীৱন-স্তম্ভৰ কৰিব লাগিব কলাই। গণচেতনা মূৰ্ত্ত আৰু ত্ৰবাহিত কৰিব লাগিব। মুষ্টিমেয় কেইজন-মানৱ সোণৰ স্বপ্ন, জনসাধাৰণৰ স্বপ্নত হ'ব লাগিব। মানৱ সভ্যতাৰ প্ৰগতি তেতিয়াহে সম্ভৱ হ'ব।

ক'ৰবাৰ পৰা এটি কাউৰী?

“ক'ৰবাৰ পৰা এটি কাউৰী”

শ্ৰীকৈলাস চন্দ্ৰ দাস

(স্নাতকোত্তৰ প্ৰথম মহলা)

ক'ৰবাৰ পৰা এটি কাউৰী কা কা কবি
আন ক'ৰবালৈ গুচি গ'ল

উদাস ছপৰৰ আকাশত

এটি কাউৰী

তাইৰ বিভোৰ কণ্ঠত

বিশ্বত

বাসন্তী কুলিৰ কাকলি

বিভোৰতাৰ গৰ্ভত

বিলাসী স্মৃতি

আমি যি ভাষাত সপোন দেখোঁ

সেয়ে আমাৰ মাতৃভাষা

ছপৰক ছফাল কৰা

এটি কাউৰী

তাইৰ তন্ময়তাত

মোৰ মাতৃভাষা

“আহিলা” ?

তাই মূৰ তুলি চালে। ভঙা
জেওবাখনৰ অৱশিষ্ট অংশৰ এঠাইত
হাত থৈ মানুহজন বৈ আছিল।
ওঠৰ কোণত হাঁহিৰ খীণ আভাস।
চকুৰ কোণত হাঁহিৰ সামান্যতম
আভাসো অনুপস্থিত। ‘ও’ হাঁহিবৰ
অসফল প্ৰচেষ্টাৰে তাই কলে।
সাধাৰণতে এনেকৈ হাস্যকৰ ভাৱে
পলমকৈ দিয়ে। তাইৰ উত্তৰে
আমোদজনক পৰিস্থিতি এটা সৃষ্টি
কৰাই উচিত আছিল। তাই
কিন্তু অস্বস্তিবোধ কৰিলে। সেই
একেই দৃষ্টি। আজি কিছুদিনৰ
পৰাই মানুহজনৰ নিতান্তই তাৎপৰ্য্য-
হীন দুই এষাৰ কথাতেই তাই
বিজ্ঞাত হবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।
অনবৰতে যেন মানুহজনৰ চকুৰ
চিনাকি দৃষ্টিয়ে তাইক অনুসৰণ কৰিছে,

তাইৰ চকুৰ ভিতৰলৈ, মণিৰ ভিতৰেদি দেহৰ আৰু
ভিতৰলৈ সোমাই গৈছে। আৰু তাই অসহায় বোধ
কৰিছে।

মানুহজন গ’ল।

বাৰাণ্ডাত চকীখন পৰা আছিল। তাই ধলকৈ বহি
পৰিল। সমস্ত দিনৰ ক্লান্তি, শ্ৰম প্ৰকাশ কৰি দীঘল
হামি এটা ওলাই আহিল। মিটিং খনেই দেবি কবালে
তাইক। অনবৰতে হাঁহি, কথাপাতি থকা চকুলা ছোৱালী
বোৰক পঢ়ুৱাই, সিহঁতৰ মনৰ উকা কাগজত তাইৰ

কথাৰ আৰু বহুৱাৰ প্ৰচেষ্টাই তাইৰ মূৰ গৰম কৰি
আনিছিল। তাতে আকৌ মিটিংখনে তাইক দুগুণে
ক্লান্ত আৰু অৱশ কৰি পেলালে।

মাক নাই? ভাইটি!—সিতো ঘৰত থকাটোৱেই
অস্বাভাৱিক। অহ্। হাতখন বুকুত থৈ তাই হালি
দিলে। অসহ্য বিষ। বিষৰ অনুভূতিৰ লগে লগে
মানুহজনৰ কথা, ছোৱালীবোৰৰ উত্তপ্তালি, হেড্‌মিষ্ট্ৰেছৰ
উপদেশ, ভাইটিৰ সম্ভাৱ্য কাৰ্যকলাপৰ ফলাফল— চব-
বোৰ তাইৰ চেতনাৰ পৰা অন্তৰ্ধান হৈ গল। তাইৰ

তুচ্ছ ভৰি আছিল। সমগ্ৰ দেহ কোঙা কৰি অনা যন্তনাই তাইক আকৌ এবাৰ সকিয়ালে যে মৃত্যুলৈ বেছিপৰ নাই। লগে লগে দীৰ্ঘদিনৰ হতাশা, দুঃখ আৰু দেহৰ অদৃশ্য কোনোবা এঠাই দহি নিয়া যন্তনাই তাইক অৱশ্য কৰি পেলালে। আৰু কিমান দিন বাকী? দিনৰ ব্যস্ততাই চব কথা মনৰ পৰা আঁতৰাই ৰাখিছিল—টিউমাৰৰ সতে বাঢ়ি অহা যন্তনাবৰ কথা, লাহে লাহে অকালতে শেষ হৈ অহা তাইৰ চৰিত্ৰৰ বছৰীয়া গাভৰু দেহৰ কথা আৰু মাজে মাজে অনুভৱ কৰিব খোজা নিঃসহায় নিঃসঙ্গতাৰ কথা। মাকে কৈছিল আকৌ এবাৰ ভেলোৰলৈ যাব লাগে। কিন্তু লাভ? মিছা-মিছা টকা এসোপা খৰচ। মাকে এতিয়াও ভাৱে চিকিৎসা কৰিলে তাই ভাল হৈ যাব। তাইৰ হাঁহি উঠে। তাই নকয়। নিজে নিজেই এদিন চববোৰ জানিব। তাই নিৰ্বিকাৰ হৈ থাকিব খোজে। স্কুল, ঘৰৰ সমস্যা, বন্ধাৰ খৰচ, ভাইটিৰ উদ্ভগালি, দৰ্মহা বৃদ্ধি আদিক লৈয়ে ব্যস্ত থকাৰ প্ৰয়াস। কেতিয়াবা ছোৱালীবোৰৰ মুখলৈ চাই তাই কঁপি উঠে একমুহূৰ্ত্তৰ বাবে তাই খৰ হৈ ৰয়, তাৰ পিছত আকৌ সিহঁতৰ মূৰত কথাবোৰ স্মৃতিয়াই দিয়াৰ প্ৰচেষ্টাত ব্যস্ত হৈ পৰে। কেতিয়াবা ভাৰা ঘৰত থকা সেই মানুহজনৰ চকু হালে তাইক খেদি ফুৰে। দুয়োটা ঘৰৰ মাজত থকা বাহঁৰ জেওৰাখনৰ অৱশিষ্ট অংশৰ ওপৰেদি মানুহজনৰ ভৰিহাল আগুৱাই আহিলে তাই দুৰ্বল হৈ পৰে। মানুহজনে আগুৱাই আহি কি মোধে? তাই নুশনে।

প্ৰথমতে তাইৰ ভয় লাগিছিল। তাইৰ হাতৰ আঙুলিবোৰৰ ওপৰেদি মানুহজনৰ খহটা আঙুলিবোৰ পিচলি গৈছিল। আঙুলিবোৰৰ ওপৰত ওঠৰ উম। আঙুলিবোৰৰ ওপৰেদি মানুহজনৰ তপত নিশাহ এজাক ধীৰ বতাহৰ দৰে বাগৰি গৈছিল। তাৰ পিচত মানুহজনে বহু কথা কৈছিল। একাৰ নামিবলৈ ধৰিছিল। কবলৈ তাই একো বিচাৰি নেপালে। মানুহজন গুচি গৈছিল হাঁ এটাৰ দৰে। মানুহজন গুচি যোৱাৰ পিচত

লাহে লাহে অসহ্য বিষ আৰু যন্তনাই তাইক চেপি আনিছিল। নিশা তাইৰ টোপনি নাছিল। শেষ আগষ্টৰ আবেলিৰ বতাহ। পাতৰ কঁপনিৰ শব্দ, নদীৰ সোঁতৰ শব্দ, ফুটপাথেৰে যোৱা মানুহবোৰৰ জোতাৰ খট্ খট্ শব্দ, ছোৱালীবোৰৰ উচ্ছসিত কথা-বতৰা, খিলখিল হাঁহিৰ শব্দ—চববোৰ বহুদূৰৰ পৰা ভাঁহি অহা যেন লাগিছিল তাইৰ, যেন সপোনৰ অৰ্ধচেতন অৱস্থাৰ মাজেৰে ভাঁহি অহা অস্পষ্ট ছবিৰ টুকুৰা কিছুমান। তাই চকু মেলি চালে। সৰু সৰু বনৰীয়া ফুলবোৰ, গছবোৰৰ সেউজী পাতবোৰ জোৰে জোৰে লৰিছে, নদীৰ বুকুত লাহে লাহে বিলীয়মান দিনান্তৰ শেষ ৰংখিনি জ্বলিকিছে, ওচৰত কৰবাত কোমল শিশুকণৰ প্ৰাৰ্থনা গীত আৰু ফুটপাথেৰে ধীৰে ধীৰে হাঁহি মাত আগবাঢ়ি যোৱা মানুহবোৰৰ খোজৰ শব্দ ভাঁহি আহিছে। সঁজৰ পৃথিবীখন মুহূৰ্ত্তৰ বাবে মাধময় হৈ উঠিছে। নদীৰ শান্ত বুকু কঁপাই লাক এখন গুচি গল। তাইৰ দেহত, চুলিত বতাহৰ স্পৰ্শ, তাইৰ কাণত বাস্তাবে আগবাঢ়ি যোৱা অসংখ্য মানুহৰ মুখৰ, খোজৰ সমস্ত শব্দৰ প্ৰত্যক্ষণ। তাই আনন্দত আৰু সম্পূৰ্ণ নিৰাপদ অনুভৱ কৰিলে। জীৱনৰ সতেজ চকলতা, গতি। পৰম আশ্বস্ত হৈ তাই চকুহাল জপাই বেৰত আউজি বহিল। তাইৰ অনুভৱ হল তাই যেন এজনী কিশোৰী। তাইৰ মনত সেয়া কিহৰ আকুলতা, বতাহৰ সতে উৰি যাব খোজে তাইৰ কল্পনা, তাইৰ চকুত কিহৰ স্বপ্ন? অস্পষ্ট অস্পষ্ট—একোৱেই যেন ফটাৰ দৰে স্পষ্ট হব নোখোজে, একোৱেই উভতি আহিব নোখোজে। কিয় একোৱেই মনত নপৰে? অন্ততঃ এটা স্মৰণীয় দিন, এটা মৰুৰ একান্ত আপোন মুহূৰ্ত্ত, অন্ততঃ এটা মুহূৰ্ত্তৰ বাবে স্তব্ধ ওঠৰ কঁপনি, চকুৰ মগ্নতা, হৃদয়ৰ আকুলতাৰ অৱসান। শূন্য। এখন উকা কাগজ যেন। এয়া কিহৰ জীৱন? বাস্তৱত লাইটৰ পোহৰ, শূন্যপ্ৰায় ফুটপাথত হুই এটা কুকুৰৰ ধীৰ পদক্ষেপ, স্তব্ধ অলেখ মানুহৰ মিশ্ৰিত কোলাহল। কেৱল বতাহৰ তীব্ৰতা যেন বাঢ়ি

গল। ইমান কৰণ দিন! ইমান নিৰ্জন! বুকুৰ ভিতৰৰ পৰা ক্ৰমাৎ গাঢ় হৈ অহা এটা যন্ত্ৰনাই তাইক অৱশ কৰি আনিলে। আকৌ তাই হতাশ, ক্লান্ত, পৰাজিত আৰু জীৱনৰ প্ৰাণচঞ্চল গতিশীলতাৰ পৰা নিজৰ বিস্থিততা অনুভৱ কৰিলে। ঠিক দেউতাক ঢুকুওৱাৰ পিচৰ সেই দিনবোৰৰ দৰে, যেতিয়া তাই কলেজৰ পৰা উভতি আহি ক্লান্ত দেহেৰে বিচনাত বাগৰি পৰিছিল আৰু সমস্ত দিনটোৰ সৰু সৰু ঘটনাবোৰ, কথাবোৰ মনলৈ আহিছিল আৰু হতাশা আৰু বিজ্ঞতাই তাইৰ গাভৰু মনটো চেপি ৰখা বুলি তাই অনুভৱ কৰিছিল।

মানুহজন খকা ঘৰটো আন্ধাৰত বুৰ গৈ আছে। তেওঁ আছেনে? মানুহজনৰ আটল দেহটো, খুতৰিৰ তলত চুটিকৈ ৰখা দাড়িখিনি আৰু চিগাৰেটৰ ধোঁৱাই ক'লা কৰা পৃষ্ঠ ওঠ দুটা দেখি তাইৰ প্ৰথমতে ভয় লাগিছিল। তেওঁৰ মনোভাৱ সম্পৰ্কে তাই সন্দেহান হৈছিল। তাৰ পিচত লাহে লাহে তাই বুজিবলৈ ধৰিলে মানুহজনৰ ঈষৎ বঙা চকুহালৰ দৃষ্টিত তাইক অন্যায কৰাৰ কোনো মনোবৃত্তিৰ আভাস নাই।

মানুহজনে তাইৰ প্ৰেমত পৰিছে? কিন্তু তেওঁ যেন কিছুদিন পলমকৈ আহিল। অন্ততঃ কেইবাঘৰমান আগতে অহা হলে! মানুহজনে তাইৰ অৱস্থাৰ বিষয়ে নেজানে। কি আচৰিত-ইমান ওচৰত থাকিও মানুহবোৰে গম নেপায় কিমান সংগোপনে গাভৰু এজনী মৰি আহিছে। তাই যে ক্ৰমশঃ মৰি আহিছে জানিলে হয়তো ভয়প্ৰায় জেওৰাখন গচকি মানুহজনে এটা ক্ষীণ হাঁহিৰে তাইক ইটো সিটো স্মৃতিবলৈ নাহিলেহেঁতেন। তেওঁক কৈ দিয়া উচিত নেকি? কোনো দৰ্কাৰ নাই—তাই ভাবিলে। নিজে নিজে এদিন গম পাব। কিমান নিৰৱে এটা জীৱন শেষ হৈ যাব লাগিছে কিমানৰ অজ্ঞাতে। মাকে গম পোৱা নাই, হাঁহিমুখীয়া চঞ্চল ছোৱালীবোৰে জনা নাই আৰু তাইক ভাল পাবলৈ ধৰা অকলশৰীয়া সেই মানুহজনেও জনা নাই কিমান নিশ্চয়ভাৱে মৰণ ওচৰ চাপি আহিছে। দুদিনমানৰ

পৰা ভীষণ ক্লান্তিয়ে তাইক আগুৰি ধৰা হৈছে, একো কৰিব নোৱাৰাকৈ যন্ত্ৰনাই তাইক মাজে মাজে কোঙা কৰি থয়!..... মাক চাৰ্গে এতিয়াও নামতে ব্যস্ত। এই গধূলি খনলৈকে ভাইটিৰ ঘৰলৈ আহিবৰ সময় হোৱা নাই। জোৰকৈ দীঘলীয়া উশাহ ললে তাই। দাঁতেৰে ওঠ দুটা কামুৰি তাই বিষৰ তীব্ৰতাৰ পৰা নিষ্কৃতি পোৱাৰ চেষ্টা চলালে। দেহৰ ভিতৰৰ পৰা অহা আৰু এক যন্ত্ৰনাই তাইক চেপি আনিলে। তাই থিৰেৰে উঠি নোৱাৰিলে। ভিতৰলৈ গৈ বিছনাত উৰুৰি হৈ তাই সশব্দে উচুপি উঠিল।

লাহে লাহে কোনোবা এটা সোমাই আহিছে। মা? নিশ্চয় এতিয়াই লাইটটো জলাই দিব। হাক দিব খুজিও তাই বৈ গ'ল। তাইৰ পিঠিত আশ্বাস, নিৰ্ভৰতা আৰু সহানুভূতিৰ এখন হাত।

‘মা?’ তাই কলে।

‘নহয়, মইহে।’

তাই উচপখাই উঠিল। মানুহজনৰ চিনাকি কণ্ঠস্বৰ। ‘মাজে মাজে ময়ো অনুভৱ কৰোঁ’, মানুহজনে কলে।

‘কি?’ তাই আচৰিত হল।

‘এই মুহূৰ্ত্তত তুমি যে অনুভৱ কৰিছা।’ তাই মনে মনে থাকিল।

মানুহজনে আৰু কিবাকিবি কৈছিল। তাই নুশুনিলে। মানুহজনৰ প্ৰতি তাই এক নতুন কৃতজ্ঞতা অনুভৱ কৰিলে। কিমান সময় পাৰ হল? চব যেন হ'বৰ হৈ গল হঠাতে।

তাইৰ ওঠত মানুহজনৰ ওঠ। তাইৰ দেহৰ ওপৰেদি বাগৰি গল মানুহজনৰ ঘন নিশ্বাস। তাইৰ উদ্বেজিত দেহত মানুহজনৰ দেহৰ উদ্ভাপ। তন্ময় হৈ অনুভৱ কৰিলে তাই আলিঙ্গনৰ আনন্দ, নিৰাপত্তা আৰু আশ্বাস। মানুহজনৰ সবল দেহৰ চেপাত তাই কষ্ট অনুভৱ কৰিলে, বিষটোও বাঢ়ি আহিছে। তথাপি চববোৰৰ মাজেৰে দুঃখজনকভাবে মধুৰ এক আনন্দই

তাইক ঘেৰি ধৰিলে। প্ৰথমবাৰৰ বাবে এজন পুৰুষৰ প্ৰতি তাই কৃতজ্ঞতা অনুভৱ কৰিলে। তাইৰ ক্লান্ত, অৱশ দেহ উত্তেজনাৰ অধীৰ হ'ল। বিষ আৰু যন্ত্ৰনাৰ উপলক্ষৰ লগে লগে তাই অনুভৱ কৰিলে তাইৰ দেহৰ প্ৰতি অদ্ভুত মানুহজনৰ দেহৰ স্পৰ্শৰ স্পৰ্শ।

মানুহজন গুচি যোৱাৰ পিচতো বহুপৰ তাই বিচনাত পৰি বল। ক্লান্তি, অৱসন্নতা নে কিহে তাইক নিখৰ কৰি থৈছিল তাই গম নেপালে। হঠাৎ আন্ধাৰ কোঠাটো লাইটৰ উজ্জ্বল পোহৰেৰে ভৰি পৰিল। বিচনাৰ কাষতে বৈ মাকে মৰমেৰে স্তম্ভিলে—

“আকৌ বেছিকৈ অস্থিত কৰিছে নেকি? মই কিমান কলো মোমায়েৰহঁতক স্তম্ভিমেলি এবাৰ দেখুৱাই আহগৈ...” কৈ কৈ তেওঁ ভিতৰলৈ সোমাই গল। তাই একো নেমাতিলে। লাইটটো নুমাই থৈ তাই আকৌ

বিচনাত পৰিলহি। অস্থিত যন্ত্ৰনাত তাই চৰ্চফটাই উঠিল। দুচকু ভৰি আহিল। লাহে লাহে তাইৰ উপলক্ষি হ'ল, তাই মানুহজনক ভাল পাবলৈ ধৰিছে। লগে লগে দেহৰ ভিতৰৰ কোনো অদৃশ্য ঠাইৰ পৰা লাহে লাহে সমগ্ৰ সত্তা বিয়পি পৰা দুঃখ আৰু যন্ত্ৰনাত তাই অস্থিত হৈ পৰিল। গাটো দাঙি খিৰিকীৰ লোহা কেইডালত জোৰেৰে তাই খামুচি ধৰিলে। লাইটৰ পোহৰত জন-প্ৰাণীহীন স্তম্ভিত ফুটপাথৰ বিস্তৃততা, জোৰকৈ বলিবলৈ ধৰা বতাহত কঁপা পাতৰ কঁপনিৰ নিৰ্জনতা আৰু চৌদিশৰ প্ৰায় অস্বাভাৱিক নিৰৱতা। তাইৰ মুখত নদীৰ পৰা অহা শীতল বতাহৰ স্পৰ্শ। তাইৰ হৃদয় ভৰি থকা দুঃখ আৰু যন্ত্ৰনাত অনুভূতিৰ মাজত তাই নিশ্চিতভাৱে গম পালে, সঁচাকৈয়ে তাই কেতিয়াবাৰ পৰাই মৰিবলৈ আৰম্ভ কৰিছে।

“নতুন পুৰুষ”

আৰু

সামাজিক পৰিবৰ্তন

হেমন্ত বৰ্মণ

বিপ্লৱ প্ৰগতিবাদ আদিৰ বিষয়ে আজিকালি ফুটপাথত, চাহদোকানত, সভাই-সমিতিয়ে প্ৰায় সকলো ঠাইতে উত্তপ্ত লেকচাৰ শুনা যায়। দেশৰ অগণন নিষ্পেষিত মানুহৰ জীৱনলৈ মুক্তিৰ পোহৰ কঢ়িয়াই আনিবলৈ সামাজিক পৰিবৰ্তনৰ প্ৰয়োজনীয়তাক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। কিন্তু দেহ উত্তেজক কখন ভঙ্গী বা অলস আলোচনাৰ মাজেৰে তেনে এক সামাজিক পৰিবৰ্তন সংঘটিত কৰা নিতান্তই অসম্ভৱ। শোষণ আৰু আমোলাতন্ত্ৰৰ চেপাত পিষ্ট দেশ এখনলৈ বিপ্লৱক স্বাগতম জনাবলৈ জানো কথাৰ ফুলজাৰিয়েই যথেষ্ট! সমাজত দেখা দিয়া অত্যাচাৰ, অবিচাৰ, হুঁনীতি আঁতৰাই শোষণহীন সমাজ এখন সৃষ্টি কৰিবলৈ সমাজৰ বিভিন্ন শ্ৰেণীয়ে বিভিন্ন আৰাজহে তুলিছে; কিন্তু যদি পথৰ প্ৰশ্ন কৰা হয় তেতিয়া সেইবোৰ লোকৰ মুখবোৰ আপোনা-আপুনি বন্ধ হৈ যায়। দেশৰ দাৰিদ্ৰ বে'থাৰ

তলত বাসকৰা শতকৰা চল্লিশজন মানুহলৈ” শোষণপিষ্ট, দেশৰ শতকৰা সত্তৰ জন গাওঁবাসীৰ প্ৰতি জানো তেওঁলোকৰ অকণো মানবীয় অনুকম্পা নাই! ইয়াৰ উত্তৰত কবলগা হয় যে নিজৰ গাত জুই লাগিলেহে সাৰ পোৱা সেইসকল মধ্যবিত্ত; আৰু যেতিয়াই তেওঁলোকৰ জীৱন যাত্ৰাত সমস্ৰাই দেখা দিয়ে তেতিয়াহে তেওঁলোক চিঞৰি উঠে। কিন্তু তেওঁলোকৰ সমস্ৰা অন্ন বস্ত্ৰৰ নহয় গতিকে তেওঁলোকে বিচৰা বিপ্লৱ (?) ৰ স্বার্থ আৰু সৰ্বহাৰাৰ স্বার্থৰ মাজত প্ৰভেদ আকাশ পাতাল। গতিকে এক মহান বিপ্লৱৰ বাবে বুদ্ধিজীৱী, লিখক আৰু “নতুন পুৰুষ” সন্মিলিত শক্তিয়ে সৰ্বহাৰাৰ বিপ্লৱ পথ নিৰ্দেশনা কৰিব লাগিব, সৃষ্টি কৰিব লাগিব তাৰবাবে সামাজিক আৰু বৌদ্ধিক পৰিৱেশ কিন্তু বিপ্লৱ আহিব শোষণ জৰ্জৰিত সৰ্বহাৰাৰ যোগেদিহে আৰু সিয়েই হব মানুহৰ মুক্তিৰ এক উদাত্ত সঙ্গীত যিয়ে সৰ্বহাৰাৰ ভৱিষ্যত গঢ়াৰ প্ৰেৰণা যোগাব। অৱশ্যে এই ক্ষেত্ৰত মধ্যবিত্ত বা বুৰ্জোৱা বুদ্ধিজীৱীৰ চিন্তাকল্পনাক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি।

দেশক গঢ়াৰ বাবে জাতিক গঢ়াৰ বাবে, মানুহৰ অনিশ্চিত ভৱিষ্যতক স্থানিশ্চিত পথেৰে আঙুৱাই নিয়াৰ দায়িত্ব তৰুণসকলৰ, ডেকাসকলৰ, কিয়নো, ডেকা সন্ময়ে হ'ল সৃষ্টিৰ সময়, গঢ়াৰ সময়। —

“The world is yours, as well as ours, but in the last analysis' it is yours. You young people full of vigour and vitality are, in the bloom of life, like the sun at eight or nine in the morning. Our hope is placed on you.” (Mao Tse Tung) গতিকে তৰুণ সম্প্ৰদায়ৰ সৃষ্টি কামিতা আৰু নতুনক—(যি নতুনে মানুহৰ মুক্তি বাৰ্তা কঢ়িয়াই আনে তাক) আদৰণি জনাব পৰা মনটোৰ ওপৰত সকলোৰে ভৰসা কিন্তু কথা হ'ল—ভাৰতবৰ্ষৰ দৰে তথাকথিত সমাজবাদী দেশ এখনত এনে এটা সামাজিক পৰিবৰ্তনৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত ‘নতুন পুৰুষ’ৰ ভূমিকা কি

হব পাৰে তাক আমি ফঁহিয়াই চোৱাৰ যত্ন কৰিম। এই ক্ষেত্ৰত অকল যে নতুন পুৰুষৰে দায়িত্ব তাক কব নোৱাৰি, কিন্তু শোষণ জৰ্জৰিত সমাজৰ সন্তান হিচাপে তেওঁলোকৰ যে দায়িত্ব আছে তাক অস্বীকাৰ কৰিব নোৱাৰি। অৰ্থ সামন্তবাদ পুঞ্জিবাদ আৰু উপনিবোধকতাৰ বিচিৰিৰে সৃষ্টি হোৱা আমাৰ সমাজব্যৱস্থাত চৰকাৰৰ সমাজবাদৰ শংখক্ষণিত সমাজবাদ প্ৰৱৰ্তন হলে সামাজিক পৰিবৰ্তনৰ প্ৰশ্নই তুটিলহেতেন। এইখন ভাৰতত জাতীয় পুঞ্জিৰ সবহ যিনি জমা হৈছে ৭৫ টা পুঞ্জিপতি পৰিয়ালৰ হাতত আৰু আনহাতে অগণিত জনসাধাৰণ বাস কৰিছে দৰিদ্ৰ ৰেখাৰ তলত। মুদ্ৰক্ষীতি, উচ্চতৰত মূল্যবৃদ্ধি আৰু একচেতীয়া পুঞ্জিপতিৰ হেচাত বিদেশ কাৰু তাত সমাজবাদৰ ধ্বনি নিজৰ অক্ষমতাক বেণ্ডেজেৰে কুঠৰোগ ঢাকিব খোজা এক চৰকাৰী চাতুৰীৰ বাহিৰে অইন একো নহয়।

নতুন পুৰুষৰ সংজ্ঞা নিবিচাৰি শিক্ষিত (ডিগ্ৰীধাৰী) তৰুণ সম্প্ৰদায়ৰ এই সামাজিক পৰিবৰ্তনৰ ক্ষেত্ৰত বৰ্তমান কিবা ভূমিকা বিচাৰিলে তাৰ ফল হব নেতিবাচক। তাৰ বাবে অৱশ্যে নতুন পুৰুষকে একমাত্ৰ দায়ী কৰিলেও বিচাৰ একপক্ষীয় হব। ইয়াৰ বাবে দায়ী হ'ল আমাৰ সমাজ ব্যৱস্থা আৰু প্ৰচলিত ভাৱবাদী চিন্তাধাৰাৰে পৰিপুষ্ট শিক্ষা ব্যৱস্থা। যদিও ইতিহাসত ইয়াৰ ব্যক্তিক্ৰমৰ উদাহৰণো নোহোৱা নহয়। এনে এক যুগসন্ধিত জন্মা 'নতুন পুৰুষৰ' বহুতে সমাজৰ বাস্তৱ সমস্তাক আঁতৰাই থৈ পলায়ন কৰি আত্মপ্ৰবঞ্চনা কৰাতোও আচৰিত কথা নহয়।

বৰ্তমান ভাৰতৰ শিক্ষানীতিৰ কথা বাদ দিলেও অতীতৰ পৰা ভাৰতীয় জীৱনত জীপ লৈখকা ভাৱবাদী চিন্তা চৰ্চাৰ পুলি পখাক আঁতৰাই বস্তুবাদী চিন্তাৰ প্ৰচলন হোৱা নাই। অতীতৰ ভাৰতীয় শ্বি-মুনিসকলৰ চিন্তা হ'ল আধ্যাত্মিক চিন্তা আৰু পৰমাত্মাৰ সন্ধান। (বাহুল্যৰ ভয়ত উদ্ধৃতি দিব বিচৰা

নাই)। ভাৱবাদী চিন্তাৰ মূল কথাই হ'ল পৰমত্ৰস্ত সঁচা আৰু জগত মিছা। বৰ্তমানেও চৰকাৰে পাঠ্য পুঁথি সমূহত তেনে ভাৱবাদী আৰু সমান্তবাদী চিন্তাবেই আমদানি কৰিছে; গতিকে মুঠমেয় শিক্ষিত ছাত্ৰসকলৰো মানাসক জগতখনৰ খোৰাক হ'ল এই পাঠ্য পুঁথি সোপা। চিৰাচৰিত ভাবে এইদৰেই চলি আহিছে। কথাহ'ল নতুন পুৰুষসকল এইখন সমাজৰে সন্তান আৰু এই শিক্ষাৰে শিক্ষিত। সেয়েহে নতুন পুৰুষৰ বহুতৰে যাৰ "বাখে হৰি মাৰে কোন, মাৰে হৰি বাখে কোন" এই ধৰণৰ নীতি বাক্যেৰে (?) ঠাই খাই থকা পুথিৰে শিক্ষা আৰম্ভ হ'ল সেই চাম নতুন পুৰুষ চিন্তাবিযুথ হোৱা বাবে দায়ী পৰম্পৰাগত ভাবে চলি অহা শ্ৰমবিমুখ, জীৱনবিমুখ ভাবাদৰ্শী সমাজৰ ছত্ৰ ছায়াত জীপলোৱা শিক্ষানীতি।

এইখিনিতে যদি নতুন পুৰুষৰ সংজ্ঞাবিচাৰ কৰা যায় তেনেহলে আমাৰ সমুখত কেইবাটাও প্ৰশ্নই দেখা দিব। যদি তৰুণ সম্প্ৰদায়কে নতুন পুৰুষ বুলি ধৰা হয় তেনেহলে সেই নতুন পুৰুষৰ মাজত থকা শ্ৰেণী বন্দক আঁতৰাই থৈ নতুন পুৰুষক এক বিচ্ছিন্নভাৱে ভাবিব যোৱাটো ভুল হব। কেৱল বয়সৰ জোখেই চিন্তাক প্ৰগতিশীল নকৰে—তাৰ বাবে দৰকাৰ প্ৰচুৰ অধ্যয়ন আৰু প্ৰতিটি ঘটনাৰ যথার্থ পৰ্যবেক্ষণ। যথার্থ আৰু প্ৰগতিশীল চিন্তাক আদৰণি জনাবলৈ হলে মন পৰিপুষ্ট হব লাগিব বস্তুবাদী চিন্তাবে—“এই কাৰণে আমাৰ কমৰেড সকলক দ্বান্দ্বিক বস্তুবাদী জ্ঞানেৰে শিক্ষিত কৰি তোলা দৰকাৰ। তেতিহলে তেওঁলোকে নিজৰ চিন্তাক সঠিকভাৱে পৰিচালনা কৰিব পাৰিব, পৰ্যালোচনা, অনুসন্ধান ও অধ্যয়ন আৰু অভিজ্ঞতাৰ মাজেৰে দক্ষ হৈ উঠিব, বাধা বিপত্তি অতিক্ৰম কৰিব পাৰিব, ভুল কম কৰিব, নিজৰ কাম-কাজ আৰু ভালদৰে কৰিব, কঠোৰ সংগ্ৰাম কৰিব পাৰিব”—(মাও চে চুং “সঠিক ধাৰণা কৰ পৰা আহে”)।

কিন্তু নতুন পুৰুষ আমাৰ মতে ডেকাসকল বা তৰুণ

সম্প্রদায়েই নহয়। নতুন পুৰুষ হ'ল সেইসকল যি সকলৰ প্ৰগতিশীল চিন্তা চৰ্চা আৰু ভাৱধাৰাই মানুহৰ মুক্তিৰ বাবে বৌদ্ধিক পৰিবেশৰ সৃষ্টি কৰি বিপ্লৱক উত্তৰণৰ পথলৈ লৈ যায়। যাৰ বুৰ্জোৱা জীৱনৰ প্ৰতি মোহৰ পৰিবৰ্তে ঘৃণা, শোষণৰ সমৰ্থনৰ প্ৰিবৰ্তে তীব্ৰ প্ৰতিবাদ আৰু নিষ্পেষণৰ বিপক্ষে যি সদায় সত্ৰিক চিন্তাৰে ঠিয় দিয়ে সেই সকলেই হ'ল নতুন পুৰুষ। আৰু নতুন পুৰুষেই সৰ্বহাৰাৰ জীৱনলৈ বিপ্লৱক স্বাগতম জনাব লাগিব।

বিপ্লৱ বিলাসৰ প্লোগান নহয়। হেজ্জাৰজনৰ আত্ম-ত্যাগ, স্বার্থত্যাগ আৰু সীমাহীন কষ্টৰ মহানবেদীত ফুলে বিপ্লৱৰ কৃষ্ণ চূড়া। ইয়াক ফুলাবলৈ লাগিব চিন্তা চৰ্চা, সাহস, আত্মস্বার্থ ত্যাগ আৰু দৃঢ় মনোবল। বিপ্লৱ বুলিলে কিছুমানে ধ্বংস আৰু বক্তান্ত মৰামৰি কটাঁকটিৰ কথাকে ভাবে কিন্তু বিপ্লৱৰ উদ্দেশ্য সেইটো নহয়—বিপ্লৱৰ উদ্দেশ্য ধ্বংসৰ পটভূমিত নতুন ব্যৱস্থাৰ সৃষ্টি যাৰ—ফলত সৰ্বহাৰাৰ আৰু জনতাৰ জীৱনলৈ নামি আহিব প্ৰকৃত মুক্তি। We are not only good at destroying the old world, we are also good at building the new. (Mao Tse Tung). বিপ্লৱৰ ক্ষেত্ৰত তেজৰ দাবীকো আওকাণ কৰিব নোৱাৰি আৰু ইয়াৰ উদাহৰণ সৰ্বহাৰাই শোষণৰ পৰা সমাজতন্ত্ৰলৈ গতি কৰা পথত ইতিহাসৰ পাতে পাতে। গতিকে যদি এনে এক ক্ষেত্ৰত ভূমিকা লব লগা হয় তাৰ বাবে নতুন পুৰুষ মানসিক আৰু দৈহিকভাৱে প্ৰস্তুত হোৱাৰ প্ৰয়োজন কিন্তু আমাৰ দেশৰ নতুন পুৰুষ ইয়াৰ বিপৰীত। আৰু ইয়াৰ উত্তৰ দিব আমাৰ ইমানদিনীয়া সামাজিক আৰু অর্থ-নৈতিক ব্যৱস্থাই। বাস্তৱৰ পটভূমিত বিশ্লেষণ কৰিলে দেখা যায় যে আমাৰ দেশত মনুসংহিতাৰ দিনৰপৰাই ইন্দৰা গান্ধীৰ সমাজবাদৰ দিনলৈ প্ৰত্যক্ষ আৰু পৰোক্ষভাৱে শোষণ চলিয়ে আহিছে আৰু ইয়াৰ বিৰুদ্ধে ঠিয় দিবলৈ সকলো স্মৃৎসুখৰ গৰাকী ভগবান

বুলি ভবা ভাৰতীয় সত্তাতো স্মৃৎসুখ অৱস্থাত আছে আৰু ইয়াক নতুন চিন্তাৰে জাগ্ৰত কৰাই হব নতুন পুৰুষৰ কৰ্তব্য, তেতিয়াহে বিপ্লৱৰ আৰম্ভ সম্ভৱপৰ।

কিন্তু এটা অতি মাৰাত্মক কথা এয়ে যে আমাৰ তৰুণ সম্প্ৰদায়ৰ এচামে পুঁজিবাদী পশ্চিমীয়া দেশৰ ৰুগ সন্তান হিঙ্গী জীৱনৰ প্ৰতি আকৰ্ষিত আৰু প্ৰলোভিত হৈছে। ই হাস্যকৰ আৰু আযুক্তিকৰ কথা। কিয়নো, হিঙ্গীসকল হ'ল পুঁজিবাদী সমাজ ব্যৱস্থাই জন্ম দিয়া ৰুগ সমাজৰ প্ৰতিভু। এক ভুৱা সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰতি অনাস্থা থকা স্বত্বেও তাৰ বিৰুদ্ধে ঠিয় দিবলৈ অক্ষম হৈ তেওঁলোকে L. S. D আৰু মাৰি জুৱানা আদি মাদকদ্রব্য সেৱন কৰি তিলে তিলে আত্মক্ষয়ৰ পথলৈ আগবাঢ়িছে। অৱশ্যে আমাৰ দেশৰ সমস্তা তাৰ বিপৰীত। গতিকে আমাৰ দেশৰ মধ্য-বিত্তৰ সন্তানে হিঙ্গী জীৱনক আহ্বান জনোৱাতো বান্দৰামি, বাস্তৱৰ পৰা পলায়ন, আৰু খেয়ালী মনৰ পৰিচায়ক, সমাজ জীৱনলৈ ই অস্বাস্থ্যকৰো। আমাৰ দেশৰ নতুন পুৰুষে ইয়াক গ্ৰহণ কৰি সমাজৰ পৰা আঁতৰি থকা মানেই হ'ল দেশত এক শ্ৰেণীৰ শোষণৰ অবাধ স্ৰুবিধা আৰু স্বাধীনতা।

আকৌ নতুন পুৰুষ বহুতৰে বৰ্তমান সমাজ ব্যৱস্থাৰ ওপৰত আস্থা নাই (নোহোৱাই উচিত)। কিন্তু তাৰ বাবে বহুতেই আত্মকেন্দ্রিকতাত ভুগিবলৈ বাধ্য। কিয়নো, আমাৰ দেশত মধ্যবিত্তৰ সংখ্যাই বেচি আৰু মধ্যবিত্ত শ্ৰেণীৰ দৃষ্টিত তেওঁলোকৰ সমস্তাৰ বাহিৰে পৃথিবীত অইন একো সমস্যা নাই গতিকে নিজে বুৰ্জোৱা বিলাসী জীৱনৰ অধিকাৰী হবলৈ ভালবেয়া যিকোনো কাম কৰিবলৈকে তেওঁলোক সদায় প্ৰস্তুত। অতীত আৰু বৰ্তমানৰ প্ৰতি তেওঁলোকৰ আস্থা বৰ বেচি নাই—কিয়নো চিন্তা আৰু মনৰ গতি এক দোচুল্যমান অৱস্থাত আৰু ভবিষ্যত গঢ়িবলৈকো পৌৰুষ আৰু দৃঢ় মনোবলৰ অভাৱ।

বিপ্লৱৰ প্ৰাথমিক স্তৰত বৌদ্ধিক চিন্তা চৰ্চাৰ অৱদান

উল্লেখনীয়। ফৰাচী বিপ্লৱত কছ'ৰ অৱদানৰ কথা অনস্বীকাৰ্য। কিন্তু আমাৰ নতুন পুৰুষৰ লিখনিত তাৰ বলিষ্ঠতা আজিলৈকে দেখা যোৱা নাই যদিও তাৰ খেলিমেলিৰ ক্ষীণ আভা বহুতৰে লিখনিত বিচ্ছ-ৰিত। এই বলিষ্ঠতাৰ অভাৱৰ ঘাই কাৰণ হ'ল বুৰ্জোৱা জীৱনৰ প্ৰতি প্ৰচলন মোহ। এই মোহক আতঁ ৰাই থৈ এক বলিষ্ঠ আদৰ্শৰে উদ্ধুদ্ধ হৈ বাস্তৱৰ পথত কঠিনতাৰে নতুন চিন্তাৰ অংকুৰ গজাব পাৰিলেহে সমাজ জীৱনলৈ পৰিবৰ্তন অহাৰ পথ মুকলি হব। ক্লীৰ যৌৱনক কোনেও ক্ষমা নকৰে আৰু ক্ষমা নকৰে সক্ষম হৈয়ো বাস্তৱক আওকাণ কৰি আত্মৰত্নিত বাস্তৱ হব খোজা যুৱসমাজক। যৌৱন সৃষ্টিৰকাল গতিকে নতুন পুৰুষে বাস্তৱৰ পৰা পলায়ন কৰিব নিবিচাৰি সমাজ খনৰ প্ৰতি দৃষ্টি ৰাখি তাৰ বাস্তৱসন্মত পৰিবৰ্তনৰ বাবে কাম কৰাটোৱে হব জীৱন্ত মানুহৰ কাম আৰু তাকে কৰিবলৈ আগবাঢ়োতে আমাৰ সামাজিক ৰাজ-নৈতিক আৰু অৰ্থনৈতিক ইতিহাসৰ পাত মেলি পৰি-

স্থিতিৰ লগত মিলা বাস্তৱসন্মত পথ নিজেই কৰি লব লাগিব। কিয়নো—“জীৱন্ত মানুহ চালিত হয় বেগবান যুক্তি আৰু বস্তুনিষ্ঠ আবেগৰ দ্বাৰা, পথৰ সন্ধান পায় বাস্তৱৰ স্বপ্নৰ পৰা।” (ডঃ হীৰেণ গোহাঁই) আৰু—Men are the Producers of their Conceptions, ideas etc, real, active men as they are conditioned by a definite development of their production forces and of the intercourse corresponding to these, up to its furtherest forces (Karl Marx “German Ideology”) গতিকে নতুন পুৰুষে যদি বাস্তৱৰ পৰা বিজ্ঞান সন্মত ভাবে শিক্ষালৈ বস্তুনিষ্ঠ যুক্তিৰে বিপ্লৱক স্বাগতম জনায় তেন্তিয়াই সমাজ জীৱনৰ লগে লগে উত্তৰ পুৰুষৰ জীৱনলৈও নাসি আহিব মানুহৰ মুক্তিৰ প্ৰকৃত পোহৰ আৰু সেই পোহৰেই সৰ্বহাৰাৰ জীৱন উত্তৰণৰ পথ-নিৰ্দেশনা কৰিব।

বীৰেণ গোস্বামী
২য় ব্যৱহিক (বিকল্প) শাস্ত্ৰ

.....সময় কিমান ?....

নিশ্চয় প্ৰহৰবোৰ হিচাব কৰি কৰি আমনি নোপোৱা
ঘড়ীটোৱে চং.....চং.....কৈ উত্তৰ দিলে : তিনি বাজিছে ।....

.....সময় কিমান ?....

নিৰৱচ্ছিন্ন ভাৱে চপচপাই থাকিও ভাগৰি নপৰা
কলিজাটোৱে কাণে কাণে ক'লে : তিনি পৰ ।....

.....সময়বোৰ শেষ হৈ আহিছে । আচলতে শেষ
হোৱা নাই ; কোৱৰৰ ৰাজসভাত দ্ৰৌপদীৰ বস্ত্ৰহৰণ
হওঁতে ওলোৱা কাপোৰৰ দৰে সময় ওলাই আছে, গৈ
আছে ।....হয়তো সময় বৈ আছে । গতিশীল যান্ত্ৰ উঠি
:স্থিতিশীল সামগ্ৰী পিছলৈ যোৱা দেখাৰ দৰে আমাৰ

গতিত সময় পিছলৈ গৈছে । আমাৰ
গতি ?.... সময়ৰ গতি ? ?.....

.....আজি বহুদিনৰ পৰা মূৰটোত এটা
কামোৰণি হৈছে । অদ্ভুত এক তৃপ্তিদায়ক
অস্থিৰ বেদনা ।....টিকটিকাই যেন পোক
এটাই ভিতৰৰ তদ্ৰীবোৰ এটা ঘূৰণীয়া,
বাটেৰে কাটি গৈছে ।

সিহঁতে কৈছে মোৰ মূৰত কেম্বাৰ
হৈছে । কৰ্কটৰোগ । দুৰাৰোগ্য । কেম্বাৰ
অকল মোৰেই মূৰত হৈছেনে ?....প্ৰত্যেক-
জন মানুহৰে মূৰত হৈছে । দুৰাৰোগ্য ।
চবকে খুলি খুলি খাইছে ।....

.....আঃ, কি বীভৎস !.....যৌনতাৰ
কীটানু । দেহৰ বন্ধে বন্ধে বিবৰণা ।....
.....মানুহবোৰৰ চববে দেহৰ বন্ধে বন্ধে ।
....কেম্বাৰ..... । দ্ৰৌপদীৰ বস্ত্ৰহৰণ !
মুখাবোৰ খুলিব কোনে ? .....আমাৰ
মূৰত কেম্বাৰ হৈছে.... । দুৰাৰোগ্য.... ।
.....চবেই দুঃশাসন ! বক্তৃতা কৰিব
কোনে ? ?.....

.....থোৱা কালি, কোপিন পিন্ধা ডেকা

লৰা জনে....., যাৰ চকুৰ প্ৰচণ্ড ক্ষুধাতুৰ
বাঘৰ দৃষ্টিত মই নত হৈছিলো....., যাৰ দীঘল দাড়ি
চুলিৰ মাজত সোমাই থকা চকুমুখবোৰ কোনফালে আছে,
প্ৰায় কব নোৱাৰা হৈ গৈছে,.....যি এটা প্ৰেতাঙ্গ হৈছে
....সেই . সেই লৰাটোৱে মোক এটুকুৰা ৰুটি খুজিছিল ।
.....মই অক্ষম বুলি কোৱাত, মোৰ মুখলৈ থুৱাব বিচাৰি
সি দেখিছিল তাৰ গুঠত খুই নাই . তাৰ, . তাৰো
দুৰাৰোগ্য কেম্বাৰ হৈছে.....

..... কেতিয়া জন্মিছিল তাই ? .....উহ.....মই
জানো .....আঃ.....এটা অস্থিৰ কিতকিটনি...তাই...তাই
আচলতে অক্ষম দেউতাকৰ জাৰজ সন্তান.....তাইৰ
মাকজনী.....গোপন ৰক্ষিতা আছিল..... । তাইৰ

বুকুত এতিয়া বহুত মঙহ থাকিব লাগিছিল...।

.....কিন্তু

তাইৰ বুকুখন...শুকান ভোলৰ দৰে. সোতোৰা পৰিছে.....। .....তাই আশী বছৰীয়া বৃদ্ধাৰ দৰে ধৰক-বৰক খোজেৰে মোৰ ভৰিৰ ওচৰত বহিছিল।.....এবা, মই...ভৰি কোঁচাই আনিছিলো।.....তাইৰ মুখলৈ...মই,...মই দলিয়াই দিছিলো...বহু...বহু বছৰ আগৰ এখন শুকান কটি.....! .....ভোন ভোনাই.....মাথি উৰিছিল....

...আঃ, কি কুৎসিং.....যোনতাৰ .....বাভিচাবৰ... এই কীটানু বোৰ.....! .....কিটকিটাই কামুৰি ফুৰে....। মোৰ মস্তিষ্কত...দুৰাবোগ্য কেম্বাৰ.....! .....আমাৰ.....। .....সিহঁতক.....সিহঁতক আঁতৰাই নিয়া.....! সেইটো....., সেইটো...মোৰ লৰা আছিলে.....। .....মোৰ নিজৰ...। ...এবা সেইজনী ...শুকান পিয়াহৰ ছোৱালীজনী.....মোৰ ওঁৰসজাত সন্তান তাই.... মোৰ বক্ষিতাজনীৰ ছোৱালী.....তাই....।

....তাইক মোলৈ তেনেকে চাব নিদিব!.....লৰাটোক আঁতৰাই নিয়া.....তাৰ দুচকুত জিঘাংসা.....। .....আঃ.....এটা অস্থিৰ কিটকিটনি....।

.....মোৰ বিচনাত এইবোৰ কি? . কিলকিলাই থকা এইবোৰ.....এইবোৰ কি...? ?.....মোৰ শুভ্ৰ কোমল বিচনা খন এনেকুৱা হ'ল কিয়? ?.....মোজেইক কৰা মোৰ কোঠাটোৰ বেৰখন...এই বেৰখন এনেকুৱা কুৎসিং হৈছে কিয়?.....লৰাটোৱে...কেনেকে হাঁহিছে...! ..তাক আঁতৰাই নিয়া.....তাৰ দাঁতৰ কৰ্কৰণিবোৰ... মোৰ ভয় লাগে.....উঃ .কি কুৎসিং.. তীব্ৰ এক অস্থিৰ কিটকিটনি.....তাই ছোৱালীজনী তাই তেনেকে ...মুখ বিকতাইছে কিয়? .....তাইৰ সন্তান জন্ম হব ..? ? ....হয়তো বহুতো বকলাঙ্গ সন্তান....হয়তো কিলবিল পোক..তাইক..তাইক আঁতৰাই....

....এতিয়া সময় কিমান?.....

..সময়? ?..

...! ..

সৃষ্টিৰ উৎস বিচাৰি

শবৎ বৰুৱা
২য় বাৰ্ষিক কলা।

বহু সময়ত আমাৰ ধাৰণা ওপজে যে সাধাৰণ সময়ৰ কথাবাৰ্তাসমূহ যদি লিপিবদ্ধ কৰা হয় তেন্তে সেইবোৰত থকা ঋজুতা আৰু তীক্ষ্ণতা উচ্চমান বিশিষ্ট বুলি স্বীকৃত হ'ব। লিখকৰ মনৰ কথা সমূহ লিখনিৰ মাৰ্গেৰে প্ৰকাশ কৰোঁতে ব্যক্তিভেদে প্ৰকাশৰ ধাৰা আৰু মানবিক পৰিস্থিতিৰ কাৰণে জটিল অথবা সৰল হয়। কিন্তু সাধাৰণ পোছাকী কথাবাৰ্তাত একেই ভাবাৰ্থ সহজে বোধগম্য হৈ পাৰে।

আমি জানো এটা মহৎ জীৱন হ'ল "পৰিণত বয়সত যৌবনৰ চিন্তাৰ পূৰ্ণগঠিত ছবি।" এই কথাও একে ভাবেই সত্য যে মহৎ চিন্তা হ'ল আমাৰ চঞ্চল মুহূৰ্তৰ ভাব-ভাবনাৰ, ধ্যান-ধাৰণাৰ এটা সংহত ৰূপ। আৰ্কিমিডিচৰ স্নানকক্ষৰ গল্প অথবা নিউটনৰ মাটিত আপেল পৰা গল্পৰ পৰা আমি এইটোও উপলব্ধি কৰিব পাৰোঁ যে অনেক সময়ত গুৰুত্বপূৰ্ণ চিন্তা অলস চিন্তাৰ পৰাই উদ্ভূত। মানুহৰ মৌল অন্তৰ্দৃষ্টিৰ সূত্ৰপাত হয় তেতিয়াই যেতিয়া মনৰ সঞ্চিত চিন্তাৰ টুকৰাবোৰ সজ্ঞান চেতনাত যুথবদ্ধ হয়; পৰস্পৰৰ লগত যোগ বা বিয়োগৰ মাধ্যমত নতুন ৰূপ লাভ কৰে। কিন্তু যি মন এক বিশেষ ধৰণৰ চিন্তাত অভিবৃত্ত সেইমন্ত নতুন চিন্তাৰ উদ্ভব হয় নে নহয় সন্দেহজনক। একাগ্ৰ অনুনিৱেশৰ যোগেদিহে সত্যসন্ধানৰ পথত হঠাৎ সৃষ্টিৰ আলোক পাত হয়; নতুন

কিবা আবিষ্কাৰ কৰিবলৈ মনক বাহিৰৰ পৰা চাপ দি সঞ্চালন কৰা সম্ভব নহয়।

মানুহে যেতিয়া জানে যে সিহঁতৰ চিন্তাভাবনাৰ পৰা কোনো গুৰুত্বপূৰ্ণ ফল নফলিব তেতিয়া সিহঁতে চিন্তা কৰিব নিবিচাৰে। আমি আমাৰ কামৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ পৰিণতি প্ৰত্যাশা নকৰিলে অশ্ৰু পথৰ সন্ধান কৰোঁ। অবশ্যে এই কথা কব পাৰি যে কিম্বৰ সকলো অদ্ভুত আবিষ্কাৰৰ মূল একো একোটি সাধাৰণ উৎস।

পাশ্চাত্য জগতৰ যন্ত্ৰপাতিৰ আবিষ্কাৰ সমূহ ঘটছিল সাধাৰণ খেলাৰ সামগ্ৰীৰ পৰা। দূৰবীক্ষণ যন্ত্ৰৰ নিচিনা গুৰুত্বপূৰ্ণ আবিষ্কাৰো প্ৰথমে খেলাৰ সামগ্ৰী হিচাবেহে পৰিকল্পিত হৈছিল। পৃথিবীৰ প্ৰায় সকলো প্ৰাচীন সভ্যতাৰ মাজত আমি খেলাৰ সামগ্ৰী তৈয়াৰ কৰা কামত বিশেষ পাৰদৰ্শিতা দেখা পাইছোঁ। তেওঁলোকে বিভিন্ন জীৱ-জন্তুৰ অনুকৃতি বিলাকৰ ভিত্তিত ঘূৰণীয়া চকা লগাইছিল। নিওলিথিক যুগৰ গুৰুত্বপূৰ্ণ আবিষ্কাৰৰ ফলত যি মানৱ সভ্যতাৰ উদ্ভৱ হৈছিল তাৰ ভিত্তিতেই আমাৰ দৈনন্দিন জীৱনৰ আবিষ্কাৰ সমূহ সম্ভৱ হৈছিল। এইবোৰ আবিষ্কাৰ সম্ভৱ হৈছিল শিশুস্বলভ খেলাৰ মাধ্যমেদি। শিশুবোৰে যিবোৰ জন্তুৰ সৈতে খেল, কৰিছিল সেইবোৰ আছিল গৃহপ্ৰাণিত প্ৰাণী। খেলোতে খেলোতে সিহঁতে

জলসিঞ্চন আৰু বৃক্ষৰোপন আদি পথসমূহো আবিষ্কাৰ কৰিছিল। যদিও প্ৰমাণ কৰা যায় যে জলবায়ু বিশুদ্ধীকৰণ, পশুপালন আৰু কৃষিকৰ্মৰ পূৰ্বগামী প্ৰাকৃতিক ঘটনা, তথাপি পশুপালন কাৰ্য্য কোনো প্ৰকাৰৰ সংকটৰ কাৰণে হোৱা নাছিল। সাধাৰণতে সংকটৰ সময়ত মানুহৰ বুদ্ধি আৰু চাতুৰ্য্যৰেহে বিকাশ হৈছিল। পশুপালন কাৰ্য্য মানসিক আনন্দৰ কাৰণেহে প্ৰেৰণিত হৈছিল।

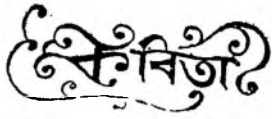
ক্ৰিয়াশীল মানুহে প্ৰাকৃতিক প্ৰতিকূল অবস্থাত কোনো দিন হাব মনা নাই বৰঞ্চ এইবোৰ মানুহে শক্তিৰ প্ৰাচুৰ্য্যৰ কাৰণে প্ৰতিদ্বন্দিতাক স্বাগত জনাইছে। প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত কৰা সৃষ্টি উচ্চমান বিশিষ্ট হোৱাত সন্দেহো আছে। জীৱন ধাৰণৰ কাৰণে যিবোৰ একান্ত প্ৰয়োজন সেইবোৰৰ সন্ধান কমি যায় যেতিয়া আমাৰ জীৱনলৈ প্ৰাচুৰ্য্য আহে। সেইবাবেই মানুহৰ অক্লান্ত প্ৰয়াস জীৱন ধাৰণৰ প্ৰয়োজনৰ তাগিদাত নহয়; বৰঞ্চ অতিবিক্তৰ তাগিদাতহে। স্বৰ্গযোগ্য যে মানুহে যেতিয়া আদা, জলকীয়া, দালচেনি ইত্যাদি মছলাৰ সন্ধান কৰিছিল তেতিয়াই হঠাৎ আমেৰিকা আবিষ্কাৰ কৰি পেলাইছিল। দৈনন্দিন জীৱনৰ বাবে যি কাম অত্যাবশ্যকীয় তাৰ মূল্যে বৈ গৈছে অপ্ৰয়োজনীয়তাৰ তাগিদাত। সমাধিমন্দিৰ প্ৰাসাদৰ বাসগৃহতকৈ আগেয়ে আবিষ্কাৰ হৈছিল। পৰিধেয় বস্ত্ৰৰ আগতেই অলঙ্কাৰৰ প্ৰচলন আৰম্ভ হৈছিল, দলবান্ধি কামকৰাৰ প্ৰেৰণা আহিছিল খেলাৰ পৰা। অস্ত্ৰ হিচাবে ব্যবহৃত হোৱাৰ আগেয়ে ধেনু খেলাৰ সামগ্ৰী অৰ্থাৎ বাণ্যস্ত্ৰ হিচাবে প্ৰচলিত হৈছিল। বহুতো পণ্ডিতে অনুমান কৰে মাছধৰা কৌশলবোৰ এনে এক সময়ত আবিষ্কাৰ হৈছিল যি সময়ত ইয়াৰ প্ৰয়োজনেই নাছিল। খেলাৰ সামগ্ৰী আৰু কৌতুহলৰ কাৰণেহে এইবোৰ কৰা হৈছিল। আমি জানো পণ্ড আহিছিল, গল্পৰ আগতে আৰু হয়তো মানুহে কথাবাৰ্তী কবলৈ শিকাৰ আগতে গান গাবলৈহে আৰম্ভ কৰিছিল।

তেন্তে এইকথা সত্য হব পাৰে যে ইতিহাসত যিবোৰ সৃষ্টিৰ যুগ বুলি চিহ্নিত, সেইবোৰ যুগৰ মানুহে প্ৰাণশক্তিৰ প্ৰাচুৰ্য্যত লঘু হাত্ত কৌতুকৰ মাজেৰেই নিজক প্ৰতিষ্ঠা কৰিবলৈ সক্ষম হৈছিল।

পেৰিক্লিচৰ এখেপ্সত নৱজাস যুগৰ আমোলত, এলিজাবেথীয় যুগত আমি ইউৰোপৰ মানুহৰ মাজত লঘুচিত্ততাৰ ইংগিত পাইছোঁ। নেহকৰে ভাৰতবৰ্ষৰ সভ্যতাৰ সখন্ধে কৈছে—“যেতিয়াই সভ্যতাৰ বিকাশ ঘটিছে তেতিয়াই আমি দেখিছোঁ মানুহৰ জীৱনত, প্ৰকৃতিত, জীৱনযাত্ৰাত এক ঘণীভূত আনন্দৰ উদ্বেলতা।” সেইবাবেই আমাৰ সন্দেহ হয় যে মুখ ওলোন্দাই ওকালতি কৰাৰ প্ৰয়োজন আছে সেই সকলৰ যি সকলৰ গুৰুত্ব আৰু ছদ্মবেশৰ প্ৰয়োজন আছে। গণ-আন্দোলনৰ কঠোৰ পৰিপ্ৰেক্ষিতত পৃথিবীৰ কোনো মহৎ সাহিত্য, সঙ্গীত, শিল্প অথবা বিজ্ঞানৰ মনন তথা সৃজন সম্ভৱ নহয়। এইবোৰ আন্দোলনত দেখা গৈছে যেতিয়াই মানুহৰ মনত বক্ত উন্মাদনা শামকাটি তুচ্ছ আনন্দ উচ্ছলতা প্ৰাণময় হৈ উঠিছে তেতিয়াই শৃংখলা আৰু ধূসৰতাৰ মাজৰ পৰা সৃষ্টিৰ স্পন্দন জাগ্ৰত হৈ উঠিছে।

মানুহে স্তম্ভপায়ী অস্ত্ৰৰক্ত উষ্ণৰক্ত বিশিষ্ট প্ৰাণীবোৰৰ সৈতে ক্ৰিয়াপ্ৰবণতাৰ্থিন ভাগ কৰি লৈছে। সৰীসৃপ আৰু পতঙ্গই খেলা নকৰে। এই যে প্ৰাণীজগতৰ মাজত এদলে খেলে এদলে নেখেলে তাৰ মাজত অৰ্থ আছে— আৰু এই যে খেলা কৰাৰ এটা সীমিত বয়স ইও একে দৰেই তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ। স্তম্ভপায়ী জীৱ আৰু পাখীয়ে কম বয়সতে খেলে কিন্তু মানুহে জীৱন ব্যাপী খেলে। শিশুকাল আৰু কৈশোৰৰ ধৰ্মক পৰিণত বয়সত টানি নিয়াৰ প্ৰবণতাই মানুহক আজীৱন অপৰিণক আৰু শিশুশূলভ কৰি ৰাখে। সেইবাবেই সমষ্ট পৃথিবীৰ মানুহৰ মাজত স্বকীয়তা, বিশিষ্টতা আদি পৰিলক্ষিত হয়। সেইবাবেই প্ৰতিভা আৰু নব-উন্মেষশালী শক্তি যৌৱনৰ ধৰ্ম আৰু সৃষ্টিশীল মানুহ অনবক্ষয়ী কিশোৰ। যেতিয়া গ্ৰীক পণ্ডিত

এজনে কয় যে দেবতাসকলে যাক ভাল পায় সি অলপ পৰ্য্যন্তই যুবক হৈ থাকে, সি খেলাও ভাল পায়। বয়সতে মৰে তেতিয়া বোধ হয় তেওঁলোকে এইকথাই গ্ৰীচদেশৰ প্ৰবাদটোৰ সত্যতাত খুব সম্ভব সকলো বুজাব বিচাৰে যে ভগবানে যাক ভাল পায় সি মৃত্যুকাল একমত ! ●

দুটি কবিতা

হেমচন্দ্ৰ কলিতা

প্ৰাক্ বিশ্ববিদ্যালয় শ্ৰেণী (বিজ্ঞান)

২য় বাৰ্ষিক

উত্তাপ

পচি যোৱা কাঠ টুকুৰা উমি উমি জলিব ধৰিছে
মই ফুৰাবলৈ গৈ উত্তাপত দহি মৰিলো,
আৰু সি—
সি সেই উত্তাপত দহি মৰাৰ ভয়ত
কাঠৰ ঘৰটোত সোণৰ আবৰণ দি ললে।

ভূত

পূৰ্ণতি নিশা
দূৰৈত কুলি চৰাইৰ মাত শুনা যেন পালো
মই বা'হৰলৈ ওলাই আহিলো
—কৰবাত আম মলিয়াছে নেকি, চাবলৈ ;
এজাক প্ৰচণ্ড চেঁচা বতাহে মোক হেচি ধৰিলে
মই নিশ্বেজ-জঠৰ হ'লো। ●

অবিস্মৰণীয় হে ৰাত্ৰি

বাজেন্দ্ৰ কলিতা

অবিস্মৰণীয় হে ৰাত্ৰি !
মোৰ দুচকুত টোপাটোপে সৰিপৰা
হে নিবন্ধ আন্ধাৰ !

● ● ●
মোৰ তেজৰ মাজত
ঘণীভূত
আন্ধাৰৰ আক্ষেপ
আৰু এই—সেই
নাৰীৰ উৎক্ষিপ্ত নগ্নতা।
দুঃসহ যন্ত্ৰণাময় উল্লাসত
ভাঙি চিঙি যাব খোজা
মোৰ দেহ। (আকৃতি
য'ত হেৰাই যায়।)
মোৰ মনৰ গভীৰত
বগাই ফুৰা
সেই নগ্ন সাপটো :
মোৰ কণ্ঠত
নুশুনা তৰাৰ গান। আৰু
তেজৰ সোঁতত সূৰ্য্যৰ ঘ্ৰাণ।
প্ৰাণ মোৰ তোমাৰ গৰ্ভত
অবিস্মৰণীয় হে ৰাত্ৰি !
মোৰ দুচকুত টোপাটোপে
সৰিপৰা হে নিবন্ধ আন্ধাৰ !

তিনিটা কবিতা

অজিত চন্দ্র তালুকদাৰ
৩য় বাৰ্ষিক (বিজ্ঞান)

(১)

দীঘলীত

পাভকৰ মূহু গুঞ্জম
আক ষ্টেচনত
কুবিকশিত অনাভবণ দুটি স্তন

(২)

পথাৰত

আঘোনৰ সোণালী বহণ
নিলয়ত
চাৰিস্তপ হাড়-ছাল
হায়! বীৰ্যহীন বাহ।

(৩)

মস্তীৰ গাড়ীয়ে চেপিলে।
তিনিবছৰীয়া ছোৱালীৰ
দাম
এহেজাৰ।
যৌৱনৰ বাক কিমান দাম!

॥ যাত্ৰা ॥

স্মৃতিৰেখা চৌধুৰী
৩য় বাৰ্ষিক (বিজ্ঞান)

আমি আগবাঢ়িছো—

পৃথিবীৰ দৰে ঘূৰণীয়া—

সভ্যতাৰ স্মৃতিৰ্ঘ পথত ?

হয়তো পুনৰ আমি

উপনীত হ'ম

সভ্যতাৰ আদিম স্তৰত।

আমাৰ নিশ্বাসত সোমোৱা—

বিদেশী স্মৃতিৰ বাপ্পযুক্ত বতাহে

আমাৰ মনত

কৃত্ৰিমতাৰ মামৰ সানিলে।

নিয়নৰ স্মৃতিৰ পোহৰে

আমাৰ চকুৰ পৰা—

জোনাকৰ মাদকতা কাঢ়ি নিলে ॥

আৰু.....

যাত্ৰাপথত

ক'ত জানো হেৰুৱালো—

জীৱনৰ সঁচা মধুৰতা—॥

দুখ-দুখ

চক্ৰাকাৰে

দুবে = ?

শ্ৰীমোহন চন্দ্ৰ বৰদলৈ

২য় বাৰ্ষিক।

প্ৰাক্ বিশ্ববিদ্যালয় শ্ৰেণী

বস্তৰ পিছতহে ভাৱ মানি লোৱাৰ পিছত এই ধাৰণা আপোনা-আপুনি বুজাপৰাৰ অৱস্থালৈ আহি পৰে যে, ক্ষয়িষ্ণু সমাজ ব্যৱস্থাৰ শেষ স্তৰ বা পকনি ব্যক্তি-ৰেকে তাৰ, কোনো এক পূৰ্ব মুহূৰ্ত্তত পৰিবৰ্ত্তনৰ ছবি জোৰ দি 'আঁকি-বাকি চোৱাটো' এটা সাংঘাতিক হাঁহি উঠা কথা। কিন্তু এই হাঁহি উঠা কথাটো সকলোৰে বাবে একে স্বাদৰ হয় নে হ'ব নোৱাৰে তাক বেছ চাফাকৈ জনাৰ ক্ষেত্ৰ হ'ল সমাজৰ নিম্ন শ্ৰেণী দুটা, য'তেই জনসংখ্যাধিক—নিম্নমধ্যবিত্ত আৰু শ্ৰমিক-কৃষক শ্ৰেণী দুটা। অৱশ্যে এই ধাৰণা ভুলেই হ'ব—যদি ভবা হয় যে পৰিবৰ্ত্তনৰ হাৱা সৃষ্টিক নিম্ন মধ্যবিত্ত বা শ্ৰমিক কৃষক সকলে শ্ৰেণীগতভাৱে হাঁহিব খোজে। বৰং কথাটি তেনেই উলোটা। প্ৰচলিত সমাজ ব্যৱস্থাত উক্তশ্ৰেণী দুটাৰ প্ৰভাৱ আৰু গতিবিধি প্ৰায়েই একে নহলেও সাম্প্ৰতিক জীৱন-নিৰ্কাৰৰ ছবিখন দেখি শুনি এই

ধাৰণাই হ'ব যে—দুয়োটা শ্ৰেণীৰ গতিমুখ একেই হোৱা আভাস দেখা গৈছে। গতিকে পৰিবৰ্ত্তনৰ ছবি আঁকি-বাকি চোৱাত এতিয়া শ্ৰেণীগত প্ৰস্তুতি তেনেই কম। বৰং ই এই দুয়োটা শ্ৰেণীৰ সংমিশ্ৰণৰ ফলস্বৰূপে সৃষ্টি হোৱা আৰু শিক্ষিত এচাম চিন্তা কৰা লোকৰ গুৰুতৰ মনৰ দ্বাৰাহে সম্ভৱ হৈ উঠিছে। সেই কাৰণে উপৰোক্ত নিয়মটিৰ সত্যতাৰ ফলস্বৰূপে পৰিবৰ্ত্তন কামনাত গুৰুতৰভাৱে আহত সকলে সম্প্ৰতি যি তাত্ত্বিক চৌৰ উত্থান-পতনত লাগি ভাগি আছে সি সমাজৰ নিম্নশ্ৰেণী দুটাৰ কাৰণে হাঁহিব খোৱাকৰ যোগ্য প্ৰায় অথবা মনোযোগৰ বহু আঁতৰত। কিন্তু নিম্নশ্ৰেণী দুটাৰ এই প্ৰকাৰান্তৰ বিদ্ৰূপ চিন্তা নেবা পৰিবৰ্ত্তনকামীৰ পক্ষে হতাশবাহী তথা বিভ্ৰান্তিজনক। অৱশ্যে আনন্দৰ কথা এটা বাদ দি যাব নোৱাৰি, চিন্তানেবা পৰিবৰ্ত্তনকামীৰ শ্ৰেণীৰ হৈ কৰা বৈপ্লৱিক চিন্তা-চৰ্চা অথবা শ্ৰেণীৰ হৈ

পৰিবৰ্তনৰ প্ৰতি বঢ়াই নিয়া মোহে শ্ৰেণী দুটাৰ শিক্ষিত অৰ্দ্ধশিক্ষিত চামৰ ওপৰত ৰাজনীতি সচেতনতাৰ সৰল ভাৱ এটা আনি দিয়াত বেছ ভূমিকা ল'ব পাৰিছে। পিছে অন্যহাতে এতিয়াও এটা পৰিতাপৰ কথা স্পষ্ট যে—শ্ৰেণী দুটাৰ নিৰক্ষৰ চামৰ ওপৰত এই আৰাজ পৰিষ্কাৰ হোৱাৰ লক্ষণ নাই; অথবা যদিও অকণ আৰাজ উঠিছে তাত বিদ্ৰূপসনা প্ৰশ্নবোধক ভাৱ-ধাৰণা কিছুমানৰ সম্ভাৱনাহে অধিক। “হেৰ”—লক্ষ্য মানেই ৰাৱণ”; “এই বকম কৰি লাভালাভ কাৰ বোপাই,— আমি আমিয়েই”; “বোপাই, কৰিবলৈ আৰু কামবন নাই নেকি?” “চব মান্নহেই একে নহয় নে? তেনেহ'লে ইহঁতে যি কৰিব—সিহঁতেও সেই তাকেই— কি কোৱা?” এনেবোৰ ধাৰণা উচ্চবিত্তীয় মুনাফাধাৰী কিংবা মধ্যবিত্তীয় মুনাফাধাৰীৰ পক্ষে হাত্তাস্পদ। ই বাস্তৱ, নিৰক্ষৰতা সাপেক্ষ আৰু যথার্থতে ক'বলৈ গ'লে ভেজাল প্ৰশাসনৰ কাৰ্যকলাপৰ কুফল আৰু তাকেই ভালকৈ জানিব নোৱাৰাৰ ফলাফল। অৱশ্যে আমাৰ ক'ব লগা কথাও এইটো নহয় যে—একমাত্ৰ বা প্ৰধানভাৱে এই অজ্ঞানতা প্ৰসূত ধাৰণাৰ বাবেই জনসাধাৰণে এতিয়া পৰিবৰ্তনৰ কথা-বতৰা অনাদৰ কৰে। বৰং জনসাধাৰণৰ এটা অদ্ভুত জীৱনতত্ত্বইহে পৰিবৰ্তনৰ ৰাজত্বখিনি নিয়াবিকৈ জীয়াই ৰাখিছে। যথার্থতে এই জীৱন তত্ত্ব দাৰিদ্ৰ্যৰ আভিজাত্য ধৰণৰ।

পৰিবৰ্তনৰ তাত্ত্বিক প্ৰস্তুতিৰ গতি কিম্বা তুৰ্গতি :

বৰ্তমানৰ সাময়িক ধৰণৰ শ্ৰমিক ধৰ্মঘট, ছাত্ৰ বিক্ষোভ আদিৰ দাবীৰ প্ৰকৃত মনোভাব হ'ল—“আমাৰ তেজ কমিছে, তেজ দিয়া, এইবোৰ বাদ দি দিব পাৰিম। সৰলার্থত ব্লাড-বেঙ্কটো প্ৰশাসকৰ নামেৰে মুনাফাধাৰী বৃন্দই ৰাখি থয় থোক, পিছে আমাৰ পিনে অলপ-অচৰপ চাই-চিত্তি থাকিলেও হ'ব। অন্যহাতে বুৰ্জোৱা বাতৰি-ভাতৰি কিংবা আলোচনী-পৰোচনী বোৰতো অগৰা-বগৰা বিদ্ৰোহ। মুঠত, মাস্তায় সাহিত্যিক-শিল্পীক

বাদ দি অত্ৰ বিশ্বজ্বল-ভাৱাদৰ্শপ্ৰেমী অথবা নিজস্বতাহীন সাহিত্যৰ সাহিত্য সাধনা, শিল্পীৰ শিল্প-সাধনাতো একে পৰ্যায়ৰ উদ্দেশ্যসনা বিদ্ৰোহ তত্ত্বৰ নিদৰ্শন। কোৱা বাহুল্য উপকল্প এইখিনিৰ ওপৰতেই জনসাধাৰণে যি পাৰে জনপ্ৰিয়তাৰ নিচানবোৰ বহুৱাই দিছে। গতিকে অনুমান এটা কৰা যায় যে—পৰিবৰ্তনৰ চিন্তাৰ ক্ষেত্ৰত তেনে-হ'লে পৰিবৰ্তনকামী মগজু সংখ্যাগতভাৱে বৃদ্ধি পোৱাৰ লক্ষণ প্ৰায়েই নাই এতিয়া।

এই সামাজিক পৰিবেশৰ মূল্য বিচাৰ কৰিলে— সমাজৰ নিম্ন শ্ৰেণী দুটাৰ ৰাইজ যে অসন্তুৰকপে বিপথে পৰিচালিত হৈছে, এই কথাই পৰিষ্কাৰকৈ ধৰা দিয়ে। কিন্তু ৰাইজ তাৰ উৱাদিহ অকণেকে নেপাই সংকটৰ মাজতো মানসিকভাৱে আৰাম কৰাৰ প্ৰস্তুতিহে কৰিছে। কেৱল এই প্ৰস্তুতিটোৱেই বিপ্লৱকামীক ঘঁমাই দিয়াটো সম্ভৱপৰ, আৰু সেই কাৰণেই পৰিবৰ্তনৰ মোহত এতিয়া নতুন কোনো বন্দী হোৱাৰ আশাত শুকান প্ৰায়। ফলস্বৰূপে বৈপ্লৱিক চিন্তাধাৰা নিকন্তেজক ভাৱেই আগবাঢ়ি যাবলৈ বাধা হোৱাৰ দৰে হৈ পৰিছে। আচলতে বুৰ্জোৱা চাল চলন, গতিবিধি আৰু ভাৱাদৰ্শই উৎকট দাৰিদ্ৰ্যৰ মাজতো পৰিবৰ্তনৰ চিন্তাক নিস্তেজ কৰি দিয়াৰ বাবে এক-মাত্ৰভাৱে দায়ী।

সঁচতীয়া পিঠাত পোক : অন্যাহাৰৰ অভাৱত ভক্ষণ

দাৰিদ্ৰ্যগ্ৰস্ত নিম্নশ্ৰেণী জনসাধাৰণৰ মাজত, বিশেষকৈ নিৰক্ষৰ আৰু অৰ্দ্ধশিক্ষিত চামৰ জীৱন দৰ্শনে এটা অদ্ভুত ৰূপ লৈছে; আৰু ক্ৰমাৎয়ে এই দৰ্শন শিক্ষিত গোষ্ঠীৰ পিনে চাপলি মেলিছে। চমুকৈ ক'বলৈ গ'লে এই যৌৱন তত্ত্ব এটা কাব্যিক ধাৰণাৰ প্ৰতিক্ৰম। অৰ্থাৎ —“গুলি মাৰ অতীত। এতিয়া পালে খা, পালে কৰ, নেপালে অলপ চেপ্টা কৰ আৰু বাদ-বাকী সময়খিনি নিঃখৰছী আনন্দ স্কুৰ্তিত কটাই দে।” লগতে ইয়াত এই কথাও ওতঃপ্ৰোতভাৱে লগলাগি আছে যে—

গুলিমাৰ চিন্তা ভাৱনা, অৰ্থাৎ গুলি মাৰ বৰ্ত্তমান কি ভৱিষ্যতৰ দাৰিদ্ৰ্য্য।”

সাময়িক ধৰণৰ শ্ৰমিক ধৰ্ম্মঘট, ছাত্ৰ বিক্ষোভ, আৰু বুৰ্জোৱা বাতৰি-আলোচনী কিতাপ-পত্ৰ আদিৰ জন-প্ৰিয়তাই হওক কিম্বা অজনপ্ৰিয়তাই হওক তাৰ মূলতেই এই চলিত জীৱনদৰ্শনৰ প্ৰভাৱ। স্থিতাৱস্থা-প্ৰিয়তা ইয়াৰ পৰা ফটফটীয়াকৈ ওলাই পৰে। কিয়নো এই-বোৰত গুৰুত্ব দিয়াটোৱে যি সূচায়, পৰিবৰ্ত্তনৰ কথা এৰি অগুৰুত্ব দিয়াটোৱেও তাকেই সূচায় মাত্ৰ। কিন্তু তথাপি এই কথা পাহৰি যোৱা নেযায় যে—জনসাধাৰণ প্ৰভাৱিত নিশ্চয়েই হৈছে, যিহেতু স্থিতাৱস্থাত তেওঁলোকে যথাদূৰ মন চালি দিছে। “গুলি মাৰ চিন্তা-ভাৱনা”ৰ ফল স্বৰূপেই যে এনে স্থিতাৱস্থাৰ মাজত অমানুষিক চঞ্চলতাবে খেলাখন প্ৰদৰ্শিত হৈ থাকিব, এই কথাই এতিয়া বেছি পৰিমাণে দৃঢ়। কিয়নো কলঙ্কিত অতীতক গচকি-মোহাৰি আহিও ক্ষয়িষ্ণু সমাজে এতিয়া অত্ৰুপি অসম্ভাৱ্য বিষয়টোত লাগি পৰিছেহি; অথচ যদিও তাৰ কাৰণেই জীৱন, অৰ্থাৎ আনন্দ-ফুৰ্ত্তি।

দাৰিদ্ৰ্য্যৰ মাজত আনন্দ-ফুৰ্ত্তি? সেয়ে আকৌ প্ৰশ্ন হয় এই দাৰিদ্ৰ্য্য অতিশয় নহয় নেকি? উত্তৰ নিশ্চয়েই জটিল নহৈ নোৱাৰে।

উত্তৰৰ কাৰণেই প্ৰশ্ন হয়—জীৱন কি? সন্দেহ নাই বহস্যবাদ তথা জ্ঞানবাদৰ সপক্ষে ওকালতি চলাই অহা সকলৰ বিৰুদ্ধেই এই উত্তৰ হ’ব—জীৱনৰ নামান্তৰ আনন্দ; পিছে আনন্দ ই নোপোৱাৰ বা বোমাটিক বং সনা আনন্দ নহয়। গতিকে আনন্দৰ পৰিবেশৰ বাবে যিকোনো ধৰণৰ দাৰিদ্ৰ্য্যই কাষবৰ্ণীয়। এইটো ইমান সাধাৰণ সত্যটিক উপলব্ধি কৰাৰ পিছত এনে প্ৰশ্নৰ প্ৰশ্নই মুঠে যে—সাম্পদিক দাৰিদ্ৰ্য্যই আনন্দ দিয়ে নে? কিয়নো তাৰ বাবে আকৌ ধৰ্ম্মধাজক, ঈশ্বৰ, আবেগময় বিবেকহীন কবি, বিনাপ্ৰম স্তুবিধাবাদী ব্যক্তিত্ব, অসত্য প্ৰিয় দাৰ্শনিক সাহিত্যিক কিম্বা পণ্ডিত সজোৱা বুৰ্জোৱা শিক্ষাব্যৱস্থাৰ গুলিবিধিৰ

বাবে গালি-গালাজ এসোপাৰেই পাতনি মেলা হয় আৰু লগতে মুনাফাধাৰী বৰ্গলৈকো নিজ পক্ষৰ কাৰ্য্য কলাপৰ দ্ৰুতগতিতাক পৰোক্ষে প্ৰশংসা কৰা হয়।

এদিন এজন অৰ্দ্ধশিক্ষিত শ্ৰমিক বন্ধুৱে মোক প্ৰশ্ন কৰিছিল—“হেৰা, ভাৰতৰ স্কুল, কলেজ বা বিশ্ববিদ্যালয় বোৰত যিমানখিনি লৰা-ছোৱালীয়ে পাঠ লয়; ভাৰতীয় দাৰিদ্ৰ্য্যলৈ চাই সেইখিনিয়ে স্কুল কলেজতে যিকোনো ধৰণৰ উৎপাদন কৰাটোহে সম্ভৱতঃ ভাৰত সাপেক্ষ কথা। তেতিয়া হয়তো আমি ইম’ন ভাগৰত, আৰু ভোমালোকৰ আৰামখিনি চাই হিংসাত, হতাশাত ভাগি নপৰোঁ। কি কোৱা? মোৰ যি কোনো উত্তৰেই যে তেওঁক সাস্থনা দিয়াৰ পৰিবৰ্ত্তে হতাশাহে দিব, সেইটো জানিও নিজৰ স্তুবিধাবাদৰ ওপৰত আঁৰ দিবলৈ বুলি কৈছিলো—“তুমি এজন বোমাটিক কবি বা গাল্লিক হোৱা উচিত।” তেওঁ হাঁহিছিলে। তাৰ পিছৰে পৰা মই তেওঁক য’তেই লগ পাওঁ, তাতেই অতি সামান্য এটা কথা উলিয়াইও ভীষণ শব্দ কৰি হাঁহে। এতিয়ালৈকে মই তেওঁক হাঁহিৰাম হিচাপেই লগ পাই আছোঁ। ইয়াৰে মাজতে এদিন মই তেওঁক স্তুবিলো—“তুমি ইমান হাঁহিব পাৰা কেনেকৈ? দিনটো গেৰেজত—ৰাতিটো মাত্ৰ জিৰণি তথাপি ইমান হাঁহি সম্ভৱ হয় কেনেকৈ? তেওঁ হাঁহি হাঁহিয়ে বুজাই দিলে—জীৱনৰ নামান্তৰ আনন্দ। ফুৰ্ত্তি কৰা—জীৱন ক্ষন্তেকীয়াই হওক বা দীঘলীয়াই হওক।” হায় আনন্দ। নহয় ই বহস্যবাদৰ নিৰ্দয় আনন্দ, নহয় উপভোগ ভোগ কৰাৰ আনন্দ। তেন্তে কি আনন্দ ই?

এই আনন্দ শ্ৰমৰ পিছত ভাগৰুৱা দেহ লৈ কৰা শাফিক আনন্দ। সেই কাৰণেই দিনটোৰ ভাগৰৰ পিছত গাঁৱত চোতালে চোতালে হাঁহিৰ খলকনি, তিনি আলিয়ে চাৰি আলিয়ে ল’ৰাৰ দ’ম—য’ত শ্ৰীল অশ্ৰীল শব্দৰ ৰঙ্কাৰেৰে হৈ হাল্লা ওৰফে ফুৰ্ত্তি-ফাৰ্ত্তা, নগৰৰ আলিয়ে গলিয়ে যুৱ-জুমৰ শ্ৰীল-অশ্ৰীল, শাফিক মেলা, ৰাতি ঠায়ে ঠায়ে ঈশ্বৰৰ নামত শ্ৰৱণ-কীৰ্ত্তন ইত্যাদিৰ

প্ৰাচুৰ্য্য। এই সামাজিক চৰিত্ৰৰ সাৰ্বিক বচনটি হ'ব—“গুলিমাৰ চিন্তা-ভাবনা; নিঃশব্দী আনন্দ-ফুৰ্ত্তি কটাই দে এই জীৱন”।

জীৱন “—কৰা—খোৱা—ফুৰ্ত্তি কৰা”। এই সাৰ্বিক সত্যটি উপলব্ধি নকৰা ব্যক্তিৰ আৰু জন্ম নহয়। কিন্তু এই সাৰ্বিক সত্যটি ইমান ওতপ্ৰোত ভাৱে পৰস্পৰ সিদ্ধ যে এটাৰ পৰিমাণগত হ্রাসত গোটেই সত্যটিয়ে অস্বাভাৱিক হৈ পৰিবলৈ বাধ্য। কৰা কম খোৱা বেছি হলে ফুৰ্ত্তিটো জোৰ দি উলিওৱাত বাদে গত্যন্তৰ নাই। অত্ৰপিনে সাম্প্ৰতিক প্ৰচলিত সামাজিক পৰিস্থিতিও ইয়াৰ দ্বাৰাই প্ৰৱৰ্ত্তিত। কিন্তু কৰ্মবিৰতিত কৰা বা জীৱনৰ অনিশ্চয়তাত ভাগি পৰিও হৃদয়খন সতেজ কৰি ৰাখিবলৈ কৰা শাস্তিক ফুৰ্ত্তি-ফাৰ্ত্তাবোৰ ইয়াৰ দান হ'লেও ইয়াৰ প্ৰায়েই স্বতঃ ফুৰ্ত্ত যেন লাগে। তাৰ মূল কাৰণ নিশ্চয়েই এয়া যে—“গুলিমাৰ চিন্তাই” ভয়ঙ্কৰ দাৰিদ্ৰ্য্যক বৰ বেয়া কৈ চাকি পেলায় আৰু তাৰেই ফলস্বৰূপে স্বতঃফুৰ্ত্ত যেন হৈ ফুৰ্ত্তি-তাম্চা বোৰ বাহিৰ হৈ আহে।

কোৱা বাহুল্য, সাম্প্ৰতিক সমাজত উপগঠনৰ (Super structure) প্ৰভাৱ পূৰ্বামাত্ৰাই কমি গৈছে আৰু তাৰ পৰিবৰ্ত্তে নতুনকৈ জীপ লৈ উঠিছে নিতান্ত ব্যক্তিবাদী চিন্তাট। নিতান্ত ব্যক্তিবাদী চিন্তা কিম্বা Survival of the fittest নীতিয়েই প্ৰধান আৰু প্ৰভাৱযুক্ত ভাৱে সমাজ ব্যৱস্থাৰ গুৰি ধৰিছে। যদিও এই কথা নিচেই আংশিক ভাৱেহে সঁচা কিজানি যে—নিম্ন শ্ৰেণীত শ্ৰেণী স্বাৰ্থ পৰিষ্কাৰ হৈ উঠা দেখা গৈছে। চাউল-চেনী-তেলৰ দোকানত প্ৰায়েই এই কথাটো দেখা যায়—যদি মই ভাৱো মোৰ পিছত এওঁ বৰ কষ্ট পাইছে আৰু সেয়ে তেওঁ বস্তুটো আগেয়ে নিয়ক, তেনেহ'লে তেঁৱেই যে কেৱল আগেয়ে নিব এনে নহয়, বৰং মই একেবাৰে শেহতহে বস্তুটো পামগৈ, অথবা কিজানি অকণমানো ভাগ নেপামগৈয়ে। শ্ৰেণীৰ মাজত বুজা-বুজিহীন এনে উদাহৰণ প্ৰায় বহল ধৰণৰ আৰু আমাৰ

ধাৰণা মতে ইও “গুলিমাৰ চিন্তাবেই” অগ্ৰতম যোঁতুক।

প্ৰচলিত বুৰ্জ্জাৱা শিক্ষাক এটা ভেঁজাল দৃষ্টিৰে চাবলৈ অৱশ্যে জনসাধাৰণ বাধ্য হৈ পৰিছে। আৰু ইও সম্ভৱ যে—নিশ্চিত নিবনুৱা বৃদ্ধিত সম্প্ৰতি জোৰ দি উলিওৱা ফুৰ্ত্তি-তাম্চা খিনিও জোৰ দি উলিয়াব পৰা নেযাব। অতীতক বাদ দিব পৰা, অতীতৰ দৈনন্দিন আচাৰ নীতি ধৰণ কৰণ প্ৰবলাংশে বাদ দিব পৰা সাম্প্ৰতিক সমাজে কিন্তু এতিয়াও নিজকে নিৰাপদ যেনেই অনুমান কৰে। ভৱিষ্যতৰ প্ৰতি নিৰ্মম অৱ-হেলা, যি কোনো নিশ্চয়তাৰ ওপৰত দৃঢ় আস্থা ৰাখিব নোৱাৰাটো কিম্বা সকলো ধৰণৰ কথাকেই ‘পাতল’ ভাৱেৰে ধৰি তাকেই ফুৰ্ত্তি কৰি যোৱাটো এই সমাজ ব্যৱস্থাৰ প্ৰধান উৎপাদন আৰু ইয়ে সৃষ্টি কৰিছে “গুলিমাৰ চিন্তাক”।

—কানাই পাৰ কৰা হেঃ হেঃ সেৱক নৌকা তোমাৰেই।

—“নেদেখা প্ৰভুৱে তোক ঠগিলে

আস্তিক প্ৰভুৱে তোক ঠগিলে

নাস্তিক প্ৰভুৱে তোক ঠগিলে

এতেকে চব প্ৰভুৱেই ঠগী

এতেকে চব প্ৰভুৱেই স্বাৰ্থভোগী

এতেকে প্ৰভু মানই অতীত কৰা

এতেকে অতীত মানই গুলি মাৰা”।

এচন বন্ধুৱে গাই ফুৰা প্ৰবচন। কিন্তু দুখৰ বিষয়, তেঁৱেই কয় “আমি কি জানা! প্ৰত্যেকটো কথা-কেই আমি পাতলকৈ লওঁ আৰু পাতলকৈ উৰাই দিওঁ। আৰু সেই কাৰণেহে আমি চিন্তাহীন হৈ আনন্দ ফুৰ্ত্তি কৰি জীৱটো সাৰ্থক কৰিবলৈ স্তুবিধাকণ পাওঁ। ন'হলেবা কৰোঁৱেই কি? এই অমূল্য জীৱনটো ভ্ৰষ্ট চিন্তা এসোপাত লগাই দি মূৰ্খ হিচাবে কটাই দিম কিয়? অথবা অগ্ৰ শব্দত—আমি সময় বধ কৰোঁ।”

এই ভেঁজাল জীৱন দৰ্শন নিতান্তই ক্ষতিকাৰক। সম্প্ৰতি সময় বধ কৰাৰ প্ৰস্তুতি কিন্তু য'তে ত'তে। কোৱা বাহুল্য যে—যদিও ই অৱশ্যেই বুৰ্জ্জাৱা ভাৱাদৰ্শ,

তথাপি ইয়াক নিম্নবিত্তীয় শ্ৰেণীৰ মাজে মध्येও প্ৰকাশিত হোৱা দেখা গৈছে। ইয়াৰ মূল কাৰণ সম্ভৱতঃ নিম্নবিত্তীয় সমাজত চলা ব্যক্তিবাদ। নিম্নবিত্তীয় চিন্তাৰ প্ৰধানতম শক্তি হিচাপে এই চিন্তাধাৰাই নিম্ন-সমাজক বৰ বেয়াকৈ অথচ মোহ লগাকৈ ঠগাই লৈ গৈছে। কিন্তু নিম্নবিত্তীয় জনসাধাৰণে এতিয়া নিজৰ অজ্ঞাতেই সময় বধ কৰাত ওস্তাদ হৈ গৈছে। অত্ৰপিনে চালে, এই দৰ্শন পৰিবেশ সাপেক্ষ। আনন্দৰ বাবে জন্ম হোৱা মানুহে প্ৰয়োজনীয় পৰিমাণে খাবলৈ পিন্ধিবলৈ নাথাকিলেও, আকৌ পৰিবৰ্তনৰ পথৰ কথাৰ পিনে অজ্ঞানতা ৰাখিলে এই দৰ্শন সম্ভৱ হৈ উঠাটোৱেই অতি স্বাভাৱিক। কিন্তু এই কথাও সঁচা যে খোৱা আৰু শোৱাৰ সময়ত নিম্নবিত্তীয় সমাজত চিন্তা-শীলতাৰ চাপ নিশ্চয় পেলাই দিয়ে। তেতিয়া হতাশাত ভাগি পৰি অদৃষ্ট জনক বিশ্বাস কৰাই সেই মহাপুৰুষৰ গাতে অন্তিত্বৰ ভাৰটি জাপি দি নিশ্চিত হ'ব খোজে, আৰু অদৃষ্টক পূৰ্বদমে খতম কৰি দিয়াই যিকণ পায়, তাকে আনন্দ-ফুক্তিকে খোৱাৰ কথা কয়। অৱশ্যে অদৃষ্ট-জনৰ মাথাত অন্তিত্বৰ ভাৰ জাপি দিয়াৰ সংখ্যা এতিয়া নিচেই তাকৰ; আৰু নিঃসন্দেহে সি-সৰ গৌৰবময় ধৰ্মৰ বলি কিম্বা শ্ৰমিক ৰহস্যবাদী।

বৰ্তমান সমাজ অতীতৰ পৰা মুক্ত প্ৰায়, কিন্তু ভৱিষ্যতৰ কাৰণে সাজু নহয়। অৰ্থহীনতাৰ (absurdity) পৰা মুক্তি লভিও বৰ্তমান সমাজে দৃঢ় পথৰ সন্ধানত মন-প্ৰাণ দিয়া নাই, বা দিব খোজা নাই। সেয়ে প্ৰশ্ন হয় এই দাৰিদ্ৰ্য চৰম নহয় নেকি? চহৰীয়া নিম্নবিত্তীয় জীৱনৰ বাবমহীয়া খাণ্ড-বস্ত্ৰ সমগ্ৰা, গাঁৱলীয়া নিম্নবিত্তীয় জীৱনৰ সাত-আঠমহীয়া খাণ্ড-বস্ত্ৰ সমগ্ৰাই যি দাৰিদ্ৰ্য ফুটাই তোলে—এই দাৰিদ্ৰ্য সীমাৰ বাহিৰত নহয় নিশ্চয় !!

কিন্তু এই বুলিওটো ভাবিব নোৱাৰি। ৰহস্যবাদীত বাদে অত্ৰ কোনো অধিকাৰ-কামী, মানবীয় অধিকাৰকামী ব্যক্তিয়েই দাৰিদ্ৰ্যক গ্ৰহণ কৰিব নোৱাৰে। অথচ

এই দাৰিদ্ৰ্য কেনেকৈ বহন কৰি থকা হৈছে? যথার্থতে এটা কথাটো এনেকুৱা—কৰ্মব্যস্ততাই জনসাধাৰণক নতুন ব্যৱস্থাৰ চিন্তা কৰিবলৈ সাহস কিম্বা প্ৰেৰণা দিব নোৱাৰে। বৰং দিয়ে চিন্তাৰ প্ৰতি বিৰক্তি বা বিৰক্তিজনক চিন্তা। নহলেবা “এনেকৈয়ে চলি যাম আৰু” ধৰণৰ বদসাহ।

দাৰিদ্ৰ্যৰ প্ৰতি নিৰ্দীকাৰ হোৱাৰ লক্ষণৰ ভিতৰত প্ৰধানতঃ এই দুটা কথা লক্ষ্য কৰা যায়। (১) কৰ্ম বিৰতিত বা কৰ্মৰ মাজতে হাঁহিফুক্তি কৰি সময় কটোৱা, (২) অন্ধকাৰ ভৱিষ্যতক আৰু অন্ধকাৰ হৈ যাবলৈ সন্যোগ দি চিন্তাৰ পৰা ফালৰি কাটি অহা। সাম্প্ৰতিক পৰিবেশৰ বাবে অবৈধ হলে প্ৰথম কথাটি বহুল প্ৰচলিত। ইয়াৰ উপলক্ষণবোৰ এনেকুৱা—গাজাখুৰি গল্প, লাগ বান্ধ নোহোৱা হৰেক বকমৰ কথা বতৰা কিম্বা চুপতা চুপতি, সশব্দ হাঁহি ইত্যাদি। ২য় কথাটি ১ম কথাটিৰ পৰাই অনুমান কৰি লব পাৰি।

সেয়ে চিন্তা কৰা সকলৰ হতাশাৰ গতি দ্ৰুতগতিতালৈ পৰিণত হোৱাটোৱেই অতি স্বাভাৱিক। কিন্তু এই সৰ্ব্বত্ৰস্থিত এই অৱস্থাটিক আওকাণ কৰিও তেওঁলোকে একো নেপাব। বৰং ইয়াৰ মূল কাৰণবোৰ চালি জাৰি চাই কোনপিনে কলে যোৱা হৈছে তাৰ উৱাদিহ লোৱাটো একান্ত বাঞ্ছনীয় হৈ পৰিছে।

নবাব শান্ত দিয়া অথবা জ্ঞান দিয়া—

ঠেকি শিকা ভাল। একেই কথাই হয়তো সমাজখনৰ কাৰণে বৈ আছে। নিঃসন্দেহে প্ৰয়োজনীয় বস্তুবোৰে সমগ্ৰ শোষিত-অৱহেলিত জনগণৰ কাৰণে চাহাৰা এখনৰ সৃষ্টি নকৰিলে চিন্তা প্ৰিয়ৰ মৌখিক প্ৰচাৰে, শাস্তিক প্ৰচাৰে প্ৰাচীৰৰ সন্মুখীন হৈয়ে থাকিব। কিয়নো সমাজ সত্যক একেৰাহে যুগ যুগ ধৰি বুজি আহিলেও শোষিত জনগণই নিতান্ত চাহাৰা এখনত পৰি ন'গলে নতুন সমাজ ৰচনাৰ প্ৰয়াস নচলায়, চলাবলৈকো বাধ্য নহয়।

মুনাফাৰ খেলাত মুনাফাধাৰী এনেকৈয়ে হয়তো আৰু
ক'তদিন জয়ী হৈ থাকিব। কাৰণ জনগণক ব্যক্তিবাদী
চঙৰ পৰা ঘূৰাই অনাৰ প্ৰস্তুতি এতিয়া তেনেই কম।
অগ্ৰহাতে জনসাধাৰণেও নিজৰ জনৰ প্ৰতি দৃষ্টিপাত
নকৰাৰহে লক্ষণ অধিক।

যদি সমাজে বাট চাই আছে সেই অৱস্থালৈ—
য'ত হয় খাণ্ড নহয় জান দিয়া অৱস্থালৈ, তেনেহলে এই
কথাও ক'ব পাৰি যে—সেই অৱস্থালৈ শোষিত আৰু
অৱহেলিত ৰাইজ স্বাভাৱিকতে অধিক নিশকতীয় হৈ
যাব, আৰু তাত বহুত ক্ষয় ক্ষতিও সম্ভৱ।

ৰাজনীতিৰ পিনে সকলোৱে মন কৰাটো সেই
কাৰণেই অধিক প্ৰয়োজনীয়। অৱশ্যে এইটো সম্ভৱ
কৰিবলৈ চিন্তা কৰা সকলেই নিজকে নিজে প্ৰেৰণা দি
সমাজত সোমাই পৰিব লাগিব।

বন্ধ্যাত্মৰ বেদনা অসহন তোমাৰ

আনিছ-উল-আলম
প্ৰাক্ বিশ্ববিদ্যালয় ২য় বাৰ্ষিক

এন্ধাৰ গহ্বৰৰ বন্ধন মুক্তি
হতাশাৰ নিৰীক্ষণ
দিশহাৰা দৃষ্টিত
হঠাত দেখিলো তোমাক
গুঁঠ মোৰ গোলাপৰ শুকান পাপৰি
বুকু চেঁচা হিম শিলা
স্তনত হেপাহেৰে হোপ দিলো
গুঁঠ মোৰ নিতিতিল
বুকুত বুকু লগাই দিলো
উত্তাপ আহক!
নাঈ, তোমাৰ হিয়াত স্পন্দনৰ আভাস
মই ব্যৰ্থ হলো।
চকুত এসাগৰ প্ৰশ্নৰ জন্ম
আকাশৰ উদীপ্ত তৰাবোৰ
কলা তেজৰ চেকুৰাই মোৰ বুকুত পৰিল।
জোনৰ অলপ পোহৰ আছিল
আকউ অৱেষিলো
দেখিলো তুমি এটা শিলা মূৰ্ত্তি
মোৰ বাবে। ●

দূৰণিৰ গীৰ্জাত বৈ বৈ ঘণ্টা
বাজিছিল। মহজিদত মৌলবীয়ে
আজান দিছিল। শজা-ঘণ্টাৰ ধ্বনিৰে
মন্দিৰবোৰ মুখৰ হৈ উঠিছিল।
তথাপি গোহৰ হোৱা নাছিল।
অন্ধকাৰ আগুৱাই আহিছিল।
এক ভীষণ কদৰ্থ অন্ধকাৰ। সেই
অন্ধকাৰৰ মাজত হেৰাই যাব ধৰা
যুৱকে গাভৰুৰ হাতখন জোকাৰি
দি স্মৃতিছিল।

‘আৰু কিমান দূৰ?’

‘নেজানোঁ।’ উদাসীনভাৱে
গাভৰুৱে উত্তৰ দিছিল।

‘আম কোনপিনে গৈ আছোঁ?’

‘হয়তো উত্তৰ, নহয় দক্ষিণ।
হয়তো পূৱ, নহয় পশ্চিম।

‘তুমি কি কব খুজিছা? অসহায়-
ভাৱে যুৱকে চিঞৰি উঠিছিল।

‘এন্ধাৰ! খুৱ এন্ধাৰ!!’ গাভৰুৰ
কণ্ঠতো ধ্বনিত হৈছিল অসহায়ৰ গুৰ।

‘এয়া বাক কিহৰ—এন্ধাৰ?’

‘হয়তো হাবিৰ, হয়তো আকাশৰ, হয়তো পাশবি-
কতাৰ।’

‘কিন্তু আমি দেখোন গৈ আছোঁ!’

‘গৈ থাকিবই লাগিব।’

‘কিন্তু মোৰ যে এতিয়া ভয় লাগিছে।’

‘কিয়?’ গাভৰুৱে খন্তেকৰ বাবে বৈ গৈছিল।

‘মই যে অন্ধ!’

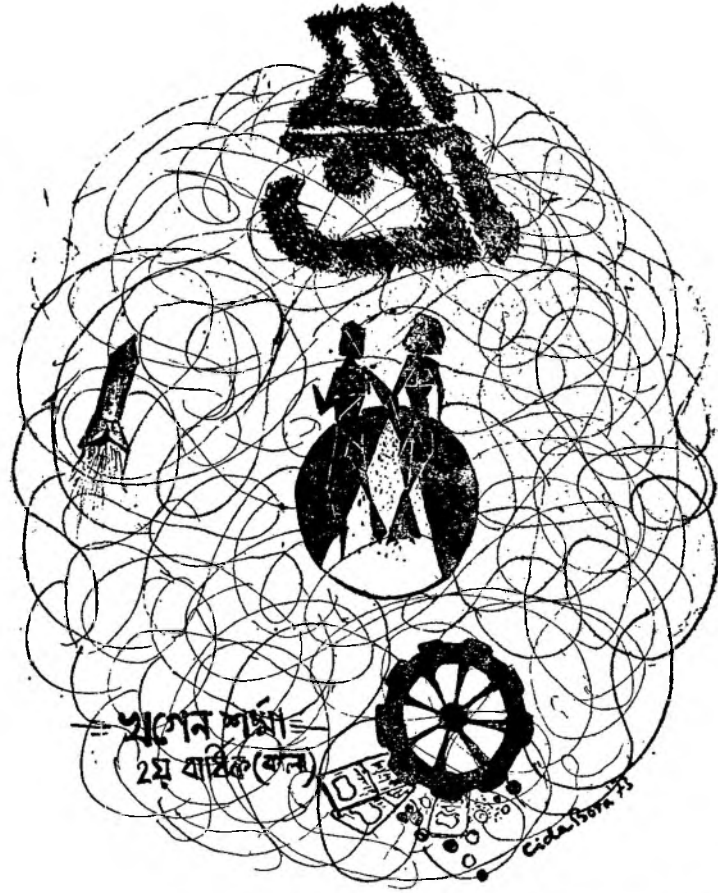
‘চাওঁ, তোমাৰ চকুৰ মনি দুটা দেখোন যথেষ্ট উজ্জল।’

‘তথাপি দেখা নাপাওঁ।’

গাভৰুৱে যুৱকৰ কথা শুনি খিল-খিলকৈ হাঁহি দিছিল।

‘ববাঁ! গাভৰুৰ কৰ্ণত আদেশৰ স্মৰ।

‘কিয়?’ যুৱকে একো বুজিব পৰা নাছিল।

পিছমুহূৰ্ত্ততে এটি বিকট হাঁহি মাৰি গাভৰুৱে চিঞৰি
কৈছিল:

‘তোমাৰ মূল্যহীন চকু দুটি মই কাঢ়ি পেলাওঁ!’

‘চকু কাঢ়িবা!’ যুৱকে ভয়তে থৰ-থৰকৈ কৈছিল।

কিহবাৰ আশ্ৰয় বিচাৰি এন্ধাৰৰ মাজতে যুৱকে গাভৰুৰ
সাৱটি ধৰিছিল। গাভৰুৰ উঠা নমা লাহী কোমল
শৰীৰৰ মাদকতা অনুভৱ কৰি যুৱকে স্মৃতিছিল:

‘তুমি উলঙ্গ হৈ আছা?’

‘ওহো, অকণমান কাপোৰ পিন্ধিছোঁ নহয়।’ গাভৰুৱে
খোকোজা নলগাকৈ উত্তৰ দিছিল।

‘সেইকণ কাপোৰেৰে জানো লজ্জা নিবাৰণ হয়?’

‘হয়তো নহয়!’

তেন্তে সেইকণো দলিয়াই নিদিয়া কিয়? দিয়া
সোনকালে দলিয়াই দিয়া, আমি আদাম ঈভ হৈ যাওঁ।

আক সোঁ গুহাটো দেখিছা? খুব একাৰ। বলাঁ, আমি দুয়ো তাৰ ভিতৰলৈ সোমাই যাওঁ। বলাঁ কি চাই আছা?’

‘মোৰ ভয় লাগে। তাত যে বহু ভয়াবহ, বহু বিষাক্ত সাপ আছে।’

‘মই জানো লগত নেথাকিম।’

‘সেইবাবেই বেছি ভয় লাগিছে। আন্ধাৰৰ আৰম্ভণে যে তোমাকো সাপ কৰি পেলাব। দংশন কৰিবলৈ উত্তম এক বিষাক্ত সাপ।’

হঠাৎ বিজুলীৰ চমকনিৰে হাবিখন ক্ষণিকৰ বাবে পোহৰ হৈ উঠিছিল। জোপোহাৰ মাজেৰে সোমাই অহা বিজুলীৰ বেখাত জিলিকি উঠিছিল এডাল ডাইল সাপ। য়ুৰকৰ ভৰিৰ সন্মুখতে ফণা মেলি থকা সাপ ডাল দেখি গাভৰুৱে চিঞৰি উঠিছিল:

‘সাপ! সাপ!!’

য়ুৰকে প্ৰাণৰ ভয়ত দৌৰিছিল। কিছু দূৰ আঁতৰি গৈ গাভৰুকে খেপিয়াই বিচাৰি সাৰটি ধৰিছিল এডাল প্ৰকাণ্ড গছ।

‘হেৰা তুমি কত আছা?’ যুৰকে স্নিহিছিল।

‘মই আগৰ ঠাইতে আছোঁ।’ গাভৰুৱে নিৰ্বিকাৰ ভাৱে উত্তৰ দিছিল।

‘আক সাপ ডাল।’

মোৰ খুব ওচৰতে ফণা মেলি আছে।’

‘তোমাৰ জানো ভয় লগা নাই?’

‘ওহো, ই যে বনৰ সাপ।’

‘বনৰ সাপ জানো ভয়াবহ নহয়?’

‘নিশ্চয়, কিন্তু মানুহতকৈ কম। মানুহ পশু হৈ যোৱাটোহে বেছি ভয়াবহ। কাৰণ মানুহৰ পশুত্বৰ লগত থাকে বুদ্ধিৰ সময়।’

গাভৰুৱে লাহে লাহে যুৰকৰ ওচৰলৈ আগুৱাই আহিছিল।

‘হেৰা গুনাছোন। মই এডাল প্ৰকাণ্ড গছৰ সন্মুখত বৈ আছোঁ। মোৰ দুয়োখন হাতেৰে ইয়াৰ বিস্তৃতি

প্ৰমাণ কৰা অসম্ভৱ। আৰ্হা, সোনকালে আগুৱাই আহ। আমি দুয়ো হাত মিলাই লওঁ।’

‘তেতিয়া অসম্ভৱক সম্ভৱ কৰিব নোৱাৰিবা।’

‘কিন্তু তোমাৰতো চকু দুটি আছে?’

‘থকা বুলি মই জানো; কিন্তু দুয়োটা চকু আগফালে। পিছফালটো মই দেখা নাপাওঁ।’

‘পিছফালটো নেদেখিলেও হব। আমি দেখোন আগুৱাইহে গৈ আছোঁ।’

‘হয়তো আমাৰ ভুলো হব পাৰে। আমিহে পিছু-ৱাইও গৈ থাকিব পাৰোঁ!!’

‘তোমাৰ কথাবোৰ খুব আওঁপকীয়া। মই যে একো বুজা নাই।’

‘তাতকৈ বৰং কোৱা, বুদ্ধিবৰ চেষ্টা কৰা নাই। আক কোৱা, তুমি তোমাৰ পশুটোক জীয়াই বখাতহেবাস্ত।’

‘তুমি মোৰ এলচেচিয়ান কুকুৰটোৰ কথা কব খুজিছা?’ গাভৰুৰ কথাৰ আঁত ধৰিব নোৱাৰি যুৰকে কৈছিল; ‘সেইটোতো মই বেছি পেলালোঁ।’

‘কিন্তু তোমাৰ মনৰ অন্ধকাৰ ৰাজ্যত সি বৈ গ’ল।’ —গাভৰু আগুৱাই গৈছিল।

‘বৰা, এই গছডাল কি গছ জানানে? যুৰকে স্নিহিছিল। ‘তুমি সেইডাল সভ্যতাৰ গা-গছ বুলিও কব পাৰা, যেনেদৰে নিংজে কৈছিল।’ গাভৰুৱে উত্তৰ দিছিল ‘বৰ্তমান সভ্যতাৰ প্ৰতীক এই গছডালৰ গা-গছে আকাশ স্পৰ্শ কৰিছে আৰু তাৰ চুলিশিপাবোৰে নৰকত খোপনি পুতিছে।’

—তেওঁলোক আকোঁ আগুৱাই গৈছিল। যুৰকে আকাশ খন পোহৰ দেখিছিল।

‘মীৰা! মীৰা!!’ আনন্দতে পুলকিত হৈ যুৰকে হঠাৎ চিঞৰি উঠিছিল: ‘মই যে অকণমান দেখা পাইছোঁ। ইমান পোহৰ ক’ব পৰা আহিল? বেলি উঠিল নে কি?’

‘নহয়, বিজুলী বাতিবোৰ জ্বলিছে। ওপৰলৈ চোৱা-ছোন, কি দেখিছা?’

‘পোহৰ! বহুত পোহৰ!!’ য়ুৰক আপোন পাহৰা।

‘কিমান দূৰলৈ?’ মীৰাই হাঁহিছিল।

‘বহুত দূৰলৈ?’ য়ুৰক গভীৰ।

‘বহুত দূৰলৈ’ য়ুৰকে কোৱা কথাষাৰকে দোহাৰি মীৰাই জোৰকৈ হাঁহি দিছিল। তাৰ পাচত গভীৰ হুখেৰে আবেগ বিহ্বল স্তৰেৰে লাহে লাহে কৈছিল:

‘সঁচা পোহৰ বাক ক’ত আছে। পো...হ...ৰ। সঁচা পোহৰ!’

‘সঁচা পোহৰ মই তোমাৰ শৰীৰতে দেখিছোঁ মীৰা, তোমাৰ প্ৰায় উলঙ্গ শৰীৰটোৰ পৰা হাজাৰ হাজাৰ পোহৰৰ বশ্মি ওলাই আহিছে।’

য়ুৰকৰ দৃষ্টি গাভৰুৰ শৰীৰৰ অঙ্গে অঙ্গে দৌৰিছিল। আত্মপ্ৰাণৰ এছাটি কলীয়া ভাৱেৰে মীৰাৰ দৃষ্টিকঢ়াকি ধৰিছিল।

য়ুৰকৰ হাতত ধৰি খোজে খোজে শৰীৰৰ অঙ্গ প্ৰত্যঙ্গবোৰ প্ৰকট কৰি মীৰা আগুৱাই গৈছিল। লোলুপ দৃষ্টিৰে য়ুৰকে মীৰাৰ বুকুখনলৈ চাইছিল। এদিন, দুদিন আৰু কিছুদিন। দিন আগবাঢ়ি গৈছিল আৰু এটা সময়ত য়ুৰকে উপলব্ধি কৰিছিল, মীৰাৰ সৌন্দৰ্য যেন বহুখিনি হ্রাস পাইছে! আৰু এদিনাখন মীৰাই যেতিয়া তেওঁক সাৱটি ধৰিবলৈ আগবাঢ়ি আহিছিল, য়ুৰকৰ মুখৰ পৰা অবাঞ্ছিত ভাৱে স্তলাই আহিছিল:

‘তোমাক মোৰ ঘিণ লাগে। তুমি দেখিবলৈ ইমান কুৎসিত।’

আলিঙ্গনাবদ্ধ হবলৈ আগবাঢ়ি অহা মীৰাই থমকি জিৰাইছিল। য়ুৰকৰ হাতত ধৰি তাই জোৰকৈ চিঞৰি উঠিছিল:

‘কিয়? কিয় তুমি মোক কুৎসিত বুলি ক’লা? মনত পৰেনে আজি চাৰিমাহ আগৰ কথা। সেই শাৰদীয় জ্যেষ্ঠমাৰে পুলকিত নিলীম আকাশৰ তলতে তুমি মোৰ যৌৱনক প্ৰথম স্বীকৃতি দি কৈছিল।: ‘কেঁচা সোণ? তোমাৰ শৰীৰৰ পৰা হাজাৰ হাজাৰ পোহৰৰ বশ্মি ওলাই আহিছে। ইমান দিনে তুমি তেন্তে মোক প্ৰত্যাৰণা কৰি আছিল।?’

‘প্ৰত্যাৰণা নহয় মীৰা, এয়া সহজ সত্য। সৌ ফুলটো চোৱা—পাহিবোৰ কেনেদৰে চূপহি আৰু ঠাৰিৰ আৱৰণ ভেদ কৰি প্ৰস্ফুটিত হৈ উঠিছে। শাৰদীয় জোনটোক মোৰ কিয় ভাল লাগে জানা? তাৰ এটা আৱৰণ আছে। নিৰ্লজ্জভাৱে কলা-বগাৰ মাজেৰে নিজকে প্ৰকাশ কৰাৰ অভিলাষ নাই। নীলা চাদৰেৰে ঢাক খাই থকা শাৰদী আইৰ চান্দমুখখনিহে মাথো উন্মুক্ত। কিন্তু তোমাৰ আজি সৰ্বাঙ্গ মুক্ত। তোমাৰ উন্মুক্ত বুকুখনিত অকনো সৌন্দৰ্য নাই, আছে কামনাৰ ৰঙা জুই। মুক্ত জঘনত আদিম নাৰীৰ সহস্ৰ আকৃতি। উন্মুক্ত কোমৰত সৰ্পিল ম্পন্নন। আজি মই কি ভাবিছোঁ জানা? তুমি প্ৰায় উলঙ্গ হৈছা, বহুতেই উলঙ্গ হৈছে। কিন্তু এদিনাখন তোমালোকে নিজেই নিজৰ ছবি দাপোণত দেখি চকুখাই উঠিবা। নিজৰ শৰীৰটো দেখি সিদিনাখন লাজ লাগিব। অকল লাজেই নহয়, চৰম বিতৃষ্ণাত মন ভৰি পৰিব।’

‘কিন্তু এদিনটো তুমি মোৰ উলঙ্গ শৰীৰৰ বুকুতে আৱিষ্কাৰ কৰিছিল। স্বৰ্গীয় পোহৰ। আজি বাক সেই পোহৰক কিহৰ অন্ধকাৰে ঢাকি পেলালে?’ গাভৰুৰ কণ্ঠত অভিমান।

‘নেজানো, কিন্তু বুজিছোঁ সেয়া আছিল ক্ষণিকৰ মোহ। নতুনত্বৰ দৃষ্টিগোচৰ হোৱা আনন্দ। যোন বাসনাৰ অন্ধকাৰত সোমাই দেখা পোৱা সাপৰ শৰীৰৰ পৰা বিচ্ছৰিত হোৱা জিলমিল পোহৰ।’

‘অকণমান বৰা।’ য়ুৰকৰ হাতত ধৰি মীৰাই কৈছিল?

‘কিয়?’ য়ুৰকৰ দৃষ্টি দূৰত।

‘মই কাপোৰ এজোৰ পিন্ধি লওঁ। এই কাপোৰ সাজে বাক শুৱাব নে?’

‘সেইজোৰে তোমাৰ বাহ্যিক দেহটোকহে শুৱাব, মানুহটোক নহয়। ইমান শ্ৰদ্ধ কাপোৰ পিন্ধিলে তোমাৰ ভিতৰৰ মানুহজনীক মোৰ বিবেকৰ দৃষ্টিতকৈ পাৰ্শ্বিক দৃষ্টিয়ে সহজতে ঢুকি পায়।’

মীৰাই এসাজ বেলেগ কাপোৰ উলিয়াই লৈ পিন্ধিছিল। অৰাক বিশ্বয়েৰে য়ুৰকে চাই বৈছিল মীৰালৈ—গুৰু বস্ত্ৰেৰে স্নশোভিতা মীৰাৰ লাহী স্ন-কোমল মুখখনিৰলৈ।

‘এতিয়া মই তোমাৰ মুখত দেখিছোঁ সৌন্দৰ্য্যৰ চিটিকনি।’ য়ুৰক আপোন পাহৰা।

‘আক ইয়াৰ আগতে।’ বিহাৰ আঁচলটো ঠিক কৰি থাকিয়েই মীৰাই স্নধিছিল।

‘কামনাৰ ফাকুঙৰি।’ য়ুৰকে উত্তৰ দিছিল।

ডাৱৰ আঁতৰি গৈছিল। মীৰা আগবাঢ়িছিল। য়ুৰকে স্নবিৰ হৈ বৈ আছিল। দুৰৰ পৰাই মীৰাই চিঞৰিছিল :

‘আহা, আগুৱাই আহা। চলন্ত বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডৰ বুকুত নিশ্চল হৈ থকাটোৱে মৃত্যু। আমাৰ লক্ষ্য এতিয়াও বহুত দুৰত।’

হঠাৎ কান ঠিয় কৰি মীৰাই কিবা শুনিছিল। পিছ মুহূৰ্ত্ততে য়ুৰকৰ কান্ধত জোকাৰি দি স্নধিছিল : ‘শুনিছা ?’

‘শুনিছোঁ, কোনোবাই ‘সহায় কৰা’ সহায় কৰা বুলি কাতৰ কঠে চিঞৰিছে।’

‘বলা, আমি অকণমান আগুৱাই গৈ চাই আহোঁ।’

‘তুমি যাব নেলাগে। তুমি সোঁ গছজোপাৰ আঁতৰে লুকাই থাক। মই এবাৰ মানুহজনক চাই আহোঁ।’ ক্ষন্তেক পাচতে য়ুৰক উভটি আহিছিল। মীৰাই আগবাঢ়ি গৈ বাগ্ৰভাৱে স্নধিছিল।

‘মানুহজনে ইমান চিঞৰিছিল কিয়?’

‘জানা মীৰা, মানুহজন মাটিত শুই আছে। অবি-ৰামভাৱে ঘূৰি থকা এটি চক্ৰই মানুহজনক হেঁচি ধৰিছে। মানুহজন প্ৰায় চেপেটা হৈ গৈছে। তথাপি চিঞৰি চিঞৰি দুহাত আগবঢ়াই দি স্নমুখত থকা টকাবোৰ বুটলিছে।’ য়ুৰকে কৈ গৈছিল।

‘সেই চকাটো ক’ৰ পৰা আহিল?’ খুব কৌতু-হলেৰে মীৰাই স্নধিছিল।

‘চকাটো আন এটা ভীষণ শৰ কৰি থকা বস্ত্ৰৰ লগত সংযোজিত হৈ আছে। খুব সন্তৰ প্ৰথমতে মানুহজনেই বস্ত্ৰটো চলাইছিল। কিন্তু এতিয়া সেই বস্ত্ৰটোৱেহে মানুহটোক চলোৱা যেন লাগে।’

তেওঁলোক আকৌ আগুৱাই গৈছিল। কলীয়া ডাৱৰ-বোৰ পিছলৈ দৌৰিছিল।

‘এইটো কাৰ ঘৰ?’ এটি স্নদৃশ স্নদৃঢ় স্নবিশাল অট্টালিকাৰ পিনে চাই মীৰাই স্নধিছিল।

‘মানুহৰ।’ য়ুৰকে উত্তৰ দিছিল।

মীৰাৰ দ্বিতীয় দৃষ্টি পৰিছিল অট্টালিকাৰ ওচৰতে ড্ৰেইনৰ ওপৰত থৈলাৰে সজা পূজাঘৰবোৰত।

‘এইবোৰ কাৰ ঘৰ?’

আকৌ উত্তৰ দিছিল য়ুৰকে ‘মানুহৰ।’

‘আক তেওঁলোক ক’ত থাকে?’ মীৰাৰ দৃষ্টি ফুট পাখত। প্ৰয়োজনীয় কেল’ৰিৰ অভাৱত কঙ্কালসাৰ হোৱা ভিখাৰীৰ ওপৰত।

‘সিহঁতৰ কোনো ঘৰ নাই।’ য়ুৰকে উত্তৰ দিছিল। চলং পলং ভাৱে খোজকাটি অহা মদপী এজননে মাজ-বাটতে স্পষ্ট অস্পষ্ট ভাৱে চিঞৰি আছিল। মীৰাই কাষেৰে আগবাঢ়িছিল। সি চিঞৰি আছিল :

‘চালা বেইমান। চব বে...ই ... মা ... ন। মৈং বেইমান। মেৰা বাপ বেইমান। চালা দু...নি...য়া বেইমান। ওঁৰ যে ভদ্ৰলোক’ এখাচাদৰত উঠি যোৱা এজন ভদ্ৰলোকৰ পিনে আঙুলি টোৱাই এটি বেকা হাঁহিমাৰি মানুহজনে কৈছিল : ‘য়ে চব বেইমান হ্যায়। হম মেহনৎ কৰকে কমাই কৰেঙ্গে ওঁৰ যে কুন্তে মজে মে খায়েঙ্গে।’

বাক মীৰা, এই অট্টালিকাবোৰ বনাবলৈ কি কি বস্ত্ৰ লাগে?’ য়ুৰকে গন্তীৰ ভাৱে স্নধিছিল।

‘শিল বালি চিমেন্ট আৰু দুই এটা বস্ত্ৰ। প্ৰশ্ন শুনি কিছু আচৰিত হৈ মীৰাই উত্তৰ দিছিল।

‘সেইবোৰৰ বাহিৰেও আৰু এটা বস্ত্ৰ লাগে। সেইটো কি জানা? শোণিতজনৰ তেজ। শোণিতৰ তেজৰ

অবিহনে অট্টালিকার ইটাৰবোৰ বান্ধা নেখায়।' যুৱকৰ মাতটো কঁপিছিল। হয়তো খঙত।

'চোৱাছোন, সোঁফালে চোৱা না। মানুহজনৰ মূখখন কেনেদৰে তেজ ফুটো ফুটো হৈ আছে। ইমান বোৰ তেজ বাক তেওঁ ক'ত পালে?'

'সৌজন মানুহক দেখিছা?' যুৱকে মীৰাৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ নিদি ওলোটাৰ্হ প্ৰশ্ন কৰিছিল।

'কোনজন?'

'সেই যে উশাহ টানি টানি বিক্ৰা চলাইছে।'

'দেখিছোঁ।'

'তেওঁৰ শৰীৰত বাক কিমান তেজ আছে?'

'মুখখন একেবাৰে নিস্তেজ যেন দেখিছোঁ।' মীৰাৰ চকুলো ওলাইছিল।

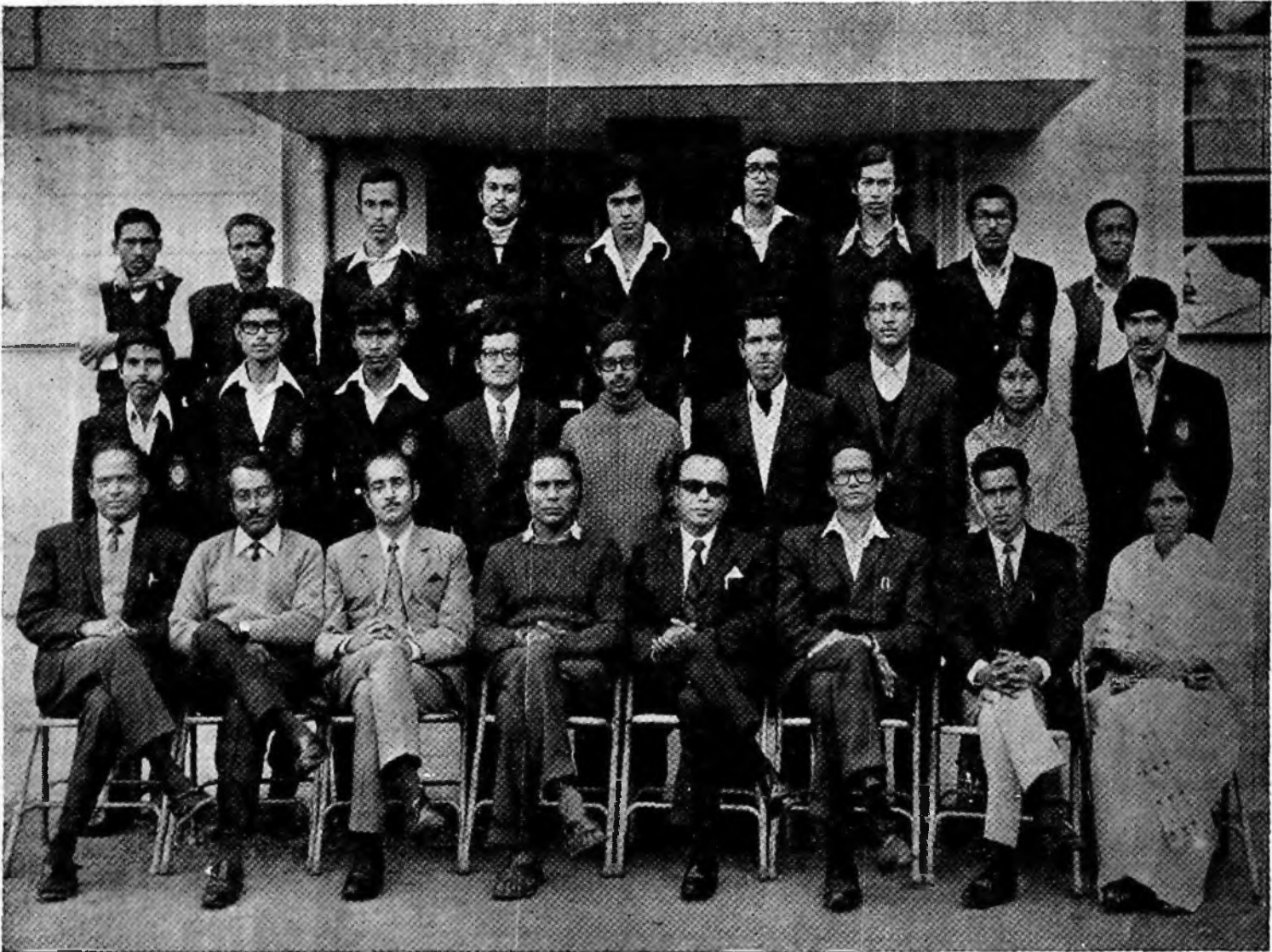
'জানা মীৰা, এজন মানুহৰ তেজেৰেও কেতিয়াবা আন এজন বেছি বঙা হৈ উঠিব পাৰে।' যুৱকবো চকুলো ওলাইছিল।

তেওঁলোক আগুৱাই গৈছিল। আকৌ গুনিছিল যান্ত্ৰিক সভ্যতাবে অৰ্থগ্ৰহ মানুহৰ কাতৰ বিননি। সেই একেটা চিঞৰ—'সহায় কৰা' 'সহায় কৰা'। সেই একেই এন্ধাৰ। পূৱে আৰু পশ্চিমে। উত্তৰে আৰু দক্ষিণে। পোহৰ কত? আমি বাক কলৈ যাম। ভীতি বিহ্বল চাৱনিৰে মীৰাই যুৱকক সাৱটি ধৰি কৈছিল:

'পুলকদা, আমি জানো আগুৱাই গৈ আছোঁ?'

COTTON COLLEGE UNION SOCIETY, Executive Body 1972-73

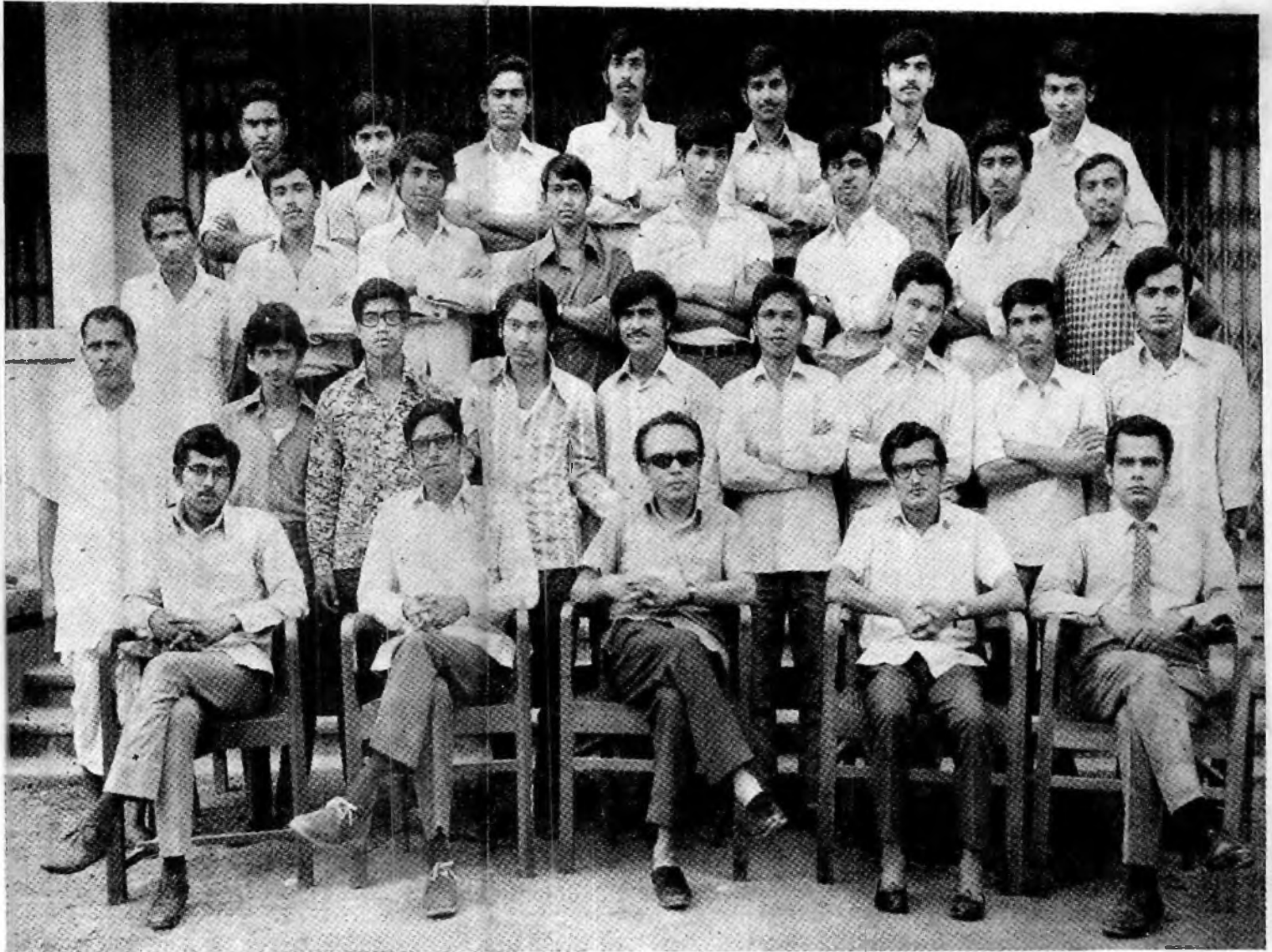
Sitting :—(From L to R) Prof. H. K. Sarma (Member of Editorial Board), Prof. J. Bhatta (in-charge, foot-ball section) Prof. C. Barthakur (i. c. gymnasium Section), Prof. T. Barkatoky (Vice-President Athletic Section), Principal A. Jalil (President), Prof. K. Bora (Treasurer, Athletic Section), Prof. N. Sarma (i.c. Major games), Prof. B. Baishya (i. c. girls' common room)

Standing : First Row(L to R) D. Baishya (Editor, the Cottonian) H. Saini (Secy, Cultural Section), N. Sonowal (Secy. Foot-ball Section), Prof. D. Barua (i. c. Social Service Section), Prof. R. Goswami (i. c. the Cottonian), Prof. R. C. Tnakuria (i.c. Cultural Section), Mr.R. Kalita (O.A.) Miss R. Toyyebulla (Secy. Girls' Common Room), K. Chaliha (General, Secy.)

Second Row :— Mahim, Tilak (Peon) S. Talukdar (Secy Boys' Common Room), N. Lekharu (Secy, Debating & Symposium), A. Gogoi (Secy. Minor games), S. Borbora (Secy, Tennis Section) M. Dutta (Secy, Cricket Section) S. Saharia (Secy. Social Service Sections), Ibrahim (Peon).

Cotton College Social Service Section, 1972-73

Group Photo of Participants of Social Service Camp held at Sipajhar (Dakhin Chuburi Village)

Sitting :—(From L. to R) Sarada Kumar Sahariah (Secy, Social Service Section), Prof. Ranjit Bhattacharjee M. Sc., Principal Abdul Jalil, M.A., L.L.B., Prof. Dilip Baruah, M.A., (Prof. in-Charge, Social Service Section), Prof. Dilip Choudhury, M.A.

Standing :—First Row (L to R) Shri Sambhu Tiwari (Cook), Sri Jyoti Deb Roy, Sri Abdul Khaleque, Sri Prabin Borah, Sri Mujibur Rehman, Sri Sonaram Deka, Sri Yeshe Dorje Thongchi, Sri Dharani Baishya, Sri S. D. Barman.

Second Row :—Sri Tilak Barman (peon), Shri Bipin Kr. Barua, Sri Prasanta Barphukan, Shri Nishid Ranjan Deb, Sri Trailokya Sonowal, Sri Surjya Das, Sri Sunil Sarma, Sri Osman Ghani.

3rd Row :—Sri Nanda Mahto (Helper), Sri Bhagawan Talukdar, Sri Pranab Kumar Khound, Sri Debango Khound, Sri Manik Das, Sri Gunajit Deb Goswami and Sri Durlabh Phukan.

অনুবাদ কবিতা

॥ ইবনে ক্বমিৰ কবিতা ॥

অনুবাদ : অধ্যাপক মকিবব বহমান

কৰ্ম্মই জীৱন

বংশ প্ৰাধানতা যি ছুজ্জাপা,
অবিহনে তোমাৰ যোগ্যতা ।
ফল প্ৰদানকাৰী গছ এডাল,
ফল প্ৰদান যেতিয়া নকৰে,
মানুহৰ বাবে খৰিৰ যোগ্য ।
মোৰে কচম ! তুমি প্ৰখ্যাত গছৰ গজালি—
সঁচা—
হিনতা তুমি নকৰা কামন',
গৌৰৱ তোমাৰ সম্ভ্ৰান্ত আত্মাবে,
আৰু কৰ্ম্মৰ মাছেবে,
বংশ প্ৰাধানতাৰে জানো ?
জানা ! পূৰ্ব পুৰুষৰ গৌৰৱ
সকলো একোৱেই নহয়
মাথো তোমাৰ যোগ্যতা ॥

মানৱ সঙ্গী

বন্ধুবোৰ আমাৰ শত্ৰু হয়
(যেনেকৈ) খোৱা খাওঁৰ জৰিয়তে
বেমাৰবোৰ সিচৰিত হয় ।
আজি বন্ধু কাইলৈ শত্ৰু ।
বড় সংখ্যক বন্ধুত্ব—
যিয়ে সমতে ঠেলি দিয়ে,
বিপদৰ কোৰাল গ্ৰাসত !
কম সংখ্যক বন্ধুত্ব গ্ৰহণযোগ্য,
কিয়নো—
পিয়াহৰ বাবে চৰবত এগিলাচেই যথেষ্ট,
সুবিশাল সমুদ্ৰৰ নিমখীয়া পানীবোৰ
(ইয়াৰ বাবে) মূলাহীন ।

ইবনে ক্বমি :

৮৩৬ খৃঃত বাগদাদ চহৰত এইজনা খ্যাতনামা কবিৰ জন্ম হৈছিল । তেওঁৰ আচল নাম আবুল হাচান আলি বিন আল-আক্বাছ । কিন্তু তেওঁৰ উপনাম ইবনে ক্বমি সকলোৰে বাবে চিৰপ্ৰসিদ্ধ । আববৰ খ্যাতনামা কবি আবু তামাম, বুহুতাৰি আদিৰ দৰে তেওঁও বঙ্গ শৃচক কবিতা, প্ৰশংসা কবিতা, আৰু শোকৰ কবিতা-বাৰত যথেষ্ট অৱদান দি থৈ গৈছে । এইজনা মহান কবিৰ মৃত্যু হৈছিল ৮৯৬ খৃঃত ।

বিবেকৰ ওচৰত বেয়া ধৰণে
পৰাজিত হৈ গ'লো আজি।

এইয়া মোৰ জীৱনৰ আজি আৰু
এটি তন্ত্ৰবিহীন নিশা। মই জানো ;
মই শুৱ নোৱাৰো, টোপনি মোৰ
কিয় আহিব? সংঘৰ্ষৰ নামত ;
ত্যাগৰ নামত নিজৰ জীৱনটোক মই
ফাঁকি দিলো। কোঠাৰ বগা পৰ্দাবোৰ
লৰিছিল বতাহত। এতিয়া বহুত
বাতি। দুইবত কুকুৰৰ ভুক্‌ভুকনি
উঠি মাৰ গ'ল। কোনোবা মছ-
জিদৰ পৰা আজান এটা ভাঁহি
আছিল। মনটো মোৰ বিঙা বিঙা
লাগিল।

মোৰ ভুল ভাঙিছে। কিন্তু বহুত
পলমকৈ। মানুহৰ প্ৰতি বিদ্ৰোহী
মনোভাবৰ 'মই' জনী আজি যেন
এজনী সম্পূৰ্ণ বেলেগ ছোৱালী।
বহুদিন বহু ঠাইত গল্প উপন্যাস,
চিনেমাৰ নায়ক-নায়িকাক লৈ নানা
ধৰণৰ চৰিত্ৰৰ বিষয়ে সমালোচনা
কৰিছিলো; মন্তব্য
দিছিলো; আৰু আজি এই উজাগৰী
নিশাটোৰ ওচৰত
মোৰ নিজকে সমালোচনা কৰিবৰ মন
গ'ল।

বাস্তৱৰ নিষ্ঠুৰ সংঘাটত ফুল হোৱা
মনটো মোৰ
ঘূৰি গ'ল বহুদূৰ অতীতলৈ, বহুতো
কথাই মনত পৰিল
মোৰ জীৱনৰ। বাস্তৱৰ নিষ্ঠুৰতাই
তুখ লগাকৈ গৰকি
যোৱা অশ্রু বাইদেউৰ জীৱনৰ
ধুসৰতা; সন্তানৰ জীৱনৰ
অনিশ্চয়তাই মৌন কৰি
পেলোৱা মাৰ তুচকুৰ
অসহায়তা-
বিনি; আৰু অৰ্থ, যশ,
সন্মানক উপেক্ষা কৰি
মোৰ
দৰে তুৰ্ভগীয়া অথচ
খেয়ালী মনৰ
ছোৱালী এজনীৰ
জীৱনক প্ৰেৰণা
যোগাব আহি
নিবাস হৈ উভতি
যোৱা পৰাগৰ মোৰ
চকুৰ আগতে
জীৱন্ত সমাধিয়ে

স্বপ্নানী কৰ্মকীৰ্ত্তন
২য় বাৰ্ষিক (কলা) সংখ্যক

মোৰ অন্তৰত হাঁহাকাৰ লগাই গ'ল।
প্ৰতিখন মুখক
কেন্দু কৰি মনটো যেন মোৰ
এটা জটিল প্ৰশ্নৰ উত্তৰ
বিছাৰি ঘূৰি ঘূৰি শূন্যত
বিলীন হৈ গ'ল। সৰুৰে
পৰা অভাৱ-অভিযোগৰ
মাজেদি হতাশাৰ বহুনিশা
পাৰ কৰিও
নিবাস নহৈ
ভাবিছিলো মোৰ
জীৱনৰ কঠুৰা
শীতৰ জঠৰতা
ভেদি বসন্ত
এদিন আহিব।
মানুহৰ
জীৱনলৈ
তুখৰ পাছতহে
তুখ আছে।
তুখ আছে
বাবেই
তুখৰ অস্তিত্ব
আছে।
বসন্তই
চোৱাই
নিয়া
নতুন
মনবোৰ;
নতুন
আশাবোৰ
লৈ আমি
আকৌ
হাঁহিম।
কিন্তু
নহ'ল।
শীতৰ
জঠৰতা
আজীৱন
মোৰ
ধাকি
গ'ল।
জীৱনত
মই
কাৰ
পৰা
কি
পালো
আৰু
ময়েই
বা
কাৰ
কি
দিব
পাবিলো?
জীৱনত
মই

যদি ইমানেই ত্যাগ কৰিলো তেন্তে দেউতাৰ সৰিপবা হাঁহিখিনি তুলি দিব আৰু মাৰ দুচকুৰ অনিশ্চয়তাইখিনি মটি দিব নোৱাৰিলো কিয়? আধা অঁকা জীৱনৰ ছবিখনৰ বংবোৰ এবাই এবাই অস্পষ্ট হৈ গ'ল এটা সময়ত। আজি মই কি কাৰণে জীয়াই আছো আৰু জীয়াই থাকিনো কি কৰিম এই প্ৰশ্নটো মনলৈ অহাৰ লগে লগেই উপলব্ধি কৰিলো জীৱনটোক মই কিমান নিঃকৰুণভাৱে ফাঁকি দিলো। উপলব্ধি কৰিলো জীৱনত নোপোৱাতকৈ পাই হেৰুৱাৰ বেদনাকে কিমান তীব্ৰতৰ! বহুতৰে বাবে বঙীন পৃথিবীখনৰ অত এটা কোণৰ মই যেন এটা বিৰাট ভুলৰ সমষ্টি। 'ডাঠবিন'ত পেলাই দিয়া ফটা কাগজৰ টুকুৰাতকৈও যেন মূল্যহীন মোৰ জীৱনটো।

* * *

মধ্যবিত্ত পৰিয়াল এটাৰ সন্তান মই আৰু অশ্ৰুৰ্ণা বাইদেউ। নামৰ তাইৰ অৰ্থ আছে। চকুদুটাত এটোপাল চকুলো সদাশ বিয়পি আছিল তাইৰ। যেন মুদি দিলেই বৈ আহিব। অনিন্দ্য-স্বন্দৰী নহলেও অশ্ৰুবাঁহেই জনী এক কমনীয় আভাৰে প্ৰথম দৃষ্টিতে ভাল লাগি যোৱাকৈ মৰম লগা এজনী ছোৱালী। কিন্তু কেতিয়াবা ভাবো পৃথিবীত তাইৰ অস্তিত্বটোৱেই এটা ভুল। তাই যেন বিষাদৰ এটা মূৰ্ত প্ৰতীক।

মানুহৰ জীৱনলৈ একোটা সময় আছে। সেইয়া যৌৱন বসন্তৰ উৰুঙা গবুলি মনৰ পছলি উছলি-মুছলি লগাৰ সময়; অচিন আবেগৰ অনামী পুলকে মনত কঁপনি তোলাৰ সময়। হিয়া ওপচা কেঁচা মৰমবোৰ কাৰোবাক বাকি দিবলৈ উচ্চপিচাই উঠা সময়টোত অশ্ৰুবাঁহেইদেউয়ে লগ পাইছিল এজন যুৱকক; সেয়া জয়ন্ত বৰুৱা।

জয়ন্ত বৰুৱা ইঞ্জিনিয়াৰ। আমি থকা সকলো নগৰ খনলৈ জয়ন্ত বদলি হৈ আহিছিল। আমাৰ ঘৰৰ লগত চিনাকি হৈছিল। ঘনিষ্ঠতা ক্ৰমে গঢ় হৈ আহিছিল আৰু যদিও মই তেতিয়া জীৱনক বুজা নাছিলো;

পৃথিবীক বুজা নাছিলো তথাপিও কিবা এটা অনুভৱ কৰিব পাৰিছিলো জয়ন্ত যেন অশ্ৰুৰ্ণা বাইদেউৰ মনৰ চিনাকি হৈ আহিছিল।

তাৰ পিছত দিনবোৰ পাৰ হৈ গ'ল। মা-দেউতাৰ বাধা-নিষেধলৈ আওকাণ কৰি ওচৰ চাপি গ'ল দুখন অন্তৰ। সমালোচনা চলিল আমাৰ ঘৰখনক লৈ। মৌন হৈ বুলি আমি। লুইতৰ পাৰত জয়ন্তৰ লগত দিগন্তৰ সীমাৰেখা বিদাৰি কটাই দিয়া সন্ধ্যাবোৰত বাইদেউয়ে হয়তো ভবা নাছিল যে তাইৰ জীৱনৰ স্মৃতাংশ আউল লাগি যাব ধৰিছে। দেউতাই বুজাইছিল— “মানুহৰ সকলো কথাৰে এটা সীমা আছে অশ্ৰু! এইয়া তই ভুল কৰিছে। যৌৱনে গড়কা জীৱনৰ বাটত এইয়া তই ভুলৰ পাপৰি সিঁচিছ— যি ভুলৰ শুধৰনি বিছাৰি এদিন তই কান্দিব লাগিব।” কিন্তু বাইদেউৰ বাবে সেয়া আছিল মধুৰ ভুল। প্ৰেম জীৱনৰ অভিশাপ নহয়—আশীৰ্বাদ। যিজনে তাইক মনে-প্ৰাণে উপলব্ধি কৰে, যাৰ মনৰ পৰশত তাইৰ আশাৰ কলিবোৰ পাহি হৈ ফুলিল তেওঁ প্ৰত্যাশা কৰাৰ প্ৰশ্নই মুঠে— এইয়া আছিল তাইৰ যুক্তি। কিন্তু কল্পনাবোৰ অভিশাপ হৈয়েই ব'ল তাইৰ বাবে।

এঘোৰ চিনাকি চকুৰ এটি গভীৰ চাৱনি, সেই মিঠা মুহূৰ্তবোৰ বাইদেউৰ পৰা হেৰাই গৈছিল মনৰ দৃষ্টিয়ে চুকি নোপোৱা দূৰলৈ যেতিয়া উভতি অহাৰ আৰু সময় নাছিল; যেতিয়া জয়ন্তৰ স্বাক্ষৰে তাইৰ দেহত থিতাপি লৈছিল। বাইদেউৰ ওপৰত; ঘৰখনৰ ওপৰত কলঙ্ক জাপি দি কাপুকষৰ দৰে জয়ন্ত আঁতৰি গ'ল। জয়ন্তৰ অন্তৰ্ধানে আমাক যেন উপহাস কৰি ক'লে ধনীৰ হাতত পুতলা হৈ নাচিবলৈকে দুখীয়াৰ সৃষ্টি। বাইদেউক বিয়া কৰালে বোলে জয়ন্তৰ আত্মসন্মানত আঘাট লাগিব। যিহেতু আমি দুখীয়া; সঁচা অন্তৰবোৰৰ বাদে আমাৰ একো নাই। জয়ন্তই যুক্তি দেখুৱালে “প্ৰেম আৰু বিবাহ দুটা সম্পূৰ্ণ স্নকীয়া বস্তু কাৰোবাক ভাল পালেই যে বিয়া কৰাব লাগিব তাৰ কোনো অৰ্থ নাই।”

এমুঠি টকাৰে সংসাৰখনৰ দায়িত্বটোৰ বহন কৰা দেউতাই জয়ন্তৰ ওপৰত অভিযোগ তুলিবলৈ সাহস নকৰিলে। এসোপা ধন-সম্পত্তি আৰু সমাজ জিলিকা পৰিয়াল এটাৰ অধিকাৰী নহ'লে এইটো যুগত 'কেচ' খেলালে কিমান কঠিন সেইয়া বুজিয়েই দেউতা মৌন হৈ বসল। স্বাধীন মনৰ সন্তানক ভুলপথে পৰিচালিত হোৱাৰ পৰা মুক্ত কৰিবলৈ কলেৰ বাধা-নিষেধ প্ৰদান কৰিও ভাগৰি পৰা মাদেউতাৰ অন্তৰ হৃথন একেবাৰে ভাগি গ'ল। চিন্তাটো দেউতাক অকালতে বৃদ্ধ কৰিলে। মাৰ খাউনী কলা ঘন চুলিখিনিও বয়স নপালী বোলেবে বোলাই গ'ল।

মাৰ ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবি মা আকুল হ'ল। এখন ঘৰৰ এজনী ছোৱালীৰ জীৱনৰ পতন হোৱাৰ পাছত মোকলৈ পৰম নিৰ্ভৰণীল এজন স্ন-পাত্ৰত গটাই দিয়া কিমান কঠিন হ'ব সেইয়া মায়ে বুজিছিল। যিহেতু আমাৰ সমাজখন লোকৰ উন্নতিত প্ৰাণখুলি হাঁহিব পৰা সমাজ নহয়। এখন অসুস্থ ঘৰৰ সপ্তান বুলিয়েই সেই বিয়া সমাজে হ'বলৈ দিব নোথোজে। কামনা-বাসনা-পূৰ্ণ এজনী জীয়া গাভৰু শেষ হৈ য়াক জাত সমাজৰ ক্ষতি ক'প্তা আমাৰ ওচৰৰে মনুপেটী, খুভ্ৰীদেউহঁত আৰু সুলভ পঢ়া ল'ৰা-ছোৱালী কেইটাই মোক দেখিলেই কোতুলপূৰ্ব দৃষ্টেৰে চোৱাৰ অৰ্থ মই প্ৰথমতে বুজা নাছিলো। পিছতহে বুজিলো মোৰ জীৱনত বাই-দেউৰ পতনে কিমান প্ৰভাৱ পেলাইছে। জীৱনে মোক তিক্ত অভিজ্ঞতা দিলে, মানুহ যে কিমান কৰুণ ভাবে নিঃস্ব হ'ব পাৰে। জীৱনৰ নিঃস্বতা আৰু অনিশ্চয়তাৰ কথা ভাবি এদিন চিঞৰি উঠিছিলো যদিও এদিন আবিষ্কাৰ কৰিলো নিঃস্বতাই মোৰ যেন চৰম শান্তি। মানুহৰ সঙ্গ ভাল পাব নোৱাৰাকৈ মই যেন আত্মকেন্দ্ৰিক হৈ পৰিছো। জীৱন যেন এটা দুখ; এটা ভুৱা মাত্ৰ। অবাঞ্ছনীয় কথা আৰু অদ্ভুত চাৰ-নিয়ে আমনি নিদিয়া নিৰিবিলি মুহূৰ্ত্তবোৰত মোৰ অনুভৱ হয় এক পৰম অপ্রস্তুত ভাৱে মোক গুহি গুহি

নিঃশেষ কৰি নিব লাগিছে। এডোখৰ নিৰাপন্ন আশ্ৰয়ৰ যেন মোৰ খুউব অভাৱ। মাৰ দুচকুৰ অসহায়তা-খিনি চাই মনে মনে মই প্ৰভিজ্ঞা কৰো মাৰ মুখৰ সৰি পৰা হাঁহিখিনি মই আকৌ তুলি দিম। বাই-দেউৰ চকুৰ বিয়পি থকা চকুলোখিনি আৰু নিষ্পাপ মৰম লগা শিশুটোৰ মুখখনে মোৰ মানসতন্ত্ৰীত গভীৰ ভাবে আঘাত কৰে। জয়ন্তক চিঞৰি চিঞৰি স্মৰিবৰ মন যায় এটা নিষ্পাপ শিশুক পিতৃত্বৰ মৰমৰ পৰা বঞ্চিত কৰাৰ অধিকাৰ তুমি ক'ব পৰা পাত্ৰ জয়ন্ত?

* * * *

মনৰ অসুস্থতাৰ মাজতেই প্ৰবেশিকা পাছ কৰি এদিন গুচি আহিছিলো হোষ্টেলত থাকি পঢ়িবলৈ। মনত পৰিছে বিদায় দিবলৈ আহি ব'চ ষ্টেচনত মায়ে দেইদিনা বহুত কিবা ক'ব খুজিও একো ক'ব পৰা নাছিল। অজানিতে বাগৰি অহা চকুলোখিনি মই সৰু-লোৰে আঁৰকৈ মচি পেলাইছিলো।

দিনবোৰ ক্ৰমে বাগৰি গ'ল। কলেজ হোষ্টেলত মোৰ সম্পূৰ্ণ এক অনভিজ্ঞ জীৱনৰ সূচনা হৈ পুৰণাও হল। কলেজৰ ল'ৰা-ছোৱালীবোৰে মোৰ প্ৰতি কি ধাৰণা লৈছিল নাজানো জীৱনৰ মোহত মোহাচ্ছন্ন এজাক ছোৱালীৰ সঙ্গ মোক তিতা লগাকৈ আমুৱাইছিল। এক উচ্ছল হাঁহিব জোৱাৰৰ মাজত মোৰ গ্লান হাঁহিটো যেতিয়া বিলীন লৈ যায় তেতিয়া নিজকে বৰ অসহায় লাগে। খোজত সিহঁতৰ বনফবিঙৰ চঞ্চলতা। কোনোবা দামী বেঠেৰীত সশুখত কফিৰ কাপ আগত লৈ সিহঁত যেতিয়া ভৱিষ্যতৰ বঙীণ কল্পনাত বত আছিল; 'মই তোমাক ভালপাওঁ' বোলা চৰম অসত্য কথাৰাৰ কোনোবা ঘূৰকৰ পৰা শুনি হিয়াৰ কেঁচা মৰমেৰে তাৰ পঁহাৰি জনাবলৈ সিহঁতৰ মনবোৰ যেতিয়া উগনা হৈছিল; তাৰ বহু আগতেই মোৰ আত্ম হেৰাই গৈছিল মানুহ-হব ওপৰত; সমাজৰ ওপৰত। ভৱিষ্যতৰ কথা ভাবিলে; বিয়াৰ কথা ভাবিলে মোৰ মনটো হেৰাই যাব খোজে অত্যাৰু আৰু নিৰাশাৰ এখন যন্ত্ৰনাময় কুটিল ছবিৰ

মাজত। তেতিয়াই মোৰ বিয়াৰ নামত নাবীক দুঃসহ-
ভাবে নিঃশ্বাস কৰি অহা পুৰুষৰ ওপৰত; দুখীয়াৰ
জীৱনলৈ বিলাসীতা কৰা সমাজখনৰ ওপৰত প্ৰতি-
শোধ লোৱাৰ দুৰ্কাৰ আকাঙ্ক্ষা জন্মে।

এদিন ক্লাচ কৰিবলৈ যাওঁতে দেখিলো কেইজনমান
ল'ৰাই মোক মাতিছে। ভাবিলো; মোক অকলে থকা
লক্ষ্য কৰিয়েই নিশ্চয় মোক আজি 'বেগিং' কৰিব
মাতিছে। উপায় বিহীন হৈ ল'ৰা কেইজনৰ ওচৰলৈ
গৈ স্পষ্টভাবে সূধিলো—“মোক আপোনালোকে 'বেগিং'
কৰিব নেকি? মোৰ কিন্তু ক্লাচ আছে।”

আহত হোৱা সুৰত কোনোৱা এজনে ক'লে—“কিয়?
ক্লাচটো আছে বুলি জানোয়েই! তোমাৰ লগত চিনাকি
হবলৈহে মাতিছে। নাম কি তোমাৰ?”

“শুভিকনা বেজবৰুৱা”—অস্থিৰে মই উত্তৰ দিলো।

“শুভিকনা বেজবৰুৱা”—কোনোবা এজনে নামটোৰ
পুনৰাবৃত্তি কৰিলে।

এজনে বগৰ কৰি ক'লে—“এঃ তুমি দেখোন
আমাৰ নাম ধাম একো নুসু খলাই। বাক আমি নিজেই
কৈছো। এওঁ পৰাগ চলিহা; এওঁ মূহুল ৰাজখোৱা
আৰু মই সুগেন বৰুৱা।”

নমস্কাৰ জনাই গুচি আহিবলৈ বুলি প্ৰস্তুত হওঁতেই
পৰাগ চলিহাই কলে “শুনা! তোমাক এটা কথা ক'বলৈ
আছে।”

“মোক!! কি কথা; এতিয়াই কওক”—উত্তেজিত
হৈ মই কলো।

“নাই তেনেকৈ ক'ব নোৱাৰি; পাছত কম।”
পৰাগে ক'লে।

পৰিস্থিতিতো মোৰ বৰ অসহ্য লাগিছিল। ফলতক
ভাবি মই ক'লো—“তেনেকৈ কিবা ক'ম বুলি কলে
মোৰ বৰ ভয় লাগে।

আচৰিত হৈ পৰাগে সূধিলে—“কিয়!”

নিৰ্বিকৰ ভাৱেই মই সামধান দিলো “কোৱাৰ
পাছত পৰিস্থিতিবোৰ সলনি হৈ যাব বুলি”।

সিহঁতে জোৰেৰে হাঁহি দিছিল—“বা; বৰ ধুনীয়া
কথা ক'ব জানে দেই”।

অপ্ৰস্তুত হৈ যাবলৈ বুলি এখোজ আগবঢ়াই মুহূৰ্ত্তৰ
বাবে হলেও মই থৰ লাগি বৈছিলো। এক আন্তৰিকতা-
পূৰ্ণ দৃষ্টিৰে পৰাগে মোলৈ চাই আছে।

পৰাগ চলিহা—ওখক বগা ল'ৰাজন পুৰুষজ্বলত
গান্ধীৰ্ব-পূৰ্ণ অভিব্যক্তি মুখখনত। অশান্তিৰে দিনটো
পাৰ কৰি হোষ্টেললৈ আহিয়েই বিছনাত পৰিছিলো,
চকুহুটা মুদি পাৰ্য্যমানে পাহৰিবৰ চেষ্টা কৰা পৰাগৰ
মুখখন মোৰ মনত বিয়পি পৰিছিল। ইমানদিনে সমাজৰ
ভণ্ডামিৰ মাজত ডাঙৰ হৈ; মাৰ দুচকুৰ অসহায়তা
খিনি আৰু বাইদেউৰ চকুৰ বিয়পি থকা চকুলোখিনিৰ
বুজ ল'বলৈ গৈ মানুহৰ ওপৰত বিগাস হেৰুৱাই পেলোৱা
মোৰ মনটোত কিয়জনো সেইদিনা ভাৱ হৈছিল এতিয়াও
সমাজত আন্তৰিকতাপূৰ্ণ গঁটা অন্তৰ বহুতো আছে।
কিন্তু পিচ মুহূৰ্ত্ততে বাইদেউৰ জীৱনৰ সংঘাটেৰে বিশ্লেষণ
কৰি চাই নিজকে বুজাবৰ চেষ্টা কৰিছিলো। মানুহৰ
কল্পনাবোৰ যিমান সুন্দৰ আৰু বিস্তাৰিত নহওক; বাস্তৱটো
সিমানেই নিষ্ঠুৰ আৰু সীমিত—ঠেক পৰিসৰৰ মাজত
আৱদ্ধ। এইয়া জীৱনৰ ক্ষনস্থায়ী মোহ, মায়া মৰিচীকা
মাত্ৰ। সেইদিনাৰ ডায়েৰীৰ পাতটোত মই লিখিছিলো
—ভালপোৱাৰ মিছা চাতুৰ্য্যৰে গঁটা অন্তৰবোৰক আঘাট
দিয়া এইচাম পুৰুষক মাথোঁ শত্ৰু বুলি ভাবিবলৈ মোক
শক্তি দিয়া ভগবান! মনৰ বিদ্ৰোহী ভাৱটো মোৰ
দুশ্বৰ্ণে মূৰ ডাঙি উঠিছিল।

পৰিবৰ্তনৰ বিপুল সম্ভাৱনাবে পৃথিবীখন আগুৱাই
যাব কক্ষ পথেদি। কলেজৰ বাস্তৱাখিনিৰ মাজত মই
দেখোঁ এযোৰ সক্ষমী চকুৱে মোক লক্ষ্য কৰা—সেইযোৰ
চকু পৰাগৰ। কেতিয়াবা কথা পাতিলেও আন দহজনী
ছোৱালীতকৈ ব্যতিক্ৰম বাৱেই হয়তো এক অদ্ভুত বাধা
আৰু সঙ্কোচে মোক আৱৰি ধৰিছিল আৰু ইচ্ছাকৃত-
ভাৱেই পুৰুষৰ প্ৰতি হোৱা বিদ্বেষ ভাৱটোক মই
প্ৰত্যাহ্বান কৰিছিলো। আৰু সেয়ে কিবা কথা কম

বুলি সদায় চিৰিয়াচভাবে কোৱা পৰাগৰ কথাষাৰ মোৰ ভীৰু দেহত উটি গৈছিল। কোনোদিন তাক কোৱাৰ সুবিধা দিয়া নাছিলো।

অৱশেষত সেই সুবিধা এদিন আহিল। মই নাজানিছিলো পৰাগে যে মোৰ ঘৰুৱা পৰিস্থিতিৰ পৰা আৰম্ভ কৰি মোৰ জীৱনৰ সকলো খবৰেই ইতিমধ্যে সংগ্ৰহ কৰি পেলাইছে। নাকৰ 'পলিপাচ' অপাৰেঞ্চনৰ কাৰণে অলপ দিন হাস্পিতেলত আছিলো। বিছনাত শুই শুই দুৰণিৰ পাহাববোৰলৈ চাই চাই আকাশ-পাতাল ভাবি থকা মুহূৰ্ত্ততে এদিন গৈছিল পৰাগ মোৰ ওচৰলৈ। আচৰিত হৈ অক্ষুট মাতেৰে মই কৈছিলো—

“পৰাগ তুমি?”

এক আন্তৰিকতাৰ স্মৰত মোৰ ওচৰলৈ 'আহি পৰাগে কলে—“ওঁ; তোমাকেই চাবলৈ আহিলো; নাকৰ ব্লিডিং এতিয়াও হৈয়ে আছে নেকি?”

“নাই এতিয়া অলপ ভাল পাইছো; কেইদিন মানৰ পাছত যাবগৈ পাৰিম ইয়াৰ পৰা।”

“..... .. .”

“..... .. .”

ইমান সময়ৰ নিৰৱতা ভঙ্গ কৰি আবেগ জড়িত মাতেৰে পৰাগে কলে—“ইমানদিনে কম বুলি থোৱা কথাটো আজি কৈ দিওঁ। মই যে তোমাক ভাল পাওঁ স্মৃতিকনা !!”

নিতান্তই এষাৰ সাধাৰণ কথা। যৌৱনে মনত গুটিফুল বহা সময়টোত এজন যুৱকে কোনোবা এজনী ছোৱালীক ক'ব পৰা নিতান্তই এষাৰ গতাত্মিক কথা; কিন্তু মোৰ বাবে কাৰণেই মোক মোৰ কাণত কথাষাৰ অলপ বেলেগ ধেন লাগিল। মই উচপ বাই উঠিলো—“কি? তুমি এইবোৰ কি কৈছা? বাস্তবৰ নিষ্ঠুৰ সংঘাতত থকা খাই খাই মোৰ অভিজ্ঞতা হ'ল। পুৰুষক মই বিশ্বাস নকৰোঁ। তোমা-লোকৰ এয়া ক্ষন্তেকীয়া আবেগ-উত্তেজনা মাত্ৰ; তাতকৈ বেচি একো নহয়। কোঁৱাচোন পৰাগ, পেটত গৰল

লৈ তোমালোক পুৰুষবোৰে বাক কেনেকৈ ইমান নিখুঁত অভিনয় কৰিব পাৰা। মনৰ সঁচা মানুহজন তেতিয়া বাক ক'ত শুই থাকে। মই জানো জীৱনৰ কাৰণে কাষ চপাই ল'বলৈ পাছত তোমাৰ আত্মসন্মানবোধে তোমাক বাধা দিব, কিয়নো আমি দুখীয়া। এইখন সমাজৰ অত্যািক ঢাকিব পৰাকৈ আমাৰ টকা নাই। সমাজে স্বীকৃতি দিয়া চহকী বুলি আমাৰ খ্যাতি নাই। আক মোৰ চকুৰ আগতেই শেষ হৈ যোৱা বাইদেউৰ জীৱনৰ দুস্বভাৱ মোক প্ৰতি পলকতে তাকেই দোঁৱৰাই দিয়ে।” ইমানখিনি কথা একেলগে কৈ উত্তেজনাতে মই কোঁপাইছিলো।

ক্ষন্তেক তেওঁ কিবা এটা ভাবিলে। তাৰ পিছত মোৰ বিদ্ৰোহধিনিক উপেক্ষা কৰি শান্ত স্মৰত কলে—“তোমাৰ ঘৰুৱা পৰিস্থিতিৰ কথা মই সকলো জানো স্মৃতি। মানুহৰ জীৱনলৈ সংঘাত আহেই। কাকণ্যতাৰ চাপ নপৰাকৈ কাৰো জীৱন আৰম্ভও নহয় শেষো নহয়। তুমি মোক ভুল বুজিছা। তুমি জানা পৃথিবীৰ সকলো মানুহৰ মনবোৰ জানো একে? মই যদি কওঁ তোমাৰ জীৱনৰ অশান্তিখিনি দুৰ কৰিবলৈকে মই তোমাক আদৰি ল'ব খুজিছো বুলি! এই বিদ্ৰোহ তুমি আক কিমানদিন কৰিবা স্মৃতি? তাগৰ নামত তুমি মাথোঁ নিজকে দাঁকি দিব খুজিছা। কিন্তু এদিন তোমাৰ এই ভুলৰ বাবে অনুশোচনা আহিব।”

“শুনা পৰাগ, জীৱনক লৈ বৰ্তীপ কল্পনা ময়ো এদিন কৰিছিলো। কিন্তু এদিন বুজিলো দুইবৰ পৰা যিটো জীৱনৰ মোহে মানুহক উন্নয়ন কৰি তোলে ওচৰ চপাৰ লগে লগেই দেখা যায় সেয়া মৰিচীকা। পখিলাৰ পাখিৰ বগুৰ দৰে দুইবৰ জীৱন বৰ সুন্দৰ। ওচৰ চাপি হাতৰ পৰশ দিলেই সেয়া বিবৰ্ণ হৈ যায়। আনৰ কাৰণে জীৱন সহজ হ'লেও মোৰ বাবে অন্ততঃ নহয়। বাইদেউৰ মৰহি যোৱা জীৱনৰ আটোৰ লাগি কলিজাৰ প্ৰতি কোঁহে কোঁহে যি ঘাঁৰ সৃষ্টি হ'ল সেয়া কেঁচা হৈয়ে ব'ব আজীৱন। পৰিস্থিতিয়ে মোক মানুহক

বিখ্যাত কবিৰ নিশিকালে। অতীতে মোক দি গ'ল দোষী সন্দেহপূৰ্ণ এটা মন, ভৱিষ্যতৰ অনিশ্চয়তা আৰু জীৱনৰ প্ৰতি এটা অস্পষ্ট ধাৰণা। সমাজৰ অজ্ঞায় অবিচাৰবোৰ দেখি এইটো জীৱনে মোক বাক-কৈয়ে আয়ুৰাইছে। মানুহৰ ওপৰত বিশ্বাস হেৰাই যোৱাৰ কাৰণেই মানুহৰ পৰা মই আঁতৰি থাকিব বিচাৰো” —একে বিৰক্তি আৰু উদাসীনতাবে মই কৈ গৈছিলো।

মোৰ উদাসীনতাত পৰাগ হয়তো আহত হৈছিল। তাৰ পাছত লাহে লাহে কৈছিল—“তুমি ভাবিছা স্মৃতি অৰ্থ, যশ সন্মানেৰে প্ৰতিষ্ঠিত হেমন্ত চলিহাৰ সন্তানৰ এয়া দুখীয়াৰ জীৱনকলৈ ধেমালি কৰা মোৰ এইয়া বিলাসিতা। কিন্তু তুমি নাজানা স্মৃতি এইয়া মোৰ প্ৰয়োজন—মনৰ প্ৰয়োজন। আজিৰ সমাজখনৰ মই পৰিবৰ্ত্তন বিচাৰো। এই পৰিবৰ্ত্তন আনিব লাগিব মই; আনিব লাগিব তুমি। বাইদেউৰ জীৱনটো ধ্বংস কৰাৰ প্ৰতিশোধ তুমি এনেভাৱে ল'ব নোৱাৰা স্মৃতি। তুমি শেষ হৈ যাবা।”

সেই সময়ত পৰাগৰ মুখলৈ চাই মই আচৰিত হৈছিলো—মানুহৰ চকুত ইমান আয়ত্ৰতায় থাকিব পাৰেনে? কিন্তু পৰাগৰ জীৱনৰ এয়া বিলাসিতা নে প্ৰয়োজন সেয়া বিছাৰ কৰি চোৱাৰ প্ৰয়োজন বোধ কৰাৰ আগতেই মই নিজৰ অজানিতেই সেইদিনা কৈ দিছিলো—“এই প্ৰতিশ্ৰুতি বিচাৰি মোৰ ওচৰলৈ কোনোদিনেই আক নাহিবা পৰাগ। এজনী দুৰ্ভাগীয়া ছোৱালীৰ জীৱনৰ শূন্যতাৰিনিৰ বৃজ লোৱাৰ প্ৰয়োজন তোমাৰ দৰে ধনীৰ ছালালৰ নাই বুলিয়েই মই ভাবো। ভবিষ্যতে তোমাক যেতিয়া জীৱনৰ পূৰ্ণতা দিব তেতিয়া তোমাৰ স্মৃতিকণা নামৰ এইজনী ছোৱালীৰ প্ৰলাপবোৰ হাঁহি হাঁহি উকুৱাই দিবলৈ মন যাব। আৰু মাথোন দুদিন অপেক্ষা কৰা।”

সন্ধিয়াৰ স্নান হাঁহা তেতিয়া পৃথিবীৰ বুকুত বিয়পি পৰিছিল। দিখলয়ৰ অচিণ কোন এটাত সপ্তৰ্ষি মণ্ডলটো জিলিকি উঠিছিল। পাহাৰীয়া সেমেকা বতাহজাকে

আমাক ছুঁই গ'ল। দুৱাৰখনত শব্দ গুনি চাই দে খিলো নিশকে পৰাগ আঁতৰি গৈছে মোৰ কাষৰ পৰা। ডেউকা ভগা কপোৰ দৰে বিছনাত পৰি মই এক তীব্ৰ বেদনাত ছটফটাইছিলো। এয়া মই কি কৰিলো?

পঁচাকৈয়ে পৰাগ আঁতৰি গ'ল। সেই প্ৰতিশ্ৰুতি বিচাৰি মোৰ কাষলৈ পৰাগ চলিহা নামৰ ল'ৰাজন আৰু কোনোদিনেই নাহিল। সমাজৰ তিক্ততাই আয়ুৰাই যোৱা মনটোৰ স্থিৰতা মোৰ দিনে দিনে হেৰাই গ'ল। প্ৰকৃততে মই কি বিচাৰো সেইয়া যেন মই নিজেই নাজানো। সেয়ে কলেজৰ পঢ়া বাদ দি এদিন গুটি আহিলো নাৰ্চিঙত। সেইদিনাও মায়ে কান্দিছিল। প্ৰথম সন্তানৰ জীৱনৰ চৰম পৰাজয়ৰ গানি সহিব নোৱাৰি কান্দি কান্দি মৌন হৈ যোৱা মাৰ সেইয়া কিহৰ কান্দোন সেইদিনা বুজা নাছিলো যদিও আজি বুজিলো বাইদেউৰ পতনৰ পাছত নিজক ফাঁকি দি সমাজৰ ওপৰত প্ৰতিশোধ লোৱাতো পৰাগৰ দৰে মায়েও নিবিছাৰিছিল। মায়ে মোৰ জীৱনৰ পূৰ্ণতা বিচাৰিছিল; পৰাগেও বিচাৰিছিল।

কিন্তু এইয়া যে বহুত পলম হৈ গ'ল; পলম হৈ গ'ল পৃথিবীৰ সকলো মানুহ একে নহয় বুলি বুজি পোৱাত; আৰু পলম হৈ গ'ল পৰাগ চলিহাৰ জীৱনৰ সেইয়া পঁচা আবেগ; পঁচা প্ৰয়োজন বুলি বুজি পোৱাত।

নিশা ক্ৰমে গাঢ় হৈ আহিছিল। দিনটোৰ কোলাহল-পূৰ্ণ ব্যস্ত পৃথিবীখনো এটা সময়ত টোপনি গ'ল আন্ধাৰৰ বুকুত। এক অসহ যত্না অনুভৱ কৰিলো মই। ভয়াবহ নিঃশব্দতাৰ ভাৱ এটাই মোৰ মনটো কঁপাই তুলিলে। মনত পৰিল আজি ডিউটিৰ শেষত ডাঃ শান্তনু বৰুৱাক লগ কৰিবলৈ গৈছিলো ‘পেংিং ৱাৰ্ড’ৰ ৩ নম্বৰ কোঠাত। গৈ দেখিলো ডাঃ বৰুৱাই বোগীজনৰ ওচৰতে বৈ কাৰোবাৰ লগত মনোযোগেৰে কথা পাতি আছে। মোৰ উপস্থিতি লক্ষ্য নকৰা ধৰণেই তেওঁলোক ওলাই গ'ল এটা সময়ত।

বোগীজনে বেৰৰ ফালে মুখ কৰি নিঃসাৰ হৈ পৰি আছিল। হঠাৎ তেওঁ বুকুখনত খামুচি ধৰি ভোৰেৰে কাঠিবলৈ ধৰিলে। কিবা এটা ভাবি মট 'চাৰ্ট'খন চালো; পৰাগ চলিহা—। মোৰ অন্তবান্ধা কঁপি উঠিল কাঁহি কাঁহি প্ৰকৃতিস্থ হব খোজা মানুহজনৰ কাষলৈ গৈ দেখিলো য়ান পৰি যোৱা মুখ খনতো এক আন্তৰিকতাৰ্ণ দৃষ্টিৰ আভাৰে স্টেট মোৰ চকু পৰাগৰ।

পৰাগৰ বাহু ছুটাত ধৰি জোকাৰি দি মট সুবিলো— “এয়া তোমাৰ কি হ'ল পৰাগে! ছোৱা এয়া মট; মই স্বত্বিকনা।” অৰাক দৃষ্টিৰে মোলৈ চাই য়ানভাৰে হাঁহিলে পৰাগ। তাৰ পাছত ক'লে স্বত্বিকনা তোমাক আমনি দিবলৈ তোমাৰ কাষলৈ দুমাই অহাৰ প্ৰতিশ্ৰুতি মই বাৰ্ণিব নোৱাৰিলো। মৃত্যুৰ আগমূহূৰ্ত্তত ভগবানে আকৌ তোমাৰ কাষলৈকে কিয় জানে লৈ আহিল।” এই বুলি গাৰুৰ তলৰ পৰা কাগজ এখন উলিয়াই মোৰ চকুৰ আগত ডাঙি ধৰিলে পৰাগে। মোৰ চকু ছুটী বিক্ষা-বিত হৈ গ'ল।

অলপ বৈ পৰাগে আকৌ ক'লে— “মাৰ মৃত্যুৰ পাছত দেউতাই দ্বিতীয় বিবাহ কৰোৱা অভিজ্ঞতাৰ গৌৰৱেৰে গৰ্বিনী মাহীৰ প্ৰতিদিনৰ তিত্ত অগ্ৰাচাৰ বোৰ সহিব নোৱাৰি তেতিয়াই ভাবিছিলো জীৱনত মট কেতিয়াবা বিয়া যদি কৰাওঁ; নিম্নবিত্ত পৰিয়ালৰ ছোৱালীকেই কৰাম—যি মোৰ মনটোক অন্ততঃ বুজি পাব। সেয়া কলেজত যুগেনৰ মুখেদি তোমাৰ বিষয়ে শুনি সেইদিনা তোমাৰ কাষ চাপিছিলো জীৱনত কেবল অৰ্থ বশ লৈয়েই জীয়াই থকাৰ ইচ্ছা মোৰ নাছিল। ভাবিছিলো বাস্তৱৰ সংঘাতত ক্লম হোৱা তোমাৰ মনটোক মই প্ৰাণ দিম। জুয়ো জুয়োৰে অনুপ্ৰেৰণা হৈ আমি জীয়াই থাকিল। কিন্তু প্ৰচামনবোৰ বুজ লবলৈ গৈ সিদিনা দেখিলো সেই মনবোৰে মোক কেৱল ধনীৰ জ্বলাল বুলিহে মূল্য দিব খুজিলে তেতিয়া সঁচাই জীয়াই থকাৰ মোহ হেৰাই গ'ল। সেয়ে ইমান পলমকৈ চিকিৎসাত নামিছো।”

ইমান সময়ে চেপি বখা চকুলোবোৰ মোৰ এইবাৰ ধাৰাসাৰে ওলাই আছিল। ক'লো—“তুমি মোৰ ওপৰত প্ৰতীশোধ ললা পৰাগ, তাগৰ নামত নিজৰ জীৱনটোক তুমি কিয় শেষ কৰি দিলা পৰাগ! কাৰ কাৰনে তোমাৰ ইমান তাগ? এজনী স্থিবতাহীন মগজুৰ ছোৱালীৰ কাৰণে? তুমি মোক ক্ষমা কৰা পৰাগ!”

“ক্ষমা কৰিবলৈ তুমি মোক একো কৰা নাই স্বত্বিক'না। মোৰ নিজৰ বাবে মোৰ আজি কোনো দুখ নাই। কিন্তু দুখ লাগে ধনীৰ হাতত পুতলা হৈ নচিবলৈকে দুখীয়াৰ স্ৰষ্ট বুলি বন্ধমূল ধাৰণা এটা সাবভিয়েই তোমাৰ দৰে এজনী ছোৱালীয়ে যে নিজক শেষ কৰি দিলা!”

পৰাগৰ কথাবোৰে মোক কাঁইটে বিদ্ধাদি বিদ্ধিছিল। মুখৰ ফালে চাই দেখিলো চিব বিৰাজমান সেই উজ্বল জ্যোতিৰ ঠাইত আজি পৰাগৰ মুখত এক শুষ্ক উদাস অভিৰক্তি। য়ানভাৰে পৰাগে হাঁহিলে। পৰাগৰ সেই হাঁহিয়ে মোক লৈ গল আজি কেটবাবছৰ আগৰ এটা দিনলৈ। সেই দিনাও পৰাগে এনেকৈয়ে হাঁহিছিল। সি দিনা হস্পিতালত মই নিষ্ঠুৰভাৱে তেওঁৰ অনুভূতিক গৰিহনা দিছিলো। কিন্তু আজি তেওঁৰ তাগৰ ওচৰত মই বৰ বেথাকৈ হাব মানিব লগীয়াত পৰিলো। অনু-তাপৰ জুয়ে মোক আজি দগ্ধ কৰিছে। মট জানো; ভিতৰৰ মানুহজনীয়ে সেইদিনাও পৰাগক আদৰি ল'বলৈ মোক সঁকিয়াই দিছিল। আজি জীৱনৰ অপূৰ্ণতাখিনি মই বৰ কৰুণভাৱে উপলব্ধ কৰিলো। পৰাগৰ দুহাত সাৱতি ধৰি ভাবিলো—বহুত পলম হৈ গ'ল। মোৰ দুহাতৰ উমে পৰাগক কাহানিও জীয়াই তুলিব নোৱাৰে। যি পথ ল'লে সেই পথৰ পৰা ওলোটাৰ্হি আনিবলৈ মোৰ শক্তি আজি কিমান সীমিত। পৰাগ যে কেন্দাৰ বেগত আক্ৰান্ত।

কঁপা হাত দুখনেৰে মোক আৰু কাষলৈ টানি নি পৰাগে ক'লে—“কোৱা স্বতি, জীৱনত আমাৰ মোহনীয়

মুহূৰ্ত্তবোৰ কিমান নিষ্ঠুৰভাবে ফুলেকীয়া। অভাবনীয় বাবে আজি কাবোবাক লগ পাই যাওঁ আৰু অভাবনীয় ভাবেই হেৰুৱাই পেলাওঁ। মোৰ মৃত্যুত দেউতাই কান্দেনে নাকান্দে নাজানো। কিয়নো অৰ্থ যশ সন্মানেৰে প্ৰতিস্থিত দেউতাৰ মুখৰ আঁৰত লুকাই থকা ভণ্ডামি-থিনিক মই সদায় ঘৃণা কৰি আহিলো।”

মোৰ কথা কোৱাৰ শক্তি হেৰাই গৈছিল। পৰাগৰ কোলাত মূৰ ধৈ অহুভৱ কৰিলো জীৱনত কোনোদিনে নোপোৱা এক নিৰ্ভৰশীল আশ্ৰয়; য’ত পৃথিবীৰ কোনো দুখেই স্পৰ্শ কৰিব নোৱাৰে। বছদিনৰ আগতেই কলেজত শৰ্মাচাৰে কোৱা কথা এবাৰলৈ মনত পৰিল— “জীৱনৰ প্ৰতি স্পষ্ট ধাৰণা এটা নথকাৰ ফলত জীৱন-বোৰ কেতিয়াবা ট্ৰেজিক হৈ যায়। নিজৰ জীৱনৰ ট্ৰেজদীৰ কাৰণ নিজেই হৈ পৰে। তাৰ বাবে কোনো দায়ী নহয়।” কথাষাৰ কাৰ ক্ষেত্ৰত প্ৰযোজ্য বহুত পলমকৈ হলেও জুখি চাবৰ মন গ’ল। নিজেই ক’ব নোৱাৰাকৈয়ে আমিও যে জীৱনত বাচি ল’লো ছায়া পথ।

এতিয়া বহুত ৰাতি। বিছনাৰ পৰা উঠি গৈ আকাশখনৰ ফালে চালো। উপলব্ধি হ’ল আকাশৰ সীমাহীন উদাৰতাই আমাক দেখোন সদায় সঁকিয়াই দিয়ে আকাশৰ দৰেই উদাৰ হবলৈ। কিন্তু ... নিজকে মোৰ বৰ অসহায় লাগিল। সপ্তৰ্ষি মণ্ডলটো আজি আকাশত নাই। কৃষ্ণপক্ষৰ জোনৰ শেঁতা পোহৰ পৰি পশ্চিমৰ আকাশখনে কান্দি উঠিছিল। আকাশেও কান্দে। কোনে জানে অশ্ৰুকণা বাইদেউৰ হুচকুৰ; মাৰ হুচকুৰ আৰু হস্পিতেলৰ বিছনাত পৰি মৃত্যুৰ ফণ গণি থকা পৰাগৰ হুচকুৰ সৰি নপৰা চকুলোথিনি হয়তো সৰি পৰিছিল তেতিয়া...॥

আকৌ

মৃতুল দাস

মোৰ তেজৰ চকল বহাগী চৌ
স্থিতিৰ শীতল স্মৃতিত স্থবিৰ।
সোণালী বোকোচাত অহা কপোৰ ৰুণ
নঙঠা গছত দোলায়মান।
চেতনাৰ আহে আহে বাঢ়ি অহা
পিৰপিৰনিৰ ভিৰ
আৰু
জুবাৰ প্ৰাণময় ব্যস্ততা।
ফিল্ড গ্লাচত ৰাঙলী
মোৰ হুচকুত ভৰ্তা ফাঙনী নীলা।
অনামিকাৰ ৰঙাখিনিত
নিষ্ফিণ্ড হ’ল বেলিৰ বঙা।
হুতৰিৰ স্মৃতিৰ সঞ্চালন
আৰু
উল্লুৱনিত শৰালিৰ মাত।
চেতনাৰ শেহ প্ৰান্তত বিজয়ৰ পাল;
মেজৰ বগা ঢাকনীত চিনাকি স্পৰ্শ।
প্ৰিয়াৰ চুলিত ভাহি ফুৰা
বাকদৰ গোন্ধত জিলিকিল
প্ৰভাতি আশা।

এজন কবিৰ মৃত্যুত

শ্ৰীসূৰ্য্য কুমাৰ দাস
তৃতীয় বাৰ্ষিক ক'লা

এই শতিকাৰ জুজন মহান অষ্টাব জীৱনৰ অৱসান ঘটিছে এইবাৰ কিছুদিন অগা-পিচাকৈ। এজন এই 'শতিকাৰ বিশ্ব'ৰূপে পৰিগণিত মহান চিত্ৰশিল্পী পাবলো-পিকাচো—যাৰ শৈল্পিক প্ৰতিভাৰ কোনো তুলনা নাই আৰু আনজন পাবলো নেকদা যিজন শতিকাৰ মহান কবিকৰূপে চিহ্নিত। অনাগত দিনৰ ইতিহাসে নিশ্চয় তেওঁলোকৰ অনন্ত প্ৰতিভাক শ্ৰদ্ধাৰে স্মৰণিব। ইয়াত মহান কবি গৰাকীৰ জীৱন আৰু কাব্যৰ এটা সম্যক পৰিচয় দিবলৈ চেষ্টা কৰা হ'ব।

পাবলো নেকদাৰ মৃত্যু কেৱল এজন কবিৰ জীৱনৰেই পৰিসমাপ্তি নহ'ব—এটা সুদীৰ্ঘ আৰু মহৎ কবিতাৰো পৰিসমাপ্তি। ১৯৭০ চনৰ চেপ্তেম্বৰ মাহৰ শেষ সপ্তাহত পৃথিবীৰ বিভিন্ন সংবাদ পত্ৰই খবৰ দিলে, "পাবলো নেকদা আৰু নাই।"

ইয়াৰ আগতে সেই একে মাহৰেই কুৰি তাৰিখে মেক্সিকোৰ "উল্লেখ্যমাস নোতী-সীআদ" নামৰ দৈনিক কাকতখনে খবৰ দিলে যে তেওঁ গুৰুতৰ ভাৱে ৰোগাক্ৰান্ত আৰু সকলোৰে পৰা বিচ্ছিন্ন হৈ নিজৰ বন্দীৰ জীৱন-খাপন কৰিছে। তেওঁ বিচনাৰ পৰা উঠিব নোৱাৰে আৰু তেওঁক কোনেও দেখা-শুনাও কৰিব নোৱাৰে। তেওঁৰ টেলিযোগ বিচ্ছিন্ন কৰি দি সৈনিক জুৰ্টাৰ নেতা জেনেবেল পীনোচেতে নিজেই তেওঁৰ ঘৰ অৱবোধ কৰিবলৈ সৈন্তবাহিনী পঠিয়াইছে। মৃত্যুৰ এদিন আগতে গম পোৱা গ'ল যে তেওঁ অচেতন অৱস্থাত আছে। তাৰ পিছতেই চাষ্টিয়াগোৰ এখন হস্পিটালৰ পৰা ২০ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে ৰয়টাবে এটা খবৰ দিলে যে সেইদিনা ৰাতিয়েই নেকদাৰ কেন্দ্ৰাৰ ৰোগত মৃত্যু হৈছে।

ইয়াৰে এসপ্তাহ আগতে তেওঁক মাত্ৰামেৰিয়া হস্পিটালত পৌকৰ গ্ৰন্থিৰ কেন্দ্ৰাৰত আক্ৰান্ত হোৱা বাবে ভৰ্ত্তি কৰা হৈছিল। তেওঁৰ স্বাভাৱিক ভাৱে মৃত্যু হোৱা বুলি কোৱা হৈছে যদিও এই স্বাভাৱিকতাৰ মাজতো সন্দেহৰ খল থাকি যায়। কিয়নো তেওঁৰ মৃত্যুৰ আগতে জেনেবেল পীনোচেতে নিজেই এজন জাৰ্মান সাংবাদিকৰ আগত কৈছিল, "নেকদাৰ ওপৰত সৈনিক জুৰ্টাই এতিয়ালৈ হাত লগোৱা নাই; যদি তেওঁৰ মৃত্যু হয়, তেনেহলে সেয়া হ'ব তেওঁৰ ৰোগ আৰু আয়ুস টুটি অহাৰ কাৰণেহে।" গতিকে নেকদাৰ মৃত্যুৱে চিলিৰ জনতাৰ মনত সন্দেহৰ ছাঁ ঘনীভূত

কবি তুলিলে। এটা বিৰাট প্ৰস্তাবোধক চিন তেওঁলোকৰ সন্মুখত বৈ গল—যাৰ উত্তৰ কোনো দিনেই পোৱাৰ আশা নাই। তেওঁৰ মৃত্যুৱে ১৯৪৪ চন মানত তেওঁ লিখা কবিতা এটিৰ কিয়দংশলৈ মনত পেলাই দিয়ে—

“যদি মৃত্যুৰ কাৰণে নহয়
 তেনেহলে কিহৰ বাবে এই মুক্তিৰ আয়োজন
 বন্ধ হৈ গৈছিল?
 এই পৰিত্যক্ত আন্ধাৰৰ মাজত
 কেনেকুৱা উপকৰণ মই হেৰুৱালো।
 কি, মোৰ কথা কোনোৱে শুনা নাই?
 নহয়,
 এতিয়া সময় আহি পৰিছে, পলোৱা
 হত্যাৰ প্ৰতিচ্ছায়া।”
 নক্ষত্ৰপুঞ্জৰ নিৰ্জীবতা
 আহত জনৰ শঙ্কা কুল মোজ
 ক্ৰমে পিছুৱাই আহিছে
 আঃ মোৰ ভৰিত লাগি থকা কলা প্ৰতিচ্ছায়া
 আঁতৰাই লোৱা……”

নেকদাৰ দেহাৰসানৰ লগে লগে বিশ্বই হেৰুৱালে প্ৰকৃত্যৰ্থতেই ‘A creative and authentic voice আৰু এজন মানৱ দৰদী কবিক। যিজনৰ মৃত্যুত এহাতে সমগ্ৰ বিশ্ব শোকত স্তিমমান আৰু আনহাতে তেওঁৰ ঘদেশৰ শাসক-গোষ্ঠী সামৰিক জুৰ্টাই ঘোষণা কৰিলে, ‘There would be no state funeral; অকল সেয়ে নহয়, সমগ্ৰ বাষ্ট্ৰতেই শাসক গোষ্ঠীয়ে শোক সভা পতাও বন্ধ কৰি দিলে।

এই সাম্যবাদী কবি জনাৰ মৃত্যুত চিলিৰ শ শ শোকা কুল লোকে তেওঁৰ চাৰ্টিয়াগোৰ বাসস্থানৰ পৰা কবৰস্থানলৈ শোভা যাত্ৰাত যোগ দিলে। সামৰিক জুৰ্টাৰ প্ৰবল কমিউনিষ্ট বিৰোধী নিষেধাজ্ঞাকো আওকাণ কৰি সাম্যবাদী শ্লোগান দি সমদলটো মৈদামলৈ আগ-

বাঢ়িল। প্ৰথমতে অনুচ্চ কণ্ঠত দিয়া শ্লোগানবোৰ ক্ৰমান্বয়ে তীব্ৰৰ পৰা তীব্ৰতৰ হৈ আহিল। তেওঁলোকৰ কোনোৱে চিঞৰিলে, ‘Internationale’, কোনোবাই কলে, “Neruday Allende, un solo compatriote (Neruda and Allende, one fighter)!” ইত্যাদি। যেতিয়া কফিনটো ক্ৰিপ্টলৈ (crypt—গীৰ্জাৰ ভিতৰত থকা সমাধি স্থান) লৈ যোৱা হ'ল তেতিয়া এগৰাকী বুঢ়ী মানুহে উচুপি উচুপি ক'লে, “We are burying salvador Allende now!”

সেই বুঢ়ী মানুহ গৰাকীয়ে তেনেকৈ কোৱাৰো স্মৃষ্টিয়া কাৰণ আছে: সেই কথাৰ সমগ্ৰ চিলিৰ জনতাবেই মনৰ কথা। যিদিনাই চিলিৰ সামৰিক শাসকবৰ্গই তাৰ মান্নবাদী প্ৰেছিডেণ্ট এলেণ্ডৰ প্ৰাণ ললে, সিদিনাই কবি নেকদাৰ জীৱনো সফটপূৰ্ণ হৈ পৰিছিল। কিয়নো তেওঁ বাষ্ট্ৰপতি এলেণ্ডৰ এজন ঘনিষ্ঠ বন্ধু তথা আত্মীয় লোক আছিল। কিন্তু কেৱল সেয়াই নহয়, তেওঁ আছিল বাষ্ট্ৰপতি এলেণ্ডৰ সৌহাত স্বৰূপ আৰু প্ৰধান উপদেষ্টা। বহুত বিষয়তেই বাষ্ট্ৰপতি চালভাদোৰ এলেণ্ডে তেওঁৰ পৰামৰ্শ লৈছিল। প্ৰকৃততে তেওঁ এজন কবি হলেও সেয়ে তেওঁৰ যথার্থ পৰিচয় নহয়; তেওঁ এজন ‘কূটনীতিক আৰু উৎসৰ্গীকৃত কমিউনিষ্ট’—এজন দীৰ্ঘ মান্নবাদী। বহুতেই কেৱল এইটো কাৰণতেই তেওঁ নোবেল পুৰস্কাৰ পোৱাত পলম হোৱা বুলি কব খোজে।

পাব্লো নেকদাৰ জন্ম দক্ষিণ চিলিৰ পাবল (Parral) নামৰ এগন সৰু চহৰত। দেউতাক আছিল এজন বেল-কৰ্মচাৰী। সৰু কালতেই তেওঁৰ দেউতাকৰ মৃত্যু হয় ট্ৰেইনৰ পৰা এটা জলপ্ৰপাতত পৰি। তেওঁৰ ঘৰত মতা নাম আছিল নেফতালি বেলত্ৰাণ। প্ৰকৃত নাম Ricardo Elizer Nefcali Reyes Y Basalto আৰু সাহিত্য জগতত জনাজাত হ'ল পাব্লো নেকদা নামেৰে। নোবেল বঁটা পোৱা তেওঁ দ্বিতীয় চিলিবাসী। তেওঁৰ আগতে এই বঁটা পাইছিল মহিলা কবি গেল্টি-

য়লা মিল্লালে ১৯৪৫ চনত। লেটিন আমেৰিকাৰ সৰ্ব-শ্ৰেষ্ঠ কবি নেকদা এই সন্মান পোৱা তৃতীয় ব্যক্তি। তেওঁৰ আগতে ১৯৬৭ চনত গুৱাটেমালাৰ উপস্থাসিক মিশ্তেল এণ্ডেল আষ্টৰিয়াচে এই বঁটা লাভ কৰিছিল। নেকদাক নোবেল বঁটা প্ৰদান সম্পৰ্কত ছুইডিছ একাডেমীৰ অভিমত এনেকুৱা—“a poetry that with an action of an element force brings alive a continents destiny and dreams.”

আঠ বছৰ বয়সৰ পৰাই কবিতা লিখিবলৈ আৰম্ভ কৰা নেকদাই ১৬ বছৰ বয়সতেই কবি হিচাপে প্ৰসিদ্ধি লাভ কৰে। কুৰি বছৰ বয়সতেই তেওঁৰ প্ৰেমৰ কবিতাৱলী প্ৰকাশ হৈ ওলায়। এই সংকলনখনিৰ আটাই লাখ কপি খুব কম সময়ৰ ভিতৰতে বিক্ৰী হৈ যায়। নেকদাৰ এই প্ৰাথমিক বচনাবাৰ্ত্তিৰ বিষয়ে নৈজিক সমালোচকে এনেদৰে মন্তব্য দিছে—“Neruda's early work was rhapsodic and rushly romantic, at once whitman esque and surrealist.”

কিন্তু ত্ৰিশৰ দশকত তেওঁৰ কাব্যধাৰাত বৰ ক্ষিপ্ৰ-গতিৰে পৰিবৰ্ত্তন আহি পৰে; ইয়াৰ কাৰণ হল স্পেনৰ গৃহযুদ্ধ। স্পেনৰ গৃহযুদ্ধই নেকদাৰ পমগ্ৰ কবি সত্তাক জোঁকাৰি পেলায়। সেই সময়ত তেওঁ স্পেনত চিৰি কনচাল হিচাপে কাৰ্য্যনিৰ্ব্বাহ কৰিছিল। গতিকে তেওঁ এই যুদ্ধৰ প্ৰত্যক্ষদৰ্শী আছিল। তেওঁৰ জীৱনত স্বচক্ষে দেখা এই গৃহযুদ্ধৰ ভয়াবহ নিষ্ঠুৰতা আৰু সেই যুদ্ধতেই তেওঁৰ অতি ঘনিষ্ঠ কবি বন্ধু ফেডেৰিকো গৰ্চিয়া লোৰ্কা (Federico Garcia Lorca) ৰ মৃত্যুৱে তেওঁৰ মনস জগতত যি ছবি আঁকি গল, সেয়ে তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনলৈ আটাইতকৈ ডাঙৰ পৰিবৰ্ত্তন আনি দিলে। ইয়াৰ পিছতেই তেওঁৰ কবিতাৰ বিষয় বস্তু আৰু প্ৰকাশ-ভঙ্গীৰ দ্ৰুত পৰিবৰ্ত্তন ঘটে। ৰোমাণ্টিকতাৰ কোমল অনুভূতি শেষ হৈ আহিল আৰু প্ৰগীকবাৰৰ পৰাও তেওঁ সম্পূৰ্ণৰূপে আতৰি আহে। ১৮৩৭ চনত প্ৰকাশ পোৱা Spain in my heart আৰু ১৯৫০ চনত প্ৰকাশ

পোৱা Universal song ত স্পেনৰ ৰাজনৈতিক আৰু সামাজিক আশা-আকাঙ্ক্ষাই প্ৰকাশ পাইছে। সম্ভৱতঃ এই দুখন কাব্যগ্ৰন্থই তেওঁৰ সাহিত্যিক জীৱনৰ পূৰ্ণ-তাৰ স্বাক্ষৰ বহন কৰে। ইয়াক বহুতেই লেটিন আমেৰিকাৰ মহাকাব্য বুলিও কব খোজে। কিয়নো, এই সুদীৰ্ঘ কাব্য গ্ৰন্থ দুখনৰ মাজত তেওঁৰ স্বকীয় চিন্তা-ধাৰা আৰু সুপৰিকল্পিত আদৰ্শৰ পূৰ্ণ প্ৰকাশ ঘটিছে। “ইয়াত লেটিন আমেৰিকাৰ অতীত বৰ্ত্তমান আৰু ভৱিষ্যত মূৰ্ত্ত কৰি তুলিছে। ভৱিষ্যত দ্ৰষ্টা হিচাপে ভৱিষ্য-দাণীও কৰিছে।”

স্পেনৰ গৃহযুদ্ধৰ পৰাই তেওঁ সাম্যবাদী চিন্তাধাৰাৰ প্ৰতি আকৃষ্ট হয় আৰু ৰাজনীতিত সক্ৰিয় অংশ গ্ৰহণ কৰিবলৈ লয়। কিন্তু তেওঁ ৰাজনীতিৰ লগত জড়িত হৈ পৰিল যদিও, ইয়াৰ পৰা তেওঁ কোনো মহৎ সৃষ্টিৰ সুবিধা নেপালে। মাজে মাজে ভাব হয়, তেওঁ যদি ৰাজনীতিত অংশ গ্ৰহণ নকৰিলেহেঁতেন তেনেহ'লে তেওঁৰ জীৱনো এনেদৰে সফলপূৰ্ণ হৈ নপৰিলহেঁতেন। বিপ্লৱ, যুদ্ধ আদি বিভিন্ন সমস্যাৰ পৰা তেওঁ নিজকে আত-ৰাই ৰাখিব নোৱাৰিছিল,—তেওঁ সেইবোৰৰ প্ৰতি নিৰ্ণিপ্ত আৰু উদাসীন হৈ থাকিব নোৱাৰিছিল। সেয়েহে তেওঁ স্পেনৰ গৃহযুদ্ধৰ সময়ত নিজৰ চৰকাৰৰ অনুমতি নোলোৱা কৈয়ে ঘোষণা কৰি দিলে যে সাম্প্ৰতিক যুদ্ধত ফেচিষ্ট সকলৰ বিৰুদ্ধে সংগ্ৰামবত স্পেনৰ জনতাৰ প্ৰতি চিৰি চৰকাৰে সহানুভূতি জনাইছে। লগে লগেই তেওঁক চৰকাৰী নিৰ্দেশ পালন নকৰাৰ অভি-যোগত স্পেনৰ পৰা লৈ যোৱা হয়। তাৰ পিছত তেওঁক স্পেনিছ শৰণাৰ্থী সকলৰ সাহায্যৰ বাবে চৰ-কাৰৰ তৰফৰ পৰা পেৰিচলৈ পঠিওৱা হয়।

মেকদাৰ শিক্ষা জীৱনৰ আৰম্ভণি—টেমুকোৰ বিশ্ব-বিদ্যালয়ত। কৰ্মজীৱনৰ পাতনি মেলে এজন সংবাদিক হিচাপে আৰু তাৰ পাছতেই তেওঁ চিভিল ছাৰ্ভিচলৈ আহে। চিৰি চৰকাৰৰ পৰবৰ্ত্তি বিভাগলৈ আহি পৃথিবীৰ বিভিন্ন ঠাইত বিভিন্ন কামৰ মাজত সোমাই

নানা ধৰণৰ সংঘাত আৰু আদৰ্শৰ সন্মুখীন হলেও তেওঁৰ স্বকীয় বিশ্বাস আৰু আদৰ্শৰ অকণো পৰিবৰ্তন হোৱা নাছিল। তেওঁ কেবল মার্ক্সবাদীয়েই নাছিল, তেওঁ এজন জাদীয়াবাদীও। ছুইডিছ একাডেমীৰ চেফ্ৰেটোৰী মিঃ কাৰ্ল বেজনাৰ গেইবোৰ মতে নেকদা তাৰ উপৰিও আছিল, 'The poet of violated human dignity.'

১৯২৬ চনত তেওঁ ব্ৰহ্মদেশত চিলিৰ কনছাল নিযুক্ত হয়। ব্ৰহ্মদেশত অতিবাহিত কৰা কালছোৱাৰ বিচিত্ৰ অভিজ্ঞতা বাশিকেই অৱলম্বন কৰি তেওঁ ৰচনা কৰে তেওঁৰ বৃহত্তম সাহিত্য গ্ৰন্থ 'Residence on Earth'

আগতেই কোৱা হৈছে যে স্পেনৰ গৃহ যুদ্ধৰ প্ৰত্যক্ষ অভিজ্ঞতাই তেওঁৰ জীৱনত এক নতুন দিগন্তৰ উন্মোচন কৰে। ইয়াৰ পিছতেই তেওঁ কমিউনিষ্ট পাৰ্টিৰ সদস্য হৈ পৰবৰ্তী কালত চিলিৰ সাম্যবাদী আন্দোলনত এক গুৰুত্বপূৰ্ণ ভূমিকা গ্ৰহণ কৰে।

১৯৪০ চনৰ পৰা ১৯৪৪ চনলৈ নেকদা মেক্সিকোত চিলিৰ ৰাষ্ট্ৰ কনছাল হিচাপে কাম কৰাৰ পিছত ১৯৪৪ চনত চিলিৰ আন্তোফোগাস্তাৰ শ্ৰমিক সকলৰ অনুৰোধত চিনেটৰ নিৰ্বাচিত হয়। তেতিয়াৰ পৰাই তেওঁৰ ৰাজ-নৈতিক জীৱন আৰু কাব্য জীৱনে সমান্তৰাল গতিত আগবাঢ়িবলৈ ধৰে। ১৯৪৮ চনত; তেওঁ সংবাদী সদস্য হৈ থকা কালছোৱাৰ ভিতৰতেই তৎকালীন চিলিৰ ৰাষ্ট্ৰপতি গেব্ৰিয়েল বিত্ৰেলক এই বুলি অভিযুক্ত কৰে যে তেওঁ (ৰাষ্ট্ৰপতিয়ে) সমগ্ৰ দেশখনকেই আমেৰিকাৰ ওচৰত বিক্ৰী কৰিবলৈ ওলাইছে। পৰিণাম স্বৰূপে, তেওঁক দেশ-দ্ৰোহী বুলি অভিযুক্ত কৰি স্বদেশ ত্যাগ কৰিবলৈ বাধ্য কৰায়। তেওঁ প্ৰথমতে কিছুদিন মেক্সিকোত, তাৰ পিছত ইউৰোপ আৰু চীনলৈ কেইটামান দীঘলীয়া ভ্ৰমণ কৰে। এই নিৰ্বাসিত কালছোৱাৰ ভিতৰতেই ছোভিয়েট লিখক সংঘই ১৯৫০ চনত তেওঁক ষ্টেলিন পুৰস্কাৰেৰে সন্মানিত কৰে। ইয়াৰ উপৰিও ১৯৫০ চনতেই আন্তঃৰাষ্ট্ৰীয় শান্তি পুৰস্কাৰ আৰু ১৯৫৪ চনত লেলিন শান্তি পুৰস্কাৰ লাভ কৰে। এই সময়-

ছোৱাৰ ভিতৰতেই তেওঁ তেওঁৰ এটি বিখ্যাত কবিতা Canto General ৰচনা কৰে। এই কবিতাটিত তেওঁ মানুহৰ সনাতন সংঘৰ্ষৰ গুণ গান কৰিছে। Canto General ৩৪০ টা কবিতাৰ সংকলন। তাৰ ভিতৰত Canto General কবিতাটিক ৱাণ্ট হুইটমেনৰ Leaves of Grass ৰ পিছতেই সুদীৰ্ঘ কবিতা বুলি কব খোজে। ১৯৫৩ চনত তেওঁৰ এই নিৰ্বাসিত কাল ছোৱাৰ অন্ত পৰে আৰু স্বদেশলৈ উভতি আহে।

নেকদাক লৈ বৰ্তমান পাশ্চাত্য জগতত; বিশেষকৈ লেটিন আমেৰিকাত বহুতো ভিত্তি বাকু বিতণ্ডাৰ সৃষ্টি হৈছে। বৰ্তমান তাত এটা প্ৰশ্ন সৰ্বনে উত্থাপিত হৈছে, প্ৰকৃততে নেকদা কি আছিল? তেওঁ এজন কবি নে ৰাজনীতিবিদ? নেকদা এজন শিল্পী নে কমিউনিষ্ট? নেকদা কবি নে এজন প্ৰচাৰক? কিন্তু চকু চৰহাৰ দলে যিয়েই নকওক, তেওঁ যে লেটিন আমেৰিকাৰ অতিশয় শক্তিশালী কবি কণ্ঠ আৰু অদ্বিতীয় স্বজনী শক্তিৰ অধিকাৰী আছিল, তাক কোৱা বাহুল্য মাথোন। এই প্ৰসঙ্গত এখন বিখ্যাত কাকতৰ মন্তব্য এনেকুৱা—
In such work as the surrealist poem cycle, 'Residence on Earth', and the massive 'Canto General', an epic on the origin of Americans', he proved himself to be the Continent's most creative and authentic literary voice."

প্ৰাথমিক অৱস্থাত তেওঁৰ কবিতাৱলী আছিল নিৰাশ মানৱতাৰ দলিল স্বৰূপ। মৃত্যু আৰু নিৰাশাই আছিল তেওঁৰ কবিতাৱলীৰ প্ৰধান বক্তব্য বিষয়। তেওঁক এনেকুৱা কবিতা সমূহৰ প্ৰতি লক্ষ্য কৰিয়েই কৈছিল, "এই কবিতাবোৰ মোৰ দেশৰ যুৱকসকলে পঢ়িব নালাগে; এইবোৰ নিৰাশাৰ ছাঁৰে আবৃত। ইয়াৰ চিন্তাবোৰ বৰ ভয়াবহ। এইবোৰে জীৱনৰ বাবে ঠিয় দিবলৈ, সংগ্ৰাম কৰিবলৈ প্ৰেৰণা নোযোগায়, এইবোৰে মৃত্যুলৈকেহে অনুপ্ৰাণিত কৰে।" কিন্তু লাহে লাহে

অন্তর্জগত-বহর্জগত সকলো পিনৰ পৰা তেওঁৰ কবিতাৰ ক্ষেত্ৰখনৰ সৰ্বাত্মক পৰিবৰ্তন ঘটে। এই পৰিবৰ্তনৰ মূলতে কবিয়ে স্পেনৰ গৃহ যুদ্ধৰ পৰা লাভ কৰা প্ৰত্যক্ষ অভিজ্ঞতা বুলি স্থানান্তৰত কোৱা হৈছে। এই পৰিবৰ্তনৰ ফল স্বৰূপেই তেওঁ এই যুগৰ কবি সকলৰ কাব্যধাৰাৰ পৰা সম্পূৰ্ণ ভিন্ন পথেৰে অগ্ৰসৰ হৈ সাম্প্ৰতিক কাব্যজগতত একক আৰু অনন্য হৈ ব'ল। তেওঁ কৈছিল, “পৃথিবীৰ সলনি হৈছে আৰু মোৰ কবিতাও সলনি হৈছে।” এই পৰিবৰ্তনৰ নিদৰ্শন Spain in my heart, universal song নাইবা Canto Generalৰ প্ৰতিটো পৃষ্ঠাতেই। মৃত্যু আৰু নিৰাশাৰ কোলাৰ পৰা আতৰি আহি, বোমাটুকুৰাৰ কোমল অনুভূতিৰ পৰা মুক্ত হৈ সমাজ সচেতন কবি গৰাকীৰ দৃষ্টিত প্ৰতিভাত হ'ল সমসাময়িক জীৱনৰ সংঘাত, সামাজিক আৰু ৰাজনৈতিক অৱস্থা। তেতিয়াৰ পৰাই তেওঁৰ দৰে সমাজ সচেতন কবি গৰাকীৰ মনোজগতত প্ৰতিফলিত হবলৈ ধৰিলে সৰল আশাবাদেৰে অনাগত দিনৰ এখন সুন্দৰ ৰমণীয় নতুন পৃথিবীৰ স্বপ্ন। কমিউনিষ্ট হোৱাৰ আগতে তেওঁ লিখিছিল—

* “কোনো ৰহস্যৰ প্ৰতিচ্ছায়া নাই
নাইবা নাই কোনো ছাঁ
গোটেই পৃথিবীয়ে মোৰ সৈতে কথা পাতে।”
নিজৰ কবিতা সম্পৰ্কে তেওঁ কৈছিল, “মই স'ধাৰণ মানুহৰ বাবেহে লিখোঁ; যদিও তেওঁলোকে তেওঁলোকৰ হোজা চকুৰে মোৰ কবিতাবোৰ পঢ়িব নোৱৰে। কিন্তু

এটা সময় আহিব যেতিয়া মোৰ কবিতাৰ একো একোটা শাৰী প্ৰবল ধুমুহাৰ দৰে, (যি ধুমুহাই মোৰ জীৱনক ঠৰ্ঠৰ্ঠকৈ ঝপাইছিল) তেওঁলোকৰ কৰ্ণকূহকত প্ৰবেশ কৰিবগৈ। তেতিয়া বনুৱাসকলে চকু মেলি চাব, খনিত কাম কৰা বনুৱাসকলে মিচিকিয়াই হাঁহিব, ঠিক সেই সময়ত, যেতিয়া তেওঁলোকে কষ্টিন শিলা ভাঙি থাকিব …… আৰু তেতিয়া বোধহয় তেওঁলোকে কব, “তেওঁ সঁচাকৈয়ে আমাৰ সঙ্গী আছিল।” তেওঁৰ এই উক্তিৰ প্ৰমাণ পোৱা যায় তেওঁৰ কাব্যধাৰালৈ অহা পৰিবৰ্তনৰ পিছত লিখা কবিতা লানিত। ‘পৃথিবীৰ সলনিৰ লগে লগে তেওঁৰ কবিতাবোৰ সলনি’ হোৱাৰ পিছত তেওঁৰ কবিতাৰ এটা মাত্ৰ বিষয় বস্তু দেখা যায়—‘মানুহ, কৃষি ক্ষেত্ৰত কৰ্মৰত মানুহ, খনিৰ গভীৰ তললৈ নামি যোৱা মানুহ, বুদ্ধত আত্মহত্যা দিয়া মানুহ, দৈন্য পীড়িত মানুহ—কেবল মানুহৰ গান।

নেকদা আৰু নাই; কিন্তু তেওঁৰ কবিতা ৰাশি এতিয়াও আমাৰ মাজত জীয়াই আছে আৰু থাকিব চিৰদিনলৈ। যেতিয়ালৈকে পৃথিবীত দৰিদ্ৰৰ ওপৰত শোষণ, যুদ্ধ, আৰু নিষ্পাপী সকলৰ তেজ বৈ থাকিব, তেতিয়ালৈকে সেইসকলৰ হৈ, সেইসকলৰ মাজত তেওঁ জীয়াই থাকিব। নেকদাক এতিয়ালৈকে পৃথিবীৰ সাহিত্যিক সকলে অদ্বিতীয় স্থান দি আহিছে আৰু আগলৈকে দি থাকিব। নেকদাৰ আশা-আকাঙ্ক্ষা আৰু স্বপ্ন-কামনাই পূৰ্ণতা লাভ কৰক, ইয়াকেই আমি আশা কৰো।

এটা সূৰ্য্যৰ অন্বেষণত

মুনাল কুমাৰ চৌধুৰী
২য় বাৰ্ষিক (বিজ্ঞান স্নাতক)

এটা মিছিল,
কল্প শক্তিকাৰ
অসংখ্য পংক্ত, মুমুক্ৰ সন্তানৰ
এটা নিষ্কাশন সমদল।
—“সিহঁত” জঠৰ হৈ ব’ল।

ধুমুহা নামিল,
প্ৰকৃতিৰ এজলাচত যেন
অযোগ্য জীৱাত্মাৰ চূড়ান্ত বিচাৰ।
—“সিহঁত” মুক হৈ ব’ল।

বন্ধ কক্ষৰ পৰা
আমাক অব্যাহিত লাগে, আমি চিঞৰিলোঁ
শেলুৱৈৰ বুকুত যেন সৌদামিনিৰ গৰ্জন।
—“সিহঁত” বধিৰ হৈ ব’ল।

আমাৰ পৰা সিহঁত বহুত ওখত,
আমাৰ চিঞৰে সিহঁতক ঢুকি নাপায় ছাগে’!

এনেতে প্ৰলয় নামিল।
—মহাযুগৰ দাবানলত দধ
আমাৰ প্ৰেতাশ্ৰাবোৰ তেতিয়া
বন্ধকোঠাত নিজামগ্ন।
মহানগৰৰ গলিয়ে গলিয়ে
মৃত্যুৰ বীভৎস চাইবেন।

আমাৰ আকাঙ্ক্ষিত সূৰ্য্যটো,
সেই সেউজীয়া সূৰ্য্যটো
ওখ খেজুৰৰ পাতত ওলমি ব’ল।
আমাৰ লালসাৰ উত্তাপত
সূৰ্য্য গলি নিয়ৰ হৈ সৰিল। ●

প্ৰতিনিধি

শ্ৰীনবীন ভূঞা
২য় বাৰ্ষিক, প্ৰাক্-বিশ্ববিদ্যালয় (বিজ্ঞান)

তোমাক মোৰ প্ৰতিনিধি পাতিছিলো।
ভাবিছিলো তুমি মোৰ কথা কবা।
কিন্তু—
তুমি মোৰ খবৰকে ন’ললা।
বিদেশী গাড়ীত উঠি তুমি
মুক জনতাক সমাজবাদৰ ফাঁকি দিছা।
মই যেতিয়া মৰিলো তুমি দেখো গমকে নাপালা।
এতিয়া হয়তো ভাবিছা
পচি পচি মাটি হৈ গ’লো।
কিন্তু জানা—
মোৰ জঁকাটো এতিয়াও জীয়াই আছে;
নিক্ৰিয় নহৈ স্তম্ভহৈ,
বিপ্লৱৰ নতুন সূৰ্য্যক
স্বাগতম জনাবলৈ,
তোমাক ওফবাই পেলাবলৈ
মোৰ নিঃস্বার্থ প্ৰতিনিধিহৈ।

গল্পটো পঢ়ি খুব ভাল লাগিল। এবাৰ নহয়, দুবাৰ নহয়, তিনিবাৰ গল্পটো মই পঢ়িলো। পঢ়ি এনে ভাল লাগিল যে গল্পটো মই গাৰুৰ তলত লুকুৱাই থলো, আনে পঢ়াৰ আগতে মই আকৌ এবাৰ পঢ়িম। গল্পটোৰ বৰ্ণনাভংগী কি যে সুন্দৰ! পাঠকৰ অন্তৰত এই গল্পটোৱে সহজে সহানুভূতিৰ ভাৱ জগাই তুলিব পাৰিব। গল্পটোৰ প্ৰতিটো বাক্য, প্ৰতিটো শব্দ মোৰ মগজুত

সোমাই গৈছে। গল্পটোৰ প্ৰতিটো বাক্য মোৰ মনত বৈ গৈছে।

গল্পটো মই আগতে বহুত পঢ়িছো। বহুতো বিখ্যাত-আখ্যাত ন-পুৰণি লিখকৰ গল্প পঢ়িছো। বহুতো দেশী-বিদেশী লিখকৰ গল্প পঢ়িছো. বহুতো লিখকৰ নিষিদ্ধ কিতাপো মই বিশেষ যত্নেৰে গোটাই লৈ পঢ়িছো। তথাপি এনে গল্প কেতিয়াও পঢ়া মোৰ মনত নপৰে। গল্পটো মই আকৌ এবাৰ পঢ়িম। গাৰুৰ তলত মোৰ হৃদয়তন্ত্রী কঁপাই তোলা গল্পটো মই লুকুৱাই থলো।

গা ধুই থাকোতে যি ভাবিছিলো আহি দেখো সেয়ে হ'ল। বিচনাখন ভাল কৰোতে বোৰে কিতাপখন পালে! মই বৰ বেয়া নেপালো। এই গল্পটো সকলোৰে পঢ়াতো মই আশা কৰোঁ। কিন্তু আনে পঢ়াৰ আগতে মই আকৌ এবাৰ পঢ়িম বুলি ভাবিছিলোঁ। হব বাক, কোনো কথা নাই। পঢ়ক। মইতো তিনিবাৰ পঢ়িছোৱেই।

ভাল কিতাপ পালে ঘৰৰ কাম-বন এৰিও বোৰে কিতাপ পঢ়াতো এটা স্বভাৱ। এই স্বভাৱৰ বাবে বোৰে মাৰ পৰা কেতিয়াবা কেতিয়াবা কিবা কিবি শুনিবও লগা হয়। বোৰে তাত কাণ নিদিয়ে। সকলো সময়তে চকু আৰু চাহপানীৰ লগত কটাই দিবলৈ বোৰে ভাল নেপায়। সেয়ে বোৰে মাজে মাজে ভাল কিতাপ পালে পঢ়ি পেলায়। অৱশ্যে বোৰে ডিটেক্টিভ, থৰণৰ কিতাপহে পঢ়িব ভাল পায়। তথাপি এই কিতাখনত থকা এই বিশেষ গল্পটো বোৰে যে পঢ়ি ভাল পাব মই জানো। এই গল্পটো পঢ়িলে সময় ১৫ মিনিটমানহে খৰচ হব। গতিকে বোৰে ঘৰৰ কাম বেছি খতি নহয়।

কিন্তু কি এয়া! বোৰে কিতাপখন উলিয়াই ওপৰে ওপৰে চাই টেবুলত থৈ দিলে। আন দিনাতো বোৰে কিতাপৰ প্ৰতি এনে ব্যৱহাৰ নকৰে। কিয়, বোৰে গল্পটো নেদেখিলে নেকি? গল্পটোতো কিতাপখনৰ প্ৰথমতেই আছিল। নে বোৰে বুজিকে নেপালে? নাই

হৈ হব নোৱাৰে। বৌৰ সাহিত্য-সচেতন মনটোৰ কথা মঃ বুজো। ভাল গল্প পালে দাগ দি বখা বৌৰ সেই বিশেষ চিনটো মই চিনি পাওঁ। বৌৱে ভাল ভাল বাক্য পালে নতুন অথবা আনৰ কিতাপতো আন্দাৰ-লাইন কৰিবলৈ নেপাহৰে। কিন্তু এই গল্পটোৰ এনে ব্যৱহাৰ কৰিলে কিয়?

বৌ খোৱাৰ পাছত কিতাপখন আলফুলে তুলি আনি আকৌ এবাৰ পঢ়িবলৈ ধৰিলো। আকৌ গল্পটোৰ বাক্যই-বাক্যই, শব্দই-শব্দই, আখৰে-আখৰে মই সোমাই গলো। প্ৰথম পুৰুষত লিখা গল্পটোৰ এই 'মই'টো যেন মই হৈ গলো। গল্পটোৰ আখৰে আখৰে মই যেতিয়া আগবাঢ়ি গৈছো, মই কব নোৱাৰাকৈ সেই বিশেষ অৱস্থাটো পালোঁগৈ। বিতুষ্পাত মোৰ হৃদয় সঙ্কুচিত হৈ গ'ল। মই নিজকে পাহৰি গ'লো। ওচৰতে বাজি থকা ৰেডিঅ'টো প্ৰচণ্ড জোৰেৰে ঠেকেছা মাৰি খুব বেয়াকৈ খু পাৰি দিলো। ওচৰতে বহি থকা সৰু দাদাই কেতেবাকৈ চাই কলে, কিহে পালে। মোৰ নিজকে লাজ লাগি গ'ল। ৰেডিঅ'টো আলফুলে তুলি আনি দাদাক কিতাপখনত থকা এই বিশেষ গল্পটোৰ কথা কলো। দাদাই কিতাপখন হাতত লৈ গল্পটোত চকু ফুৰাবলৈ ধৰিলে। নাই সেই একেই। এই মানুহ-বোৰৰ যে অনুভূতি বোলা বস্তু এটা নাই। সাহিত্য-বোধ নাই। কিতাপখন মূঢ়া এটাৰ ওপৰত থৈ দাদাই নিজে পঢ়ি থকা কিতাপখন পঢ়িবলৈ ধৰিলে। বৌৰ দৰে গল্পটো অপমান কৰাৰ বাবে মোৰ বেয়া লাগিল। কিতাপখন মই সঘতনে মূঢ়াটোৰ পৰা তুলি আনি আকৌ ৰিডিংক্ৰমৰ টেবুলৰ ওপৰত থৈ দিলো। গল্পটোৰ কথাৰে ভাবি থাকোতে ওচৰতে যে বন্দনা বহি আছিল মই কবই পৰা নাছিলো।

‘কি কিতাপ দাদা?’

বন্দনাৰ মাতত সশিৎ ফিৰাই পালো।

‘এখন গল্প কিতাপ’। মাতটো মোৰ মুখৰ পৰা প্ৰায় কৰ্ণবাকৈয়ে ওলাল। ‘ভালনে?’ মই একো

নকলো। লাহে লাহে ক্ৰমৰ পৰা ওলাই গলো। মই জানো বন্দনাই এই কিতাপখন পঢ়ি ভাল নেপায়। মোৰ আধুনিক ভণ্টী বন্দনাই ছবি থকা কিতাপহে পঢ়ি ভাল পায়। ছদ্মনামত লিখা যেন উত্তেজক নিষিদ্ধ কিতাপ বৌৰ ভাই বাথক্ৰমতো মনে মনে পঢ়ে। বান্ধৱীৰ পৰা বিশেষ যত্নেৰে গোটাই অনা কিতাপবোৰ ভাই ডমে-ষ্টিক-চায়েঞ্চ কিতাপৰ বেটুপাত লগাই লৈ পঢ়ে। গতিকে এই কিতাপখন যে ভাই পঢ়ি ভাল নেপায় মই জানো। সেয়ে ভাইক কিতাপখন ভালনে বোৱা মই নকলো। মোৰ মন্তব্যক উপলুঙা কৰিব মই নিদিওঁ। কিন্তু আজি মই প্ৰমাণ পাইছো যে মোৰ মন্তব্যক উপলুঙা নকৰিলেও কোনোৱে গুৰুত্ব নিদিয়। মোৰ যি বসবোধ সি আনৰ সৈতে নিমিলে। মই ভালপোৱা বস্তুবিলাক আনে ভাল নেপায়। মোৰ হৃদয়তন্ত্রী কঁপাই তোলা কিতাপেও আনৰ অন্তৰত একো দোলা দিব নোৱাৰে।

দেখা যাওঁক মাৰ লগত মোৰ বসবোধ কিজানি মিলেই। মায়ে বাহিৰা কিতাপ পঢ়ে বুলি মই জানো। অৱশ্যে মাৰ কাৰণে ঘৰুৱা কিতাপ বুলি একো নাই। পোন্ধৰ বছৰ বয়সতে স্কুল সাং কৰা মাৰ কাৰণে অপুৰ কুঁহিপাঠো আজি বাহিৰা কিতাপ। কুঁহিপাঠখনো মায় অপুৰ পঢ়ুৱাবলৈ পালে আপোন পাহৰা হৈ যায়। অপুৰে যে টোপনি গৈ কেতিয়াবাই মাৰ কোলাত সপোন দেখিছে মায়ে পাহৰি যায়। তথাপি মায়ে পঢ়ি যায়।

‘পুৰাৰ নিয়ৰে কৰে টোপ টোপ টোপ।

নজগাবা ভটি চূপ চূপ চূপ ॥”

—অপুৰ জগাবলৈ অহা ভণ্টীয়েও বৈ যায়। ঠিক তেনে এটা সময়তে মই এই বিশেষ গল্পটো থকা কিতাপখন মাক দিলোঁগৈ। মায়ে পঢ়াত লাগিল। মায়ে কিতাপ পঢ়িলে সদায় প্ৰথমৰ পৰাই পঢ়ে, গতিকে মাক এই গল্পটোৰ কথা নকলেও মায়ে এই গল্পটোকে যে পঢ়িব মই জানো।

মায়ে গল্পটো পঢ়ি শেষ কৰি দ্বিতীয় গল্পটো পঢ়াত

লাগিল। ইতিমধ্যে মাৰ কোলাৰ পৰা অপুক বোৱে লৈ গৈছে। মোৰ ভাল লাগিল, মোৰ বসবোধ মাৰ লগত তেনেহলে মিলিছে। মই ওচৰলৈ গৈ মাক স্মিলিলো। ‘গল্পটো কেনে পালা মা? মায়ে মোৰ মুখলৈ চাই স্মিলিলে, ‘কিতাপখন তই কৰ পৰা আনিছ? মই কিতাপখন কৰ পৰা আনিছো কলো। মাক মই আকৌ স্মিলিলো।

‘এই গল্পটো তুমি কেনে পালা মা?’ মায়ে কিতাপখন মোক দি কলে, ‘সেই গোটেই গল্পটো নপঢ়িলোৱেই।’

ৰাতি শুই শুই কিতাপখনৰ সেই বিশেষ গল্পটোৰ কথা কৈ ভাবিবলৈ ধৰিলো। গোটেই ৰাতিটো মোৰ টোপনি নাছিল। গল্পটো বাৰে বাৰে পঢ়িছো। পঢ়ি পঢ়ি মই নিজকে পাহৰি গৈছো। বিতৃষ্ণাত মোৰ চকুটো আপোনা আপুনি জাপ গৈছে। এক অঞ্জলি পুলক মই উপভোগ কৰিছো। কেতিয়া ৰাতি পুৱাল মই কবকে নোৱাৰিলো। গোটেই ৰাতিটো টোপনি অহা নাছিল যদিও মই কোনো বেদনা অনুভৱ নকৰিলো।

আকৌ মই কিতাপখনৰ সেই বিশেষ গল্পটো পঢ়ুৱাবলৈ লাগি গলো। আনৰ চকুত পৰিব বুলি মই বোৰ টেবুলত মনে মনে থৈ আহিলো। নিতৌ মানুহ আহি থকা বোৰ কামত এই গল্পটো সকলোৰে চকুত পৰিব।

মই যি আশা কৰিছিলো সেয়ে হ’ল। বোৰ ভনীয়েকে কিতাপখন পালে। বোৰ পৰা অনুমতি লৈ তাই কিতাপখন ঘৰলৈ লৈ গ’ল। মই বেয়া নেপালো। পঢ়ক। এই বিশেষ গল্পটো মই আনে পঢ়াটো বিচাৰো। মোৰ বসবোধ যাতে আনৰ সৈতে মিলে, মই বিচাৰো। সোনকালে ওভটাই দিম বুলি অনা কিতাপখন বোৰ ভনীয়েকে ঘৰলৈ লৈ যোৱাতো বেয়া নেপালো। তথাপি বোৰক কথাটো কলো যাতে কিতাপখন সোনকালে ওভটাই দিয়ে।

পিছত বোৰ ভনীয়েকে আহি কিতাপখন ওভটাই দিলেহি। কোনো দিনে কথা পাতি নোপোৱা বোৰ

ভনীয়েকক মই হঠাতে স্মি পেলালো।

‘কিতাপখন কেনে পালা?’

মাতটো যথেষ্ট ধুনীয়াকৈ উলিয়াবলৈ চেষ্টা কৰি কঁপা কঁপা মাততে তাই কলে: ‘কালি বাইদেৱে এলজেক্ট্ৰা কৰিবলৈ দিছিলতো। মানে মই সময়েই নেপালো। এটা গল্পহে অকল পঢ়িলো।’

মোৰ মনটো হঠাতে ভাল লাগি গ’ল। ঘপহকৰে আকৌ মোৰ মুখৰ পৰা ওলাই পৰিল ‘কোনটো গল্প পঢ়িলা? প্ৰথমটো নেকি?’

তাই আকৌ কলে—‘নহয়। মানে সেইয়ে মাজৰ ‘আৰ্থ’ নামৰ গল্পটো।

মোৰ মুখখন কলা পৰি গ’ল। প্ৰথমৰ ইমান ভাল গল্পটো থকাতো তাই মাজৰ গল্প এটা পঢ়িলে। মই আক একো নকলো। লাহে লাহে সিহঁতৰ ওচৰৰ পৰা শুছি আহিলো। এনেতে ভণ্টীয়ে কোৱা শুনিলা, মই যে ভাল কিতাপ পালে কেতিয়াও এলজেক্ট্ৰা নকৰো দেই। একেবাৰে পঢ়ি শেহ কৰি দিওঁ।

মই ভাবিবলৈ ধৰিলো, ভণ্টীয়ে পঢ়ি শেষ কৰা এই ভাল কিতাপবোৰ বাক কেনেকুৱা? নাই ভণ্টিক মই এই কিতাপখন ভাল পাবলৈ শিকাম। তাইক মই বুজাই দিম এই গল্পটোৰ সাৰাংশ খিনি। তাৰ পাছত তাই গোটেই গল্পটো পঢ়িব। সেহ! মই এয়া কি ভাবিছো। তাইতো এতিয়া সৰু ছোৱালী হৈ থকা নাই যে মই তাইক গল্প বুজাই দিম। মোৰ নিজকে নিজে খুব লাজ লাগি গ’ল।

একো কাম কৰিবলৈ নথকাত ঘৰৰ পৰা এনেয়ে ওলাই গলো। ইতিমধ্যে দেউতা ঘৰত সোমাইছেহি। মই গম নোপোৱাকৈ ঘৰৰ পৰা ওলাই গলো।

দেউতাৰ এই কেইদিন মোৰ ওপৰত বৰ খং। মোৰ মুখেই চাব নোখোজে। তুষ্টিবনো কিয়?

মোৰ নিজকে নিজে খঙ উঠি যায়। কেতিয়াবা মই যে ইমান মূৰ্খ হৈ পৰো। মোৰ চকুৰ আগত সেই দৃশ্যটো ভাহি উঠিল।

স্বলাবচিপৰ চেকখন উদ্ধাই মই বেঙ্কৰ পৰা ওভ-
তিছো। এনেতে বাটতে দেখা হল বৰিতাৰ লগত।
সুদৰ্শনী, সুনয়নী, ব্লেকগায়ল ফেচৰ বৰিতাৰ বাবে কিয়
জানো কিছুদিনৰ পৰা মই পাগল হৈ পৰিছো। তাইৰ
মিঠা মিঠা কথাবোৰ মোৰ দেহাত মৌ বৰষাদি বৰ-
ষিব ধৰিছে। মই সেই বৰষুণত তিতিবুৰি জুবোলা
হৈ পৰিছো। কিন্তু মই কোণা ছাটিৰ তলত সোমাব
খোজা নাই। আৰু মই সোমাবও নোখোজো। মিঠা,
সেই পৰিচিত মাতটোৰে তাই মোক কলে,

‘তুমিতো টকা পাইছা। মোক কি দিবা?’

মই তপবাই কলো, ‘কি লবা?’

তাই ভালেই পালে ঘপহ কৰে কৈ দিলে—‘জানা
দাদা, বজ্জাৰত বৰ বঢ়য়া শাড়ী দেখি আহিছো……?’

মই একো নকলো। বিছা এখন মাতি হুথো উঠি
পৰিলো। চি! মইনো ইমান মুৰ্খ হব লাগেনে? মইতো
ষ্টেট লটাৰীত টকা পোৱা নাছিলো! তাইকনো ইমান
দামী শাড়ী কি নি দিব লাগেনে?

মই গল্পটোৰ কথাৰে আকৌ ভাবিবলৈ ধৰিলো।
কেতিয়াবা যে কালনিবোৰো হঠাতে কেনেকৈ বাস্তব হৈ
পৰে। মই লিখকক বাবে বাবে অভিনন্দন জনালো।
তুমি খিলি যোৱা গল্প। তোমাৰ গল্পক বাস্তব ৰূপ
দিবলৈ মোৰ দৰে দুৰ্ভাগীয়াবিলাকৰ সময়ে সময়ে জন্ম
হৈ থাকিব। মাত্ৰ তুমি লিখি যোৱা। পাতনিত অৱশ্যে
লিখিবলৈ নেপাহৰিবা যে তোমাৰ গল্প সম্পূৰ্ণ কালনিক।
কাৰোবাৰ সৈতে যদি কিবা মিল থাকে সি আকস্মিক।
যাতে মোৰ দৰে দুৰ্ভাগীয়াবিলাকে আনক দোষ দিবলৈ
একো নেথাকে। *

প্ৰতিটোপাল তেজ, তেজৰ গৰ্ভত

ধৰণী বৈশ্য

প্ৰতিটোপাল তেজ, তেজৰ গৰ্ভত
এটুকুৰা পলসুৱা মাটি
প্ৰতিটোপাল ঘাম, ঘামৰ স্পৰ্শত
এখন লিহৰি হাতে ৰোৱা ধাননি

তেজেৰে জীয়ে দাৱনী
ঘামেৰে জীয়ে ধাননি

ধাননিত টুনী পৰে
ধান খায়
টুনী উবে
ধান সবে
ধাননি হয় পিতনি

পিতনি ৰাক কিয় নহয় ধাননি???

●
●

**অৰুণাচলৰ
কৃষি
উৎসৱ
মা
ন
কৃষি উৎসৱ**

●
●

শ্ৰীয়েছে দৰজে ঠংচি
তৃতীয় বাৰ্ষিক (কলা)

অৰুণ চল প্ৰদেশ নৃত্য, গীত আৰু উৎসৱ প্ৰদেশ।
ভিন্ ভিন্ জনজাতিৰ ভিন ভিন গীতৰ পুৰ প্ৰত্যেকদিনেই
ইয়াৰ পাহাৰৰ বুকুত প্ৰতিধ্বনিত হ'ব লাগিছে। পাহাৰী
নৃত্যৰ ছন্দ আৰু উৎসৱৰ কলৰবে ইয়াৰ বুকুত খল-
কনি তুলিব লাগিছে প্ৰত্যেক দিনে। এই প্ৰদেশত
যিমান জনজাতি আছে, উৎসৱৰ সংখ্যা তাতোকৈ
বেছি। প্ৰায় প্ৰত্যেক জনজাতিৰে নিজা নিজা উৎসৱ
পাৰ্বন আছে আৰু কিছুমান জনজাতিৰ মাজত উৎসৱৰ
সংখ্যাও একাধিক দেখা যায়। অৰুনাচলৰ উৎসৱ
সমূহ চালি জাৰি চাই ইয়াক দুই শ্ৰেণীত বিভক্ত
কৰিব পাৰি—

- (ক) ধৰ্ম্মীয় উৎসৱ
- (খ) কৃষি উৎসৱ

অৰুনাচলৰ মানুহবোৰ কৃষিজীৱী। পাহাৰৰ এট-
লীয়া আৰু সমতল ভূমিত অৰুণাচলবাসীয়ে নানা
ধৰণৰ শস্তৰ খেতি কৰে। যি বছৰ শস্ত ভাল হয়
সেই বছৰ মানুহে দুবেলা দুমুঠি শান্তিৰে খাই থাকিব
পাৰে, অথথা পথাৰত শস্য নহ'লে গোটেই বছৰ
জীৱনটো নানা দুখ-কষ্ট আৰু চিন্তাৰ মাজত কটাব
লগাত পৰে। সেয়েহে হোজা গাঁৱলীয়া খেতিয়ক
সকলে কামনা কৰে, পথাৰত শস্য লহ-পহকৈ বাঢ়ি
আহক, ঠিক সময়মতে আকাশে বৰষুণ দিয়ক আৰু
উৰ্বৰা মাটিয়ে প্ৰয়োজন অনুসৰি শস্য দান কৰক।

পৃথিবীত মানুহ জাতিৰ প্ৰথম বসবাস হোৱাৰ
সময়ত খাণ্ড সংগ্ৰহ কৰিবলৈ বা খাণ্ড দ্ৰব্য উৎপাদন
কৰিবলৈ বহুতো কষ্ট স্বীকাৰ কৰিব লগা হৈছিল।
পৃথিবীত প্ৰজনন শক্তি ক্ষমতা আৰু দুৰ্যোগৰ ওপৰত
থকা মানুহৰ জ্ঞান তেতিয়া ইমানেই সীমিত আছিল
যে তেওঁলোকে বেছি শস্য উৎপাদন কৰাৰ ভাব
বিভিন্ন দেৱ-দেৱী বুলি ভাবি পূজা-পাতল দিয়াৰ
বাহিৰে কোনো নতুন উপায় উদ্ভাৱন কৰিব পৰা
নাছিল। আদি কালত মানুহে যেনেকৈ শিশু ক'ব
পৰা জন্ম হয় সেই কথা নাজানিছিল, তেনেকৈ বীজ
মাটিত পুতি তাৰ পৰা গজালি ওলোৱা কথাও তেওঁ
লোকৰ অজান আছিল। সেইবাবেই তেওঁলোকে
মাতৃ জাতিৰ ধাৰণ আৰু প্ৰজনন ক্ষমতাৰ লগত
মাটিৰ উৰ্বৰতাৰ সৈতে তুলনা কৰিছিল আৰু সেই
তেতিয়াৰে পৰা মানুহে মাতৃ আৰু মাটিৰ উৰ্বৰতাৰ
বাবে দেৱ-দেৱীক পূজা প্ৰাৰ্থনা কৰিবলৈ শিকিলে।
কৃষি উৎসৱ সমূহ বিশেষকৈ এই বিশ্বাসৰ লগত জড়িত।
এই কৃষি উৎসৱ পৃথিবীৰ সকলো ঠাইৰে মানুহৰ
মাজত কম বেছি পৰিমাণে দেখা যায়। অসমৰ বিহু
উৎসৱ, অম্বাসী উৎসৱ আদি কৃষি উৎসৱৰ উৎকৃষ্ট
চানেকী। কৃষি উৎসৱ সমূহত প্ৰজনন শক্তি বঢ়াবৰ
বাবে নানা ধৰণৰ পূজা-পাতল, নৃত্য-গীত ইত্যাদি
কৰা হয়। অসমীয়া সকলৰ বিহু নৃত্যৰ বিষয়ে ডাঃ

বিবিধি কুমাৰ বৰুৱাদেৱে এনেদৰে কৈছে—“ডেকা গাভৰুৱে জুম পাতি কৰা বিহু-নৃত্য এফালৰ পৰা প্ৰেমৰ নৃত্য আৰু আনফালৰ পৰা প্ৰজনন নৃত্যও। কাৰণ ইয়াৰ যোগেদি পথাৰত লহ-পহকৈ শস্য গজি উঠিবৰ কাৰণে আৰু ধ্বংসকাৰী কু-শক্তিবোৰক হৰুৱাই দিবৰ কাৰণে আহি বহুমতীক প্ৰাৰ্থনা জনোৱা হয়।” *

অৰুণাচলৰ চোচ্‌কৰ, চপুং, মপিন, দ্ৰী, মোল, নেচিদাও, এতৰ, চাংকেন, উনিং লকু, বেহ, নিছি-শুকুম, অজিয়েলে, আলি, আয়ি, লিগাং, তামিল, ইছু বৰি, বুট ম্লকম, চিতাং, দি বাতাই, চিবম, ম’ল চুচুম-আদি উৎসৱ সমূহ অসমৰ বিহু উৎসৱৰ সৈতে তুলনা কৰিব পাৰি। এই উৎসৱ সমূহৰ তাৎপৰ্য্য আৰু উদ্দেশ্য প্ৰায় একে। মাথোন এই উৎসৱ সমূহৰ ৰীতি-নীতি বিলাক স্থান আৰু জাতি ভেদে বেলেগ বেলেগ। উৎসৱ পালনৰ সময়ৰ ফালৰ পৰা চাবলৈ গ’লে কৃষি উৎসৱ সমূহ সাধাৰণতে ঠিক গ্ৰীষ্ম ঋতু আৰম্ভ হোৱাৰ আগতে পতা দেখা যায়। কিন্তু কিছুমান কৃষি উৎসৱ ঠিক শস্য চপাই শেষ হোৱাৰ পাছত পতা দেখা যায়।

শস্ত্ৰ বোৱাৰ আগত পতা উৎসৱ সমূহত শস্য ভাল হ’বলৈ দেৱ-দেৱীক পূজা কৰা হয় আৰু লগতে নানা ধৰণৰ নৃত্য-গীতেৰে ভূমি-দেৱীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ চেষ্টা কৰা দেখা যায়। শস্য বোৱাৰ পাছত কৰা উৎসৱ সমূহত দেৱ-দেৱীক শস্য দিয়াৰ বাবে ধন্যবাদ জনাই সেই শস্য যেন নষ্ট নহয়, ভঁৰালত যেন লক্ষীয়ে বাস কৰে তাৰ বাবে পূজা-পাতল কৰা হয়। তলত এই উৎসৱসমূহৰ এটা খুলমূল আভাস দাঙি ধৰিবলৈ চেষ্টা কৰা হল :—

মনপা। চেবতুকপেনসকলৰ চোচ্‌কৰ উৎসৱ :—

কামেং জিলাৰ সমস্ত বৌদ্ধ জন-জাতিৰ আটাইতকৈ

ডাঙৰ উৎসৱ হৈছে, চোচ্‌কৰ উৎসৱ। এই উৎসৱ ইংৰাজী মে, জুন আৰু জুলাই মাহৰ যিকোনো দিনত পাতিব পাৰি। উৎসৱৰ দিনৰ বাবে একো একোটা গাওঁৰ একোটা নিৰ্দিষ্ট মাহ আছে আৰু সেইবোৰৰ যিকোনো দিনটোকে গাওঁৰ মানুহে উৎসৱৰ বাবে নিৰ্দিষ্ট কৰি ল’ব পাৰে।

‘চোচ্‌’ শব্দৰ অৰ্থ হ’ল ধৰ্মপুথি আৰু ‘কৰ’ মানে প্ৰদক্ষিণ কৰা অৰ্থাৎ চোচ্‌কৰ’ মানে ধৰ্মপুথিলৈ প্ৰদক্ষিণ কৰি ফুৰা। উৎসৱৰ আয়োজন প্ৰায় এমাহমানৰ আগৰ পৰা হয়। তেতিয়াৰেপৰা গাওঁৰ মন্দিৰত থকা সমস্ত ধৰ্মপুথিবোৰ গাওঁৰ লামা অৰ্থাৎ ধৰ্মীয় পুৰোহিতসকলে এফালৰ পৰা আৰম্ভ কৰি পঢ়ি যায়। সাধাৰণতে মনপা চেবতুকপেন। গাওঁবোৰত অৱস্থিত বৌদ্ধ মন্দিৰবোৰ একোটা পুথিভঁৰাল স্বৰূপে গণ্য কৰিব পাৰি। চোচ্‌কৰ পূজাৰ আগত সেই গ্ৰন্থবোৰ এফালৰ পৰা এটাও বাদ নপৰাকৈ পঢ়ি শেষ কৰিব লাগে। এই ধৰ্মপুথি পঢ়াটোকে “বুম খোবোপ্পা” বোলা হয়।

চোচ্‌কৰ উৎসৱ দৰাচলতে ডেকা-গাভৰুৰ উৎসৱ। এই উৎসৱৰ সমস্ত ভাৰ বহন কৰিবৰ বাবে গাওঁৰ সকলো ডেকা গাভৰুক কেইবাটাও বলং বা চাঙত বিভক্ত কৰি থয়। এই চাংবোৰেও লাওপানী সাজি, পূজাৰ সকলো সম্ভাৰ যোগাৰ কৰি থয় আৰু পূজাৰ সময়ত এই ডেকা-গাভৰুৰ চাঙবোৰেই হৈ পৰে পূজাৰ তামোল, ধানৰ গুটি (নতুন), নাৰিকল, কল আদি দি পূজাত নৈবেদ্য স্বৰূপে আগবঢ়োৱা হয়। প্ৰায় এসপ্তাহ জোৰা এই উৎসৱৰ পয়োভৰ সঁচাকৈ চকুত লগা।

ডফলা। সৰুসৰ নিচি শ্যুকুম :— কামেং জিলাৰ পূব ভাগ আৰু গুৱনশিৰি জিলাৰ বিস্তৃত অংশ জুৰি ডফলা সকলে বাস কৰে। এই জন-জাতিৰ প্ৰধান উৎসৱ

* অসমৰ লোক সংস্কৃতি (পৃষ্ঠা ১৫-১৬) ডাঃ বিবিধি কুমাৰ বৰুৱা।

প্ৰাণকেন্দ্ৰ। পূজাৰ দিনা সকলো ডেকা-গাভৰু কিশোৰ কিশোৰীয়ে ধুনীয়া ধুনীয়া সাজপাৰ পিন্ধি গাওঁৰ মন্দিৰত গোট খায় আৰু মন্দিৰত থকা মূৰ্ত্তি, ধৰ্ম্মগ্ৰন্থ আদিবোৰ পিত্ৰিত বোকোচা কৰি লৈ শোভাযাত্ৰা আৰম্ভ কৰে। শোভাযাত্ৰাৰ আগত দুজন মানুহে প্ৰায় অৰ্ধ নগ্ন হৈ মুখা পিন্ধি, কঁকালত কঠেৰে নিৰ্ম্মিত ডাঙৰ দীঘল লিঙ্গবান্ধি নানা ধৰণৰ অল্লীল অঙ্গী-ভঙ্গী কৰি নাচি নাচি যায়। এই নাচক কেওপা নাচ বোলে। সিহঁতে গাওঁৰ অমঙ্গল বিনাশ কৰে, ভূতপ্ৰেত খেদায় আৰু মাটি উৰ্দ্ধৰা কৰে বুলি বিশ্বাস কৰা হয়। শোভাযাত্ৰাৰ লগত লামা সকলেও খোল-তাল, শঙ্খ আদি লৈ লগত যায় আৰু গাওঁৰ য'ত য'ত ধৰ্ম্মমন্দিৰ বা স্তম্ভ আছে সেই সকলোবোৰ ঠাইত একোবাৰকৈ পূজা দি গধূলি মন্দিৰলৈ উভতি আহে।

বাকী চাৰি পাঁচদিন বিভিন্ন ধৰণৰ অনুষ্ঠান পূজা পাতল, ভোজ-ভাত, গাচ নান কৰি কটাই এই উৎসৱৰ সামৰণি মৰা হয়। উৎসৱৰ প্ৰথম দিনা বৰষুণ দিলে গোটেই বছৰৰ বাবে মঙ্গল সূচায়।

চেৰহুকুপেনসকলৰ শৰৎকালীন উৎসৱ “খিকচাবা” ও কৃষি উৎসৱ। এই উৎসৱত ভৈয়ামৰ পৰাও নতুন গ্ৰুকুম। এই উৎসৱ কামেং আৰু স্ত্ৰনশিৰি জিলাত বেলেগ বেলেগ সময়ত পালন কৰা হয়। ধান-ৰোৱাৰ আগত বা পাছত এই উৎসৱ পালন কৰে। ডফলা সকল তান্ত্ৰিক ধৰ্ম্মত বিশ্বাসী। এই উৎসৱত তেওঁলোকে দেৱ-দেৱীক পূজা কৰি কাঁট, পতঙ্গ, বনৰীয়া জন্তু আৰু নানা ধৰণৰ বেমাৰৰ পৰা শস্যখিনি ৰক্ষা কৰে আৰু তেওঁলোকৰ পোহনীয়া জীৱ-জন্তুবোৰৰ যাতে কোনো ধৰণৰ অমঙ্গল নঘটে তাৰ বাবে প্ৰাৰ্থন জনোৱা হয়।

গ্ৰুকুম উৎসৱৰ আৰম্ভণিৰ বিষয়ে ডফলা সকলৰ মাজত এটা আখ্যান পোৱা যায়। এবাৰ তেওঁলোকৰ আদি পুৰুষ তানিৰ ওপৰত দক্ষিণ নামে এজন দেৱতা আৰু তেওঁৰ ভায়েকৰ কিবা কাৰণত ধং উঠি তানিৰ

কুপু আৰু কোয়াং নামৰ দুজনী জীয়েকক বন্দী কৰি থ'লে। তানিয়ে তেতিয়া দেৱতা দুজনক কুকুৰা, ছাগলী গাহৰি আদি দি পূজা কৰাত তেওঁলোকে ছোৱালী দুজনীক এৰি দিলে আৰু লগতে তানিক প্ৰতিগ্ৰতি দিলে বোলে যদি তানিৰ সন্তি-সন্ততিসকলে বছৰে প্ৰতি এই দৰে পূজা কৰি থাকে, তেন্তে তেওঁলোকে সিহঁতৰ সকলো অমঙ্গলৰ পৰা ৰক্ষা কৰিব। তানিয়ে প্ৰথমতে এই পূজাক ‘গ্ৰুয়িন’ বুলিছিল, পাচলৈ ই হ'ল গৈ ‘ম্যুকুম’ বা ‘গ্ৰুকুম’।

পূজাৰ প্ৰথম দিনা বাহেৰে নিৰ্ম্মিত দেৱ-দেৱীসকলৰ মূৰ্ত্তিৰ আগত মন্ত্ৰ মাতি ‘হুবাছ’ (পূজাৰী) সকলে পূজা কৰে। অদৃশ্য দেৱ-দেৱীক সন্তুষ্ট কৰিবলৈ ছোৱালী-বোৰে গীত গায়। পূজাৰ দ্বিতীয় দিনা ওচৰে-পাঁজৰে থকা গাওঁৰ মানুহবোৰে নিছ নিছ গাওঁৰ পৰা শোভা-যাত্ৰা কৰি পূজাস্থলীলৈ আহে। বাঁহৰ চোঁচোৰে সজা শাৰী শাৰী প্ৰতিমূৰ্ত্তিবোৰ হাতত লৈ প্ৰাৰ্থনা গীত গাই গাই লানি পাতি আকোৱা-পকোৱা বাটেৰে পাহাৰৰ পৰা নামি অহা সমদলবোৰৰ দৃশ্য চালে চকুৰোৱা। কুকুৰা, গাহৰি আদি উচৰ্গা কৰা পশু-পক্ষীবোৰ দীঘল দীঘল বাঁহত ওলোমাই লৈ অনা হয়। পূজাৰ ঠাই পালে এই ভক্তসকলে বেদীৰ চাৰিওভালে ঘূৰি ঘূৰি প্ৰাৰ্থনা সঙ্গীত গাই গাই গোটেই পৰিবেশটোকে ভক্তি ভাবেৰে পৰিপূৰ্ণ কৰি তোলে। তৰ পাচত উচৰ্গা কৰিবলৈ অনা গাহৰি, কুকুৰা আদি বেদীৰ আগত বলি দি দেৱতাসকলৰ আশীৰ্ব্বাদ কামনা কৰা হয় আৰু লগে লগে পূজাৰ সামৰণি পৰে।

আদি সকলৰ চলুং মপিন আৰু এতৰ :—

চিয়াং জিলাৰ গোটেই অঞ্চল আৰু লোহিতৰ এক সুবিশুদ্ধ অংশ জুৰি আদি জনজাতিসকলে বাস কৰে। এই আদি জনজাতি অকণাচলৰ আটাইতকৈ সংখ্যা গৰিষ্ঠ লোক। এওঁলোক পাদম, মিনয়ং, গালং আদি নানা উপজাতিত বিভক্ত। এওঁলোকে নিজকে ‘দনি পল’ৰ

শিষ্য হিচাপে গণ্য কৰে। “দিন পল” অৰ্থাৎ সূৰ্য আৰু চন্দ্ৰই হৈছে জীৱ জগতৰ সৃষ্টিকৰ্তা। গতিকে পৃথিৱীত দিন আৰু ৰাতি আছে বাবেই যেনেকৈ জীৱ আছে তিক তেনেকৈ সূৰ্য্যইচন্দ্ৰ সূৰ্য্যচন্দ্ৰই জীৱক ৰক্ষা কৰি আছে। সংসাৰৰ সকলো বস্তুৱে অসত্য। সত্য মাথোঁ দিনপল অৰ্থাৎ চন্দ্ৰ-সূৰ্য। আদি সকলৰ সামাজিক জীৱন, ৰীতি-নীতি, ধৰ্ম, বিশ্বাস, নৃত্য-গীত আদি সকলো ক্ষেত্ৰতে এই দিনপলৰ প্ৰাধান্যতা পৰিলক্ষিত হয়।

মপিন আৰু চলুং উৎসৱৰ ৰীতি প্ৰায় একে। চলুং উৎসৱ ইংৰাজী জুন মাহৰ পৰা আৰম্ভ কৰি চেপ্তেম্বৰ মাহলৈকে এই চাৰি মাহৰ মাজতে যিকোনো দিনৰ মাজত পালন কৰা হয়। এই উৎসৱত শসাৰ দেৱী ‘কিনে নামে’ক পূজা পাতল কৰা হয়। চলুং উৎসৱৰ প্ৰথম দিনক ‘আৰদ বাদে’ বেলা হয়। সেইদিনা দেৱী মূৰ্ত্তী স্থাপনা, উৎসৱৰ পতাকা উত্তোলন আৰু শোভাযাত্ৰা কৰা হয়। দ্বিতীয় দিনাক বোলা হয় ‘য়েগলিং’। সেইদিনা আলাই খোৱা কাৰ্য্য সম্পন্ন কৰা হয়। চতুৰ্থ দিনাক বোলা হয় বিংগত। সেইদিনা গাঁৱৰ জীয়াৰী বোৱাৰীসকলে পথাৰলৈ গৈ ‘কিনে নামে’ক প্ৰাৰ্থনা জনায়। উৎসৱৰ আটাইকেইদিন পূজাৰীয়ে মন্ত্ৰ মাতে আৰু গাঁৱৰ সকলো মানুহে ‘পুনুং’ (আদীসকলৰ জাতীয় নাচ) নাচি আনন্দ উপভোগ কৰে।

খামতি চিংফোৰ চাংকৌন উৎসৱ :-লোহিত সীমান্তৰ টাই বংশীয় বৌদ্ধ ধৰ্ম্মাৱলম্বী খামতি আৰু চিংফো সকলে শুঙলোকৰ অতি আদৰৰ আৰু চেনেহৰ চাংকেন উৎসৱ অসমীয়া ৰঙালী বিহুৰ সময়তে বহাগ মাহত বা খামতি মতে “ৰাতে” মাহত পালন কৰে। এই উৎসৱৰ আৰম্ভণিতে গাঁৱৰ ৰাইজ লগ লাগি এটা আহল-বহল পথাৰত গছৰ ডাল-পাত, ফুল ইত্যাদিৰে এটা মণ্ডপ সৃষ্টি কৰি উলিয়ায়। তাৰ পাছত নিৰ্দিষ্ট দিনত বিহাৰৰ পৰা ভগৱান বুদ্ধৰ

মূৰ্ত্তিবিন্যাস আনুষ্ঠানিক ভাবে উলিয়াই আনি এই ঘৰটোত তিনিদিনলৈকে থোৱা হয়। এই তিনিও দিন বৌদ্ধ ভিক্ষু সকলে আৰু ৰাইজে মূৰ্ত্তি বিন্যাসৰ গাত পানী ঢালি গা ধুৱায় আৰু পূজা অৰ্চনা কৰে। হোঁহাৰ দৰে এই উৎসৱত ইজনে সিজনৰ গাত পানী চটিয়াই আনন্দ কৰে। ঘৰে ঘৰে নানা প্ৰকাৰৰ জা-জলপান আৰু পিঠা-পনা তৈয়াৰ কৰি মিতিৰ-কুটুম, অতিথি আৰু বন্ধু-বান্ধৱক খুৱাই আৰু ইজনে সিজনৰ ঘৰত আহ-যাহ কৰি খোৱা বোৱা কৰে। উৎসৱৰ শেষৰ দিনা মূৰ্ত্তিবোৰক সেৱা সংকাৰ কৰি আশীৰ্ব্বাদ লাভ কৰি পুনৰ মূৰ্ত্তিবোৰ বিহাৰলৈ ঘূৰাই নিয়া হয়। চাংকেন হ’ল পবিত্ৰতাৰ উৎসৱ। মানুহৰ আত্মা শুদ্ধি নহলে অধৰ্ম্মী হয়, মানুহ পাপৰ ৰাজ্যৰ ফালে আগুৱাই যায় আৰু অসং প্ৰগতি অৱলম্বন কৰি আত্মাৰ গাত কলঙ্কৰ চেকা সানি নিজ নিৰ্ব্বাসনৰ পথ আৱদ্ধ কৰে। গতিকে এই উৎসৱত দেহ আৰু মনক পৱিত্ৰ কৰা হয় আৰু বছৰটোত ভাল শস্য প্ৰদান কৰিবৰ বাবে আৰু মানুহক মঙ্গলে ৰাখিবৰ বাবে ভগৱান বুদ্ধক প্ৰাৰ্থনা জনায়। ৰাজহুৱা ভোজ্য ভাতেৰে এই উৎসৱৰ সামৰণি মৰা হয়।

খামতি আৰু চিংফো সকলৰ চিতাং নামৰ সপ্ত ধৰ্ম্মোৎসৱৰ “বান লু পৈ” উৎসৱক কৃষি উৎসৱৰ অন্তৰ্গত কৰিব পাৰে। এই উৎসৱ অসমীয়া মাঘ বিহুৰ অন্তৰ্গত এটা সংস্বৰণ বুলি কলেও অতুলিত কৰা নহব নিশ্চয়। ইয়াত মাঘ বিহুৰ দৰে খৰিৰ মেজি সজা হয়। মেজিবোৰ উৎসৱৰ প্ৰথম দিনা জলাই দিয়া যায়। দশম দিনা গাওঁৰ মতা মানুহসকল মৰঙ ঘৰত গোট খায়, ভোজ-ভাত খায়। উৎসৱৰ একাদশ দিনা সকলোমানুহ মৰঙত গোট খাই পথাৰত বন নিবোৱা এবিধ ৰীতি সজুলি তৈয়াৰ কৰে। প্ৰত্যেকটো মৰঙৰ পৰা এনেকুৱা সজুলি চল্লিশ ডালকৈ ৰাংহাম (ৰজা) ক দিব লাগে। উৎসৱৰ শেষৰ দিনা হাবিৰ পৰা

বেত আনি গাঁওৰ জান-জুৰিত থকা ওলোমা দলংবোৰ মেৰামতি কৰা হয়!

নক্তেসকলৰ লকু উৎসৱ :-

অৰুণাচলৰ বৈষ্ণৱ-স্থী জনজাতি টিৰাপ জিলাৰ নক্তেসকলৰ উৎসৱ হ'ল লকু। নক্তে ভাষাত "লফে" মানে উলিয়াই পঠিওয়া অৰ্থাৎ বিদায় দিয়া। "বাংকু" মানে ঋতু। এই লকে আৰু বা-কু শব্দ যুক্ত কৰি লকু শব্দৰ ৰূপ লৈছে, যাৰ অৰ্থ হ'ল "বছৰ বিদায়"। কনী ধান চপোৱাৰ ঠিক পাছতেই ইংৰাজী জুলাই আগষ্ট মাহত এই উৎসৱ পতা হয়। চেৰদুকপেন সকলৰ থিক্চাবা উৎসৱৰ দৰে জোন বঢ়া চুটাৰ মতে এই উৎসৱৰ দিনস্থিৰ কৰা হয়। উৎসৱৰ প্ৰথম দিনাই ম'হ মেথোন বলি দি উৎসৱৰ আৰম্ভণি কৰা হয়। দ্বিতীয় দিনা "চিয়া-চা আম" বা নৃত্য স্থলীত সকলো গোট খাই দেৱতাসকলৰ উদ্দেশ্যে প্ৰাৰ্থনা জনোৱা হয়। তাৰ পাছতে খোৱা-বোৱা আৰু নৃত্য-গীতৰ পৰ্ব আৰম্ভ হয়। লকু উৎসৱৰ আটাইতকৈ আকৰ্ষণীয় বস্তুৱেই হ'ল ইয়াৰ নৃত্য-গীতবোৰ। উৎসৱৰ আটাইকেইটা দিনত অগ্ৰাণ্ণ অনুষ্ঠানতে খোৱা-বোৱা আৰু নৃত্য গীতেই বেচি চলে। এই নৃত্য-গীতবোৰত অতীতৰ যুদ্ধ-বিগ্ৰহৰ কথা আৰু সামাজিক নিয়ম প্ৰণালীৰ স্মৃতি বৰ্ণনা দাঙি ধৰা কাৰ্য্যই নক্তে জনজাতিৰ কৃষ্টি সংস্কৃতিৰ প্ৰতি থকা অসীম স্পৃহাৰ চানেকি দাঙি ধৰে।

সামৰণি :-

ওপৰত উল্লেখিত উৎসৱ সমূহৰ বাহিৰেও অৰুণাচলৰ আৰু বহুতো সৰু-বৰ উৎসৱ আছে; কিন্তু সকলোবোৰ উৎসৱৰ বৰ্ণনা দাঙি ধৰাটো এই প্ৰবন্ধত সম্ভৱ নহয়। সভ্যতা, শিক্ষা, সংস্কৃতিৰ অগ্ৰগতিৰ লগে লগে এই উৎসৱবোৰৰ ৰংবোৰ সলনি হ'ব লাগিছে। আগৰ সময়ত এই উৎসৱসমূহ একোটা

(বৰ বেচি একোটা অঞ্চল) গাঁওৰ মাজতে আবদ্ধ আছিল, কিন্তু আজি প্ৰায় সকলোৱে এই উৎসৱ-বোৰ নগৰ সমূহত সমূহীয়াকৈ পাতিলে লোৱা দেখা গৈছে। ফলত আগৰ উৎসৱৰ নিয়ম সমূহ ক্ৰমাগত লোপ পাই তাৰ ঠাইত গত'নুগতিক পূজা সমিতিয়ে নিৰ্ণয় কৰা কাৰ্য্যসূচী সমূহে প্ৰাধান্য লাভ কৰা দেখা যায়। এই উৎসৱ সমূহত আজি কালি অৰুণাচল চৰকাৰেও একোটা শকত পৰিমাণৰ অমুদান আগবঢ়াই উৎসৱ সাফল্যমণ্ডিত কৰি তোলাত সহায় কৰা দেখা যায়। উৎসৱ সমূহত অৰুণাচলৰ চৰকাৰী কৰ্মচাৰী আৰু বিভিন্ন জনজাতিয়ে আহি যোগদান কৰা প্ৰায় দেখিবলৈ পোৱা গৈছে। নগৰসমূহত পালন কৰিবলৈ লোৱা উৎসৱে অৰুণাচলৰ বিভিন্ন জনজাতিৰ মাজত ঐক্য আৰু সংহতি গঢ়ি তোলাত, কৃষ্টি সংস্কৃতি আৰু ভাবৰ আদান-প্ৰদান কৰাত সহায় কৰিছে। শুধাপিও নগৰত গঢ়ি উঠা এই উৎসৱ সমূহে যাতে আগৰ উৎসৱ সমূহৰ পৰা ফালৰি কাটি আহি সেই সৰু সৰু উৎসৱ সমূহক বিলুপ্ত কৰি নেপেলায়, তাৰবাবে অৰুণাচল বানী সজাগ হোৱা নিতান্ত বাঞ্ছনীয়।

গ্ৰন্থসূচী :-

- 1) অসমৰ লোক সংস্কৃতি—ডাঃ বিৰিঞ্চিকুমাৰ বৰুৱা।
- 2) Our Festivals— Edited by Mukti Nath Bordaloi.
- 3) Aspects of Padam Minyong culture— by Sachin Roy.
- 4) The Sherdukpens— by R. P. Sharma.
- 5) The Daflas— by B. K. Sukla
- 6) The Gallongs— by L. R. N. Srivastava.
- 7) Different issue of "NEFA INFORMATION," "Arunachal News" & "Hornbill".

দুটা সৰু গল্প

পৰিত্ৰ পূজাৰী
৩য় বাৰ্ষিক (কলা)

সংঘাত

নাই, নাই উশাহ সলাবৰে সময় নাই; কথা ক'বৰ সময় ক'ত। দিয়া যিমান টকা দিয়া, দি দিয়া। টকা লাগে। অন্ততঃ এসাজ খাব পাৰিব। বেগেতে দিয়া। পলম কিয় কৰিছা, সিহঁত যে আহি আছে।”

“কোন সিহঁত??”

“সিহঁত। মোৰ পত্নীৰ, মোৰ চাৰিটা সন্তানৰ মৰি মৰি জীয়াই থকা কঙ্কাল কেইটা। ... .. দিয়া দিয়া টকা দিয়া। কি কলা? নিকিনা। ইম'ন মৰমৰ বস্ত, অথচ কোনেও নিকিনে। বেহেলাখনৰ বিনিময়ত টকা, টকাৰ বিনিময়ত সিহঁতৰ এসাজ ভাত। কোনেও মুৰ্জে...।”

“দেউতা??”

“কোন? মিণ্টু... ..। নাই নাই। মই বিচাৰি যাম, মোৰ বেহেলাৰ গ্ৰাহক বিচাৰি যাম।”

এইয়া মই দৌৰিছো। মাথো দৌৰিছো। জানো মই মকভূমিত পানী বিচাৰিছো, তথাপি মই বিচাৰিম। মই মোৰ বেহেলাখন বেচি দিম। টকা পাম। আমি খাম। আমি জীয়াই থাকিম...।

মই নমৰো কিয়???

“নাই, নাই মই মৰিব নোৱাৰো। মই মৰিব নোৱাৰো। মই যে প্ৰখ্যাত, বিখ্যাত বেহেলাবাদক। কিন্তু মোৰ বেহেলাৰ স্তব বিনিময়ত কোনেও যে

এতিয়া আৰু মৰম নিদিয়ে...। তুমি, তুমি কোন?? শিল্পী! আৰু তুমি?? কবি! আৰু তোমালোক?? কিন্তু তোমালোক মোৰ দৰে দৌৰি ফুৰিছা কিয়? গ্ৰাহক বিচাৰি। কিন্তু কিনিব কোনে...?”

“সিহঁত??”

“এবা সিহঁত মোৰ পাচত আহিয়েই আছে। মই, তুমি, তোমালোক দৌৰিছো, মাথো দৌৰিছো।

উত্তৰ কোনে দিব??

সাধাৰণতে বাস্ত'ত দুৰ্ঘটনা এটা হলেও ইমান মানুহৰ জন্ম নহয়। শেখ ব্ৰাদাৰ্ছৰ আগত কিউ নকৰি মানুহ বিলাক জন্ম খাই থকা দেখি অলপ আচৰিত হ'লো। তাতে দুপৰীয়া। খোজ কেইটা অলপ খৰক পেলাই জুমটোৰ ফালে আগবাঢ়িলো।

“হয়নে ড'ঙৰীয়া, ঘটনাটো কি?” কাষতে থকা আদহীয়া ভদ্ৰলোক জনক সোধিলো।

“কিনো ক'বাহে, ইমান জাক মানুহ ইয়াত গোট খাই আছে। তথাপি কোনে এজনে গাড়ীখন ৰাখিবা নোৱাৰিলে। ল'ৰাটো খুন্দিয়াই গ'ল, চাই থাকিল। নম্বৰটো ৰখাহেঁতেনো। এতিয়া পুলিচৰ ওচৰত গৈয়ো লাভ নাই। মই আকৌ পাচতহে আহি পালোঁহি। নহলে... ..।”

“কিয়, ইমানখিনি মানুহক যে দোষ দিছা, নিজে নো কিটো কৰি আছা।” ঘূৰি চালো, গুমতি দোকানখনৰ কাষত দুজনমান ল'ৰাৰ আলোচনা। ল'ৰাজনে চিগা-ৰেটতো জলাই আকৌ আৰম্ভ কৰিলে—“এই মানুহটোৰ খালি লেকচাৰ। য'তে ভ'তে, খালি আমুকে তামুক কৰিছে, তামুকে আমুক কৰা নাই। নিজৰ কামৰ বেলিকা হ'লে একো নাই।”

জুমটো ঠেলি ঠিক সোমাব খোজোতেই হঠাৎ কোনোবা

এজনে ডাঙৰকৈয়ে ক'লে—“আপোনালোকে যে এনেকৈ আছে, ল'ৰাজনক হস্পিতাললৈ নিয়াৰ বন্দবস্ত এটাহে কৰিব লাগিছিল নেকি? “ল'ৰাজন চিনি পোৱা কোনো ইয়াত নাই নেকি?” আন এজনৰ মাত। কথাবোৰ শুনি শুনি বিৰক্তি লাগিল। খণ্ডে উঠিল, একো নকৈ জুমটো ঠেলি ল'ৰাজনৰ কাষলৈ গলো। সৰু লৰা। ১৬ বছৰমান হ'ব। তেনেই তেজত লুতুৰি-পুতুৰি হৈ আছে। লাহে লাহে বহি ল'ৰাজনৰ মুখখন ঘূৰাই দিলো। ইমান চোঁচ। ভয় লাগিল। হাতটো দাঙি পাল্চ পৰীক্ষা কৰি চালো ... ..। কিমান সময় এনেকৈ বৈ আছিলো কব নোৱাৰো। হঠাৎ চকু খাই গ'লো। মানুহবোৰৰ ওপৰত ভীষণ খং উঠিল—“আপোনালোক...” খঙেৰে কিবা এটা কবলৈ মূৰ দাঙি চাই দেখো জুই এজন মানুহৰ বাহিৰে কোনোৱেই কাষত নাই। মানুহবোৰ কেতিয়ানো শেখ ব্ৰাদাৰ্ছৰ কটিৰ বাবে কিউত সোমাল গমেই নাপালো। আঁতৰত দেখিলো মেডিকেলৰ ফালৰ পৰা এম্বুলেন্স এখন আহি আছে। জেপটোত কটি নিবলৈ অনা পইচা কেইটা খুঁচৰি চালো। কিউটোলৈ চালো। বহুত দৌঘল। মৃত ল'ৰাজন নিঃশব্দে শুই আছে। কাষত সিঁটৰিত হৈ আছে কেইটামান পইচা। বোধকৰো সেয়া তাৰ কটিৰ দাম।

মূৰ্ত্ত পৃথিৱীৰ উচুপনি ?

সুবোধ চন্দ্ৰ শৰ্মা
২য় বাৰ্ষিক, বি. এ.

মূৰ্ত্ত পৃথিৱীয়ে উচুপিচে
বিমূৰ্ত্ত নিশাৰ চকুত হেজাৰ প্ৰশ্ন। ভাষা মৌন।
আই বস্তুধৰা
তোমাৰ চকুত লোতক! কিয় ???
তোমাৰ মুখতচোন নাৰ্চিচাচৰ সৌন্দৰ্য্য!
ফাগুনৰ উচ্ছল বত'হত তোমাৰ
বুকুৰ আঁচল উৰে—
বুকুত দেখোন বাৰিষাৰ বান—!
কিন্তু—তুমি আজি অশ্ৰুসিক্তা?
তোমাৰ প্ৰিয়তম ক'ত?
তোমাক জানো নৱ-বৰষৰ
স্বাগত জনোৱা নাই?
আহে—মোৰ প্ৰিয়তম
সদায় আহে মোৰ কাষলৈ—
পূব-দিগন্তইদি পশ্চিমলৈ—
আক নিশা মোৰ বুকুতেই
শ্ৰান্তিভৰা মূৰটো থয়হি—।
আকৌ প্ৰত্যুষতে প্ৰাত্যহিক গতি।
কিন্তু তেওঁ আজি মোক একো দিব নোৱাৰে।
দিয়াৰ সামৰ্থ্য শেষ।
উস্—তেওঁৰ দেহতো যে ক্লীৰত্ব (?)—
আজি মোৰ দেহত তেওঁ জুই (!) জলাব নোৱাৰে।
? তেওঁ যে অতি নিঃস্ব—
সেয়েই মোৰ লোতক জৰে
? মই যেন (আজি) 'বুদ্ধন্ত তৰণী ভাৰ্য্যা'!

(কোনো এটি বাস্তৱৰ এটি অংশ। দেৱালিৰ ৰাতি।
বাস্তৱ কাষৰ এখন জেওৰাত কিছুমান চাকি জলি থাকে।
কাষতে এজোপা কলগছত আৰু কেইটামান চাকি।)

(দুফালৰ পৰা দুজন মানুহে মঞ্চলৈ সোমাই আহে। এজন
ডাক্তৰ আৰু আনজন জমিদাৰ।)

ডাক্তৰ—কি খবৰ জমিদাৰ ?

জমিদাৰ—এ আছে দিয়ক কোনোমতে। পুৰণি বিষটোৱে মাজে
মাজে উক দিয়ে।

ডাক্তৰ—ওঁষধ কেইটা খাই থাকিব। পিচে এইফালে নো ক'ব পৰা
ওলালহি ?

জমিদাৰ—ন'কব দিয়ক। এই মাটি খোৱা মানুহবোৰে আজিকালি
অলপ কিবা এটা হ'লেই বিপ্লৱ কৰিব খোজে। তাৰে

বিষয়লৈ M. L. A ক দেখা কৰিব
আহিছিলো। আপুনি ক'ব পৰা
ওলালহি ?

ডাক্তৰ—এজন Patient চাই আহিলো।

(আন এজন মানুহ সোমাই আহে)

মানুহজন (বিপ্লৱী) নমস্কাৰ ডাক্তৰ।

ডাক্তৰ—নমস্কাৰ বিপ্লৱী। পিচে স্বাস্থ্যৰ
খবৰ ৰাখিছে নে নাই ?

(বিপ্লৱীৰ উপস্থিতিত জমিদাৰ
বিৰক্ত হৈ যাব ওলায়)

জমিদাৰ—মই আহিলো ডাক্তৰ। M. L.
A, ক'ববালৈ গ'লে বৰ ডাঙৰ কথা
হ'ব।

ডাক্তৰ—ভাল বাক। (বিপ্লৱীক উদ্দেশ্য
কৰি) পিচে ক'লে আহিলে ?

বিপ্লৱী—চাওকগোন। বানপীড়িত লোকৰ
কল্যাণৰ বাবে চৰকাৰে হাজাৰ
হাজাৰ টকাৰ আঁচনি কৰাৰ কথা
খবৰ কাগজত নোজোৰে। অথচ
১ নং শিবিৰটোত আজি খাবলৈ
চাউল নাই। আঁচনিবোৰ আঁচনি
হৈয়ে থাকে। টকাবোৰ কোনোবা
গৰমচুটৰ কোটৰ পকেটত সোমায়।
বুজিছে—আন্দোলন কৰিব লাগিব।
নহলে নহব। কথাষাৰ অলপ M.
L. A ৰ কাণ চোৱাব। আপুনি
কোনফালে যায় ?

ডাক্তৰ—মই এইফালে যাম।

বিপ্লৱী—ঠিক আছে। মই আহো তেতিয়া
হ'লে।

ডাক্তৰ—ভাল বাক। (আন এজন মানুহ
দেখি) অ'—প্ৰফাৰ ডাঙৰীয়া
দেখোন। কওকচোন খবৰ।

প্ৰফেচাৰ—আহৌ। আপোনাৰ ডাল ?

ডা—ভাল।

প্ৰ—চকুকেইটাই অলপ দিগদাৰি কৰিছে। চশমাৰ Power টো বোধহয় Change কৰিব লাগিব।

ডা—সোনকালে এবাৰ দেখুৱাই লওক। ক'লৈ আহিছিল এইফালে ?

প্ৰ—মোৰ Research ৰ বস্তু:কইটা আমেৰিকাৰ পৰা এতিয়াও আহি পোৱা নাই। কিছু টকাৰ প্ৰয়োজন হৈছে। তদুপৰি এইবাৰ Government ৰ Grant ৰ টকাকেইটাও এতিয়ালৈকে পোৱা নাই। যাওঁ অলপ M. L. A. ৰ ওচৰলৈ। আহৌ দিয়ক।

ডা—ভাল বাক। (ডাক্তৰ যাব ওলায়। এটা পাগল দে'মাই আহে। ডাক্তৰ বৈ যায়।

পাগল—ইমানবোৰ চাকিৰ কি প্ৰয়োজন? সিফালে দেখোন মানুহৰ খাবলৈ নাই। মাটি হ'ব কাৰো-বাৰ। খেতি কৰিব কোনোবাই। আৰু ফল খাব কোনোবাই। কেনেকে হ'ব। মানুহবোৰ কেনেকে আছে? মই যদি বৈজ্ঞানিক হওঁ কি কৰিম? কি কৰিম?? কিবা এটাতো কৰিবই লাগিব। এই চাকিবোৰকে প্ৰথমে নুমাই লওঁ। ইমানবোৰ চাকিৰ কিহৰ প্ৰয়োজন? (চাকিবোৰ এফালৰ পৰা নুমাই যায়) এই মানুহবোৰ পাগল। চব পাগল।

(মঞ্চ আন্ধাৰ হৈ যায়। কলগছত কেইটামান চাকি জলি থাকে।

ডাক্তৰ (বিবেক)—হে কিশোৰ, (পগলা জনক উদ্দেশ্য কৰি) ৰবা। মই বিবেক। তোমাক মই পগলা তিনিটাৰ বিষয়ে কিছু কওঁ। (পগলাটো সম্পূৰ্ণ স্তম্ভ হৈ ডাক্তৰৰ লগত কিবা আলোচনা কৰা দেখা যায়। কিশোৰে মাজে মাজে উত্তেজিত হৈ উঠে। ডাক্তৰ নীৰৱ—গহীন)।

বিবেক—হে কিশোৰ, তুমি শৈশৱ কাল পাৰ কৰি

এতিয়া কিশোৰত প্ৰবেশ কৰিছা। সংসাৰৰ প্ৰকৃত ৰূপ তুমি এতিয়াহে দেখিছা। সংসাৰৰ নানা দুৰ্নীতি আৰু কুসংস্কাৰৰ পঙ্কিলতাবে ভবা পৰিবেশত সকলোৱে নিজক বলি দিবলৈ বাধ্য হয়।

কিশোৰ—কিন্তু মই যে ইয়াৰ বলি নিবিচাৰো।

বিবেক—তেনেহ'লে তোমাৰ এটাই পথ আছে, আৰু সেয়া হৈছে—মৃত্যু।

কিশোৰ—কিন্তু মই বহুত কিবা-কিবি কৰিব বিচাৰো। মই মৃত্যুক সাৰতিব নোৱাৰো।

বিবেক—তেনেহলে চোৱা, প্ৰথম পগলাজন আহি আছে। (উইংসলৈ দেখুৱায়)।

(জমিদাৰজনে চিলা উৰোৱা চং দি আহি কিশোৰক খুন্দা মাৰি দিয়ে আৰু নিজে পৰি যায়। পৰি থাকিয়েই তেওঁ চিলা উৰাব ধৰে।)

বিবেক—সোৱা ক্ৰমে ২য় আৰু ৩য় পগলা আহিব ধৰিছে। ২য় পগলা (বিপ্লৱী) জন ঝাড়ু মাৰি থকা ধৰণে আহে আৰু কিশোৰক সাৰিব ধৰে। ৩য় পগলা (বিজ্ঞানী) জন কিশোৰৰ ফালে চাই কিবা-কিবি ভাবে।)

১ নং পা—পথাৰবোৰ ক'লৈ গল? দেউতা,—মই চিলা উৰোৱা পথাৰখন সৰু হৈ গ'ল। এহে-হে- (কান্দিব ধৰে। অলপ পৰ মনে মনে থাকি আকৌ চিলা উৰাব ধৰে।)

বিবেক—আপুনি চিলা উৰাবলৈ সেইখিনিত বহুত ঠাই আছে।

১ নং পা—ই—হয়। মই এতিয়াই তিনিখন চিলা বনাই তাত উকুৱাই থাকিম।

বিবেক—আপুনি অলপ সিফালে চাফা কৰকটোন। তাত বৰ বেছি জাবৰ জমা হৈ আছে।

২ নং পা—ঠিক। আপুনি বৰ ভাল মানুহ। আপোনাৰ ভাল ঝাড়ু এডাল বনাব পৰা যাব।

৩নং পা—আপুনি চিন্তা নকৰিব। আপুনিওঁ বকেটত

যাব পাৰিব। তাৰ আগতে আপুনি মোক ৮
অনা পইচা দিয়ক।

বিবেক—আপুনি প্ৰথমে এণ্টৰ নামটো Entry কৰক।
৩নং পা টিক। আপোনাৰ নাম SI. No. ৩৬৪ কোটি
৪ লাখ ৫ হাজাৰ ২২০ ত পৰিছে।

(চুক এটাত লিখিবলৈ বহি চিন্তাত ডুব যায়)
বিবেক—(২নং পাগললৈ) আপুনি কি কৰিছে?
২নং পা—মোৰ নাম ঝাড়ু। দেখা নাই ইমান আৰ-
জ্জনা। চব লেতেৰা। এই মানুহবোৰ—গৰুবোৰ
—প্ৰজাবোৰ—ৰজাবোৰ।

৩নং পা—ৰজা—। ঠিক, মোৰ বকেটত প্ৰথমে ৰজা
যাব। (তাচ এয়াৰৰ মাজৰ পৰা ৰজা এটা
বাচি আনে) কাৰণ, (ভাবে) ৰজাৰ বহুতো টকা
আছে। (উত্তেজিত হৈ) প্ৰথমে মোৰ Labora-
tory টো ভাল কৰি লম। তিনিটা Bulb লগাম।
এটা ইয়াত (কপালত), এটা চলন্ত আৰু এটা
বৃহস্পতিত। অৱশ্যে কিছু টকাৰ দৰকাৰ হ'ব।

২নং পা—ইমান টকাৰে মাত্ৰ এখন কাগজ কিনিব পাৰি
নেকি? চিলা উৰাবলৈ' ভাল বতাহেই নোহোৱা
হ'ল। অ'ই তহঁতে নাজান—মই জমিদাৰ।
মোৰ মাটি খোৱা—তহঁত চব কাগজ হ'ব লাগিব।
(অলপ ভাবি) ইমানবোৰ কাগজ—তিনিখন চিলা
নিশ্চয় হ'ব। চিলা উৰালৈ যে কিমান ভাল।
এবাৰ তাত নিব পাৰি, এবাৰ ইয়াত নিব পাৰি।
অকনো দিগ্দাৰী নকৰে। গুনাহক—মোৰ মাটিৰ
সকলোকে অনতি পলমে চিলা হ'বলৈ কোৱা হ'ল।
সৰুতেই ঠিক আছিল। পথাৰবোৰ ডাঙৰ
ডাঙৰ আছিল। তাজি কালি মানুবোৰে ঘৰ
বনাই চব সৰু কৰি দিলে। ইমানহোৰ ঘৰ
বনালে — — — চিলা বনোৱা ফেক্টৰী এটাও
নবনালে। এইচব চব পাগল হৈ গৈছে। চিলা
উৰাবলৈ যে ইমান ভাল।

২নং পা—ভাল ঠাই আছে ক'ত? চব লেতেৰা। এখন

চোতালেই ভাল আছিল। দেশ প্ৰেমী হয়।
ইমান লেতেৰা। চাফা কৰাই দিগদাৰি। মানুহ-
বোৰ জাবববোৰ ওপৰতে আৰামত বহি থাকিব
বিচাৰে। লেতেৰা। এডাল জাবৰ চাকিবলৈ
চাবিডাল জাবৰ। চাৰিৰ পৰা বহুত। চিঃ—
ইমান লেতেৰা জাবববোৰ দ'মহৈ যায়। দ'মৰ
ওপৰত তহঁত বহি থাক। অ'ই—তহঁত তাৰ
পৰা নামি আহি জাবৰ চাফা কৰ। কি? নকৰ? ?
ব—মই অকলেই কৰিম। এই জাবৰ-দ'ম বোৰত
মই জুই লগাই দিম। হিঃ হিঃ—চব চাফাই হৈ যাব।
ইঃ দ'মবোৰৰ ওচৰত যাবই নোৱাৰি। ৰাস্তাতে
জাবৰৰ দ'ম— (ভাবে) এইবোৰত জুই লগাই
দিলে জুই গৈ গৈ দ'ম পাবগৈ। Idea। ৰ-
মোক এডাল দিয়াচলাই কাঠিৰ দৰকাৰ।
(দিয়াচলাই কাঠিমাৰি কিবা জলাবলৈ চেষ্টা কৰে)
জাবববোৰ তিত্তি আছে। নজলে। লেতেৰা
বোৰ তিত্তিব আহিছে।

বিবেক—জাবৰে দদি আপোনাকা পুৰি দিয়ে?

২নং পা—তেতিয়া মই ছাই হৈ যাম। আৰু ছাইবোৰ
সিহঁতৰ মুখত সানি দিম। মুখবোৰ কলা হৈ যাব।
হিঃ হিঃ —।

বিবেক—ইমানবোৰ জাবৰৰ মাজত সেই অকণমান
লেতেৰা জানো চকুত পৰিব?

২নং পা—ই—। আপুনি মোক বুৰ্কা'ক বুলি ভাবিছে
নেকি? মই তেতিয়া আৰু এডাল ৰাক লৈ
বাকীবোৰ চাফা কৰি দিম। সিহঁতৰ মুখবোৰ
তেতিয়া ক'লা হৈ যাব।

৩নং পা—হাঁ এতিয়াই যাব। জাহাপনা উপস্থিত হলেই
মোৰ ১নং বকেটটো আকাশলৈ উৰা মাৰিব।
yes, yes, Indana No. 006.....অ' ৰ'ব।
মোৰ টকা কেইটা দিলে নে নাই? ইয়াৰ
পিচৰ বকেটখনত মই পৃথিবীৰ চব মানুহক
উঠাই বিশ্বব্ৰহ্মাণ্ডখন এপাক ঘূৰাই আনিম।

বজাৰ আঠানা পইচা মই এতিয়াও পোৱা নাই। চাৰিঅনাৰে তিনিটা ভিটামিন টেবলেট্‌ কিনি খাম। বাকী চাৰি অনাৰে আৰু দুটা বকেট বনাম।

২য়খনত বাণী যাব। (তাচৰ মাজৰ পৰা বাণীক উলিয়াই); তাৰ পিচত যাব গোলাম। হে গোলাম, তুমি চিন্তা নকৰিব। তোমাৰ টকা নাই, সেই বাবে তুমি আটাইতকৈ Last ত যাব। কিন্তু তোমাক মই আটাইতকৈ বেচি ঠাই দেখুৱাম। চাওঁ এতিয়া আঁতৰ হ। স্বৰ্গদেউ আহিছে।

স্বৰ্গদেউ, আপোনাৰ কাৰণে ১নং বকেট সাজু হৈ আছে। এতিয়াই যাব। Ten, Nine, Eight, Stop—অ, যোৱাৰ আগতে আঠানা পইচা দিলে বন্দীয়ে বক্ষা পায়— স্বৰ্গদেউ (পইচা পোৱাৰ ভঙ্গী)—ধন্যবাদ।

বাণীমহোদয়া আহক। আপুনি চাৰি অনা দিলেই হ'ব। এই গোলাম, তই অলপ ব। এই চাৰি অনাৰে মই এটা চিংৰা খাই আঁহঁ। বিবেক—আপুনি গোলামকো আগেয়ে বকেটত পঠোৱা উচিত আছিল।

১নং পা—গোলাম কেনেকৈ বকেটত যাব? ইহঁতৰ যে বকেটত যাবলৈ কাপোৰেই নাই। নিম, নিম। আগেয়ে মই Nobel Prize টো পাই লওঁ। নহ'লে ইহঁতে মোৰ আকাশত চাং দিব আৰু সেই চাঙৰ মোৰ বকেট নুৰিবই।

১নং পা—নুৰে, নুৰে। ডাঠ কাগজৰ চিলা কেতিয়াও নুৰে। এই কাগজবোৰ চব ডাঠ হৈ গ'ল। ভাজেই দিব নে'ৰাৰি।

(কাগজ এখলা মোহাৰি পেলাই দিয়াৰ দৰে কৰে)

১নং পা—ভাজ লাগি গ'লে তাঁৰডালৰ মাজেৰে Current ডালকৈ Flow নকৰিব। মই অলপ ভাবি লওঁ। (তাঁৰডাল পেলাই দিয়ে)

২নং পা—এই দুটা আকৌ ইয়াত (কাগজ আৰু তাঁৰ-

ডাল পায়)। ব—তইত দুটাক মই একেলগ কৰি দিওঁ। পাব যদি কাঞ্জিয়া লাগি দুইটা মৰি থাক।

১নং পা—মৰিব দে গোলামক। বজাৰ লগত মোৰ Contract হৈ গৈছে। মই আৰু দুখন বকেট বনোৱাৰ কথা ভাবিছোঁ। নহ'লে মই Nobel Prize টো সময়মতে নাপাম। গোলামক আৰু দুঘণ্টা সময় ব'ব দেগৈ। বজা যদি মৰে মই বকেটেৰে নি চলত পুতি থমগৈ।

২নং পা—নুপুতিবি জাববোৰ। পুতি থলে জাববোৰৰ পৰা পচনসাৰ হ'ব। সাৰ হ'লে গছবোৰ লহ-পহকৈ বাঢ়িব আৰু ডাঙৰ হৈ বহুত জাববৰ সৃষ্টি কৰিব।

১নং পা—টিক—জাববৰ পৰাই কাগজ হয়। অৱশ্যে আজি কালি পাতল কাগজ বনোৱা কেইবাটাও নাই।

বিবেক—চোৱা কিশোৰ, ইহঁতক বুজাবৰ চেষ্টা কৰা। এয়ে ইহঁতৰ প্ৰকৃত ৰূপ। যি ৰূপ মোৰ শাসনৰ অধীন নহয়।

কিশোৰ—(ব্যতিব্যস্ত হৈ) এয়া কেনেকৈ হ'ব? ই যে পতনৰ চানেকি।

১নং পা—অহা পোকৰ আগষ্টত মই দুঘণ্টাৰ বাবে বৰষুণৰ সৃষ্টি কৰিম। তাৰ পিচত মই ৩য় বকেটখন আকাশলৈ উৰুৱাই দিম।

১নং পা—বৰষুণ দিলে বায়ুবোৰ নিশ্চয় পাতল হৈ যাব। তেতিয়া চিলাবোৰ নিশ্চয় ভালকৈ উৰিব।

২নং পা—(ব্যগ্ৰ লৈ) বৰষুণ দিলে জাববোৰ ভিত্তি যাব। ফলত সিহঁতৰ গাত জুই নালাগিব।

বিবেক—এইজন (১নং পগলালৈ দেখুৱাই) পগলা এজন জমিদাৰ। তেওঁ সৰুতে চিলা উৰুৱাই ভাল পাইছিল; কাৰণ চিলাখন তেওঁ য'লৈকে ইচ্ছা নিব পাৰিছিল। সেই একেটা আনন্দ তেওঁ ডাঙৰ হৈয়ো বিচাৰিছিল আৰু মটিৰ মানুহবোৰক ডলাৰ বগৰাৰ দৰে ব্যৱহাৰ কৰিছিল। ফলত কৃষক-

বোৰ বিদ্রোহী হয়। M.L.A. ৰ পৰাও তেওঁ সক্ৰিয় সহায় নাপালে।

কিশোৰ—তাৰ মানে ই সুবিধাবাদী। ই সমাজৰ ঘাটক।

কিয়? ইয়াক কি নিৰ্গূল কৰিব নোৱাৰি?

২নং পা—মই এটা জুইশলাবাহ পাইছো। ইয়াৰ পৰা নিশ্চয় জুই পলাব আৰু জুইকুৰাৰে চব জাবৰ পুৰি পেলাম। বাকচটোৰ পৰা এডাল ভাল ঝাক বনাব পৰা যাব।

১নং পা—(৩৮ৰলৈ গৈ জুমি চায়) ভাল বস্ত্ৰ। ইয়াৰ ওপৰৰ কাগজখনেৰে এখন চিলা বনাব পৰা যাব

৩নং পা—বস্ত্ৰটো ভালকৈ ধৈ দিয়া। পাৰিলে তাৰ ভিতৰত গোলামক বহুৱাই বিশ্বক্ৰমাণখন এপাক ঘূৰাই আনিব পৰা যাব।

বিবেক—এইজন পগলাই (২নং লৈ দেখুৱাই) সমাজৰ কলঙ্ক দূৰ কৰিব গৈ হাৰ মানিলে। এওঁ বিপ্লৱী। সমাজৰ আৱৰ্জন' এওঁ দূৰ কৰিব বিচাৰে। কিন্তু ৰাইজৰ প্ৰতিনিধি M.L.A. ৰ তেওঁ কোনো সহযোগ নাপালে।

কিশোৰ—কিয়? সমাজে এওঁক স্বীকৃতি নিদিলে কিয়? ইমান পক্ষিল এই সমাজখন কিয় হৈ পৰিছে?

১নং পা—মই এটুকুৰা আহল বহল ঠাই পাইছো। ইয়াত এটা চিলা বনোৱা ফেক্টৰী সাজিব লাগিব।

৩নং পা—আহল বহল ঠাই এটুকুৰা পালে মই এটা Space Centre খুলিম। তাৰ পিচত মোৰ ওয় বকেটখন আকাশলৈ উৰুৱাই দিম।

২নং পা—আহল বহল ঠাই আছে ক'ত? জাবৰেৰে ডাঙৰ ডাঙৰ মুকলি ঠাইবোৰ ভৰি আছে। লেতেৰা চব। চব লেতেৰা।

বিবেক—(৩ নং পগলালৈ দেখুৱাই) চোঁৱা। তেওঁৰ ফালে চোঁৱা। তেওঁক লাগে টকা। তেওঁ জ্ঞান পিপাসু। তাৰ বাবে তেওঁৰ টকাৰ প্ৰয়োজন। ৰজা-মহা-

ৰজাৰ টকাৰ কথা তেওঁ জ্ঞাত। ফলত তেওঁ সেই টকা কোনোৱা কালনিক ৰজাৰ পৰা পাব বিচাৰে আৰু তাৰ বিনিময়ত ৰজাক কিছু যান্ত্ৰিক স্মৃথ দিয়াৰ প্ৰতিশ্ৰুতি দিয়ে। কিন্তু তেওঁ টকা নাপালে। চৰকাৰৰ সোপোকা নীতিয়ে তেওঁৰ টকাখিনি বাটতে ক'ৰবাত সৰকালে। M.L.A. জনৰ পৰা তেওঁ কথাষাৰ গম পালে।

কিশোৰ—কিন্তু টকা নোহোৱাকৈ জানো তেওঁ জ্ঞানৰ সন্ধান কৰিব নোৱাৰে? তেওঁ ভণ্ড। কিন্তু তেওঁৰ জ্ঞান পিপাসু মনক চৰকাৰৰ নীতিয়ে কিয় বাধা দিয়ে? এফালে জমিদাৰৰ শোষণ ;—এফালে এটা বিপ্লৱ কৰিব আৰু এটাই চিন্তা কৰি বহি থাকিব। কিহে পাইছে জমিদাৰক শোষণ কাৰ-বলৈ? হেৰা জমিদাৰ! টকাৰে তুমি কৰিব কি? মানুহবোৰক মাটিবোৰ বিলাই দিয়া। আনক বশত ৰাখোতে নিজেও আনৰ বশত থাকিব লাগে। আৰু ই! কিহে পাইছিল তোক বিপ্লৱ কৰিবলৈ? তাতকৈ মৰি নাথাকিলি কিয় বিজ্ঞানী—তই কেৱল টকাৰহে চিন্তা কৰিব পাৰ। চব ভণ্ড। মানুহবোৰ পগলা। সমাজ—চৰকাৰ জমিদাৰ—বিপ্লৱী—বৈজ্ঞানিক—উঃ! তইতক মই ঠিক কৰিম ব। (হঠাৎ বিজুলী আৰু চেৰেকণী। তাৰ পাচত বন্ধ। পগলাটোৱে মঞ্চৰ মাজত থকবকাই কঁপি থাকে।)

কিশোৰ—মই তইতক ঠিক কৰিমই (ডাক্তাৰৰ প্ৰস্থান)।

জমিদাৰ—এই পগলাটোৰ কথা কোনে শুনি থাকে? (প্ৰস্থান)

বিপ্লৱী—বেচেৰা ইয়াৰ বৰ দুখ হৈছে (প্ৰস্থান)।

বৈজ্ঞানিক এঃ—ই এতিয়া বয়ুগণ্ড তিতিব (প্ৰস্থান)।

(পগলাটো কঁপি কঁপি মঞ্চৰ মাজত বৈ থাকে)

১৯৭৩ চনৰ নবাগত আদৰ্শ সভাত অধ্যক্ষৰ ভাষণ

শ্ৰদ্ধেয় সহকৰ্মীবৃন্দ আৰু মোৰ অতি মৰমৰ কৰ্টনিয়ান সকল,

আজিৰ এই শুভ দিনত মই প্ৰথমে নতুন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক স্বাগত জনাইছোঁ। তেওঁলোকে এইবাৰ পৰীক্ষাত ভালদৰে উত্তীৰ্ণ হোৱাৰ কাৰণে আমাৰ মহাবিদ্যালয়ত ভৰ্তি হোৱাৰ সুযোগ পাইছে। আচুতিয়াইকৈ বৰখা আসনকিখনৰ বাহিৰে আৰু বিশেষ বিশেষ কাৰণত অলপ সাল-সলনি কৰাৰ বাহিৰে এইবাৰ প্ৰাক্-বিশ্ববিদ্যালয়ত বিজ্ঞান শাখাত কেৱল প্ৰথম বিভাগত উত্তীৰ্ণ হোৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীকহে ভৰ্তি কৰা হৈছে। আমি এই ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ পৰা ভৱিষ্যতলৈ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ পৰীক্ষা বিলাকত সফল আশা ৰাখিছোঁ। পৰম্পৰাগতভাৱে কৰ্টন মহাবিদ্যালয়ৰ বিশ্ববিদ্যালয়ে লোৱা পৰীক্ষাৰ ফলাফল সদায়ে অতি সন্তোষজনক। এইবাৰো প্ৰাক্-বিশ্ববিদ্যালয় শ্ৰেণীৰ পৰীক্ষাত বিজ্ঞান আৰু কলা দুয়োটা শাখাতে আমাৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীয়ে প্ৰথম দহোটাৰ ভিতৰত বিশিষ্ট স্থান অধিকাৰ কৰিছে। স্নাতক পৰীক্ষাতো বিজ্ঞান শাখাত প্ৰায় আটাইবিলাক বিষয়তে একাধিক প্ৰথম শ্ৰেণীৰ অনাৰ্চ পাইছে। সেই অনুপাতে Distinction পোৱাৰ সংখ্যাও কম নহয়। কলা শাখাতো দুটা বিষয়ত প্ৰথম শ্ৰেণীৰ অনাৰ্চ লাভ কৰিছে। আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰ উত্তীৰ্ণৰ শতকৰা হাৰ বিশ্ববিদ্যালয়ৰ উত্তীৰ্ণৰ হাৰতকৈ আটাইকেইটা পৰীক্ষাতে বেছি। ইয়াৰ উপৰিও বিশ্ববিদ্যালয়ৰ অনাৰ্চ বিষয়ত

সৰ্ব্বোচ্চ নম্বৰ পোৱা ছাত্ৰজনো আমাৰ মহাবিদ্যালয়ৰেই। খেল-খেমালিৰ দিশতো এইখন মহাবিদ্যালয়ৰ এটি বিশেষ নাম আছে। অতীতত অসমৰ ভিতৰতে কৰ্টন কলেজৰ ফুটবল আৰু ক্ৰিকেট খেলুৱৈ সকলৰ ওচৰত বিশেষ স্থান আছিল। আজি হয়তো খেলা-ধুলাৰ মানদণ্ড আগতকৈ কিছু হ্রাস পাইছে। কিন্তু সেই বুলি আজিৰ কৰ্টনিয়ানসকলৰ যে খেল-খেমালিৰ প্ৰতি ৰাপ নাই সেইটো মই কব খোজা নাই। তেওঁলোকে চেষ্টা কৰিলে এই যুগতো কৰ্টন কলেজৰ সুনাম বজাই ৰাখিব পাৰিব। সাহিত্য, নাটক, তৰ্ক আৰু অগ্ৰাণ্ড স্তম্ভ কলা বিষয়তো ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক উদগনি দিবলৈ এই বৃহৎ অনুষ্ঠানখনে সুবিধা ৰাখিছে। মই আশা ৰাখিছোঁ আমাৰ ডেকা গাভৰুসকলে এই সুবিধাবিলাক গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকৰ প্ৰতিভা উজলাই তুলিব। যোৱা বছৰৰ পৰা আমি আঞ্চলিক ভাৱাৰ যোগেদি শিক্ষাদানৰ নিয়ম প্ৰচলন কৰিছোঁ। সমীক্ষাৰ দ্বাৰা দেখা গৈছে যে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলেও ইয়াৰ পৰা বিষয়-বস্তু বুজাত আৰু ভাৱ প্ৰকাশ কৰাত যথেষ্ট সুবিধা হৈছে। বিজ্ঞানৰ

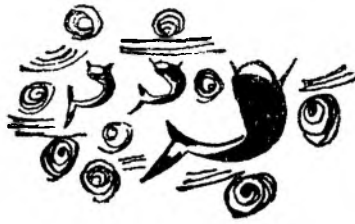
ক্ষেত্ৰত প্ৰথম ছোৱাত কিছু অসুবিধা হলেও লাহে লাহে তাক অতিক্ৰম কৰিব পৰা যাব বুলি আমি আশা ৰাখিছোঁ। আমাৰ কলেজখনত পঢ়া-শুনা, খেলা-ধুলাৰ বাহিৰেও English Literary Society, সাহিত্য চ'ৰা Science Club, Mountaineering Club, Film Society আদি কেইবাটাও সন্থা আছে। নতুনকৈ অহা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলে এইবিলাকত যোগদান কৰি উপকৃত হ'ব পাৰিব।

১৯০১ চনতে স্থাপিত হোৱা এইখন এৰ্ধন চৰকাৰী অনুষ্ঠান। আজি ৭৩ বছৰে ইয়াৰ এটা নিজস্ব ঐতিহ্য গঢ়ি উঠিছে। কৰ্টনিয়ান শব্দটোৰ এটা বেলেগ মৰ্যাদা আছে। শৃঙ্খলা, নম্ৰতা, ভদ্ৰতা আৰু সাধুতাৰ প্ৰতীক হিচাপে কৰ্টনিয়ান শব্দটো ৰাইজৰ মাজত পৰিচিত। আমি আশা কৰিছোঁ আমাৰ উঠি অহা ডেকা-গাভৰু চামে এই শব্দটোৰ মৰ্যাদা নিশ্চয় ৰক্ষা কৰিব। চৰকাৰী অনুষ্ঠান হিচাপে কৰ্টন কলেজে বহুত দিছে। কিন্তু তথাপিহে কিছু যে ইয়াত অভাৱ-অভিযোগ নাই মই ক'ব খোজা নাই। ঠাইৰ অভাৱত এতিয়াও আমি কোনো কোনো বিষয়ত Class বিলাক যিমান সংখ্যক হিচাপে ল'ব লাগিছিল হয়তো কোনো কোনো ক্ষেত্ৰত সেইদৰে

ল'ব পৰা নাই। অৱশ্যে আমাৰ প্ৰশাসনীয় ভৱনটো সম্পূৰ্ণ হলে এই অসুবিধা আঁতৰ হ'ব বুলি আমি ভাবোঁ। আমাৰ কিছুমান ছাত্ৰাবাস এতিয়াও পুৰণি কলীয়া Assam Type ৰ হৈ আছে আৰু গৰমৰ দিনত পঢ়া-শুনা আৰু খোৱা-লোৱা কৰাত বৰ অসুবিধা হয়। এই ছাত্ৰাবাস বিলাক ভাঙি সেইবোৰৰ ঠাইত তিনিমহলাীয়া ছাত্ৰাবাস কৰাৰ এটা আঁচনি চৰকাৰৰ হাতত আছে। আৰু এইবাৰ গৰম অহাৰ আগেয়ে ছাত্ৰাবাস বিলাকৰ ভোজ-নালয়ত বিজুলীপাখা দিয়াবো ক'থা আছে। লাহে লাহে আমাৰ বাকী থকা অভাৱবোৰো দূৰ হ'ব বুলি আমি আশা ৰাখিছোঁ।

সন্দোশেষত মই নতুনকৈ অহা ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক ওলগ জনাইছোঁ আৰু আজিৰ পৰা তেওঁলোককো আনুষ্ঠানিক ভাবে বৃহৎ কৰ্টনিয়ান পৰিয়ালৰ অন্তৰ্ভুক্ত কৰি লোৱা হ'ল বুলি ঘোষণা কৰিছোঁ। কৰ্টন কলেজৰ যশ, গৌৰৱ আৰু সন্মান যেন তেওঁলোকৰ দ্বাৰা ৰক্ষা পৰে এয়ে আশা।

আৰু ল জেলিল
অধ্যক্ষ, কৰ্টন কলেজ

বতাহে উত্তৰাক কোবাই গৈছে। কপালৰ আগলৈকে তাইৰ চুলিবোৰ ওলাই আহিছে। টানি লোৱা আচলত চৌ উঠিছে। তথাপিও কিয় জানো কাষৰ ষিৰিকিখন বন্ধ কৰি দিবলৈ উত্তৰাৰ মন যোৱা নাই। বাহিৰৰ পৃথিবীখন তাই একান্ত মনে চাইছে আৰু অত্ৰ এক জগতৰ মাজত তাই যেন হেৰাই গৈছে। আগতে তাই ভাবিছিল এই দীঘল যাত্ৰাটো তাই বাক কেনেকৈ কটাই দিব। মামাকে বাছত তুলি দি থৈ গৈছে, তাইক নিবলৈকো উৰ্মিবাইদেউ নিজে অহাৰ কথা। মাথো সমস্তা হ'ল মাজৰ এই সময়খিনি তাই কেনেকৈ কটাব। অসহ্য লাগিব নেকি? পিছে নাই, অলস

হৈ পৰিব, বুলি ভয় কৰা উত্তৰাৰ মন এতিয়া নতুন কিবা বিছৰাত ব্যস্ত। এপ্ৰিল মাহৰ নিৰ্জন দুপৰীয়াৰ জিলমিল বদত তাই প্ৰাণভৰি চাইছে সোণাক, কৃষ্ণ-চুড়া, শ্বেচিয়াৰ ফুলবোৰ; শাৰী শাৰীকৈ বোৱা গছ-বোৰে ছাঁ দি থকা নিমজ চাহু-বাগিচাবোৰ, উদং পথাৰ-বোৰ—যিবোৰ শেষ হৈছে গৈ দূৰৰ পাহাৰৰ অস্পষ্ট-তাত। উত্তৰাই চাইছে আৰু উপলব্ধ কৰিছে তঁহানি উৰ্মিবাইদেৱে কোৱাৰ দৰে সঁচাকৈয়ে কিজানি বহাগৰ দুপৰীয়াবোৰৰ এটা নিজস্ব মাদকতা আছে। যিটো তাইৰ বাবে মাথো অপূৰণীয়ই নহয়, নতুনো। ইমান দিনে একে নিৰ্জন দুপৰীয়াবোৰ তাই পাৰ কৰি দিছে স্থূলৰ হুলস্থূলৰ মাজত, আৰু বন্ধৰ দিনত শকত দিস্তা বহীত অন্ধ কৰি, বঙা-নীলা পেঞ্চিলেৰে ভাৰতৰ মেপ ঠাকি নাইবা ট্ৰেন্সলেচনৰ পিচ কৰি। যি সময়ত উৰ্মি বাইদেৱে বিচনাত পৰি গাকত ভেজা দি উপত্ৰাসৰ পাত লুটিয়াই, যিৰিকিৰ পৰ্দা কোঁচাই গুণগুণাই এম্বুইডাৰী কৰে বা অক্ষপদাদাৰ পৰা অহা চিঠিবোৰ পঢ়ি তন্নয় হৈ বয়। এদিন তাই স্মৃতিয়ে পেলাইছিল, “উৰ্মি বাইদেউ, তোমাৰ বাক আমনি নালাগেনে একে-বোৰ চিঠিকে সদায় পঢ়ি থাকি?” উৰ্মি বাইদেৱে হাঁহি কৈছিল, “তই কি বুজিবি ইয়াত কি ফাইনাৰ চেটিমেণ্ট লুকাই আছে।” সঁচাকৈ উত্তৰাই একো বুজি পোৱা নাছিল, যদিও বোমিঅ’—জুলিয়েট পঢ়ি বিদ্ৰোহী হৈ উঠা তাইৰ কিশোৰী মনটোৱে উৰ্মি বাইদেউ আৰু অক্ষপ দাদাৰ প্ৰেমক মৰ্যাদা দিবলৈ সাহস কৰিছিল। যিদিনা শান্তশিষ্ট মামীয়েকে ভাতিজী উৰ্মিক ককৰ্থনা কৰিছিল, জেঠাইদেৱে কি হৈছে সকলো কথাৰে উমান লবলৈ কাষৰ কোঠাত অনাহকতে ব্যস্ত হৈ আছিল আৰু বৃদ্ধ সম্পাদক জ্ঞাননাথ শইকীয়াই গহীন হৈ কাড়া চাহত সোহা মাৰিছিল—তাইৰ সকলো মনত আছে—উৰ্মি বাইদেৱে একো কোৱা নাছিল, মাথো কান্দিছিল। মামাকৰ ফালে চাই উত্তৰাই দৃঢ়তাৰে কৈছিল, “অক্ষপ দাদাই উৰ্মিবাইদেউক বিয়া কৰাব।”

নোচোৱাকৈ তাই গম পাইছিল উৰ্মি বাইদেউৰ উচুপনি বন্ধ হৈ গৈছে। মামীয়েক নীৰব হৈ গৈছিল। পৰ্দাৰ সফালে থিয় হৈ থকা জেঠায়েকো নিঃশব্দে আঁতৰি গৈছিল। কাপৰ শেষ টোপা চাহ পোহ; মাৰিবলৈ গৈ মামাকো ক্ষন্তেক থমকি বৈছিল। চকুহুটা বহল কৰি হাইপাৰাৰ লেন্সৰ মাজেৰে তেওঁ উত্তৰাক লক্ষ্য কৰিলে। আজিৰ পৰা চৌধ বছৰৰ আগতে বিনীতায়ো তেওঁক টিক এইদৰেই কৈছিল। ভনীজোঁৱায়েক হিচাপে পৰমানন্দ চৌধুৰীক তেওঁ কেতিয়াও পচন্দ নকৰিলেও তেওঁৰ লগতে বিনীতাৰ বিয়া পাতি দিছিল। ইয়াকে নকৰি তেওঁৰ উপায়ো নাছিল। তাৰ পাচত নিজৰ অশান্তিৰে ঘৰখনলৈ অশান্তি চপাই অনাৰ ভয়ত বিনীতা এদিন গুছি গৈছিল মাদ্ৰাজল, মণ্টেচৰী ট্ৰেনিঙৰ বাবে। বোৱাৰ আগতে অকণমানি উত্তৰাক ককায়েকৰ হাতত সুপি দি কৈছিল, “অমৃতক চাবো দাদা, যাতে তাইৰ জীৱনটো মোৰ দৰে নহয়।” সম্পাদক শইকীয়াৰ মূৰটো ঘূৰোৱা যেন লাগিল। তেওঁ সকলো পাহৰি গল। মাথো এখন মুখেই তেওঁৰ চকুৰ আগত চক্ৰাকাৰে ঘূৰিবলৈ ধৰিলে। তেওঁৰ সমুখত থিয় হৈ থকা এই-জনী যেন উত্তৰা নহয়, তেওঁৰ আদৰুৱা ভনীয়েক বিনীতাহে। আৰু বিনীতাই যেন দ্বিতীয় বাবৰ বাবে সেই মাৰাত্মক কথাষাৰ তেওঁৰ আগত কবলৈ স্পৰ্ধা কৰিছে। দিনটোৰ সকলো কথাই শইকীয়াৰ মনত আছে, মনত নাই মাথো তাৰ পাচত কি হৈ গ’ল। আৰু উত্তৰাৰ? সেই মুহূৰ্ত্তত কি ঘটি গ’ল তাই ধৰিবকে নোৱাৰিলে। গোটেই বাতি তাই কান্দিছিল। সাঁচ বহি যোৱা গালখনত চকুৰ পানীৰে তিত যোৱা হাতখন বুলাই তাই ভাবিছিল কিয় বাক ইমান মৰম কৰা মামাকে তাইক মাৰিলে। তাইতো একো মিছা কোৱা নাছিল।

কোনেও আশা কৰা নাছিল যদিও অৰূপ চলিহাৰ লগত উৰ্মি বাইদেউৰ বিয়া হৈ গ’ল সোমকালেই। বিয়াত উৰ্মি বাইদেউইতৰ ঘৰলৈ সিহঁত সকলো গৈছিল।

উৰ্মি বাইদেউইতৰ গাৰুৰ ঘৰখনৰ কথা মনত পৰিলে উত্তৰাৰ মনটো কিবা সঁত পৰি যায়। চোতালতে এজোপা গুলফ ফুল। গুলফ ফুলৰ এটা মূহু গোন্ধ আছে। এই গোন্ধটো পালেই উত্তৰাৰ মনত পৰে গুলফ জোপাৰ তলত সিহঁতে হা-গুহু-গুহু খেলাৰ কথা লেতেকু খাই খাই উৰ্মি বাইদেউ আৰু কণককাইদেউৰ লগত পথাৰৰ মাজে মাজে ঘূৰি ফুৰাৰ কথা। উৰ্মি বাইদেউইতৰ ঘৰৰ পৰা অলপ দূৰতে এটা পুল আছে। বাৰিষাত মাছৰ উজান পৰিলে তাত মাছ ওলায়। বৰশী বাবলৈ পালে কণ ককাইদেউক আৰু একো নালাগে। খাৱন শোষণ সব পাহৰে। এখন্তেকো শাঁতেৰে থাকিব নোৱাৰা কণককাইদেৱে পানীত বৰশী ভাল পেলাই ঘণ্টাৰ পাচত ঘণ্টা পুলৰ কাষত বহি থকা দেখিলে উত্তৰাৰ আচৰিত লাগে।

সেয়া বহুত দিনৰ আগৰ কথা যিবাৰ মামী য়কৰ লগত তাই প্ৰথম বাবৰ বাবে উৰ্মি বাইদেউইতৰ ঘৰলৈ গৈছিল। উত্তৰাৰ চুলি তেতিয়াও বেণী গাঠিৰ পৰাকৈ দীঘল হোৱা নাছিল। উৰ্মি বাইদেউৰ দৰে বেণী গাঠিৰ মন যোৱাত উৰ্মি বাইদেউৰে এদিন তাইক দুডাল বেণী গাঠি দিছিল। কণ ককাইদেৱে যে সেইদিনা “টিকনি” “টিকনি” বুলি তাইক ইমান জোকাইছিল! দিনটো হাঁহি ধেমালীৰে কটাই দিলেও আন্ধাৰ হোৱাৰ লগে লগে উত্তৰাৰ কিবা অসহ্য লাগিছিল। বাহিৰত আন্ধাৰ, ভিতৰতো লেমৰ পোহৰে কোঠাৰ এটা অংশহে পোহৰাই তোলে। অল্পশ্ৰু পাটিকত পেট্ৰমাক্ৰটো সিহঁত থকাকেইদিন জ্বালাৰ বাবে সেইখিনি অকলে আহিবলৈ তাইৰ ভয় নালগে। পিছে বৰঘৰৰ পৰা পাক-ঘৰৰ জুহাললৈ আহোঁতে আন্ধাৰ চোতালখন দোঁৰি পাৰ হওঁতে উত্তৰাৰ বৰ ভয় লাগে।

তাৰ পাচত উৰ্মি বাইদেউইতৰ গাৰু লৈ উত্তৰা খুব কমেই আহিছে। আহিবলৈ লুবিধা ঘনাই নাপায় যদিও কেতিয়াবা পায়, জেঠায়েকৰ অনিচ্ছাত উত্তৰা বৈ যাব লগাত পৰে। তাইক এৰি দিবলৈ জেঠায়েকে বৰ টান

পায়। সকলে পৰা জেঠায়েকৰ মৰমৰ মাজতে ভাঙৰ হলেও উত্তৰাই এডোখৰ নিৰাপদ নিভৃত আশ্ৰয়ৰ অভাব অনুভৱ কৰে। জেঠায়েকে তাইক যেতিয়া বুকুত স্মুৰাই মৰমেৰে আৱৰি ৰাখিব খোজে তাইৰ দেখোন কিবা ভয় ভয় লাগে। মনত পৰাৰে পৰা উত্তৰাই জেঠায়েকক নিস্পৃহই দেখি আহিছে। উত্তৰাই মন কৰিছে পঢ়িবলৈ বহাৰ আগতে তাই খোৱা গাখীৰ কাপ জেঠাদেউ ঘৰলৈ উভটোতে পলম হোৱা বাবে মামীয়েকে দিলে বা স্কুললৈ নিবলৈ টিফিন ঠিক কৰি দিলে জেঠাদেউ যেন অসন্তুষ্ট হয়। উৰ্মি বাইদেউহঁতৰ ঘৰৰ পৰা অহাৰ পাচত তাই গাৰ্ভৰ কথা, উৰ্মি বাইদেউ আৰু কণ ককাইদেউৰ কথা কণ্ডতে জেঠাইদেৱে বেচ আগ্ৰহেৰে শুনি যায়, কিন্তু যেতিয়া উৰ্মি বাইদেউৰ মাক বৌৰ কথা ওলায়, যেতিয়া তাই বৌৰ হাতৰ জ্বিলমিল শাকৰ সোৱাদৰ কথা কয়, বোৱে ফুল তোলা মেখেলা চাদৰৰ কথা কয় বা পেটৰ অসুখ হওঁতে তাইক মানিমুনি শাকৰ আঞ্জা কৰি খুওৱাৰ কথা কয়, জেঠায়েক যেন উদাসীন হৈ পৰে। এদিন উত্তৰাই কৈছিল, “জানা জেঠাইদেউ, বোৱে কৈছে মই হেনো বেছি গহীন, মোৰ বয়সৰ ছোৱালী হেনো ইমান গহীন হোৱা বেয়া। হয় নেকি বাকু ?

“ছোৱালী গহীনেই হব লাগে। গহীন নহৈ উৰ্মিৰ দৰে চিংপখিলী হব লাগে নেকি ?

জেঠায়েকৰ কথাত উত্তৰা যেন খতমত খালে। উৰ্মি বাইদেউক লগ পোৱাই নাই বাবে জেঠাইদেৱে এনেকৈ ভাবিছে কিজানি। সঁচাকৈ উৰ্মি বাইদেউৰ কিবা এটা আছে। তোমাৰ মনটো বেয়া লাগি আছে উৰ্মি বাইদেউৰ ওচৰলৈ যোৱা, দুখৰ কথা পাতা, চাবা স্তম্ভক আগলৈকে বেয়া লাগি থকা তোমাৰ মনটো ভাল লাগি যাব। উত্তৰাই কথাখিনি কব বুলি ভাবিও নকলে।

উত্তৰাক চাপৰ মুঢ়া এটাত বহুৱাই নিজে ওখ এটাত বহি জেঠায়েক বিমলাই উত্তৰাৰ জঁট ভাঙি আছিল। কথাৰ লাচতে উত্তৰাক এনেদৰে কৈ কিয়

জানো তেওঁৰ মনটো গধুৰ গধুৰ লাগিল। উত্তৰাৰ চুলিকোচা হাতৰ মুঠিলৈ আনোতে তেওঁৰ বিনীতালৈ মনত পৰিল। দেওবাৰে মূৰ ধুলে বিনীতায়ো বান্ধেকক জঁট ভাঙি দিবলৈ কৈছিল। এইবোৰ বহুদিনৰ আগৰ কথা। মটিক কোলাত লৈ উকা কপালেৰে যেতিয়া বিমলা চিৰদিনৰ বাবে এইখন ঘৰলৈ গুচি আহিছিল, তেতিয়াৰ দিনৰে কথা। বিনীতাই তেতিয়া মেখেলা চাদৰ পিন্ধিবলৈ লৈছেহে মাত্ৰ। বিনীতাৰ কথা মনত পৰাৰ লগে লগে বিমলাৰ মনটো সেমেকি গ'ল। কিমান দিন যে ভনীয়েকক দেখা নাই। মণ্টেছৰী স্কুলৰ টিছাৰ হৈ বিনীতাই বাকু ঘৰখনৰ কথা একে-বাৰে পাহৰি গল নেকি? অকণমানি উত্তৰাৰ বাবেতো তাই এবাৰ ভাবি চাব লাগিছিল। ট্ৰেনিং শেষ হোৱাৰ পাচতো বিনীতা উলটি নাছিল। চিত্ৰিত তাই লিখিছিল,—“মই উলতি যাম কাৰ বাবে, কি বিচাৰি? তেওঁৰ অশান্তিৰ কাৰণ হৈ, ঘৰখনৰ লাজ আৰু দুখৰ কাৰণ হৈ মই উলতি যাব নোখোজো। তুমিতো জানাই পৰমানন্দ মোৰ লগত স্মৃথী হব পৰা নাছিল। হয়তো তেওঁ মোক কোনোদিনেই ভালপোৱা নাছিল। চৰিত্ৰহীন, প্ৰবঞ্চক বুলি তোমালোকে তেওঁক গালি পাৰিব পাৰা, কিন্তু মই দোষাৰোপ কৰি নোৱাৰো। দোষ মোৰ, মোৰ ভাগ্যৰ। কাষিক মিলন আমাৰ হ'ল, কিন্তু আত্মাৰ নহল। দাদাই পাতি দিয়া আমাৰ বিয়াখনো ভেকোভাওনাহে আছিল। তেওঁ যে জাঁতৰি যাব আগতেই মই জানিছিলো। তথাপিও বিয়াত মই সন্মতি দিছিলো—ঘৰখনৰ কথা ভাবি আৰু —? আত্মহত্যা কৰিব খুজিও কৰিব পৰা নাছিলো। ভয় মিহলি এক অপৰাধী তৃপ্তিৰে মোৰ গা মন ভৰি আছিল; এক যত্ননা দায়ক অথচ নিস্পাপ কোমল অনুভূতিৰে মোৰ হৃদয়ত ঠাই লৈছিল। আমাৰ বিয়া হৈছিল তোমা-লোকৰ আশীৰ্বাদেৰে নহলেও স্বস্তিৰ নিশ্বাসৰ মাজেৰে। অমৃতক পাই ভাবিছিলো যিখিনি হেৰুৱালো, তাতোকৈ বহু বেছি ঘুৰাই পাইছো। কিন্তু স্তম্ভকলৈহে।

বাইদেউ, মই যে সঁচাকৈয়ে নিঃস্ব। অমৃতক দিবলৈ মোৰ একোৱে বাকী বোৱা নাই। মাক হৈয়ো মাকৰ মৰম আৰু আশীৰ্ব্বাদখিনি দিয়াৰ অধিকাৰো মোৰ নাই। অমৃতৰ নিস্পাপ কোমল মুখখনলৈ চাই মোৰ অন্তৰ কঁপি উঠিছিল। মোৰ দুৰ্ভাগ্যৰ বাবে অমৃতো যদি উজ্জতি খাব লগাত পৰে? তোমালোকৰ আপত্তি নামানিও সেয়ে মই আতৰি আহিলো। মই জানো, অমৃতৰ বাবে মাকৰ মৰমখিনিতকৈও এখন সমাজৰ আৱশ্যকতা বহুত বেছি। সেইখন সমাজ মই অমৃতক দিব নোৱাৰো। দিব পাৰিবা তোমালোকে। তোমালোকৰ মাজতে অমৃত মাক-দেউতাকৰ মৰমখিনি পাব; অমৃতক চাবা বাইদেউ, নিজৰ ছোৱালীৰ দৰে।”

বিনীতাৰ কথা ভাবি বিমলা যেন কিছু দুৰ্বল হৈ পৰিছিল। উত্তৰাৰ চুলিকোচা তেওঁ হাতৰ মুঠিলৈ আনিলে আৰু এটা পাক দিলে জোৰকৈ।

বাছৰ জোকাৰণি এটাত সচেতন হৈ বহিল উত্তৰা। উগ্ৰ দুপৰীয়াটোৱে এটা মিঠা আবেলি হোৱাৰ প্ৰস্তুতি চলাইছে। বাহিৰত মুকলি নিৰ্জনতা। ভিতৰত গোমা নীৰৱতা। উত্তৰাৰ বেয়া লগা নাই। নিৰ্জনতা তাই ভাল পায়, অন্ততঃ কেতিয়াবা কেতিয়াবা। বাতি ষেতিয়া সকলো শুই নিঃসাৰ দিয়ে, নিৰ্জনতাত তাই অকলে বহিবলৈ ভাল পায়। খোলা খিৰিকিৰে তাই একমনে বাহিৰলৈ চাই বয়। জোনাকৰ জ্বলমিলে তাইৰ মনলৈ সপোন কঢ়িয়াই নাগে। নীৰৱ হৈ পৰা দিনৰ ব্যস্ত ফিল্ডখন বাতৰ আধা আলো আধা ছায়াত উত্তৰাৰ কিবা মিষ্টিক মিষ্টিক লাগে। নিঃসাৰ হৈ পৰা বাস্তাৰ ফালে তাই চাই বয়। ডুইংকমত থকা ৰালককটোৰ বাতিৰ নিস্তদ্ধতা ভেদি অহা টক্ টক্ শব্দ তাই শুনে। দিনত মোচনৰ দৰে কাম কৰি বাতি সকলো পাহৰি শুই পৰা ঘৰৰ প্ৰতিজন মানুহৰে ক্ষয়ৰ স্পন্দন তাই যেন শুনিবলৈ পায়। কিবা এটাৰ অভাৱ উত্তৰাই খুব অমৃতক কৰে। কিন্তু কি অভাৱ তাই বুজিব নোৱাৰে। বিশাল আকাশখনৰ ফালে চাই

তাই অন্তৰখন খালি খালি লাগে। উত্তৰাৰ ভয় লাগে। যেতিয়াই তাই আঘাত পায়, ডিপ্ৰেচড হৈ পৰে নিঃসঙ্গময় এই ভয়ৰ ভাৱটোৱে তাইৰ সমগ্ৰ সত্ত্বাক শেষ কৰি দিব যেন লাগে। চাইক'এনালাইচিড্ তাই পাঢ়িছে। নিজৰ মনটো তাই বিশ্লেষণ কৰি চাইছ। কিন্তু তাই বুজিব পৰা নাই কিহৰ এই যন্ত্ৰণা। ঘৰখনৰ মৰমৰ মাজত তাই মাক-দেউতাকৰ অভাৱ অনুভৱ কৰা নাই। যিটো সীমাৰ বাহিৰত সেইয়া উত্তৰাই নিবিছাৰে। কিবা এটা হেৰুৱাই তাৰ বাবে গোটেই জীৱন হ-হতাশ কাঢ়ি কটাই দিয়াটো উত্তৰাই মনে প্ৰানে ঘিন কৰে। নিজকে ভাৱপ্ৰৱন বা নিৰাশাবাদী বুলি তাই কেতিয়াও ভবা নাই।

এচেৰেঙা ব'দ হেলনীয়াকৈ বাছৰ ভিতৰত পৰিছেহি। উত্তৰাই বাহিৰলৈ চালে। সৰু সৰু কেইটামান জুপুৰি। দুটামান নঙঠ লৰাই বাছখন দেখি কিৰিলি পাৰি উঠিল। কেইটা শতাব্দী বাগৰি গ'ল। অথচ এই মানুহবোৰৰ কোনো পৰিবৰ্তন নহল। পৰিবৰ্তন আহিছে তাই অস্বীকাৰ নকৰে। কিন্তু কাৰ ম'জলৈ? তথাপিও গাঁৱৰ কথা ভাবিলে উত্তৰাৰ মনলৈ হতাশাৰ ভাব নাহে। তাহতৰ ঘৰখনত যিটো বস্ত্ৰৰ আটাইতকৈ অভাৱ তাকেই তাই যেন বিচাৰি পায় উৰ্ণিবাইদেউইতৰ ঘৰত।

॥ দুই ॥

বাছষ্টেছনলৈ উৰ্ণিবাইদেউ আহিছে। বগা ফিয়েট-খনৰ পিচৰ চিটত উৰ্ণি বহি আহিছিল। বাছখন ষ্টেছনত সোমোৱাৰ লগে লগে গাড়ীৰ পৰা নামি তেওঁ খিৰ হ'ল। প্ৰত্যেকখন খিৰিকিৰে তেওঁৰ দৃষ্টি বাগৰি গ'ল। চকুৱে চকুৱে পৰাত উত্তৰাই হাত জোকাৰিলে। মুখত এমোকোৰা হাঁহি লৈ উৰ্ণি আগবাঢ়ি আহিল। চুটকেচটো হাততলৈ উত্তৰা নামিল। তাইৰ হাতত ধৰি ব্যগ্ৰতাৰে জ্বলিলে, “ইমান দেবী কিয় হ'ল তৰা? বাটত কিবা দিগদাৰী হৈছিল নেকি?”

উশ্ব্বাইদেউক দেখাৰ লগে লগে উত্তৰাৰ মনটো ভাল লাগিছিল। এতিয়া উশ্ব্বিক নিচেই ওচৰত পাই, হাতৰ স্পৰ্শ পাই, ত ইৰ মনটো ক্ষন্তেকৰ বাবে হলেও আগৰ আনন্দমধুৰ দিনবোৰৰ মাজত হেৰাই যাব খুজিলে। উশ্ব্বাইদেৱে বোৰ আন নহলেও এটা গুণ কিন্তু পাইছে—সেয়া হ'ল সকলোকে আপোন কৰি লব পৰা বোৰ সহজ আন্তৰিকতাখিনি। উশ্ব্বিক চকুত চকু বাখি আত্মসন্তুষ্ট হাঁহি এটাৰে উত্তৰাই কলে, “তুমি হবলা বহু সময়ৰ আগৰে পৰাই আছা। জানাইতো ষ্টেট ট্ৰেনপৰ্ট বাছৰ কথা। বাটত পাংচাৰ হৈছিল। সেয়ে বাছ লেট। ইতিমধ্যে তাইৰ চুটকেচটো ড্ৰাইভাৰ-টোৱে গাড়ীত তুলিলেগৈ। গাড়ীলৈ আগবাঢ়োতে উশ্ব্বিয়ে ঘৰৰ সকলোৰে খবৰ ললে, আনকি কামকৰা লৰাটোও বাদ নপৰিল। সঁচাকৈ উশ্ব্বাইদেউজনী একদম একেই আছে। ডিগবৈত কেইদিনমান থকা কৈ উশ্ব্বাইদেৱে যে তাইক কিমান ঝাতি আছে। তাইহে আহিব পৰা নাছিল। এইবাৰ মেট্ৰিক দি উঠি সেয়ে তাই সকলো বাদ দি উশ্ব্বাইদেউৰ ওচৰলৈ লয়ৰি আহিছে।

গাড়ীৰ দুৱাৰখন মাৰি উত্তৰাই স্মিলে, “ভিনদেউ নাছিলনেকি উশ্ব্বাইদেউ?” গাড়ীখন সামান্য জোকাৰণি এটাৰে ষ্টাৰ্ট দিলে। আগৰ ছিটৰ বেৰত হাত দুখনেৰে ধৰি তাই হাঁহি কলে, “এইসময়ত ভিনদেউৰ বৰ ব্যস্ত থাকে। ঘৰসংসাৰৰ ফালে চকু দিবলৈ সময় ক'ত? এইবোৰ সব ময়ে চাব লাগে।” উত্তৰাই একো নকলে। উশ্ব্বাইদেউৰ কথাখিনি তাইৰ উৎপত্তিয়া লবান আমনিৰ কথাকৈ গোৱা কৰা কোনোবা মাকৰ কথা যেন লাগিল, মুখত চঞ্চল হাঁহি এটাৰে উত্তৰাই জেৰা কৰাৰ স্মৰত স্মিলে, “তুমি তেনেহলে উশ্ব্বাইদেউ, ঘৰসংসাৰলৈ খাটি গৃহস্থিনী হৈ গলা।” উশ্ব্বিয়ে একো নকলে। হাঁহিলেনে নাই সেয়া উত্তৰাই গম নাপালে। কাৰণ কাষৰ আইনাখন উঠাই দিবলৈ উশ্ব্বাইদেৱে মুখখন ঘূৰাই সামান্য হাউলি পৰিছিল, আইনাখন তুলি

থাকোতে উশ্ব্বিকৈ গ'ল, “এই কেইদিনে ইয়াত কিন-কিনীয়াকৈ বৰমুণ দিয়ে আছে। আমনি লাগি গৈছে।”

পিচদিনা নিমজ বাস্তাটোৰ ওপৰেদি সিহঁতৰ ফিয়েট-খন তীব্ৰগতিৰে আগবাঢ়িছে। উত্তৰাৰ আগৰ কথাবোৰ মনত পৰিল। সিহঁতৰ ঘৰত থাকি কলেজত পঢ়া উশ্ব্বাইদেউৰ সেই সময়ৰ কথাবোৰ। অৰূপ চলিহাৰ লগত উশ্ব্বাইদেৱে চাহ খোৱাৰ কথা, লগৰ ছোৱালীৰ লগত মেটিনী চাবলৈ গৈ ইণ্টাৰভেলত অৰূপদাদাৰ লগত ওলাই অহাৰ কথাও সকলোতকৈ আগতে গম পাইছে উত্তৰাই। আৰু যেতিয়া উত্তৰাই ঘৰত এইবোৰ কথা কবলৈ সাজু হৈছিল তেতিয়া চলচলীয়া চকুৰে উশ্ব্বাইদেৱে তাইক শপত দি কৈছিল, “তই এইবোৰ কি বুজিবি, অৰূপক মই নিজতকৈও ভাল পাওঁ।” মাথোন এয়ে নহয়, উত্তৰাৰ ভেদী মনটো সন্তুষ্ট কৰিবলৈ উশ্ব্বিয়ে সকলো কথা কব লগাত পৰিছিল। কৈছিল উশ্ব্বাইদেউ স্মৃতি হলে অৰূপো হেনো স্মৃতি হব। উশ্ব্বাইদেউৰ স্মৃতিৰ কাৰণে অৰূপে সমাজ-সংস্কাৰ সকলো ত্যাগ কৰিবলৈকো সাজু। পিছে একোৱে ত্যাগ কৰাৰ আৱশ্যক নহল অৰূপ চলিহাৰ। উশ্ব্বাইদেউ ধুনীয়া ছোৱালী, জাত-পাতো একে। সামাজিক অৱস্থাৰ হেৰফেৰ হলেও অৰূপ চলিহাৰ লগতেই উশ্ব্বাইদেউৰ বিয়াখন হৈগল স্কলমে।

গাড়ী আহি উশ্ব্বাইদেউৰ ঘৰৰ আগত বখোৱাতহে উত্তৰাৰ তন্ময়তা ভাঙিল। ডাঙৰ চাংবঙলাটো বেচ নিকা কৈ ৰাখিছে। ব্লি ডং হাৰ্টৰ ধোপাথুপি ফুলবোৰে বাৰাণ্ডাৰ এটা অংশ জকমকাই আছে। টাবত নানাধৰণৰ অৰ্কিড। বাৰাণ্ডাত ভৰি দিৱে হঠাৎ মনত পৰাৰ দৰে উত্তৰাই স্মিলে, “মুন্নী ক'ত, দেখা নাই যে। তাই চাগে বহু ডাঙৰ হ'ল। তাইৰ ফ'লে মুখ নুঘুকৰাকৈ উশ্ব্বিয়ে কৈ গ'ল,—“অলপতে মা আহিছিল। লগতলৈ গল তাইক। এই সপ্তাহতে অহা কথা। ইমান যে দুষ্ট হৈছে জান। এথন্তেকো শীতেৰে থাকিবলৈ নিদিয়ো। ভিনদেউৰাইতো তাইক দাৰ্জিলিঙলৈ পঠোৱাৰ কথা

কৈয়ে আছে।” উৰ্মিয়ে উত্তৰাক তাইৰ কমটো দেখুৱাই দি ল'ৰালবিকৈ চাহৰ দিহা দিবলৈ গ'ল।

গা ধুই উত্তৰা ডাইনিং টেবুললৈ আহিল। টেবুলৰ একাষত থিয় হৈ উৰ্মিয়েইদেৱে চাহ বাকি আছে। ফুলস্পীডত চলি থকা ফেনৰ বতাহে উৰ্মিয়েৰ শাড়ীৰ আচল আৰু মিহি বেশমী চুলিত ঢৌ বেলিছে। বিয়াৰ ইমান বছৰৰ পাছতো উৰ্মিয়েইদেউ ঠিক আগৰ দৰেই আছে।

প্লেটখন ওচৰলৈ টানি আনি উত্তৰাই স্মিলিলে, “মুন্সীকয়ে উৰ্মিয়েইদেউ দাৰ্জিলিঙলৈ পঠাব খুজিছা, ইয়াতে নপঢ়ুৱা কেলেই?” গাখীৰ বাকি থকা কন্ডেম মিলৰ টেমাটো খোৱেৰে হেঁচি ধৰিলে উৰ্মিয়ে। বতাহত কেইডালমান চুলি উৰ্মিয়েৰ চকুৰ আগলৈ উৰি আহিছিল। মুখখন ওপৰলৈ কৰি চুলিকেইডাল ঠিক কৰোতে তাইৰ চকুত পৰিল—চক্ৰাকাৰে ঘূৰি থকা ফেনখন। তাই ভাবিলে, তই কি বুজিবি তৰা, ভিনদেউৰ তলত কাম কৰা মানুহে লৰা-ছোৱালীচিলঙত পঢ়ুৱাই, মুন্সীক যদি দাৰ্জিলিঙত নপঢ়ুৱাও, প্ৰেচিডেণ্ট থাকিব ক'ত? উৰ্মিয়ে নীৰবে চাহকাপ আগবঢ়াই দি উত্তৰাৰ, কথাষাৰ এৰা দিব খুজিলে। কিন্তু উত্তৰাক এৰা দিয়া ইমান সহজ নহয়। উত্তৰাৰ সন্মুখৰ চকীখনত বহি উৰ্মিয়ে কলে, “মুন্সীক দাৰ্জিলিঙত ধোৱাত অৰুণৰ লগতে মাৰোইছা। আমাৰ মেনেজিং ডাইৰেক্টৰৰ ছোৱালীজনীও তাতে পঢ়ে। বৰ মৰম লাগে।”

বৰষুণ কেতিয়াবাই এৰিলে যদিও ল'নখন তেতিয়াও সেমেকি আছিল। সিহঁত বাৰাণ্ডাত বহিল। উচ্ছাহেৰে উৰ্মিয়ে কৈগ'ল তৈল নগৰীখনৰ কথা। প্ৰথমতে তাইৰ হেনো অৰুণ কামলৈ যোৱাৰ পাচত বৰ আমনি লাগিছিল। এতিয়া আৰু চিন্তা নাই। লেডিছ ক্লাব, ৰিক্ৰিয়েচন চেণ্টাৰ আদি কেবাটাও অনুষ্ঠানৰ তাই মাথোন সত্যই নহয় সক্ৰিয় আৰু প্ৰধান আহ্বায়িকাও। কালচাৰেল খ পাতি সিহঁতে বাংলা দেশৰ বিফিউজীলৈ কাপোৰ পঠিয়াইছে আৰু অলপতে

চীফমিনিষ্টাৰৰ ৰিলিফ ফাণ্ডলৈ এহাজাৰ টকা বৰঙনি দিছে। উচ্চসিত হৈ কথা কৈ গৈছে যদিও ঘৰৰ আগেদি যোৱা প্ৰতিখন গাড়ীকে তাই লক্ষ্য কৰিছে। প্ৰতিখন গাড়ীৰ ডেডলাইট চকুতপৰাৰ লগে লগে উৰ্মিয়েৰ মন আশা আৰু উৎকণ্ঠাৰে ভৰি পৰিছে আৰু টাৰ্ণিংটোৰে মুখুৰি পোনে পোনে যোৱা দেখি প্ৰতিবাৰেই তাইৰ মনটো ক্ষোভ আৰু হতাশাত জ্বলি উঠিছে। ইমানক কোৱা স্বত্তেও অৰুণ তেন্তে ক্লাবলৈ গ'ল। মিছেছ কাগুতিৰ লগত বেড্‌মিণ্টন চিংগল্‌ছ আছে। অৰুণ তাৰ পাচত যদি মিঃ পাণ্ডে-হৰ্ত্তৰ লগত ব্ৰীজ খেলাত বহি যায় হৈছেই আৰু। আবেলিতো উত্তৰাই অৰুণক লগ নাপালেই ৰাতি ভাত খাওঁতে পায়নে নাপায় সন্দেহ। আৰু ঘপহ কৰে যদি অৰুণ ওলায়হি। উৰ্মিয়েৰ মনটো কিবা এটাৰ আশঙ্কাত দমি গ'ল। আন্ধাৰতে তাই উত্তৰাৰ মুখখন চাবৰ যত্ন কৰিলে। উত্তৰাৰ হয়তো ভাগৰ লাগিছে। চকীখনত তাই অলস হৈ বহি আছে। নাই নাই, উত্তৰাই তাইক ভুলকৈ নুজুে। পৰিবেশৰ লগত মানুহক বিচাৰ কৰাৰ ক্ষমতা তাইৰ আছে, উৰ্মিয়ে ভালকৈ জানে।

“ভাগৰ লাগিছে যদি বিছনাতে অলপ পৰগৈ যাতৰা” উৰ্মিয়ে কলে। উত্তৰা উঠিল, কিন্তু বিছনালৈ নগ'ল। ভ্ৰূইকমতে মেগেজিন এখন পাই ট্ৰেণ্ডেলম্পটোৰ তলত বহিলগৈ তাই। উৰ্মিয়ে ৰেডিঅ' গ্ৰামটোৰ ওচৰলৈ গ'ল শুনামুনাকৈ ৰেকৰ্ডখন ঘূৰিবলৈ ধৰিলে।

অম্পষ্ট অথচ স্থিৰ সঙ্গীতৰ লহৰে আৰু লাইটৰ কোমল নীলাভ পোহৰে যেন কোঠাটো মায়াময় কৰি তুলিছে। বাহিৰত আকৌ বৰষুণ পৰিছে ৰিম্‌জিম্‌ ৰিম্‌জিম্‌কৈ। বৰষুণ দিলে উৰ্মিয়েৰ মনটো কিবা কিবা লাগে। বৰষুণত অম্পষ্ট হৈ পৰা দূৰ-দূৰনিৰে তাই আকুলতাৰে চায়। ঘৰৰ চালত বৰষুণ পৰাৰ শব্দ হেপাহেৰে শুনে। আগতে বৰষুণ দিলেহে তাইৰ মনটো চকলহৈ উঠিছিল। কিন্তু এতিয়া দিনৰ প্ৰতিটো অকলশৰীয়া মুহূৰ্ত্তই তাইক অস্থিৰ কৰি তোলে, অথ

এক ভাৱৰাজ্যত তাই বাবে বাবে হেৰাই যায়। বিছনাত পৰি উপছাস এখন মেলি লৈয়ো তাই চাই বয় বাহিবলৈ। খুব বেচি কেইখিলামান পঢ়িলেও তাইৰ মনটো ঘূৰি আহে, কব নোৱাৰাকৈ নিজকে ৰিজাই চায় উপছাসৰ নায়িকাৰ লগত। কিতাপৰ গতানুগতিক পৰিণতিৰ কথা পঢ়াতকৈ উৰ্মিয়ে চকু ছুটা মুদি এটা বোমাফকৰ অগতানুগতিক পৰিণতিৰ কথা ভাবিবলৈ ভাল পায়। নিজৰ কল্পনাৰ পৰা তাই যেতিয়া উভতি আহে তেতিয়া আৰু উপছাসৰ পাতত মনোযোগ দিয়াৰ হেঁপাহ আৰু ধৈৰ্য্য কোনোটোৱেই তাইৰ নাথাকে। ভাল লগা বেকৰ্ডবোৰ তাই শুনে, নিজেও লগে লগে গুণগুণায়। কিন্তু ক্ষন্তেক পাচতে তাইৰ ভাল নলগা হয়। তাইৰ মনটো সেমেকি উঠে। দুপৰীয়া তাই অকলসৰে ইফালৰ পৰা সিফাললৈ ঘূৰি ফুৰে। অৰীৰহৈ অৰুপলৈ বাটচাৰ। সৰু শব্দ এটা শুনিলেও তাই জাপ মাৰি খিৰিকিৰে চায়। অথচ অথচ অৰুপ। বতাহ এজাকে উৰ্মিক চুই গ'ল। ধৰমককৈ চাই তাই দেখিলে তৰা নাই, বোধকৰো কেতিয়াবাই উঠি গৈছে। অকস্মাৎ এক নিবিড় চিনাকি মাতত তাই উচপ খাই উঠিল। যিমান বাবেই Englebirtৰ দৰদী মাতৰ এই গীতটো তাই শুনিছে, সিমানবাৰেই যেন গীতৰ কথা আৰু স্তবে তাইৰ ভিতৰৰ মানুহজনী চুই গৈছে।

“Don't give me your love, for a moment, or an hour, Love me always as you loved me from the start with every beat of your heart.”

উৰ্মিৰ চকু ছুটা সেমেকি উঠিল। এতিয়াও অৰুপৰ নিবিড় দুবাহৰ মাজত সোমাই তাইৰ এইদৰেই কবলৈ মন যায়। অথচ অথচ অৰুপ। অৰুপে জানো বিশ্বাস কৰিব? অৰুপক তাই ভাল পাইছিল। তাইৰ এনে লাগিছিল তাই যেন অৰুপৰ পৰা অলপো বিছিন্ন নহয়। অথচ এতিয়া অৰুপক ইমান ওচৰত পায়ো, বিচৰা সকলোখিনি পায়ো তাই বাক কিয় স্তম্ভী হব পৰা নাই? প্ৰথমতে উৰ্মিয়ে ভাবিছিল এয়া হয়তো ডিগবৈৰ বন্ধজীৱনৰ

হাঁহাকাৰ। সেয়ে বিয়াৰ কেবামাহৰ পাচত হলেও সিহঁত যেতিয়া বাহিবলৈ ওলাইছিল, তাইৰ মনটো আশা আৰু প্ৰতিশ্ৰুতিৰে ভৰি উঠিছিল। কিন্তু যি বিচাৰিছিল সেয়াজানো পালে তাই? যেতিয়া সাগৰৰ পাৰত বহি তাই অৰুপৰ দুচকুলৈ চাই সপোন দেখিব খোজে, তেতিয়া অৰুপ আনমনা হৈ বয়। তাইৰ ভাললগা নীৰবতা খিনি মুখৰ হৈ উঠে অৰুপৰ বিজনেচৰ খবৰ-বোৰেৰে, যিবোৰ সেই সময়ত উৰ্মিৰ বৰ নিবস লাগে। দুকাপ কফি আগত লৈ তাই যিদিনা সন্ধিয়া অৰুপৰ লগত হোটেলত কটোৱাৰ প্লেন কৰে সেইদিনা অৰুপে তাইক জোৰ কৰি লৈ যায় কোনোবা এৰিষ্ট'ক্ৰেট ক্লাবলৈ। বাতি অৰুপৰ নিচেই ওচৰত থাকিও তাই অকলশৰীয়া অনুভব কৰে। বিছনাৰপৰা নিঃশব্দে উঠি আহি তাই খিৰিকিৰে সাগৰ খনলৈ চাই বয়। চকুৰে মনিব নোৱাৰাকৈ বহল সাগৰখন। চোঁবোৰ আহিছে, গৈছে। বুকুখনে তাইৰ কিবা এটাৰ অভাবত কান্দি উঠিব খোজে। কৰবাত যেন কিবা এটা ভুল হৈ গ'ল।

পিচদিনা শুই উঠোঁতে উত্তৰাৰ ভালেখিনি পলম হ'ল। চাহৰ টেবুলতে অৰুপক প্ৰথম লগ পালে তাই। কালিবাতি ভিনিহিৱেক অহাত পলম হোৱাত তাই ভাত খাই শুই পৰিছিল। অৰুপে ঘৰৰ সকলোৰে খবৰ ললে, তাইৰ পৰীক্ষা কেনে হ'ল, এতিয়া কি পঢ়িব, উৰ্মিবাইদেৱেকে তাইৰ কথা কৈয়ে থাকে, মুন্মীয়ে তৰামাইক পালে বৰ ভাল পাব—ইত্যাদি ইত্যাদি। উত্তৰাই অৰুপ ভিনদেউক আগৰে পৰাই ভাল পায়। ইমান ডাঙৰ ঘৰৰ লৰা, অথচ অহঙ্কাৰ অলপো নাই।

চাহ খাই থাকোঁতে অৰুপে উৰ্মিক সোৱৰাই দিলে যে আজি খান্না দম্পতীৰ মেৰেজ এনিভাৰচেবী, যাব লাগিব। ক্লাবত ডিনাৰ পাৰ্টী আছে।

নেপকিনত হাত মুচি মুচি অৰুপে কলে, “তোমালোক ওলাই থাক। অফিচ পাৰে মই অৰুপক পঠাই দিম। তবাক গোটেইবোৰ দেখুৱাই আনিবাইগৈ।”

পিপাৰ পটটোৰ পৰা আৰু অলপমান জালুক উৰ্মিয়ে অমলেটটোৰ ওপৰত চটিয়াই ললে।

অৰুণ সেনগুপ্তৰ লগত উত্তৰাৰ চিনাকি হ'ল। বাতিপুৱাটো তেলৰ গোক লৈ লৈ তাটৰ মুৰটো গধুৰ গধুৰ লাগিল। সেয়ে ভাত খাই উঠি তাই এঘুমটি শুলে। সন্ধিয়া উৰ্মিৰাইদেউহঁত ওলাই যোৱাৰ পাচত আলমাৰিৰ এচুকৰ পৰা কোনেও নপঢ়া এজাপ কিতাপৰ মাজৰ পৰা কেইখনমান বাছি লৈ উত্তৰা পঢ়িবলৈ লাগিল।

উৰ্মিহঁত যেতিয়া গাড়ীৰ পৰা নামে, গোটেই ক্লাবটোৱেই তেতিয়া মুখৰিত হৈ পৰিছে। খান্নাদম্পতী বিছেপ্চনত বাস্ত। অৰুণ গৈয়ে মিঃ পাণ্ডেইতৰ লগ লাগিল। ইহি আৰু সস্তাৰণেৰে উৰ্মি বস্ত থাকিলেও তাইৰ দৃষ্টি কোঠাৰ প্ৰতিজন মানুহৰ ওপৰেদি বাগৰি গ'ল। সোৱা, অৰুণ আহিছে। মানুহজন দেখাত গুৱনি নহয়। কিন্তু কথা বতৰা, চালচলনেৰে সকলোকে ইশ্ৰেচ কৰিব পাৰে। এনেকুৱা এটা পৰিবেশতে অৰুণ সেনগুপ্তৰ লগত তাইৰ প্ৰথম পৰিচয় হৈছিল। প্ৰথম পৰিচয়তে মিঃ সেনগুপ্তই তাইক হঠাৎ সুধি পেলাইছিল—

: আপুনি কবিতা লিখে ?

: নিলিখো—আচৰিত হলেও তাই বিবক্তিবোধ কৰিছিল।

: আপোনাক দেখিলে কিন্তু কবিতা লিখা যেন লাগে।

: কিয় ?—উৰ্মি অনুসন্ধিৎসু হৈ পৰিছিল।

: কিয় নাজানো। সকলো প্ৰশ্নৰ উত্তৰ জানো আমাৰ হাতত থাকে ? জানে মই Instinctত বিশ্বাস কৰো। আপোনাক দেখি মোৰ এনে লাগিছে আপুনি কবিতা নিলিখিলেও আপোনাৰ অন্তৰত কবিতা আছে।

কথাখিনি পাহৰিব খুজিও পাহৰিব পৰা নাছিল উৰ্মিয়ে। অৰুণৰ সহযোগিতাত সিহঁতৰ লগত অৰুণ সেনগুপ্তৰ ঘনিষ্ঠতা ক্ৰমান্বয়ে বাঢ়ি গৈছিল। যি মনলৈ আহে অসাৱধানভাৱে তাকে কৈ পেলায় মানুহজনে। অখচ কথাবোৰে উৰ্মিৰ মনটো চুই যায়।

পিছলৈ মুখ ঘূৰোৱাত হঠাৎ উৰ্মিৰ চকুৱে চকুৱে

পৰিল অৰুণ। উজ্জল ইহি এটা অৰুণৰ মুখৰ ওপৰেদি বাগৰি গ'ল। কমলাবস্তৰ শাড়ীখনেৰে উৰ্মিৰ আজি গ্ৰেচফুল লাগিছে। উকা কপাল আৰু ওখক বন্ধা খোপাটোৱে উৰ্মিক আৰু ওখ আৰু লাহী কৰি তুলিছে। মুখত পাতল প্ৰসাধনৰ প্ৰলেপ। কফিত্ৰাউন আইলাইনাৰ আৰু জেডগ্ৰীণ আইছেই উৰ্মিৰ চকুঘুৰি স্থপালু কৰি তুলিছে। অৰুণে চাই বল। উৰ্মিৰ চকুদুটা অদ্ভুত, গভীৰ অখচ চঞ্চল। উৰ্মিৰ মনৰ প্ৰতিটো ভাবেই যেন সিহঁতে কয়। এটা অতুল ভাৱে উৰ্মিৰ মুখখন কেতিয়াবা কৰুণ কেতিয়াবা উদাসীন কৰি তোলে—যিটোৱে তাইক আৰু মোহনীয় কৰি তোলে।

বহু চেষ্টা কৰিও উৰ্মিয়ে আজি একোতে মন বহুৱাব পৰা নাই। বাৰে বাৰে উত্তৰালৈ মনত পৰিছে। তাই বাক অকলে ভয় কৰিছে নেকি ? অৰুণৰতো যোৱাৰ উমঘামেই নাই। জুৰাৰ চেষ্টা কৰিও তাই উত্ততি আহিছে। অৰুণে কিজানি মন কৰি আছিল। দ্বিতীয়বাৰ তাই অৰুণৰ কাষৰ পৰা উভটি অহাৰ লগে লগে অৰুণ বিদায় লবলৈ খান্না দম্পতীৰ ওচৰ চাপিল। বাস্ত থকা স্বত্তেও অৰুণে মিঃ চলিহাৰ পৰা বিদায় ললে। উৰ্মিৰ অসন্তুষ্ট মুখখনলৈ চাই মিচেচ খান্নাই কলে, “মিঃ চলিহাই যদি আপুন্তি নকৰে মিঃ সেনগুপ্তই দেখোন আপোনাক লিফ্ট এটা দিব পাৰে।” অৰুণে আপুন্তি কৰাৰ কোনো কাৰণ নাপালে। ওপৰৱালাৰ ওচৰত অৰুণ সদায় “এট ইয়োৰ চাৰ্চিচ” ভঙ্গীত। উত্তৰা অলপ অপ্ৰস্তুত হ'ল। সকলোৰে মুখলৈ তাই পৰীক্ষকৰ দৃষ্টিৰে চালে। তাই কেনে এখন সমাজৰ পৰা আহিছে—সেয়া প্ৰায়বোৰ উচ্চপদস্থ চাকৰিয়ালৰ পত্নীয়ে জানে আৰু তাইৰ অনুপস্থিতিত যে এই বিষয়ে বসাল আলোচনা হয় এইটোও উৰ্মিৰ অজ্ঞাত নহয়। উৰ্মি আৰু এখন্তেকো নৰল। খান্না দম্পতীক ধন্তবাদ আৰু শুভইচ্ছা জনাই তাই অৰুণৰ লগত ওলাই আহিল।

গাড়ীত উঠিয়েই উইডপেনখন খুলি দিলে উৰ্মিয়ে। নিৰ্বিকাৰ হৈ তাই বাহিৰলৈ চাই ব'ল।

: “ফিলিং টায়ার্ড?”—কথাত উম সানি অকণে স্মৃধিলে।

উপ্মিয়ে একো নকলে। অকণে নিঃশব্দে হাঁহিলে। “অথনিয়ে চিনাকী কৰি দিছিল আপোনাৰ ভনীয়েক। কি নাম আছিল? উত্তৰা, উত্তৰা—?”

বাহিৰলৈ মুখ কৰি থকা উপ্মিয়ে তাৰ ফালে ঘূৰি বহিল। দৃষ্টি তাৰ সন্মুখত নিবন্ধ যদিও অকণে বুজিছে উপ্মিৰ চকুল চকু ঘূৰি স্মৃতীক হৈ উঠিছে। নাৰীৰ এই দৃষ্টি তাৰ বৰ ভাল লাগে। পিছে উপ্মিক জোকাই লাভ কি?

“তেতিয়া মোৰ কি মনত পৰিছিল জানে? প্ৰথম চিনাকি হোৱা আপোনালৈ। মিঃ চলিহাই চিনাকি কৰি নিদিয়া হলে আপোনাক মই তেখেতৰ চিনিবব কেব্বিজ দি অহা ভনীয়েক বুলিয়ে ভাবিলোহেঁতেন।”

গাড়ী ইতিমধ্যে মেইন ৰ’ডত উঠিছিলগৈ! উপ্মিয়ে সজাগহৈ ক’লে, “আপুনি মোক আগতে ড্ৰপ্ কৰাৰহে কথা আছিল।” গাড়ীৰ স্পীদ নকমোৱাকৈ মিঃ সেনগুপ্তই কলে, “ইমান সময়ে হলছুলৰ মাজত থাকি মূৰটো কিবা কিবা লাগিছে। অলপ ঠাণ্ডা হাৱা খাওঁ, কি কয়?”

ইমান সময়ে এটা কথাই উপ্মিৰ মনলৈ আহি আছে। অকণে বাক মানুহৰ আগত তাইক আজি অপদস্থ কৰিলে কিয়? ঘৰখনৰ প্ৰতি তেওঁৰ জানো অলপো দায়িত্ব নাই? দুদিনৰ বাবে উত্তৰা আহিছে। তাইৰ সংসাৰ বা অকণৰ প্ৰতি কোনো বেয়াভাব লৈ যোৱাটো উপ্মিয়ে নিবিচাৰে।

সামান্য শব্দ কৰি মিঃ সেনগুপ্তৰ গাড়ীখন ৰ’ল। বিদায় সন্তায়ণ জনাওঁতে অকণে উপ্মিৰ হাততখন ধৰিলে। নিচেই ওচৰতে উপ্মিয়ে অকণৰ উত্তাপ অনুভব কৰিলে। কিন্তু আঁতৰি অহাৰ শক্তি তাইৰ যেন শেষ হৈ গৈছে। শুনানুশুনাকৈ তাই শুনিলে অকণৰ মাত—“আই ফিল ফৰ ইউ,” উপ্মিৰ ওঠা তখন কঁপিল, কিন্তু একো শব্দই সৰি নপৰিল।

কলিংবেলত হাত দিয়েই উপ্মিৰ বুকখন চপচপাই

গ’ল। ডুইংকমত লাইট। অকণ তেন্তে আহিল। কাফাই দুৱাৰ খুলি দিলে। চাহাব হেনো অলপ আগেয়ে আহি শুই পৰিছেহি। উপ্মি অলপ হতাশ হ’ল। তাই বাক আশা কৰিছিল নেকি এইদৰে শুই নাথাকি অকণে তাইৰ বাবে অপেক্ষা কৰক। অকণে তাইৰ দুগালে দুটা চৰ বহুৱাই দিয়া হলেও তাই হয়তো বেছি স্মৃথী হ’লহেঁতেন। কিন্তু নিজেৰে এইদৰে কষ্ট নিদিবলৈ উপ্মি আজি দৃঢ়প্ৰতিজ্ঞ। কাপোৰ সলাওঁতে আইনাত তাই নিজকে চাই ভাবিলে অকণে তাইক স্কলীয়া গাভৰু বুলি ভুল কৰিছে। অকণেতো কোনোদিনেই তাইক প্ৰশংসা কৰা নাই;

ৱাৰড্ৰবটো খোলোতে হঠাতে এটা চিনাকি গোক্ৰ তাই পালে। ভাঁজ নোখোলা নতুন পাটৰ কাপোৰৰ গোক্ৰ, খাটি গৰুৰ ঘিউৰে ৰন্ধা পৰমান্নৰ গোক্ৰ, কেচা আমপাত আৰু ধূপৰ স্মৃবাস ঘিটো গোক্ৰে মনলৈ এক পবিত্ৰতাৰ ভাব আনে। ক’ত পাইছিল তাই এই গোক্ৰ? তাইৰ শৌণ্ডতাত অকণৰ মাকে পোন প্ৰথমবাৰৰ বাবে সেন্দৰ বোলাই দিওঁতে তাই এই গোক্ৰ পাইছিল, হোমৰ জুইৰ আগত বহি বৈদিক মন্ত্ৰ উচ্চাৰণ কৰোঁতে তাই এই গোক্ৰ পাইছিল, মুম্বীৰ প্ৰথম মাহেৰীয়া জন্মোৎসৱত শহুৰেকৰ ঘৰত তাই এই গোক্ৰ পাইছিল। ৱাৰড্ৰবৰ তলৰ খাপৰ পৰা গোটেই গাতে বনকৰা পাটৰ কাপোৰযোৰ তাই উলিয়াই আনিলে। এইটো সাজ তাই বিয়াৰ দিনাখন পিন্ধিছিল। কাপোৰযোৰ নিচেই ওচৰলৈ আনি ক্ৰমায়ে তাই পাহৰি পেলোৱা গোক্ৰটো লবলৈ চেষ্টা কৰিলে। কব নোৱাৰাকৈ উপ্মিৰ চকুৰ পানী বৈ আহিল। নাই, নাই, তাই অকণক কৈ দিব—তাই আৰু ভুল নকৰে, কেতিয়াও।

বেডকমলৈ আহি উপ্মিয়ে দেখিলে অকণ শুই আছে। ইমান ডাঙৰ কাণ্ড এটা হৈ গৈছে। তাই ইমান কষ্ট পাইছে, অথচ অকণে বাক ইমান নিশ্চিত হৈ কেনেকৈ শুব পাৰিছে? উপ্মিৰ মনটো কঠোৰ হৈ উঠিল। তাই সকলো সহ কৰিব পাৰে। কিন্তু উদাসীনতা

তাইৰ সহ নহয়। অক্ষৰ ফালে পিঠি দি তাই নিঃশব্দে বিছনাত পৰিল। বাহিৰত স্থিৰ জোনাক, গছৰ পাত এখিলাও লৰা নাই। অৰূপে টোপনিতে হাতখন মেলি তাইক ওচৰলৈ আনিবলৈ বিচাৰিলে। কব নোৱাৰাকৈ কুমজেলেকুৱা এটা চুই দিলে গাটো শিৰশিৰাই যোৱাৰ দৰে অৰূপৰ স্পৰ্শতো তাইৰ গাটো কোঁচ খাই গ'ল। ঘৃণা আৰু অপমানত তাই কঁপি উঠিল। কোনোদিনেই নভবা কথা এয়াৰ তাইৰ মনলৈ আহিল। অৰূপে বাক তাইক বিয়া কৰাইছিল কিয়? নিঃস্বৰ্গ বজ্জৰা তিৰোতা যেন লাগিল উৰ্ণিৰ।

মুন্মীৰ পাই উত্তৰাৰ বৰ ভাল লাগিল। মুন্মীজনী বৰ মৰম লগা হৈছে। কপালৰ আগলৈকে পৰি থকা চুলিৰে এখন ঘূৰণীয়া মুখ, দুটো, দুটো চকু। হাঁহিলে গালত দুটা টোল পৰে। মুন্মীৰ জন্মদিনলৈকে উত্তৰা থাকিব। বায়েক-ভিনিহিয়েকে তাৰ আগতে তাইক যাবলৈ নিদিয়।

মুন্মীৰ বাৰ্খডেৰ দিনা ড্ৰইংকম আৰু ডাইনিংকম ৰঙানীলা কাগজ আৰু বেলুনৰ মালাৰে সজোৱা হ'ল। ডাইনিং টেবুলত প্ৰথমতে মুন্মীৰ বন্ধুবলোকৰ বাবে চাহৰ সৰঞ্জাম আৰু তাৰ পাছত ভিনিহিদেউ আৰু উৰ্ণিবাইদেউৰ বন্ধুসকলৰ বাবে ডিনাৰৰ ডিচ সজোৱা হ'ল। আবেলিটো বেচ হাঁহি ধেমালিৰে পাৰ হৈ গ'ল। উত্তৰাৰ কাষত থিয় হৈ মুন্মীয়ে বাৰ্খডে কেক কাটিলে।

এন্ধাৰ হোৱাৰ লগে লগে বিশেষভাৱে নিমন্ত্ৰিত অতিথিৰে ড্ৰইংকমটো ভৰি পৰিল; খান্না দম্পতী, মিঃ এণ্ড মিচেচ পাণ্ডে, মিঃ এণ্ড মিচেচ কাগতী, সেনগুপ্তা আদি উৰ্ণিবাইদেউৰ বিশিষ্ট বন্ধুসকলো আহিছে। মুন্মীৰ লগতে ইমান সময়ে উত্তৰা বস্তু আছিল। এতিয়া অতিথিসকল ডাইনিং কৰ্মলৈ অহাত তায়ে আহিল। ক'ফে ডিনাৰ পাৰ্টি—চেলফ চাৰ ভচ্‌ড। তথাপিও উৰ্ণি বাইদেৱে কৈধোৱাত মাজে মাজে তাই মানুহক চাৰ্‌ভ্‌ কৰিছে। মিঃ সেনগুপ্তই জোৰ কৰি ধৰাত তায়ে এখন ডিচ নিজৰ বাবে সজাই ললে।

ড্ৰইং কৰ্মলৈ কফি পঠাই দিবলৈ কাঞ্চাক কবলৈ উত্তৰা লৰালৰিকৈ ভিতৰলৈ গ'ল। পাকঘৰৰ পৰা উত্তৰি আহোঁতে তাই মুন্মীৰ কোঠাত সোমাল। হাতী, ঘোড়া, গাড়ী পুতলাবোৰৰ মাজত বেচেৰী চোফাখনতে টোপনি গ'ল। কাষত আয়াজনীও নাই। উত্তৰাই তাইক দাঙি বিছনাত শোৱাই দিব খোজোঁতে তাই সাৰ পালে। অভিমানত তাইৰ চকুহুটা চলচলীয়া হৈ পৰিছে।

হাত দুখনেৰে চকুহুটা মোহাৰি মুন্মীয়ে কলে, মা ক'ত মাহী? নতুনকৈ পিন্ধাই দিয়া সোণৰ খাৰুএপাতে মুন্মীৰ কোমল গালত এটা সঁচ বহুৱাইছে।

উত্তৰাই তাইক দাঙিলে কলে, “মোৰ লগতে গুৰ্বাগৈ বলা।” তাই জানে উৰ্ণি বাইদেউ এতিয়া অনন্তৰ ব্যস্ত। খুব বেছ আয়াজনী পঠাই দিব। কিন্তু কিয় জানো এই মুহূৰ্তত মুন্মীক আয়াজনীৰ হাতত এৰি দিবলৈ উত্তৰাৰ সং নগল।

মুন্মীয়ে দুহাতেৰে উত্তৰাৰ ডিঙিত সাতটি ধৰিলে। তাইৰ সৰু গালখন উত্তৰাৰ বাহুত ভেঁজা দি ক'লে “তৰামাহী, ভোক লাগিছে, কিবা খাম।”

উত্তৰাই স্থিৰ দৃষ্টিৰে মুন্মীৰ মুখলৈ চালে। সঁচাইতোন অধনিত্তে তাই খোৱা, তাৰ পাচৰ পৰা উৰ্ণিবাইদেৱে এবাৰো খবৰ লোৱা নাই মুন্মীৰ। আয়াজনীও ব্যস্ত আন কামত। মুন্মীয়ে কান্দিছিল নেকি বাকু? তাইৰ দুগালত দেখোন চকুপানীৰ দাগ, তাইৰ চকুত তেতিয়াও এটোপাল চকুলো জিলিকিছে মুকুতা হৈ।

ডাইনিং টেবুলত সকলো শেষ। খালি ডিচবোৰ উলং হৈ পৰি আছে। আনকি ডেজাৰ্ট অলপো নাই। উত্তৰাৰ হঠাৎ মনত পৰিল ফ্ৰিজত অধনিৰে পৰীজ অলপ আছে। তৰে হব। তাৰ পাচত মুন্মীক কাবত গুৱাই লৈয়ো উত্তৰাৰ টোপনি নাছিল। ড্ৰইংকমৰ পৰা বেকৰ্ডৰ শব্দ তেতিয়াও ভাঁই আহিছে। উত্তৰাৰ অসহ লাগিল। গাকটোত তাই মূৰটো গুজি দি হাতেৰে কাণ দুখন হেঁচি ধৰিলে। শিছে নাই, বেকৰ্ডৰ

প্রতিটো শব্দই তাইৰ কাণত পৰিছে আৰু তাৰ পাচত জেমায়ে বুকুৰ গভীৰৰ পৰা গভীৰতলৈ সোমাই গৈছে। চকু দুটা তাই জোৰাক মুদি দিলে। চকুৰ আগত যেন ৰেকৰ্ড এখন ঘূৰিবলৈ ধৰিছে—এনে লাগিল উত্তৰাৰ। আৰু তাত কঁপি কঁপি উঠিছে গ্লিভ্লেচ ব্লাউজ পিন্ধা উৰ্ব্বাইদেউৰ বগা বাহুত দুখন পুৰৰ কটনি হাত—অৰুণ সেনগুপ্তৰ

তিনি

কলেজৰপৰা আহিয়ে উত্তৰাই কিতাপখিনি টেবুলত থলে। গোটেই টেবুলখনেই খেলিমেলি। চাফৰ পেকেটৰ পৰা আৰম্ভ কৰি আচাৰৰ বটললৈ সকলোৰে সিচৰিত হৈ আছে টেবুলৰ ওপৰত। টেবুলখন অঁতাই উত্তৰাই চেলফৰ ভিতৰত বস্তবোৰ ভৰাবলৈ ধৰিলে এটা এটাকৈ। টেবুলখনে জোকাৰি দিবলৈ বুলি টান মাৰিব খোজোতেই উত্তৰাৰ চকুত পৰিল চিয়াহীৰ দোৱাতটোৰ সাফৰখন ভালদৰে মৰা নাই। অৰ্থনি কলেজলৈ যোৱাৰ আগে আগে কমমেট বৰ্ণালীয়ে চিয়াহী ভৰাইছিল। লৰালৰিতে সাফৰখন মাৰিবলৈ পাহৰিলে চাগৈ। হাতেৰে নধৰা হলে চিয়াহীৰ দোৱাতৰ তলত হেঁচা মাৰি থোৱা চিত্ৰখন একেবাৰে নষ্ট হৈ গলহেঁতেন, চিত্ৰখন উত্তৰাই খুলি ললে। বঞ্জিতাৰ চিত্ৰ। উত্তৰ লিখাই হোৱা নাই। স্কুলত বঞ্জিতা তাইৰ লগত পঢ়িছিল। এতিয়া লোকেল গাল্চত পঢ়ে। উত্তৰা আহিবৰ সময়ত বঞ্জিতাই আফেপেৰে কৈছিল—“তইতৰে ভাল দে। ইমান ডাঙৰ কলেজত পঢ়িবি। খুব জমাৰ পাৰিবি।” উত্তৰাই একো কোৱা নাছিল। মাথো ভাবিছিল কিছুমান মানুহে জীৱনৰ এটা ফালহে দেখা পায়। কিন্তু এই কেইমাহতে তাই উপলব্ধি কৰিছে বঞ্জিতাৰ কথাষাৰ হয়তো মিছা নাছিল। যি বিচাৰি তাই ইয়ালৈ আহিছে, অসাধাৰণ আশা বুকুত বান্ধি তাইৰ দৰে আৰু বহুতো সাধাৰণ ল’ৰা-ছোৱালী আহিছে, প্ৰবীৰ চৌধুৰীৰ দৰে

ব্ৰিলিয়েণ্ট কেৰিয়াৰ থকা ছাত্ৰ আহিছে—সেইয়া সিহঁতে পাইছে জানো? আৰু এই নোপোৱাখিনি উপলব্ধি কৰাৰ আগতে হেৰাই গৈছে সিহঁতৰ উপলব্ধি কৰিব খোজা মনবোৰ, সিহঁতৰ উত্তমখিনি। উত্তৰাইতক আদৰণি জনোৱা হ’ল কলেজখনৰ ঐতিহ্যৰ কথা সোঁৱৰাই দি, পুথিগত বিচাৰ মাজত আৱদ্ধ নাৰাখি বাস্তৱ পৃথিবীৰ লগত খোজ মিলাই ‘মানুহ’ হবলৈ উদগনি দি। সিহঁতক প্ৰকৃত মানুহ কৰি তুলিবলৈ কলেজখনে দিয়া নাই কি? চেমিনাৰ, এক্জিৰিচন, কৱি-সম্মিলন, সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান (যিবোৰত চিৰ-চেনেহী ভাষা জননীৰ সেৱা কৰিবলৈ বা সংস্কৃতিৰ পূজা কৰিবলৈ নহলেও শিল্পীৰ সাহস আৰু ধৈৰ্য্যৰ পৰীক্ষা লবলৈ এদল সংস্কৃতি প্ৰেমীৰ কিন্তু সদা উপস্থিতি), নতুন প্ৰগতিবাদৰ পৰিচায়ক fete আদি কত কি যে অনুষ্ঠান! (তই যে কি মিছ কৰিলি বঞ্জিতা!)

বঞ্জিতাই কোৱাৰ দৰে জমাৰ নোৱাৰিলেও বহুতৰ লগত চিনাকি হোৱাৰ সুবিধা উত্তৰাইতে পাইছে। বফিকৰ কথাই প্ৰথমতে উত্তৰাৰ মনলৈ আহিল। বফিক তাইৰ ক্লাচমেট। লৰাটো চিনচিয়েৰ আৰু উৎসাহী। সেয়ে উত্তৰাৰ ভাল লাগে। বফিক প্ৰবীৰ চৌধুৰীৰ অন্তৰঙ্গ বন্ধু। বৰ্ণালীহঁতে তাৰ পৰাই প্ৰবীৰে দিনে কেইঘণ্টা পঢ়ে, কি কি কিতাপ পঢ়ে, চিনেমা টিনেমা চায় নে নাচায় আদি সকলো খবৰ লয়।

বৰ্ণালী সোমাই আহিয়ে উত্তৰাক কোঠাত দেখি জকজকাই উঠিল। “কলেজত তোক বিচাৰি আমি হয়ৰাণ। ইফালে ছোৱালী ইয়াত সোমাই আছেহি।”

উত্তৰা অৱাক। “কেলেই, কি হ’লনো?”

“কেলেই—বফিকে ইমানকৈ কৈ গ’ল আজি প্ৰবীৰ চৌধুৰীহঁতৰ চোচাইটিৰ কিবা মিটিং আছে, থাকিব লাগিব বুলি। নাই, সব পাহৰিলে।”

উত্তৰাই জানে বৰ্ণালীৰ খঙটো যিমান সোনকালে উঠে অলপমান বুজাই দিলে সিমান সোণকালে মাৰো

যায়। বৰ্ণালী মাক-দেউতাকৰ একমাত্ৰ সন্তান; সেয়ে অলপ অলপ আৰু অভিমানে ছোৱালীজনী।

শ্ৰবীৰ আৰু বৰ্ণালীৰ মাজত যে এক নিবিড় সম্পৰ্ক গঢ়ি উঠিছে উত্তৰাই জানে। বৰ্ণালীয়ে তাইৰ পৰা একো মুলুকায়। ইমান সহজ-সবল ছোৱালীজনী। প্ৰথমদিনা বৰ্ণালীক লগ পাই উত্তৰা আচৰিত হৈ গৈছিল। বৰ্ণালী ধুনীয়া ছোৱালী, বৰ্ণালীৰ মাজত উত্তৰাই দেখা পাইছিল শান্ত-সমাহিত ৰূপ, এক আচৰিত স্নিগ্ধতা। বৰ্ণালীৰ লগত তাই নিজকে ৰিঙাই চায়। তাই যি পোৱা নাই, বৰ্ণালীয়ে সেই আটাইখিনিৰে পাইছে। মাক-দেউতাকৰ অপৰ্বাণ্ড আদৰ-চেনেহৰ মাজত তাই ডাঙৰ হৈছে; অভাৱ কি বস্তু বুজা নাই; নিজৰ ৰূপগুণ-ষ্টেটাচৰ বাবে সকলোৰে পৰা তাই পাই আহিছে শুকত্ব।

বৰ্ণালীক সকলোৰে ভাল পায়। আনৰ কাৰণে ইমান কৰিব পাৰে ছোৱালীজনীয়ে! যোৱাৰ উত্তৰা বেমাৰত পৰোতে তাই কমখিনি কৰিলেনে? বৰ্ণালী ডাক্তৰৰ ছোৱালী। আহোতে তাই ঘৰৰ পৰা এসোপা দৰৱ আৰু কেবাটাও টনিকৰ বটল লৈ আহিছিল। বেমাৰ ভাল হোৱাৰ বহুদিনলৈকে তাই উত্তৰাক টনিক খুৱাই আছিল। উত্তৰাই বাধা দিলে কয় “মই যে তোক নোকোৱাকৈ যেতিয়া তেতিয়াই তোৰ আচাৰ খাই থাকো, তই বেয়া পাৰ নেকি? “উত্তৰাৰ মুখ বন্ধ হৈ যায়।

বৰ্ণালীয়ে মাথো এইখিনি কৰিয়ে এৰা নাছিল। তাইক জোৰ কৰি মেডিকেললৈ লৈ গৈছিল। মেডিকেলত পঢ়ি থকা তাইৰ জেঠায়েকৰ লৰা স্ত্ৰত দস্তক লগত লৈ তাইৰ দেখুওৱা-মেলা সৱ কৰাইছিল বৰ্ণালীয়ে। আগতে এদিন চিনাকি হৈছিল যদিও উত্তৰাই লৰাজনক একৰকম পাহৰিয়ে আছিল। তাইক কিন্তু ঠিকেই মনত ৰাখিছে স্ত্ৰত দস্তই। হস্পিতেলত সেইদিনা তাইক দেখাৰ লগে লগে চিনি পালে।

কোনোবা এটা বন্ধৰ দিনা বৰ্ণালীৰ লগত বজাৰৰ

পৰা আহোতে তাই প্ৰথম লগ পাইছিল স্ত্ৰত দস্তক। বৰ্ণালীয়ে চিনাকি কৰি দিছিল। বিনীত হৈ উত্তৰাক তেওঁ নমস্কাৰ জনাইছিল।

প্ৰতি নমস্কাৰ জনাবলৈ গৈ অপ্ৰস্তুত হৈছিল উত্তৰা। কি ৰিপদ! দুয়োখন হাততে যে বস্ত্ৰ। সেয়ে মূৰটো অলপ তললৈ কৰি আৰু চকুহাল অলপ ওপৰলৈ তুলি তাই সামান্যভাৱে হাঁহিছিল।

বাছ অহালৈকে সিহঁতে কথা পাতিলে। অথচ কি আচৰিত! এবাৰো তাই মুখ মেলিব লগা নহ’ল। স্ত্ৰত দস্তই কৈছিল—”বনুৰ মুখত তোমাৰ কথা প্ৰায়ে শুনি থাকো।” তাইনো কি কব বাক?

“হোম’ৰ গল্পটো পঢ়িলো। লিখাৰ ঠাইলটো বেছ ভাল হৈছে।” সজাগ চকুবোৰ তুলি তাই স্ত্ৰতলৈ চালে।

“বনুৰ লগত তোমাৰ কথিনেচন একে নেকি?” ইয়াৰ উত্তৰো তাই দিব লগা নহ’ল। বৰ্ণালীয়ে দিলে। বাছ এখন অহাত তাই ব্যস্ত হৈ পৰিছিল। স্ত্ৰত দস্তক মাত নলগোৱাকৈ তাই বাছত উঠিল। গৈ থাকোতে তাই ভাবিলে—কমতো নহয়, প্ৰথম চিনাকিতে একেবাৰে তুমি!

এইজন স্ত্ৰত দস্তক উত্তৰাই প্ৰায় পাহৰিয়ে আছিল। হস্পিতেলত লগ পোৱাৰ দিনাৰে তাই তেওঁক ভালদৰে লক্ষ্য কৰিছিল। চচ্‌মা পিন্ধা লৰাজন। তাইৰ লগত সহজ আন্তৰিকতাৰে কথা পাতিছিল যেন বহুদিনৰ চিনাকি। স্ত্ৰতৰ এই আন্তৰিকতাই প্ৰথমতে তাই ভালভাৱত লব পৰা নাছিল, যদিও পিছলৈ তাই বুজি উঠিছিলগৈ এইয়া তেওঁৰ স্বভাৱেই। ল’ৰাজন খোলা-মনৰ, যি মনত খেলায়, তাকে কৈ পেলায়। তাৰ পাছত স্ত্ৰত দস্তক তাই বহুবাৰ লগ পাইছে—বাছঠেঙত, কলতকত, ফাঁচীবজাৰত, বেটুৰাত আৰু প্ৰায়ে বৰ্ণালীৰ বনমাহীয়েকৰ ঘৰত। আৰু যিমানবাৰেই স্ত্ৰতক লগ পাইছে প্ৰতিবাৰেই তাই (মানুহৰ লগত মিলিব নোৱাৰে বুলি তাইৰ যিহে বদনাম) আগৰবাৰতকৈ

সহজ আৰু মুকলিভাৱে গুৱন্তৰ লগত কথা পাতিব পৰা হৈছে। মেডিকেল পঢ়ে যদিও গুৱন্ত দস্তই সমসাময়িক পৰিস্থিতি আৰু সাহিত্যৰ খবৰ ৰাখে। তাইক লগ পালেই গুৱন্তো এইবোৰ কথাৰ উলিয়ায়। তাইৰ মতামত লয়, আলোচনা কৰে। আৰু সিহঁতৰ আলোচনা যেতিয়া তৰ্কৰ সীমা চোঁও-চোঁও হয়, বৰ্ণালীয়ে সিহঁতৰ মাজত থিয় হৈ বেফাবীৰ কাম কৰে আৰু উত্তৰাক লগত লৈ হোষ্টেললৈ উভতে।

বাথকমৰ পৰা ওলাই টাৱেলেৰ হাত মুচি মুচি বৰ্ণালী কোঠাত সোমালহি। চুলিখিনি আচুৰি বৰ্ণালী মিতালীহঁতৰ কমল গ'ল। মিতালীহঁতৰ কমত কোনো নাই। কাষৰ কমৰ পৰা অহা হাঁহিব শব্দত বৰ্ণালীয়ে বুজিলে আজি আন্দা তেনেহলে ছেইবাইহঁতৰ কমত বহিছে। মিতালিও তাতৈ থাকিব পায়। বৰ্ণালী আগবাঢ়ি গ'ল। ছোৱালীৰ আন্দা। কত কি যে কথা। আন্দাৰ পৰা উঠি বৰ্ণালীয়ে যেতিয়া কিতাপ মেলি লয় তেতিয়া বহু দ্বেৰি হৈ যায়। কিতাপ তাই মেলিহে লয়, গুঠা পিছে এখনো লুটি নাথায়।

উত্তৰাই কিন্তু সকলো গম লৈ থাকে। কি যে হৈছে ছোৱালীজনীৰ! প্ৰথমতে বৰ্ণালীক তাই বুজাইছিল— ক্ষন্তেকীয়া মোহত পৰি নিজৰ ভৱিষ্যতটো নষ্ট নকৰিবলৈ। প্ৰবীৰ চৌধুৰী ভাল ল'ৰা-তাই অস্বীকাৰ নকৰে। কিন্তু এই ভাললগাবোৰ, আদৰ্শবোৰ বোমাটিক হৈ পূজা কাৰব পাৰি; বাস্তৱজীৱনত এইবোৰৰ লগত কষ্টমাইজ কৰাটো বৰ কঠিন। প্ৰবীৰ চৌধুৰীৰ ঘৰখনৰ কথা তাই বৰ্ণালীক কৈছে। যি বিবৰণ কোনো গল্পত পঢ়া হলে তাই বিতৃষ্ণাত মুখ কোচাই কলেহেতেন আমাৰ লিখকবোৰৰো যে ধাৰণা! এৰিষ্ট'ক্ৰেট হলেইনো আৰু মানুহে মাত্ৰ টকা আৰু নাৰীহে চিনি পায়নে? বৰ্ণালীয়ে কিন্তু নুবুজিলে। সময় হোৱাৰ আগতে জোৰকৈ বুজাবলৈ ধোৱাটো বৃথা—ইমানদিনে ইয়াকে উপলব্ধি কৰিছে উত্তৰাই।

* * *

বুকুৰ ওপৰলৈ কাপোৰখন টানি লৈয়ো সেইদিনা বৰ্ণালীৰ বহুবাতিলৈকে টোপনি নাছিল। প্ৰবীৰৰ মুখখন বাবে বাবে তাইৰ মনলৈ আহিল। আপোন আপোন লগা প্ৰবীৰৰ ব্যগ্ৰ দৃষ্টিক তাই হৃদয়ৰ গভীৰতাত উপলব্ধি কৰিবলৈ বিচাৰিলে। সেইদিনা বাক প্ৰবীৰৰ কি হৈছিল? পিকনিকৰ দিনা। প্ৰবীৰে বৰশী বাই আছিল অকলে। শিলগুটি বুটলি বুটলি তায়ে সেইখিনি পাইছিলগৈ কব নোৱাৰাকৈ। শিলগুটিৰে আৱৰি থকা নৈখনেৰে চকুত পৰালৈকে বহল পৃথিবীখন। ওপৰত নীলা নিশ্ৰল আকাশ। নৈৰ পাৰৰ কছৱাখিনি বতাহত হালিছে জালিছে। প্ৰবীৰৰ চকুৱে চকুৱে পৰাত দুৰৰ পৰাই তাই হাঁহিলে। প্ৰবীৰে তাইক মাতিছে। তাই আগুৱাই গ'ল। প্ৰবীৰক বাক আজি ইমান অস্থিৰ লাগিছে কিয়? প্ৰবীৰৰ চকু দুটা বঙা পৰিছে। এটা মিঠা গোক্কত বৰ্ণালীৰ মূৰটো ৰম্বমাই গ'ল। নাকৰ পাহি দুটা তাইৰ ফুলি উঠিল। একো নকৈ তাই উভটিব খুজোতে প্ৰবীৰে তাইৰ হাতত জোৰকৈ ধৰি কৈছিল— “বৰ্ণালী নাযাবা, তোমাক লগ পাবৰ কাৰণেই মই ইয়ালৈ আহিছো।” প্ৰবীৰৰ চকুলৈ চাই বৰ্ণালী ধৰ হৈ গৈছিল। প্ৰবীৰৰ এই দৃষ্টিতো তাই চিনি নাপায়। তাৰ দৃষ্টিত বলিয়া মানুহৰ চকুৰ শূণ্যতা। বৰ্ণালী আৰু একমূহুৰ্ত্তও ৰোৱা নাছিল। গাৰ সমস্ত শক্তিয়ে প্ৰবীৰৰ হাতখন একৰাই তাই মাথো দৌৰিছিল। তাইক এনেদৰে অপমান কৰিবলৈ প্ৰবীৰে বাক কেনেকৈ সাহস কৰিব পাৰিলে? গোটেই দিনটো তাই তাক এৰা দি ফুৰিছিল। অথচ প্ৰবীৰে তাইক আকৌ লগ ধৰিছিল। ‘মদ খাই মাতলামি কৰিবলৈ অহা’ বুলি তাক গালি পৰাৰ পাছতো সি আঁতৰি যোৱা নাছিল। সেইদিনা প্ৰবীৰে বাক তাইক কিয় কৈছিল তাৰ মাকৰ অলপতে মৃত্যু হোৱাৰ কথা; ল'ৰালৰিকৈ ঘৰলৈ গৈয়ে মৃত্যু মাকৰ মুখখন দেখা নোপোৱাৰ কথা। মাকৰ মৃত্যুক সহজভাৱে ল'ব নোৱাৰাৰ কথা? বৰ্ণালী আচৰিত হৈ গৈছিল।

দিন যোৱাৰ লগে লগে তাই মন কৰিছে প্ৰবীৰে

তাৰ ব্যক্তিগত জীৱনৰ কথাই নহয়, তাৰ আদৰ্শ তাৰ crisis সকলো কথাই তাইক কয়। স্কলাৰ প্ৰবীৰ চৌধুৰীৰ বিপ্লবী মানুহজন দেখি বৰ্ণালী উচপ খাই উঠিছিল। এদিন উত্তৰাই ধেমালিতে সুধিছিল— “চৌধুৰী, আপুনি কি, বিপ্লৱ কৰিব?” উত্তেজনাৰ লৰাজন যেন কঁপি উঠিছিল। বিজ্ঞপেৰে সি কৈছিল— “এইখন দেশৰ মানুহে বিপ্লৱ কৰিব নাজানে। স্বাধীনতাৰ ইমান বছৰৰ পাছতো দৰিদ্ৰতা আতৰি যোৱা নাই। সমাজবাদৰ নামত পুঞ্জিবাদ চলিছে। অজ্ঞতাৰ স্ৰোণ লৈ জনতাক শোষণ কৰিছে ৰাজনৈতিক, অৰ্থনৈতিক, সাংস্কৃতিক, বৌদ্ধিক সকলো দিশতে। ঔণ্ডামীয়ে এনেদৰে আমাক মানসিকভাৱে ব্যাধিগ্ৰস্ত কৰি তুলিছে যে নিজাকৈ নতুনকৈ কিবা এটা কৰাৰ সংসাহস আৰু মনোবল থিনিও আমি হেৰুৱাই পেলাইছো। আমি সাহস কৰিব লাগিব। দৃঢ়তাৰে জনতাক নেতৃত্ব দিব লাগিব। কিন্তু এই বক্ষণশীল সহজসৰল মানুহখিনিয়ে কোনো কথাকে সহজে বুজিব নোখোজে।” প্ৰবীৰ অলপ ৰষ; তাৰ ক্লান্ত চকু দুটা দপকৈ আকৌ জ্বলি উঠে। “মই সিহঁতক বুজাই দিম। সুবুজিলেও জোৰকৈ বুজাই দিম। তেজৰ নৈ বৈ যাব, যাওক। নহলে যে মানুহে জীয়াতেজৰ দাম দিবলৈ কোনোদিনেই নিশিকিব।”

প্ৰবীৰৰ কথাবোৰ বৰ্ণালীৰ বুকুত জুই হৈ অলে। উত্তৰাৰ হাতখন চেপা মাৰি বৰ্ণালীয়ে ভয়ে ভয়ে সূধে— “প্ৰবীৰ বাক নক্সাল হৈ যাব নেকি তৰা?” উত্তৰাই কয়— “খেং, কি যে ভাব তই। প্ৰবীৰৰ আদৰ্শ এইবোৰৰ বহু ওপৰত। কথাষাৰ হাঁহি হাঁহি কয় যদিও উত্তৰাই বৰ্ণালীৰ চকুলৈ চাব নোৱাৰে। তাই দূৰলৈ চাই বয়। কুৱলীৰ মাজেদি বাগৰি অহা দূৰৰ লাইটপোষ্টৰ পোহৰখিনি তাইৰ ঘোলা যেন লাগে।

॥ চাৰি ॥

উত্তৰা আৰু বৰ্ণালী বজাৰৰ পৰা উলটিছে। গৰমত স্নোজানী আধাসিঁজাৰ দৰে হৈছে। ক’ল্ড্ৰিভ্ৰ এৰটল

পোহা হলে! হাতত পইছা থকা হলে ৰেফুৰাত সোমাই ভালকৈ খাই ললেহেঁতেন সিহঁতে। ভোকো লাগিছে। দূৰত সূত্ৰত দস্তক দেখি বৰ্ণালীয়ে উৎসাহেৰে কলে— “সূত্ৰত দাদাক লগ পাইছো যেতিয়া চিন্তা নাই। ভালকৈ আদায় কৰিম আজি। জান তৰা, ইণ্টাৰ কলেজ ৩৪ন এণ্টেপ্লে কম্পিটিচনত নাটক কৰি সূত্ৰতদাদা বেটু এণ্টৰ হৈছে।”

“তোৰ সূত্ৰতদাদানো কেতিয়াৰ পৰা এণ্টৰ হ’ল অ’।” উত্তৰাৰ কথাত বিজ্ঞপৰ সূৰ। বৰ্ণালী ধংমং খালে। উত্তৰাই যে সূত্ৰতদাদাক বেয়া পাইছে তাই জানে। সূত্ৰতদাদাও যে আৰু উত্তৰাকনো তেনেকৈ কব লাগেনে? তাকে কওঁতে আক’ তাইকে উত্তৰাই ধৰিছিল “চেটিমেট বোলা বস্ত্ৰটো খালি ছোৱালীবিলাকৰহে আছে বুলি তহঁতে কিয় ভাব? সূত্ৰতৰ লগত তৰ্ক কৰিবলৈ তাই নাযায়। লাগিবলৈ পালে সি গুৰুগোঁসাই একো নামানে। আৰু উত্তৰা? কিবা এটা ধাৰণা এবাৰ তাইৰ মূৰত সোমালে সোনকালে আৰু তঁতৰি নাযায়।

সূত্ৰতক সিহঁতৰ ফালে আগুৱাই অহা দেখি উত্তৰা সংযত হ’ল। যিমানপাবে তাই নিৰ্বিকাকৰ হবলৈ চেষ্টা কৰিলে; সৰুৰে পৰা তাই যি দুটা শব্দ অন্তৰেৰে ঘিণ কৰি আহিছে সেইদিনা তাৰে সম্ভাষিত কৰিছিল সূত্ৰতে। প্ৰথমতে সিহঁতৰ আলোচনা ভালদৰেই আগবাঢ়িছিল। সূত্ৰতে সমসাময়িক চুটি গল্পৰ ওপৰত আক্ৰমণ চলাইছিল। কৈছিল— বিখ্যাত লিখকৰ উক্তিৰ কেইটামান অসংলগ্ন উদ্ধৃতি, চাইক’এনালাইচিচৰ নামত ডিজিজড্ মাইণ্ডৰ আমনিদায়ক কছৰং, ফাচ’টিডিয়েচ্ দৃষ্টিভ্ৰংগী, ইউট’পিয়ান বিপ্লবীৰ শ্লোগান— এইবোৰেৰে গল্প হয় নেকি? নাই কোনো সূত্ৰ জীৱনবোধ।” উত্তৰাও বাদ পৰা নাছিল এই আক্ৰমণৰ পৰা। তাইৰ চিনিচিঞ্জ’ম, আৰু দুৰ্বল চৰিত্ৰই মনলৈ গ্লানিৰ ভাষ্যহে আনে। সাহস যোগাই মানুহক মহৎ কৰিব নোৱাৰে। মহৎ সাহিত্য সৃষ্টিৰ বাবে লিখকো হব লাগিব মহৎ।

উত্তৰাও মনে মনে থকা নাছিল। কৈছিল— “মহৎ

হবৰ ইচ্ছা মোৰ নাই। যি দেখিছো, যি পাইছো তাকে লিখিছো। মোৰ চিন্তেবিচিত্ততো আপুনি সন্দেহ নকৰে।” “যি দেখিছা, যি পাইছা মানে আচলতে তুমি চাবই জনা নাই আৰু যিখিনি পাইছা সেইখিনিও অস্বীকাৰ কৰি নিজকে ভণ্ড বিড়াল সাজিছা।” তাৰ পাছৰে পৰা উত্তৰাই স্তব্ধ দন্তক মতা নাই।

বৰ্ণালীয়ে চাহ খুৰাবলৈ ধৰাত স্তব্ধ ততালিকে মান্তি হ’ল। কিন্তু উত্তৰাক লক্ষ্য কৰিহে বৰ্ণালী বিপদত পৰিল। উত্তৰাই আনফালে চাই আছে। বৰ্ণালীৰ চাৰনিৰ অনুৰোধখিনি স্তব্ধ দন্তই ধৰিব পাৰিলে। হাঁহি হাঁহি কথা পাতি থকা লৰাজন হঠাতে গহীন হ’ল। বিনীত হৈ সি কলে—“তুমি সেইদিনাৰ কথাতে লাগি আছা নেকি? বেয়া নাপাবা। কাৰো চেষ্টামেন্টত আঘাত দিয়া মোৰ উদ্দেশ্য নাছিল।”

স্তব্ধৰ কথাৰ আন্তৰিকতাত উত্তৰা আচৰিত হ’ল। কিন্তু অভিভূতা নহ’ল। তাই যদি এতিয়া চাহ খাবলৈ নাযায় স্তব্ধে নিশ্চয় ধৰিলে তাৰ কথাতে লাগি নোযোৱা বুলি। স্তব্ধ দন্তক ইমানখিনি ইম্পাৰ্টক দিয়াটো ঠিক নহব, স্তব্ধৰ কথাখিনিত অলপো গুৰুত্ব নিদিয়াকৈ উত্তৰাই কলে—“বেষ্ট এক্টৰ হৈছে, চাহ খুৰাবই লাগিব, “মুকলিভাৱে তাই হাঁহিলে আৰু কলে—“এতিয়াই হাঁহি, এতিয়াই ইমান চিৰিয়াচ মুদ! এক্টিঙত আৰু আপুনি বেষ্ট নহৈ কোন হব!”

উত্তৰাৰ হাঁহিৰ প্ৰতিটো শব্দই স্তব্ধৰ বুকুত এপাত এপাত কাঁড় হৈ সোমাল। স্তব্ধৰ মুখলৈ চাপ বুলিও চাব নোৱাৰিলে উত্তৰাই। আৰু বৰ্ণালীয়ে ভাবিলে উত্তৰাৰ ইমান ভাল। তাইহে মিছাকৈ ভয় খাই আছিল উত্তৰাই স্তব্ধদাদাক বেয়া পোৱা বুলি।

কেবিনত সোমায় স্তব্ধ যেন কিছু অসন্তুষ্ট হ’ল। উত্তৰা অকলে বহি আছে। কৈফিয়ৎ দিয়াৰ দৰে উত্তৰাই কলে—“বনুৱে লগৰ ছোৱালী এজনী পাই কথা পাতিছে বাহিৰত।” একো নকৈ সি এনেদৰে বহিল যেন উত্তৰাৰ

এইবাৰ কথা কোৱাৰ কোনো প্ৰয়োজন নাছিল। বয়টোৱে তিনি বটল ফণ্টা দি গ’লহি।

সহজ হবৰ চেষ্টা কৰি উত্তৰাই কলে—“এই কেইদিনাৰে ইমান গৰম পৰিছে।”

স্তব্ধ আগবঢ়াই আপোনভোলা হৈ বহি ব’ল। উত্তৰাৰ খঙ উঠিল, কিয় আহিছিল তাই? আৰু বনুজনীও যে! কথা পাতিবলৈ পালে আৰু একো নালাগে।

ফণ্টাৰ বটলটো তাই ওচৰলৈ টানি আনিলে। ঘন ক’লা আইলেচেৰে ঢকা চকু দুটা তললৈ কৰি থাকিলেও উত্তৰাই কিন্তু ঠিক ধৰিব পাৰিছে স্তব্ধে তাইক একান্ত-মনে লক্ষ্য কৰিছে। উত্তৰাৰ চকু দুটা ডাঙৰ, কলা। তাইৰ দৃষ্টি স্থিৰ আৰু গৰ্বিত অথচ কিবা এক যাতনাত যেন গভীৰ। সোঁফালৰ চেলাউবিড়াল অলপ ওপৰলৈ উঠা। এইখিনি অসমতাই উত্তৰাক ধুনীয়া কৰি নুতুলিলেও তাইৰ ব্যক্তিত্বলৈ এক স্বকীয় আকৰ্ষণ আনি দিছে।

উত্তৰাৰ অসহ্য লাগিল। স্তব্ধৰ ওপৰত খঙ উঠিলেও ঠাট্টাৰে স্তব্ধ তাই কলে—“কি হল, তপস্বীত বহি দেখোন কোনো ভাবিছে ইমানকৈ?”

“ভাবিছো—তোমাৰ গৰম লাগিছে। আগত এবটল ফণ্টা আছে। অথচ তুমি খোৱা নাই। আচৰিত।” শেষৰ শব্দটোত স্তব্ধে যেন অনাৱশ্যকভাৱে জোৰ দিলে।

আৰু নীৰৱতা। ওপৰত ফেনখনে একোটা নিৰ্দিষ্ট সময়ৰ মুৰে মুৰে একোটা বিশেষ শব্দ কৰি ঘূৰি আছে।

“অনবৰতে মোক ডাউন দি, মোক অপমান কৰি আপুনি বাক কি ভাল পায়?” ইমানদিনে চেপি ৰখা উত্তৰাৰ সমগ্ৰ ক্ষোভ কথাষাৰত প্ৰকাশ পালে। স্তব্ধে একো কবলৈ নাপাওঁতে বৰ্ণালী সোমাই আহিল। তাৰ পাছত উত্তৰাই এটা শব্দও উচ্চাৰণ কৰা নাই।

যিমান সহজে তাই স্তব্ধৰ কথাবোৰ উকৰাই দিছিল সিমান সহজে কিন্তু তাই কথাবোৰ পাহৰিব পৰা নাই। স্তব্ধে কৈছিল তাই জীৱনৰ মাথো একাৰ ফালটোহে

দেখিছে। কিন্তু সঁচাই, জীৱনে তাইক দিছে কি? পৰিয়ালৰ আশা, মাকৰ গৰ্ভ বা দেউতাকৰ আশীৰ্বাদ শিৰত লৈ তাই এইখন পৃথিবীলৈ অহা নাই। মৰম আৰু যত্ন তাই পাইছে। কিন্তু কিহৰ বিনিময়ত? জেঠায়েকে তাইক বুকুত সাৰটি লৈছে হয়তো মুছলমান ছোৱালী বিয়া কৰাই জাঁতৰি যোৱা মৰ্টিদাৰ খালি ঠাইখিনি পূৰাবলৈকে। মামাকে তাইৰ যতন লৈছে তেওঁৰে অসাৱধানতাত বিপথে যোৱা ভনীয়েকৰ ভুলৰ প্ৰায়শ্চিত্ত কৰিবলৈ। মামীয়েকক ভাল পালেও তেওঁৰ মাজত উত্তৰাই কেতিয়াও মৰমৰ উত্তাপ অনুভৱ কৰা নাই। তথাপিও জীৱনৰ প্ৰতি তাইৰ স্পৃহা আছে। কৰ্তব্যৰ প্ৰতি তাই কোনোদিনেই অমনোযোগী হোৱা নাই।

এটা দিনৰ কথা উত্তৰাৰ মনত পৰিল। তাই সেইবাৰ এম, ই, স্কুলৰ পৰা আহি হাইস্কুলত নতুনকৈ নাম লগাইছে। এই স্কুলৰ ফাৰ্ষ্ট গাৰ্লছনীৰ লগত তাইৰ বিৰাট প্ৰতিযোগিতা। সেইবাৰ তাই প্ৰথম হ'ল। কিন্তু তাই যেতয়া গম পালে যে তাই প্ৰতিযোগিতা কৰা ছোৱালছনী বিজান্ট পোৱাৰ আগেয়ে এইখন ঠাইৰ পৰা গুছি গৈছে তাইৰ সকলো আনন্দ-উৎসাহ মুহূৰ্ততে শেষ হৈ গৈছিল। উত্তৰাৰ ভাবি আচৰিত লাগে সকৰে পৰা তাই আনন্দ পাইছে নিজৰ সাফল্যত নহয়, মানুহৰ স্বীকৃতিত। তেন্তে তাই জীয়াই আছে কিয়? কেৱল মানুহৰ বাহবা লবলৈকেনে? মাজে মাজে তাইৰ প্ৰেমত পৰিবৰ মন যায়। কিন্তু সিহ্ন মুহূৰ্তত প্ৰেমত পৰি অন্ধ হোৱাৰ কল্পনা কৰাৰ বাবে তাই নিজকে ধিকাৰ দিয়ে। আৰু বিয়া? উত্তৰা উচপ খাই উঠে। বিয়া তাইৰ মাকৰ বাবে আত্মাৰ গৃহ্য, জেঠায়েকৰ বাবে অৰ্থনৈতিক নিৰাপত্তা আৰু উৰ্মিৰাইদেউৰ বাবে বিলাস-সামাজিক মৰ্যাদাৰ নামত এখন আৱৰণ। উৰ্মিৰাইদেউলৈ মনত পৰিল উত্তৰাৰ। তিনদেউৰ পেৰালাই চচ হোৱা বুলি তাই খবৰ পাইছে। ইমান দিনে উৰ্মিৰাইদেউৰ বাবে যিটো বিলাস আছিল এতিয়া সি প্ৰয়োজন হৈ উঠিব।

আশঙ্কা আৰু বিতৃষ্ণাত উত্তৰাৰ মনটো কাঁপ উঠিল।

তাইৰ মূৰটো গধুৰ লাগিল। এখন বেকৰ্ড যেন তাইৰ চকুৰ আগত ঘূৰিবলৈ ধৰিছে আৰু তাত কাঁপি কাঁপি ধৰা দিছে উৰ্মিৰাইদেউৰ উদং বগা বাহুত দুখন পুৰুষ বটিন হ'ল। উত্তৰাই অনুভৱ কৰিলে তাইৰ খুব শিয়াহ লাগিছে। তাই যেন অকলে সাগৰৰ পাৰত বহি আছে চোঁৰ শব্দ তাই শুনিছে। চকুৰ আগত তাই মাথো দেখিছে দিগন্ত বিয়পি থকা পানী, মাথো পানী। এক ভয়াবহ অনুভূতিয়ে তাইৰ অন্তৰ কাঁপাই গ'ল। যিটো অনুভূতি তাই সকৰে পৰা নিৰ্জনতাত অনুভৱ কৰি আহিছে; যিটো অনুভূতি তাই বাতিৰ নিস্তন্ধতাত অনুভৱ কৰি আহিছে—ৰাল্লকৰ টক্‌টক শব্দত, মৃতদেহৰ দৰে বিছনাত পৰি থকা প্ৰতিজন মানুহৰ আত্মাৰ স্পন্দনত। আন্ধাৰত তাই কিবা খেপিয়াই ফুৰিছে অথচ কি তাই নাজানে। লাহে লাহে এই ভয়াবহ অনুভূতিৰ ঠাইত এক অসুস্থময় অনুভূতিয়ে তাইক আচ্ছন্ন কৰি পেলালে। এক নিবিড় স্পৰ্শত তাই আপোন-পাহৰা হৈছে। তাই একো দেখা, একো শুনা নাই, মাথো অনুভৱ কৰিছে এই স্পৰ্শৰ মাদকতা। আৰু চেতনাৰ গভীৰতাত তাই উপলব্ধি কৰিছে—তাইৰ কাষত এইখা স্ত্ৰত।

হঠাতে উত্তৰাই সাৰ পালে। তাই সপোন দেখিছিল। এয়াৰ কথা তাইৰ মনত বিজুলীৰ দৰে খেলি গ'ল। Anxiety dream is the open fulfilment of a repressed will. কিন্তু স্ত্ৰতক তাই সপোনত দেখিলে কিয়? স্ত্ৰতৰ কথাতো তাই কেতিয়াও ভবা নাই। অৱচেতন মনতো স্ত্ৰতক তাই ঠাই দিয়া নাই। গাৰটোত তাই মুখখন গুজি দিলে। “এইবেৰ পাৰ্শ্চিন্তা মনলৈ মই কেতিয়াও অনা নাই। হে ভগবান! মোৰ অন্তৰ পৱিত্ৰ, পৱিত্ৰ,” হুংহুকাই তাই কান্দি উঠিল।

॥ পাঁচ ॥

বৰ্ণালিয়ে যি ভয় কৰিছিল সেয়ে হ'ল। প্ৰবীৰ হঠাৎ হোষ্টেলৰ পৰা নোহোৱা হ'ল। প্ৰবীৰৰ নামত বাবেণ্ট জাৰি হৈছে। আৰু এদিন কলেজৰ প্ৰতিজন

ছাত্র-ছাত্রীৰ মুখেৰে বাগৰি গ'ল ছাত্ৰনেতা প্ৰবীৰ চৌধুৰীক বন্দী কৰা হৈছে আৰু ভৱিষ্যতেও কোনো শিক্ষানুষ্ঠানত প্ৰবীৰক ভৰ্তি হবলৈ দিয়া নহব।

ৰফিকে উত্তৰাক সকলো কৈছে—প্ৰবীৰৰ নিতান্ত ব্যক্তিগত কথাবোৰো।

ৰফিকে কৈছে—প্ৰবীৰৰ মাকে আত্মহত্যা কৰিছে আৰু ইয়াৰ কাৰণ তাৰ দেউতাক। ৰফিকে আৰু কৈছে—প্ৰবীৰৰ এজন দদায়ক আছে—যাক সি সকৰে পৰা ভক্তি কৰি আহিছে। স্বাধীনতাৰ সময়ত তেওঁ বহুত খাটিলে, দেশ প্ৰেমমূলক গীত ৰচিলে, এখন কাকতৰ সহঃসম্পাদনা কৰিলে। অথচ সিদিনা তেওঁৰ কথা ওলাওতে প্ৰবীৰে scoundrel বুলি থুৱাই দিছিল। গাত জ্বৰ লৈয়ো অলপতে প্ৰবীৰে মিটিং এখনত বক্তৃতা দিছিল। জনতাক আহ্বান জনাইছিল। অথচ কোনোৱে আগবাঢ়ি নাহিল প্ৰবীৰৰ আহ্বানত।

প্ৰবীৰে শিছদিনা বৰ্ণালীক লগ ধৰাৰ কথা কৈছিল, গোটেই দিনটো দেখাদেখিয়ে নাই। বাতি আহি হঠাৎ ওলালহি। ৰফিকক সি কৈছিল—“সিহঁতে মোৰ হাতত আলকেতেৰা তুলি দিছিল। মই কিজানি পগলা হৈ গৈছিলো। এতিয়া এনে লাগিছে দেই আলকেতেৰাবোৰ মই যেন সানি লৈছো মোৰ নিজৰ মুখত। জান ৰফিক, এই দাগ অসমৰ বুকুৰ পৰা চুচি লৈ যোৱা আটাইবিধি কেৰাচিন তেলেও উঠাই দিব নোৱাৰিব।”

বৰ্ণালীক সাঙ্গনা দিবলৈ গৈ উত্তৰাই কৈছে—প্ৰবীৰ আঁতৰি নোযোৱা হলে তয়ে এদিন নিজে আঁতৰি আহিলিহেঁতেন। যি হৈ গ'ল সেইয়া পাহৰিবলৈ চেষ্টা কৰ। আগতেও উত্তৰাই বৰ্ণালীক এইদৰে বুজাইছিল। তাই কৈছিল—মানুহতো পাবফেট্ট হব নোৱাৰে। প্ৰবীৰৰ অবিহনে তই যদি সুখী হব নোৱাৰ বুলি ভাবিছ তেন্তে তাৰ যি আছে, তাতে সহুট্ট থাক। যি নাই সেইয়া বিচাৰি হতাশ নহবি। কিন্তু ভাবি চাবি বহু—ভালপোৱা আৰু ভাল পাই সুখী হোৱা দুটা

বেলেগ কথা।” উত্তৰাৰ শেষৰ কথাৰ বৰ্ণালীৰ কাণত বহুসময়লৈকে বাজি থাকিল।

বৰ্ণালীয়ে সকলো কথাই বুজে, কিন্তু পাহৰি যোৱাটো ইমান সহজ হোৱা হলে! চকুপানীখিনি চেপি বৰ্ণালীয়ে কয়, “মই ঘৰলৈ যাম তৰা, কেইদিনমানৰ বাবে। “কিয়?” উত্তৰাই কটিন হৈ সুধিলে। কিবা এটা সম্ভাৰ সন্মুখীন হলে এই ছোৱালীবোৰে পলাবলৈ বিচাৰে কিয়?

“মই দেউতাৰ ওচৰলৈ যাম।” ঠেহপতা সক ছোৱালীৰ দৰে বৰ্ণালীৰ মাতটো ঝুপি ঝুপি ওলাল। তাইৰ দেউতাক প্ৰেক্ষিছ কৰা ডাক্তৰ। বেছিভাগ সময়ে বাহিৰত কটায়। অথচ ঘৰত যিখিনি সময় থাকে বৰ্ণালীৰ লগতে কটাই টেবুল ক্লথখনৰ লগতে কটাই দিয়ে। তাইৰ লগত বেডমিণ্টন খেলে, বজাবলৈ গৈ তাই কৰি থকা ক্ৰছটিছৰ টেবুলক্লথখনৰ লগত বঙ মিলাই সূতা বাচি দিয়ে, মাক কৰবালৈ গলে কাৰ্কাটোৰ লগত তাই পাকঘৰত সোমালে দেউতাকে তাইক ইখন সিখন কৰি দিয়ে। প্ৰতিটো কথাতে তাই দেউতাকক ওচৰত পাই আহিছে।

বৰ্ণালীক দোষ দিবলৈ গৈয়ো নোৱাৰিলে উত্তৰাই। বৰ্ণালীৰ দেউতাকক তাই লগ পাইছে। ষ্টুং পাৰছ'-নেলিটিৰ মানুহজন। তেনে এজন মানুহৰ প্ৰভাৱ বৰ্ণালীৰ ওপৰত পৰিবই। প্ৰবীৰৰ মাজতো বাক বৰ্ণালীয়ে তেনে এজন সবল ম'নুহকে বিচাৰিছিল নেকি? আৰু প্ৰবীৰ? প্ৰবীৰৰ কাহিনী মানেই বিশ্বাসভঙ্গৰ কাহিনী। শেষলৈ সি যেন নিজৰ ওপৰতে আস্থা হেৰুৱাই পেলাইছিল।

যিয়ে নাথাকক, প্ৰবীৰৰ এটা মগজু আছিল। সি অন্ততঃ সত্যতা আৰু সাহসেৰে চিন্তা কৰিব পাৰিছিল। ৰাজনীতিৰ মেৰপাকত নোসোমোৱা হলে সি এদিন স্কলাৰ হ'লহেঁতেন। মানুহ তাৰ চিন্তাধাৰাৰ মূল্য দিব নাজানলে। ৰফিকে কয়, ‘হি ইজ এ মেন ফৰ টু মৰ’। আৰু সূত্ৰত? সূত্ৰত চাগৈ এতিয়া ব্যস্ত

হম্পিতেলত। কিয় জানো স্তব্ধতাৰ কথা মনলৈ অহাৰ লগে লগে কষ্ট অনুভৱ কৰিলে উত্তৰাই। ইমানদিনে ব্যস্ততাৰ ফাঁকে ফাঁকে স্তব্ধতাৰ কথা তাইৰ মনলৈ নহা নহয়। গুণগুণাই কাপোৰ খুকুছোতে, টেবুলত কিতাপ-পত্ৰ চিজিল লগাওঁতে বা বাত চকু মুদি টোপনি নহলৈকে বহু কথা মনলৈ অহাৰ লগতে স্তব্ধতাৰ কথাও তাইৰ মনলৈ আহিছে। তেতিয়া তাই এবাৰো ভবা নাছিল তাইৰ এই ভাবি ভাললগাখিনি দুদিনৰ পাছতেই ইমান অসহনীয় হৈ পৰিব বুলি।

আৰু এখন মুখে তাইৰ মনত দোলা দি গ'ল— নৱীনতা শৰ্মাৰ; স্তব্ধতাৰ জীৱনৰ প্ৰথম নাৰী। চিনাকী হোৱাৰ পাছত উত্তৰাই তাইক ভালদৰে লক্ষ্য কৰিছে। প্ৰসাধন আৰু সাজসজ্জাৰ আৰত আচল মানুহজনী যেন হেৰাই গৈছে। বৰ্ণালীক হাঁহি হাঁহি তই কৈছিল—“নৱীনতা শৰ্মাৰ স্নেহবিধানৰ লগত স্তব্ধতা দাদাৰ চেলফ-ইম্পৰ্টেণ্ডিবিৰ ভাল বাহি-ঘোৰা আহব,” উত্তৰাই ভাব আমোদ পাইছিল যে স্তব্ধতাৰ প্ৰয়োজনখিনি নৱীনতা শৰ্মাৰ দৰে এজনী ফোপোলা মগজুৰ ছোৱালীয়ে পূৰাব পাৰে। উত্তৰাক কিজানি স্তব্ধতা কেতিয়াও প্ৰকৃত মৰ্বদা আৰু গুৰুত্ব দিব নাহানিব।

কামত জইন কৰাৰ আগে আগে উত্তৰাই স্তব্ধতা দাদাক লগ পাইছিল। তায়ে উপযাচি মাতিছিল। ভাবিছিল নৱীনতা শৰ্মাৰ কথা স্তব্ধতা দত্তক কৈ চাব। অথচ স্তব্ধতাৰ কথাতে তাইৰ আগ্ৰহ শেষ হৈ গৈছিল। তেওঁ কৈছিল—যিয়ে নহক, নীতাই নিজক ফাঁকি নিদিয়ে। ল'ৰালিকৈ উত্তৰা আঁতৰি আহিছিল।

॥ ছয় ॥

চিঠিখন লিখিবলৈ বুলি কলমটো খুলিয়ে থমকি ব'ল স্তব্ধতা। উত্তৰাক জনাবলগীয়া বহুত আছে। কিন্তু কেনেকৈ আৰম্ভ কৰা যায় চিঠিখন। যোৱাৰ আগত লগ পাওঁতে উত্তৰাই যে নৱীনতা শৰ্মাৰ কথা জানে

সেইয়া ধুনীয়াকৈ ইতিহাস দি গৈছে। জানিছে যেতিয়া কথাবোৰ ভালকৈ জনাই ভাল—স্তব্ধতা ভাবিলে। বহুদিনৰ আগতে উত্তৰাই তাক এবাৰ কথা সুধিছিল যিঘাৰ কথাৰ উত্তৰ দিবলৈ প্ৰতিদিনে সি নিজকে প্ৰস্তুত কৰিছে। উত্তৰাই তাক সুধিছিল—“মোক অপমান কৰি আপুনি কি ভাল পায়?”

টেবুল লেম্পটো হঠাতে লুমাই গ'ল। ইলেকট্ৰিচিটি ফেইলিযৰ। বিৰক্ত হলেও তাৰ বেয়া নালাগিল। একাদশী জোনৰ মিঠা পোহৰ তাৰ কোঠাৰ ভিতৰলৈকে সিঁচৰিত হৈ পৰিছে। স্তব্ধতাৰ আগত ভাঁহি উঠিল—সামন্ত তললৈ কৰি থকা এখন বিনীত মুখ, প্ৰথম চিনাকিৰ লাজ আৰু সঙ্কোচ, নিৰ্ভীক অথচ গভীৰ এবাৰ চকু, অধ্যয়ন পুষ্ঠ মনৰ সজাগ চাৰনি—স্তব্ধতাৰ এই সকলোবোৰ স্তব্ধতাৰ ভাল লাগে। উত্তৰাক সি বুজিবলৈ চেষ্টা কৰিছে ইমানদিনে। বৰ্ণালীক কলে তাই হাঁহ কয়—“ইমানদিনে একেটা কামত থাকিও যিজনী ছোৱালীক মই বুজিব নোৱাৰিলো, সেইজনী ছোৱালীক আক' জুঁম বুজি পাবা কেনেকৈ? ছোৱালীৰ মন, বুজিছা স্তব্ধতাদাদা—দেবা: ন জানান্ত।”

আৰু নৱীনতা? নৱীনতাক যেতিয়া সি লগ পাইছিল তেতিয়া কি যে ডিপ্ৰেচনত ভুগিছিল সি। তাৰ এনে লাগিছিল ককায়েকৰ প্ৰতিভাৰ আঁৰত তাক সকলোৰে মাথো অৱজ্ঞাই কৰি গৈছে। তাক চিনাকি কৰি দিয়া হৈছিল স্তব্ধতা দত্ত বুলি নহয়, মেট্ৰিকত ফাৰ্ষ্ট হোৱা সত্যস্তব্ধতাৰ ভায়েক বুলিহে। সত্যস্তব্ধতা আছিল সিহঁতৰ নগৰখনৰ গৌৰৱ আৰু আশা। স্কুলৰ ছোৱালীবোৰেও তাক গুৰুত্ব দিছিল সত্যস্তব্ধতাৰ ভায়েক বুলিহে—এইটো তাৰ অসহ্য লাগিছিল। তথাপিও সি শান্তিত থাকিব পাৰিলেহেঁতেন যদি স্কুলত শিক্ষকতা কাম কৰা কামে তাক উঠাতে বহোতে ককায়েকৰ লগত বিজাই হয় প্ৰতিপন্ন কৰিবলৈ নগৰহেঁতেন, মাকৰ মুখৰ ওপৰতে তাৰ চিঞৰি কবৰ মন গৈছি—“দাদাৰ দৰে মই হব নিবিছাবো মা। মই মোৰ নিজৰ দৰে

হ'ম।" কিন্তু কব সি পৰা নাছিল। মাকৰ গৰিহ-
নাই তাৰ মনলৈ প্ৰতিদ্বন্দ্বিতাৰ ভাৱ অনা নাছিল,
আনিছিল এক বিৰূপ প্ৰতিক্ৰিয়া।

সেই সময়তে নৱনীতাক সি লগ পাইছিল। নৱনী-
তাই কিন্তু তাক পোখা নাছিল সি সত ব্ৰতৰ ভায়েক
নেকি বুলি। প্ৰথম দিনা কথা পাতে'তে তাই কৈছিল
"তোমাক কিন্তু মই চিনি পাওঁ। আমাৰ ঘৰৰ আগেদি
তুমি সদায় চাইকেলেৰে স্কুললৈ যোৱা।"

পিছদিনা স্কুললৈ যাওঁতে নৱনীতাই তাৰ ঘৰৰ আগত
কব নোৱাৰাকৈ তাৰ চাইকেলৰ স্পীড কমি গৈছিল।
নৱনীতা সিহঁতে নতুনকৈ পতা ক্লাবটোৰ সভ্য হৈছিল।
ক্লাবৰ পৰা আহোঁতে গধূলি হলে নীতাক সি বিজ্ঞাত
তুলি দিছিল আৰু বিজ্ঞা নাপালে হাফ-পেদেল মাৰি-
নীতাক আগবঢ়াই দিছিল। সিহঁতৰ বন্ধুত্ব ক্ৰমে ঘনিষ্ঠ
হৈ আছিল। মাকৰ অৱজ্ঞাৰ পৰা পলাবলৈ এনে-
দৰেই সি নৱনীতাৰ ওচৰ চাপি গৈছিল। নীতাই
তাৰ প্ৰতিটো কাম গুনিছিল; তাক উচ্ছাসিত কৰি-
ছিল আৰু গধূলি ঘৰলৈ আহি মাকৰ গালিবোৰ সি
অকাতৰে হুহু কৰিব পৰা হৈছিল। সেই সময়ৰ
উদ্ধতাৰ কথা মনত পৰিলে স্মৃতিৰ আচৰিত লাগে।

তাৰ পাছত দিন যোৱাৰ লগে লগে স্মৃতিৰ বৃদ্ধি
উঠিছিল—তাৰ নাটকৰ নায়িকাৰ সংলাপখিনি মুখস্থ কৰি
নীতাই সলসলীয়াকৈ গাই দিব পাৰিলেও তাৰ অৰ্থ-
খিনি তাই কেতিয়াও হৃৎস্পন্দ কৰিব নোৱাৰিব। সেই-
সময়তে সি গুৱাহাটীলৈ গুছি আহিছিল। নীতাৰ আৰু
বহুতো ঘনিষ্ঠ বন্ধু গোট খোৱা বুলি গম পাইছিল;
কিন্তু এই কথাত সি ঈৰ্ষা বা দুখ অনুভৱ কৰা নাছিল।
নৱনীতা তাৰ জীৱনৰ অনাকাঙ্ক্ষিত অতিথি হলেও
সি স্বীকাৰ কৰিবই লাগিব যে নৱনীতাই তাৰ জীৱ-
নলৈ এটা ডাঙৰ পৰিবৰ্তন আনিলে। নীতাই তাক
প্ৰথম শিকাই গ'ল—এজনী ছোৱালীক আকৰ্ষণ
কৰিব পৰাকৈ তাৰ বহুতো আছে। উত্তৰাক
সি সকলো জনাব। উত্তৰা বৃদ্ধন ছোৱালী।

তাই নিশ্চয় বৃদ্ধিৰ ভুল কৰাটো অপৰাধ নহয়। আৰু
সি ভুল কৰিছিল এনে এটা বয়সত যিটো বয়সত
আবেগবোৰ যুক্তি হৈ মনত খেলায়; উদ্ধতাৰি আৰু
গোড়ামিক যিটো বয়সত প্ৰায়বোৰে সাহস আৰু দৃঢ়তা
বুলি ভুল কৰে। স্মৃতিৰে জানে কথাবোৰ জানিলে
উত্তৰাই খুৰু পাব। ছোৱালীজনীৰ মনত এটা অদৃষ্ট
ধাৰণা আছে। ইমানদিনে সি লক্ষ্য কৰি আহিছে
বৰ্ণালী লগত থকা সময়খিনি উত্তৰা তাৰ ওচৰত বেছ
সহজ। কিন্তু তাৰ লগত অকলশৰীয়া হৈ পৰিলে
উত্তৰা বিব্ৰত হৈ পৰে। অনাৱশ্যকভাৱে নিজক ব্যস্ত
ৰাখিব বিচাৰে। আলোচনীৰ পাত লুটিয়ায়, তাৰ
লগতে কথা পাতে কিন্তু কথাৰ স্মৃতি কৰিবলৈ চেষ্টা
কৰিলেও সলনি হ'লে সি নিদিয়। উত্তৰাৰ দুস্কুল
সি চাব বিচ বিলেও লৰালৰিকৈ তাই দৃষ্টি আঁতৰাই
নিয়। কেতিয়াবা ওচৰৰ পৰা উত্তৰাক সি কিবা এটা
বুজাই দিওঁতে বা উত্তৰাৰ হাতত বৰ্ণালীলৈ কিবা এটা
তুলি দিওঁতে এনে এক বিচ্ছিন্ন ভাৱেৰে অসহজ হৈ
উত্তৰা আঁতৰি যায় যে স্মৃতিৰ আচৰিত হৈ যায়। উত্তৰালৈ
সি লিখিব—তুমি যাক পাপ বুলি ভাবিছা। সেইয়া
আচলতে পাপ নহয়। যি আনন্দ দিয়ে, তৃপ্ত দিয়ে,
শান্তি দিয়ে সেইয়া জানো পাপ হ'ব পাৰে? নিজক
অস্বীকাৰ কৰা মানে জীৱনটো আৰু অসহনীয়
কৰি তোলা।

এদিন সি মেডিকেলত এড্‌মিচন ল'লে। ইমান দিনে
নোপোৱাখিনি সি নিষ্ঠাৰে বিচাৰিবলৈ ধৰিলে। ভাল
ল'ৰা বুলি সি পাবগণিত হ'ল। আৰু এদিন আবিষ্কাৰ
কৰিলে আগৰ হীনাঙ্কিকা মনোভাৱ তাৰ সম্পূৰ্ণৰূপে
আঁতৰি গৈছে। এটা নতুনভাৱে ইতিমধ্যে ৰোপনি
পুতিছিল। সি ভাবিছিল যিটো বস্তু লৈ তাৰ ককায়েকে
অহঙ্কাৰ কৰে, মাক্স-লেনিনৰ ওপৰত গৰম লেক্চাৰ দি
কলেজত এদল লৰাই নেতৃত্ব লব বিচাৰে—সেইয়া
তেনেহলে তাৰ বাবেও দুগুণ নহয়। সি কিতাপ
পঢ়িবলৈ ল'লে। সি দেখিলে সকলোতে সিহঁতৰ দৰে

সাধারণ মানুষকে কথা লিখা আছে। যি যেন সাহস বিচাৰি পালে।

এনেতে উত্তৰাৰ লগত তাৰ চিনাকি হৈছিল। প্ৰথম দেখাতে ছোৱালীজনী তাৰ কিবা বেলেগ যেন লাগিছিল। বুণবছা চাদৰৰ আচলেৰে, ককালৰ তললৈকে পৰা চুলিৰিৰিৰে মিঠা মুখৰ ছোৱালীজনী। উত্তৰাৰ বিষয়ে জানিবলৈ স্ত্ৰত কৌতূহলী হৈ পৰিছিল। বৰ্ণালীয়ে কিন্তু প্ৰথমতেই তাক নিকংসাহ কৰছিল। কিন্তু সি আন্তকৈ উৎসুক হৈ পৰিছিল। আৰু কথাবোৰ জনাব পাছত উত্তৰাৰ প্ৰতি তাৰ সম্মান আৰু হয়তো ভাললগাৰিনিও আৰু গভীৰ হৈছিল।

উত্তৰাৰ লগত বহুদিন সি আলোচনা কৰিছে, তৰ্ক কৰিছে। তাইৰ প্ৰশ্নৰ উত্তৰ দিবলৈ গৈ সি বহুত পঢ়িব লগা হৈছে; পৰিষ্কাৰক চিন্তা কৰিব লগা হৈছে; দৃঢ়তাৰে নিজস্ব অভিমত দিব লগা হৈছে। সিহঁতৰ মতবিৰোধ হৈছে, কেতিয়াবা বেয়া পোৱা-পুইও হৈছে। উত্তৰাই সুবিধা পালে তাক ঠাট্টা কৰিবলৈ নেৰে। প্ৰশংসা কৰাটো বাদেই। অথচ সি মনকৰিছে তাৰ প্ৰতিটো মতামতেই উত্তৰাই আগ্ৰহেৰে গুন গুৰুত্ব দিয়ে। সিহঁতৰ প্ৰতিটো আলোচনাৰ পাছতে সি নিজৰ ভিতৰতে এজন নতুন মানুহ আবিষ্কাৰ কৰিছে।

টেবুলেমেটে হটাৎ জ্বলি উঠিল। কাৰেণ্ট আহিল তেন্তে। লাইটৰ পোহৰে তাৰ কোঠালীটো পোহৰাই তুলিলে। চিঠিখন লিখিবলৈ লগতেই লাইট নুমাৰ। এইবাৰ সি লিখি শেষ কৰিব। সি লিখিব তাইক সি কোনোদিনেই অপমান কৰিবলৈ বিচৰা নাই। সি মাথোন ধিগ কৰে তাইৰ চিনিক দৃষ্টিভঙ্গীক। আৰু উত্তৰাই যদি বেয়া নাপায় তাইৰ দৃষ্টিভঙ্গীক সি এক নতুন ৰূপ দিব।

। সত্য ।

উত্তৰাৰ মনটো খেলিমেলি লাগি আছে। কতো তাই মন বহুবাৰ পৰা। স্ত্ৰত দস্তৰ চিঠিখন তাই

পাইছে। প্ৰতিদিনেই কেবাবাৰো কৈ চিঠিখন তাই পঢ়িছে। আৰু প্ৰতিবাৰ পঢ়ি উঠি য তাই নতুনকৈ অৰ্থ বিচাৰি পাইছে। তাইৰ ভাল লাগিছে, তাই সুখী হৈছে আৰু পিছ মুহূৰ্ত্ততে স্ত্ৰতৰ ওপৰত খঙ উঠিছে তাইৰ নিঃস্বতাৰ স্ময়োগ লৈ তাইক অপমান কৰা বুলি। কথাবোৰ এই কেইদিন উত্তৰাই জুকিয়াই চাইছে কিন্তু একো সিদ্ধান্তকৈ লব পৰা নাই তাই। স্ত্ৰতে তাইৰ সকলো কথা জানে—তাইৰ মাক-দেউতাকৰ কথা, তাঁহাতৰ ঘৰখনৰ কথা—যিবোৰ আজি ইমান দৰে কম কম বুলিও স্ত্ৰতক কোৱাৰ মানসিক প্ৰস্তুতিকণেই কৰিব নোৱাৰিলে উত্তৰাই।

যিটো মন তাই নিজেই অতদিনে বুজিব পৰা নাই স্ত্ৰতে তাইৰ সেই মনটো এল্লৰে প্লেট পঢ়াদি পঢ়ি পেলাইছে। ইমান সহানুভূতিৰে আজিলৈকে কোনেওতো তাইক বুজিবলৈ চেষ্টা কৰা নাই। স্ত্ৰতে আৰু লিখিছে—“মুহূৰ্ত্তৰ অবেগত মই কৈ নেপেলাও যে তুমি নহলে মোৰ জাৱন ব্যৰ্থ হৈ যাব। কিন্তু প্ৰথমতে যদি কাৰোবাৰ কথা মোৰ মনলৈ আহিছে তোমাৰ কথাই আশিছে। আৰু এতিয়া মোৰ এনে লাগিছে মোক যদি সকলোতকৈ বেছি কোনোবাই সুখী কৰিব পাৰে সেইয়া অকল তুমিহে।” কথাখিনি পঢ়ি প্ৰতিবাৰেই তাই উচপ খাই উঠিছে। এটা অসহনীয় যন্ত্ৰণা অনুভৱ কৰিছে। তলৰ ওঠখন দুখ পোৱাকৈ কামুৰি উত্তৰাই ভাবিলে—নাই, নাই, তাই ভুল নকৰে। এইবোৰৰ ওপৰত আস্থা তাইৰ কেতিয়াবাই হেৰাই গৈছে। প্ৰেমে মানুহক কি দিছে তাই ভালদৰেই দেখিছে। ইমান আগ্ৰহেৰে আৰম্ভ কৰা উৰ্ব্বাই-দেউহঁতৰ সংসাৰ এডাল মাথো ক্ষীণ স্মৃতাৰে বান্ধ খাই আছে আৰু অৰূপৰ পদ্মুতাৰ পাছত সেই বন্ধনো হয়তো চিঙি গৈছে। ইয়াৰ শেষ পৰিণতি কি ভাবিবলৈকে উত্তৰাৰ ভয় লাগিল।

উত্তৰাৰ নামত এখন চিঠি আহিছে। চিঠিখন হাতত লৈ দোমায়েই বৰ্ণালীয়ে দেখিলে উত্তৰাই আনমনা হৈ

কিবা ভাবি আছে। বৰ্ণালীয়ে মন কৰিছে এই কেই দিনতে উত্তৰাৰ আগৰ উগ্ৰমথিনি শেষ হৈ গৈছে। ইমানক লগ ধৰাতো বেণ্ডৰে মেটিনি চাবলৈ নগল। সিদিনা স্ত্ৰত দাদাকো তাই এইখিনি কথাকে কৈছিল। স্ত্ৰতদাদাইও একো কোৱা নাছিল। স্ত্ৰতদাদা আগকৈ গহীন হ'ল। কথাবোৰ জুখিমাখি কোৱা হ'ল। আগতে সি তাইক সক ছোৱালী বুলি একো কথাতে পাট্টা নিদিছিল। সিদিনা বনমানিৰ ঘৰত তাই চাহকাপ আনি আনি দিতে স্ত্ৰতদাদাই যেনেকৈহে তাইক কৈছিল—'চাহকাপ নকৰা হলেও হলেই তেনে' যে তাই আচৰিত হৈ গৈছিল। সিতো আগতে কেতিয়াও ইমান অমায়িক হৈ নকয়। স্ত্ৰতৰ চকুলৈ চাই হাঁহিব খুজি বৰ্ণালী উপ খাই উঠিছিল। কত দেখিছিল তাই এই দৃষ্টি? পিকনিকত তাইৰ হাতত ধৰি অস্থিৰ হৈ পৰা প্ৰবীৰৰ দুচকুত তাই এই দৃষ্টি দেখিছিল, তাইক মাত লগাবলৈ অহা তাৰ নিস্পৃহ দুচকুত তাই এই দৃষ্টি দেখিছিল। কিন্তু তাইতো এবাৰো ভবা নাছিল সেই দেখাই প্ৰবীৰৰ শেষ দেখা। যিজন মানুহে মুক্তিৰ ওপৰত ইমান মূল্য দিয়ে তেনে এজন মানুহে যে ত এইৰ মুখৰ দুটা কথাতে একুৰা জলা জুইত জাপ দিবলৈ যাব সেইয়া তাই সপোনতো ভবা নাছিল। প্ৰবীৰে সেইদিনা তাইক মুক্তিৰ কথা কৈছিল। ম'নুহৰ মুক্তিৰ কথা, তাইৰ মুক্তিৰ কথা। প্ৰবীৰে বাক বুজবলৈ চেষ্টা নকৰিলে কিয় কিছুমান মুক্তি সিহঁতে নিবিচাৰে— সিহঁতৰ দৰে ছোৱালীবোৰে নিবিচাৰে। প্ৰবীৰক তাই একো কোৱা নাছিল। কিন্তু তাই সকলো বুজিছিল। বুজিছিল উত্তৰই কোৱা প্ৰতিটো কথা। প্ৰবীৰে তাইক কৈছিল—'আমাৰ কি জানি কোনোদিনেই দেখা দেখি নোহোৱা হলেই ভাল আছিল বৰ্ণালী।'

বৰ্ণালীৰ মনটো গধুৰ গধুৰ লাগিল। উত্তৰাক চিঠিখন দি তাই ল'বালবিকৈ ওলাই আহিল। চাটৰ ওপৰত মেল দিয়া কাপোৰখিনি এতিয়ামানে শুকাব পায়।

উত্তৰাই চিঠিখন মেলি ললে। উৰ্মিৰাইদেউৰ চিঠি। মৰমৰ তৰা;

বহুদিনৰ মূৰত তোল লিখিবলৈ বহিছে। কিমান দিন যে তোক দেখা নাই। আমাৰ ডিব্ৰুগড়ৰ ঘৰলৈতো তই অহাই নাই। মোৰ নন্দ আৰতিৰ বিয়া। অহা মাহৰ ১২ তাৰিখে! আগতীয়াকৈ আহি সহায় কৰি দিবিহি বুলি আশা কৰিলো।

ভিনদেউৰাৰ এতিয়া ভালেই। তিনিমাহমানই হ'ল হস্পিতেলৰ পৰা অহা। ঘৰতে ইফাল সিফালকৈ আছে। প্ৰথমতে কৈছিল খুব আমনি লগা বুলি। এতিয়া কিতাপ-পত্ৰ এংসাপামান আনি লৈছে। মূৰী ঘৰত থকা কেইদিন আবেলিবেলা তাইৰ লগত লাহে লাহে নৈৰ ফালে ওলাই গৈছিল। এইবাৰ তাই দাৰ্জিলিঙলৈ যোৱাৰ সময়ত তেওঁ খুব মন বেয়া কৰিলে। ভাৰিছো অহাবাবলৈ তাইক ইয়াতৈকে লৈ আহম। ইয়াতে পঢ়া। এইটো বয়সত ছোৱালীবোৰৰ বাবে এখন ঘৰ আৰু এজনী মাকৰ একান্ত প্ৰয়োজন।

ভিনদেউৰাই মোক কেতিয়াবা মোখে—তোমাৰ খুব কষ্ট হৈছে নগয় উৰ্মি? মই যে কি কম ভাবি নাপাওঁ। সঁচাই জান ভবা, অৱশ্যে মই ইমানদিনে বুজিয়ে পোৱা নাছিলো। তেওঁৰ অন্তৰখন একবাৰে সকলোৰ নিচিনা। হস্পিতেলত থাকোতে যে তেওঁ ইমান কষ্ট পালে।

মৰম লবি। বিয়ালৈ আহিবি কিন্তু। ইতি—

তোমাৰ

উৰ্মিৰাইদেউ।

উত্তৰাৰ মনটো ফৰকাল লাগিল। উৰ্মিৰাইদেউ তেনেহলে এতিয়া এঘৰৰ .খিনী বোৱাবী, আদৰ্শ পত্নী আৰু সাদৰী মাতৃ। শুকোৱা কাপোৰ এগোজা লৈ বৰ্ণালী সেমাই আহিল ভিতৰলৈ। চিঠিখন জাপি থৈ উত্তৰাই কলে—'আৰতি বাইদেউৰ বিয়া জান বনু। উৰ্মিৰাইদেৱে লিখিছে।' বৰ্ণালীয়ে একো নকলে। তাই কাপোৰ জপাত লাগিল।

উত্তৰা বহাৰ পৰা উঠিল আৰু বৰ্ণালীৰ কাষলৈ আহি কলে—“তই মোক বেয়া পাইছ নহয়?”

“বেয়া পাবলৈ আৰু কি ডাল হ’ল?” বৰ্ণালীৰ কথাত অভিমানৰ সূৰ। সঁচাই ছোৱালীজনীৰ প্ৰতি অত্যাচাৰ কৰিছে উত্তৰাই। সিদিনা তাই ‘স্বত্ৰত দান আৰু হিছ’ বুলি কবলৈহে পালে ‘গোৰ স্বত্ৰতদান আৰু হিছ’ যেতিয়া দিখীজয় কৰি ঘূৰি ফুৰিবি আৰু এই কেইদিন’ বুলি তাই যিটা কোবোৰে বৰ্ণালীৰ কাষৰ পৰা আতৰি আহিছিল, তাৰ পাছৰে পৰা বৰ্ণালীয়ে তাইক ভালদৰে মতা নাই।

জাপিবলৈ বাকী বোৰ: চানৰখন হাতত লৈ উত্তৰাই কলে—বজাৰলৈ যাব যদি ব’ল, উত্তৰাই জানে কালি অলিনাৰ লগত বৰ্ণালীৰ বজাৰলৈ যোৱাৰ কথা আছিল যদিও ডিক্ৰিটৰ অহাত অলিনা নগ’ল। আজি কম-মেটৰ পৰা চাফ’ ধাৰে লৈহে তাই কাপোৰ ধুইছে। লৰালৰিকৈ ওলাল দুয়োজনী।

কিবা এটা বিচাৰি বৰ্ণালী দোকানখনৰ ইটা মূৰ পালেগৈ। উত্তৰা কাউণ্টাৰৰ ওচৰত থিয় হৈ ব’ল। এইয়া দেখোন স্বত্ৰত দস্ত। তাইৰ বুকুখন চিৰিং কৰি গ’ল। এইখন দোকানলৈকে আহিছে। সচেতন হোৱাৰ আগেয়ে তাই চকু ঘূৰাই আনিলে। কিনি অনা আলোচনীখন তাই মেলি ললে। তাই চোৱা স্বত্ৰতে বাক মন কৰিছে নেকি? নাই কৰা নিশ্চয়। সেই সময়ত তেওঁ আগলৈহে চাই আছিল। এইয়া তাইৰ কাষেদিয়ে তেওঁ পাৰ হৈ গৈছে। আঙুলী এটা লৰাৰ নোৱাৰাকৈ তাই গোটাইজনী ধৰ হৈ গ’ল। স্বত্ৰতে নামাতিলে, নাচালেও। তাইক দেখা নাই নেকি? আলোচনীখনৰ পৰা চকু তোলা নাই যদিও উত্তৰাই কিন্তু গম পাইছে দোকানত নোমায়ৈ স্বত্ৰতে তাইক দেখিছে, আনকি অলপ পৰ চাইছেও। স্বত্ৰতে দোকানৰ ইটো মূৰত বৰ্ণালীক লগ পাব। একেলগে সিহঁত ওলাই আহিব। স্বত্ৰতে যদি তাইক সোধে চিঠিখন পাইছানে বুলি, তাই কি কব? আৰু বৰ্ণালীৰ আগতে

যদি তেওঁ জানিব বিচাৰে তাইৰ সিদ্ধান্তৰ কথা। এই-বোৰ সিহঁতৰ নিজা কথা, স্বত্ৰতে ‘নিশ্চয়’ যাৰে তাৰে আগত নকয়। কিন্তু স্বত্ৰত দস্ত যেনেকুৱা হৈছে, কেতিয়াবা তাইৰ খঙেই উঠি যায়। কিছুমান কথা বৰ্ণালীক মুখখি বৰ্ণালীৰ আগত নকৈ স্বত্ৰতে দেখোন তাইকে কব পাৰে।

বাহুত কাৰোবাৰ স্পৰ্শ পাই সজাগ হৈ উত্তৰাই মূৰ তুলি চালে। উশাহ লবলৈকো তাই যেন পাহৰি গ’ল। অকল বৰ্ণালীহে। বৰ্ণালীয়ে দেখোন হাঁহিছে। তাইৰ খঙ উঠি গ’ল। “হাঁহিছে কেলেই?” বৰ্ণালীয়ে চাই তাই গহীনাই স্মিলিলে।

বৰ্ণালীয়ে হাঁহি হাঁহিয়ে তাই পঢ়ি থকা আলোচনীখনলৈ আঙুলিয়াই দিলে। উত্তৰাই তেতিয়াহে মন কৰিলে ইমানপৰে তাই মনোযোগে পঢ়ি থকা পাতখিলা আন একো নহয় বলডেকাৰ এডু ভৰাটাঙিং পেইজ-খনহে। হাঁহিবই নে কান্দব উত্তৰাই একো ভাবিব নোৱাৰিলে। ইমান দূৰৰ পৰাই বৰ্ণালীয়ে মন কৰিছে। ‘কাষেৰে যোৱা-বোৰেও’ তেন্তে দেখি গৈছে।

: স্বত্ৰত দাদাক লগ পালো জান—বাহিৰ ওলাই বৰ্ণালীয়ে কলে।

: কত? বস্তখিনি ভালকৈ সামৰি ললে উত্তৰাই।

: এইমাত্ৰ দোকানত। তোৰ কাষেদিয়ে দেখোন পাৰ হৈ গ’ল। অথচ, তয়ো স্বত্ৰত দাদাক দেখা, নাপালি আৰু স্বত্ৰত দাদায়ো তোক দেখা নাপালে।

উত্তৰা যেন হতাশ হ’ল। স্বত্ৰতে বাক তাইক দেখাৰ কথা বৰ্ণালীক কবলৈ বেয়া পালে কিয়?

: জোখৰ হস্তঅ’ল এটা গোটাইখনতে বিচাৰি ফুৰিছে। পোৱা নাই হেনো।

: হস্তঅ’ল—উত্তৰাৰ মুখৰ পৰা কব নোৱাৰাকৈ ওলাল। কৰবালৈ যাব নেকি?

: কাইলৈকে ত্ৰেনত যাব দিল্লীলৈ। অফ্ৰেঞ্চ ম’লজিত ডক্টৰেট কৰিব। স্বত্ৰত দাদাৰ মাকো আহিছে। ছেঠাই-দেউৰ কাষেহে বেয়া লাগে। একেবাৰে অকলশৰীয়া হব।

সুব্রত হাইস্কুলত থাকোতেই দেউতাক ঢুকাল। খাণ্ডনলীত কেঞ্চাৰ হৈছিল। জেঠায়েকে বহু কষ্ট কৰি ডাঙৰ লৰাক ঠিকনিয়াৰ আৰু সৰু লৰাক ড'ক্টৰ কৰিলে। টানে-আপদে সুব্রতহঁতক বৰ্ণালীৰ দেউতাক আৰু বনমাহীৰ মহাই সহায় কৰে। এইখিনি উত্তৰাই জানিছে বৰ্ণালীৰ পৰাই। সত্যব্রত দস্ত আমেৰিকালৈ পঢ়িবলৈ গৈ আৰু উভটি নাহিল। তাতে চেটল কৰিছে। গভমেণ্টক পঢ়িবলৈ পঠোৱাৰ ঘৰছ উভটাই দিছে। সত্যব্রত দস্তই ইয়াত চাকৰি নোপোৱা নহয়, পাইছিল। পিছে এইখিনি পইছাবে চলিবলৈকে নুহুৰে হেনো। জেঠাইদেৱে বৰ দুখ পাইছে; ঘৰলৈ পঠোৱা সত্যব্রতৰ পইছা উভটাই পঠিয়াইছে। “আমাৰ দেশৰ ইণ্টেলেক্চুৱেল! সুব্রতে কয় “দেশখনৰ প্ৰতি এইবোৰ মানুহৰ কোনো কৃতজ্ঞতা নাই। টকাৰ কৰেণে, নিজৰ সা-সুবিধাৰ কাৰণে ইহঁতে সকলো কৰিব পাৰে।”

বজাৰ কৰি বেগটোৰ ওজন যেন ভালেখিনি বাঢ়ি গল—এনে লাগিল উত্তৰাৰ। কাইলৈকে সুব্রত যাবগৈ অথচ তাই নাজানে। বৰ্ণালীয়ে তাইতো কব পাৰিলে-হেঁতেন। কিন্তু কবলৈকে বা তাই সুবিধা দিছে ক’ত? সুব্রতে চিত্ৰিত পঢ়িবলৈ যোৱাৰ কথা একো লিখা নাই। নে তাইক জনোৱাৰ প্ৰয়োজনেই অনুভৱ নকৰিলে?

উত্তৰা অকল শোঠাত সোমালহি। জেঠায়েকক লগ ধৰিবলৈ বৰ্ণালী বাহিৰে বাহিৰে বনমাহীৰ ঘৰলৈ গ’ল। কাপোৰ নসলোৱাকৈ উত্তৰা বিছনাত পৰিল। তাইৰ বৰ ভাগৰ লাগিছে। এটা অসহনীয় কষ্ট তাইৰ বুকুখন বিষাই উঠিল। হুক হুককৈ কান্দি দিবৰ মন গ’ল উত্তৰাৰ। সুব্রতই বাক তাইক এবাৰো নামাতিলে কিয়? সুব্রতক আজি ইমান বেলেগ লাগিল। হঠাৎ বিছনাৰ পৰা উঠিল উত্তৰা। ডায়েৰীৰ মাজত স্মুৱাই থোৱা সুব্রতৰ চিত্ৰখন তাই উলিয়াই আনিলে। গোটা গোটা আখৰৰ পৰিষ্কাৰ এখন চিত্ৰ। এইখন চিত্ৰ তাই বহুবাৰ পঢ়িছে। প্ৰতিটো শব্দই তাইৰ চিনাকি হৈ গৈছে। সুব্রতে লিখিছে তাই সুব্রতক

স্বামী কৰিব পাৰিব। উত্তৰাৰ ভাল লাগিল, লাজ লাগিল। নিবিড়ভাৱে তাই চিত্ৰখনৰ ওপৰেদি হাত বুলাই নিলে। আইৰ অন্তৰ উপচি পৰিল। বাহিৰৰ আকাশলৈ তাই চাই পঠিয়ালে। কিন্তু একোকে নেন্দে-খিলে তাই, চকুৰ পানীয়ে তাইৰ দৃষ্টি বন্ধ কৰি দিছিল। এটোপাল চকুৰ পানী চিত্ৰখনত বাগৰি পৰিল। পানী পৰি শব্দ এটা বিষপি গ’ল। অস্পষ্ট হৈ যোৱা শব্দটো পঢ়িবলৈ গৈ উত্তৰা উচপ খাই উঠিল—নৱনীতা। দীঘলকৈ উশাহ এটা ললে উত্তৰাই। নৱনীতা নামৰ ছোৱালীজনী সুব্রতৰ জীৱনলৈ নহা হলেই ভাল আছিল। কিন্তু যি হৈ গ’ল সেইয়া অস্বীকাৰ কৰিতো লাভ নাই।

সুব্রতৰ চিত্ৰখন হাতত লৈ উত্তৰা থিৰিকি মুখত থিয় হ’ল। সন্ধিয়াৰ শেষছাক বদ সিহঁতৰ হোষ্টেলৰ কাষৰ বস্তিৰ সৰু সৰু জুপুবোৰত পৰিছে। এখন প্ৰায় উৱলি যোৱা বঙা শাড়ী বতাহত চৌ খেলি আছে। সেইখন পক্ষু বিস্মাৱালাটোৰ মাইকীজনীৰ শাড়ী। কামৰ পৰা আহি তাই সদায় একেখিনি ঠাইতে শাড়ীখন ধুই মেলি দিয়ে। দিনটো কাম কৰি ঘৈণীয়েক তাক খোৱায়, অথচ হাতত পইছা পৰিলেই দি মদ খাই আহি তাইক অগ্নীল ভাষাৰে গালি পাৰে, মাৰধৰ কৰে। তাইৰ কান্দোন শুনি উত্তৰাই ভাৱে—তাইৰ ৰূপ-ৰোৱন স’মৰ্থ্য সকলো আছে। তথাপি এই নিমখহাৰাম মানুহটোক তাই এৰি নাযায় কিয়? কিহৰ এই বন্ধন?

চৌ খেলি থকা তাইৰ শাড়ীখনৰ কাষত সিহঁতৰ লৰাটো থিয় হ’ল। লৰাটোৰ চকুৱে চকুৱে পৰাত সি থিকথিকাই হাঁহি উত্তৰাৰ ফালে তাৰ সৰু হাতখন আগবঢ়াই দিলে। উত্তৰাই একমনে লৰাটোৰ ফালে চাই ব’ল। কাজল ঘৰ্হা তাৰ ঘূৰণীয়া চকু দুটা উজ্জল, স্বৰ্গীয়। বুকুৰ মাজত তাই কিবা এটাৰ অত্যা অনুভৱ কৰিলে। লৰাটোৰ মুখখন তাইৰ চকুৰ আগত ৰূপি উঠিল আৰু তাৰ ঠাইত ক্ৰমে অস্পষ্ট হৈ উঠিল

অথ এখন মুখ—সুব্রতৰ। অদৃষ্টি লগা কষ্টখিনি লাহে
লাহে তাইৰ মনৰ মাজৰ পৰা আঁতৰি গ'ল। এক
অমৃতময় উপলব্ধিত উত্তৰাৰ মনটো ভৰি উঠিল।

সুব্রতই এদিন তাইক কৈছিল—“অমৃত নামটো
মোৰ বৰ ভাল লাগে। নামটোৰ এটা significance
আছে।” উত্তৰাটো সেইদিনা একো কেরা নাছিল। মাকে
হেনো তাইক অমৃত বুলি মাতিছিল। নিবিড়ভাবে
তাই মনতে এবাৰ আঙালে ‘অমৃত’। নিজৰ নামটো
কোনোদিনেই উত্তৰাৰ ইমান ভাল লগা নাছিল।

বাহিৰত এফাৰ। উত্তৰাই মনেই কৰা নাছিল।
লৰালৰিক তাই লাইটটো জ্বলালে। গোটেইখন পোহৰ
হৈ উঠিল। অলপ পাচতে বৰ্ণালী পাবহি। উত্তৰাই
তাইক কব কাইলৈ বৰ্ণালীৰ লগত তায়ো বেলগেছনলৈ
বাব। আৰু সুব্রতক? সুব্রতক তাই কব, সুব্রতই
যদি তাইক অমৃত বুলি মাতে তাই বেয়া নাপায়।

পোহৰৰ সন্ধানত

—শ্ৰীকীৰ্ত্ত্বণ দাস

বি. এ. দ্বিতীয় বাৰ্ষিক (কলা)

আমাৰ আঙেয় সত্তাত
প্ৰতিধ্বনি
মহাজীৱনৰ,
আকাশৰ নিঃসীম নীলাই মাতে
মাতে আমাক মুক্ত বতাহে।
জীৱনৰ প্ৰাত্যহিক গতি
কন্ধ হ'ল মকৰা জ্বলন্ত,
যান্ত্ৰিকতাৰ নিলাজ স্পৰ্শই
জন্ম দিলে হৃদয়ত
কৃত্ৰিমতাৰ প্ৰকাণ্ড দৈন্ত্য,

প্ৰাণৰ স্মৃতি আমাৰ
অজ্ঞানিতে পৰি শেষ হ'ল
আত্মাৰ প্ৰদীপ মুমাল
শতাব্দীৰ বিষাক্ত বাস্পত।
জীৱনৰ উপকূল
ধূলিৰ ধোৱাবে ধূসৰ
সমুখৰ পথ ছয়াময়া,
আমাৰ দৃষ্টি হেৰাল
শামুকৰ খোলা আৰু
মৰাপাতৰ দমৰ মাজত,
জীৱনে উচুপি উঠে—
সজ্জাৰ পখীৰ বেদনাবে
(আশ্ৰয় ক'ত, আমাৰ আশ্ৰয়!)
কোনে সন্ধান দিব
জীৱনৰ সঠিক পথৰ।

* * *

নিৰাশাৰ ডাৱৰে তথাপি—
নোহাৰে আমাৰ আকাশ চুব
আমি অগ্নিযুগৰ সন্ধান
স্বপ্ন দৃষ্টিত জ্বলে
নতুনৰ সৃষ্টি।
ভাঙিবই লাগিব আমি
কন্ধাৰ প্ৰভাতৰ
শতাব্দীৰ আন্ধাৰ মটি
আনিব লাগিব
নতুন জীৱনৰ পোহৰ
সক সক মানুহৰ
যাত্ৰা পথ মুখৰিত কৰি,
মহাজীৱনৰ স্মৰত স্মৰ মিলাওঁ আমি
অদম্য প্ৰেৰণা আৰু দুৰ্কাৰ সাহেবে
ওপচাই—আমাৰ জীৱন।

কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাৰ নৱাগত আদৰণি

১৯৭২-৭৩ চন

নৱাগত কটনিয়ান সকল,

কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাই আপোনালোকক এই মহিমামণ্ডিত শিক্ষানুষ্ঠানলৈ আদৰণি জনাইছে— স্বাগতম্। প্ৰত্যেক বছৰেই কটন কলেজে এচাম নতুন ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক কটন কলেজলৈ আদৰি আনে— জীৱন যুঁজৰ শক্তিশালী যুঁজাৰুৰূপে গঢ়ি তোলাৰ প্ৰয়াসেৰে। আনুষ্ঠানিক এই আদৰণি নতুনক আদৰাৰ বোমাক্ৰেৰে উৎসাহী। গতানুগতিক হলেও এইবাবেই প্ৰত্যেক বছৰৰ নৱাগত আদৰণি সভাবোৰ চিৰ নতুন আৰু বৈচিত্ৰপূৰ্ণ।

কটন কলেজৰ এক অভিনৱ ঐতিহ্য আছে। কটন কলেজৰ এক অভিনৱ গ্লেমাৰ আছে। এই ঐতিহ্য, এই গ্লেমাৰ ক'ত যদি আমি বিচাৰিবলৈ যাওঁ, আমি ইয়াৰ কাষ চাপিম কটনিয়ান নামৰ মহান স্ৰোতাধাৰাৰ পৰা প্ৰতিধ্বনিত হোৱা সফলতাৰ গীতত। এই গীত সাহসৰ, এই গীত সংযমৰ, এই গীত মুকলি খোলা মনৰ, এই গীত বহল হৃদয়ৰ, এই গীত গভীৰ অন্তৰৰ, এই গীত শক্তিশালী বিবেকৰ। এই গীত কথা আৰু কামৰ সামঞ্জস্য থকা ছায়বান ডেকা যুঁজাৰুৰ গীত।

কটন কলেজে আজি যাক আদৰি লৈছে—আমি সকলোৱে জানো তেওঁলোক হেজাৰ প্ৰতিভাৰে হেজাৰ প্ৰতিশ্ৰুতিৰ সন্সাৰ। এই সন্সাৰ অসমৰ ভিতৰত উৎকৃষ্টতম বুলি অভিহিত কৰা হয়। কটনিয়ানৰ শীৰাই শীৰাই প্ৰৱাহিত হয় ডেকা তেজৰ তপত সোঁত। কিন্তু এই প্ৰতিভা বা প্ৰতিশ্ৰুতিৰ পূৰ্ণবিকাশত কটন কলেজ বা কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থা কিমানদূৰ সফল কাম হয় তাৰ সাক্ষী হব অদূৰ ভৱিষ্যতহে। মানসিক অগ্ৰগতিৰ মাপকাঠি হিচাপে এক ঘূৰ্ণেঘৰা পৰীক্ষা পদ্ধতি যি ভাগ্য আৰু সুবিধাৰ ওপৰত নিৰ্ভৰশীল, আৰু সেই মাপকাঠিৰে স্বীকৃত এই সকল ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ ভৱিষ্যত অনিশ্চয়তাৰ বাজত চলি থকা অন্ধকাৰ পৰিবেশৰ দ্বাৰা আক্ৰান্ত হব নোৱাৰে বুলিও কোনেও কেতিয়াও কব নোৱাৰে। আমিও কব নিবিচাৰো।

এনে এক অৱস্থাত, প্ৰত্যেকজন কটনিয়ানৰ উদ্দেশ্য হব—জীয়াই থকাৰ। প্ৰয়োজন হব—মূল্যাঙ্কনৰ! কৰ্তব্য হব—স্থিৰ সিদ্ধান্তৰ, সুস্থ আদৰ্শৰ। দায়িত্ব হব—ভৱিষ্যতৰ বাবে সুগম পথ মুকলি কৰাৰ। এই ক্ষেত্ৰত কটন কলেজ এক অভিনৱ পৰীক্ষাগাৰ। ইয়াৰ দিনকেইটা হ'ব প্ৰত্যক্ষ চেলেক্স।

কটন কলেজ এখন যথেষ্ট বহল শিক্ষা ক্ষেত্ৰ। বিভিন্ন দিশ অধ্যয়নৰ বাবে ইয়াত প্ৰচুৰ সুবিধা পোৱা যায়। পুথি-গত শিক্ষাৰ দ্বাৰা পৰীক্ষাত ভাল নাম কৰাৰ বাবে ইয়াত আছে উৎকৃষ্ট প্ৰশিক্ষক। সাহিত্য-সংস্কৃতিৰ চৰ্চাৰ বাবে ইয়াত আছে উপযুক্ত পৰিবেশ। অভিজ্ঞতা আহৰণৰ বাবে ইয়াত আছে তিতা-কেহা আৰু মিঠা বহুবোৰ ঘটনা আৰু দুৰ্ঘটনাৰ মায়াঞ্জাল। গভীৰভাৱে নিৰীক্ষণ কৰক। উপযুক্ত-ভাৱে শক্তি প্ৰয়োগ কৰক। আপুনি আপোনাৰ মনেবিচৰা, সম্ভৱপৰ সকলোৱেই ইয়াত পাব পাৰে। মোৰস পান কৰিবলৈ যাওঁতে প্ৰায় আক্ৰমণ কৰা বিষ সনা খোচবোৰো ইয়াত বিস্তাৰিত হৈ আছে। গতিকে প্ৰয়োজন হব সতৰ্কতাৰ, অৰ্থাৎ, আচল সত্যটো আকউ সোঁৱৰাই দিও—আচলতে কটন কলেজ আপোনালোক, কটন কলেজ আমি, কটন কলেজ বহুবোৰ সৰু সৰু “মই”ৰ দ্বাৰা সৃষ্টি হোৱা এক বৃহৎ আৰু শক্তিশালী “আমি”। এই “মই”বোৰৰ সফলতাই আমাৰ সফলতা—কটন কলেজৰ সফলতা।

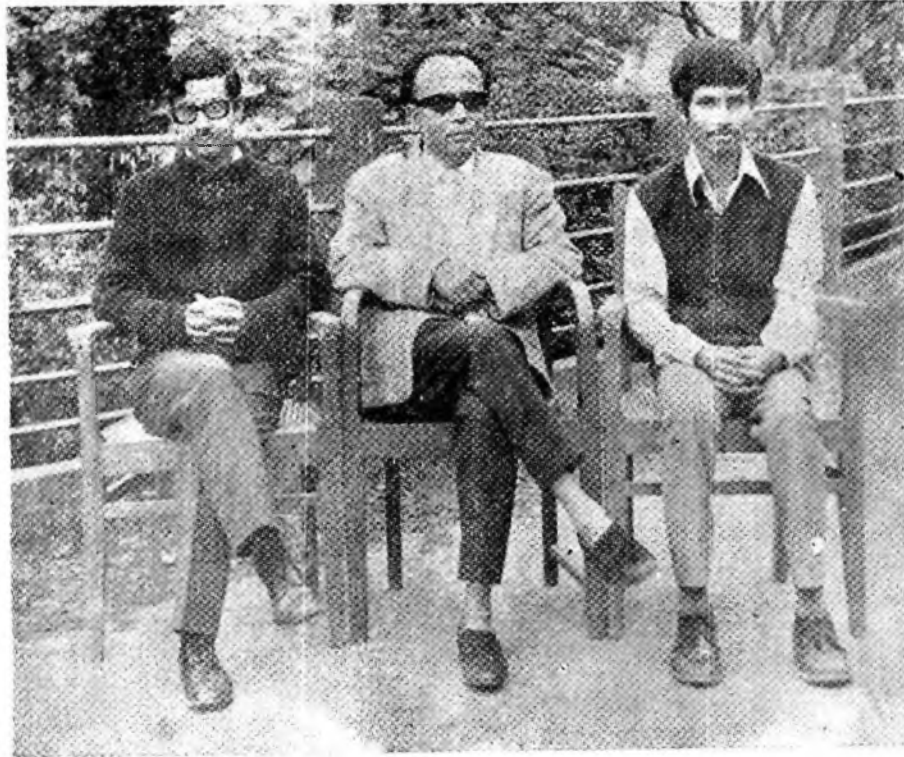
আহক, আমি আগুৱাই যাওঁ—আপোনাৰ সফলতাৰ বাবে, আমাৰ সফলতাৰ বাবে—কটন কলেজৰ সফলতাৰ বাবে। আপোনাৰ প্ৰত্যেকটি সুস্থ পদক্ষেপৰ বাবে কটন কলেজ ছাত্ৰসন্থাৰ আন্তৰিক শুভেচ্ছা ব'ল।

কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাৰ হৈ

কিৰিপ চলিহা

১৯৭২.৭৩

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD, 1972-73

From Left to Right : R. Goswami (Prof. in-charge), Principal A. Jallil,
D. Baishya (Editor), Prof. H. K. Sarma (Not seen in the picture)

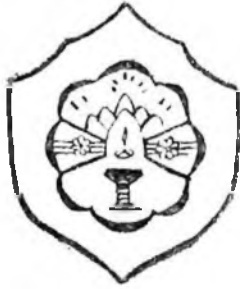

Mr. Brajanga Rajkhowa'
Best Artist of the year
1972-73

Miss Juthika Bora,
Best Singer of the year
1972-73

THE COTTONIAN

ANNUAL PUBLICATION

Forty-nineth Issue

1972-73

COTTON COLLEGE, GAUHATI

Editor
DHARANIDHAR BAISHYA

English Section

This issue Presents

Essays :

The Dollar Problem : Dilip Barua	1
The Status of English : Then and Now : Rabindra Bhattacharya	4
Origin of Map and Maps In Ancient India : Prof. : Ranjan Saikia	13
The Indian Economy—Where It Stands ? : Ranjit Barthakur	15
The Generation Gap : Myth and Reality : Ananta Sarma	18

Esp :

Your Sixth Sense : Pranab Ananda Pathak.	28
The Gap : Shamalendu Baruah	31

Poems :

A Yearning	
Time, the train : Prof. Anandeswar Sarma	10
The Funeral : Sekhar Sengupta	12
Birth Pangs of the Phoenix : Navakanta Barua	23
Hope and Despair : K. Sarma.	30
Creeps in : Dark night : R. Bhattacharya	33

Short Story :

The Call from the Wild : A. Barua	24
-----------------------------------	----

Peep into Cotton College : 1972-73

Reports of the General Secy.	34
Reports of the Secy. Cultural Section	37
Reports of the Boys' Common Room Secy.	38
Reports of the Girls' Common Room Secy.	39
Reports from the Secy. Social Service Section	40
Results of the Annual College Competition.	43
Editorial	46

THE DOLLAR PROBLEM

—Dilip Kumar Barua
Department of Economics.

The present predicament of the Dollar has attracted world-wide attention and the international monetary wizards are putting their heads together to get the international monetary system out of the present crisis. The matter is serious not because the Dollar happens to be the currency of the U.S.A., a super-power, but because the Dollar is a key currency. A key currency is one which is used as a means of payment in international trade and commerce. The countries which enter into trade relations with one another can use the Dollar as a medium of exchange. A country having a large holding of Dollar enjoys command over that much worth of goods and services in the international market. For all practical purposes, the Dollar is an *international currency since it is internationally accepted as a means to settle claims among the trading partners.* Now, the loss of confidence in the strength of such a currency creates a panicky situation where the trading countries nervously go about converting the currency into gold. A "gold rush" then grips the world money markets. The "gold

rush" may conjure up the image of a Charlie Chaplin but certainly when the rush is on, the international monetary system is by no means happy.

It is not that the Dollar is the only internationally liquid asset and that, therefore, a Dollar problem is equivalent to an international liquidity problem for in addition to the Dollar, gold and the Pound Sterling are also used as international means of payment. The crux of the problem of international liquidity is, however, that while, on the one hand, both the Dollar and the Pound Sterling are gradually losing their one-time high reputation of a stable international currency, the supply of gold, on the other hand, has been less than the demand for gold which is rising in view of the growing volume of world trade and commerce. The supply of gold has appeared to be more inelastic than what it actually is because the trading countries are fast getting away from the Dollar and the Pound. Sterling intensifying thereby the demand for gold. Regarding gold output, it is seen that in South Africa the output has

declined by 7% from 1971. In Canada, gold output has fallen to some 2 million ounces. In the U.S.A. it has come down to 3%. In the world as a whole, the present output is 6.5% less than what it was in 1971. In view of the declining gold production, stability in the value of the Dollar and of the Pound Sterling has become a necessity.

Now, two questions that immediately strike one's mind are : 1) under what circumstances the Dollar rose to the status of an international currency ? and 2) why has the Dollar suffered a set back recently ?

It was in the wake of the Great Depression (1929-32) that the U.S. Dollar rose to the height of an international currency. In those days the world monetary system was on the gold Standard (i. e. a monetary system where gold is the standard of value) but the Gold Standard could not withstand the buffeting of the Great Depression which gave such a shock to the Capitalist system that the followers of Marx felt inclined to believe that the days of Capitalism were indeed numbered. As the Gold Standard broke down the Capitalist countries found themselves in a great disarray. With all its defects the Gold Standard could maintain certain amount of discipline and order in the world monetary system. Now that the world went off the Gold Standard, countries began to follow their own policies regardless of the effects of such policies on the world trade and commerce. In the process, competitive depreciation and "beggar-my-neighbour" policies came to dominate world trade and commerce. It was precisely at this critical moment that the International Monetary Fund was set up and under its auspices the U. S. A. offered to convert foreign holding of the Dollar into gold at 35 per Oz. Thus, the IMF replaced the Gold Standard and the U. S. A. emerged

as the world's banker. To say this is not to say that the Dollar had completely replaced gold as an international asset. As a matter of fact, the Dollar, the Pound Sterling and gold, and not gold alone, came to be treated as internationally liquid asset. In other words, the emergence of the Dollar and the Pound Sterling as international assets greatly reduced the world's dependence on gold although the link with gold, a time-honoured asset, was not completely snapped up.

The arrangement worked without much difficulty for quite some time. It put an end to economic warfare and succeeded in restoring order and discipline to the system. By the 1960s, however, the cracks in the wall were distinctly visible. On the one hand, De Gaulle's France under the banner of the European Common Market, wanted to emerge as the rival of the U. S. A. and, as a part of its strategy to fulfil this ambition, she began to convert, and encouraged other European countries to convert, Dollar holdings into gold with a view to restoring the Gold Standard and thereby displacing the U. S. A. from the position it had come to attain.

On the other hand, the mighty economy of the U. S. A. itself started showing signs of exhaustion. Right from the year 1950, with the solitary exception of 1957, down to the present day, the U. S. economy has found itself faced with a deficit in the balance of payments. It is, indeed, a paradox that the U. S. economy like a martyr, should invite a deficit in the balance of payments in order to supply Dollars to the IMF and thereby increase the stock of international liquidity. The situation, however did not assume alarming proportion till 1960 because the U. S. short-term liabilities added upto about 18 billion and as against this the total assets stood at 24 billion out of which 18 billion

were in the form of gold. In other words, the U. S. Liabilities were adequately backed up by gold i.e., Dollars could be converted into gold. But as time rolled on, the deficit in the U. S. balance of payments swelled and the resultant large-scale outflow of gold from the U. S. A. to the European countries brought down the U. S. gold reserves to a critical minimum of 12 billion in the early part of 1968. The storm that was gathering momentum since the end of 1960 now began to show itself in all its fury. The depleting stock of gold raised its price and the Central Banks of the European countries and the private traders in European Money Markets started converting Dollars into gold on a massive scale. Thus, began the "Gold Rush" and the confidence in the Dollar began to dwindle. In those throbbing days when the corridors of the White House were alive with the whisperings about a Dollar devaluation, the heightened suspense only hastened the process of conversion of Dollars into gold to avoid losses that a devaluation would result.

While a deficit in the balance of payments dogged the U. S. economy and affected adversely the external value of the Dollar, the huge military commitment of the U. S. in Vietnam and elsewhere led to the fresh injection of Dollars into the economy which eroded the internal value of the Dollar.

Therefore, both externally, and internally the Dollar ran into rough weather.

It was against this grim background that President Nixon devalued the Dollar by 7.0 per cent and raised the price of gold by 8.57 per cent (to 38 from 35 per oz.). It was not the familiar "Nixon shock" this time; the devaluation was only expected. In the consequent currency realignments, the value of the German Mark and the Japanese Yen went up by 12.6 and 16.88 per cent against the Dollar respectively. The effects of the Dollar devaluation on the U. S. economy are being closely watched. The strength of the Dollar can be restored if the devaluation increases U.S. exports and expands employment opportunities in the U.S.A. At the same time, the U.S. must avoid heavy military involvement because such involvements do no good either to international peace or to international economy or to domestic economy of the U.S.A.

Thus, the U.S. Dollar which rose to such a height in 1964 has been eclipsed by gold, the metal which it has tried to replace after the Great Depression. True it is that the world monetary system run by the IMF is today free from the shackles of gold but it is also true that whenever the key currencies show signs of instability, the last resort to gold will only be a natural and rational step.

Status of English in India

Then and Now

Rabindra Bhattacharya
3rd Yr. B.A.

Introduction : Of the English language in India ; its status in the Past and that of the Present. it can be said that it is a "*red herring across the trail*", in every sense of that trite phrase. The necessity of this language is uncertain, its integrity in the anglo-Indian form, is questionable and its utility for the future is hotly debated. To evaluate the status of the English language in India ; in the Past as well as at Present, we must know how the language exerted its influence in the country and how it becomes popular among the Indians.

The Entrance and imposition of English in India : Before the coming of the English language into India, the two important languages were very important. One of them is Sanskrit and the other is Persian. For about sixteen hundred years they were the predominating languages of this sub-continent.

The Sanskrit language was mainly a court language and it was covering a thousand years of our history. There is no doubt that this language became the repository of the early culture of India, and produced one of the

most magnificent literatures of the World. But, by the coming of the Persian literature through the Mohomedan invasion, Sanskrit lost its patron and as such lost its former status too. The Persian literature became prominent in the country.

The Persian literature was covering a period of Six hundred years. This language was held in high esteem by the Mughal rulers of that time. But the Hindus did not speak Persian. So, this language remained scattered among a small section of the people and mostly among the Mughols. But the tremendous impetus that was exerted in the country by the English language is not surpassed by any language.

English is the third important and certainly the most popular official language in India. The Britishers brought it and was adopted by them side by side with Persian. The atmosphere in which this language was imposed is worth recalling. In the first instance, it was the "*Minute of Indian Education*", of Lord Macaulay—and that led English to be the medium of instruction in the British Indian universities of India. Macaulay wrote—"*English is better worth knowing than Sanskrit*

or Arabic. what Greek and Latin were to the contemporaries of more and Aschain, our tongue is to the people of India. The language of the western Europe civilised Russia. I cannot doubt that they will do for the Hindu what they have done for the tartar."

Of course, such a comment was the culmination of the kind of attitude, which the John company had shown already in the end of the eighteenth century in the school system of India. In 1797 Charles Grant had said—*"To introduce the language of the conquerors seems to be an obvious means of assimilating the people to them."*

But on the basis of Macaulay's dictum the then Governor General, Lord William Bentinck made English the 'via media' of all education either in the school, or in the university standard. In this way, the English language was promoted the official language of the various departments of the Government of India and as the language of the courts of justice.

The Spreading of English language :—

We see, that when the Britishers came to India, English became a court language. But its popularity was insignificant. In 1716, institution for the training of teachers was begun by Danish missionaries. Two charity schools were opened in Madras for teaching English and principles of the Christianity.

In 1818, a college was opened at Calcutta to impart English to the Indians. The Sirampur college was raised to the standard of a university. In 1833 two schools were opened to teach English; one at Poona, and the other at Bombay. The Elphinstone college also was started at Bombay in 1834.

Thus, when the "East India Company" started new commercial activity, new types of banks and companies were established.

Lord Macaulay-Bentinck's despatch on March 7, 1835 made English *via-media*. Thus English went on becoming popular and popular.

The Status of English in India in the Past :—

Though the English language became so popular within a short period of time, there was always the strong handicap that the English language taught in the British Indian universities was merely a practical version of the proper English language. The sole intention of the English Government was the production of clerks and officials among Indians, who could speak and write good English. Spreading of Christianity and British ideal were two important conditions in this respect.

In the past, the beauties and elegance of English literature was given to the students at a later stage of curriculum, in a small amount such as one Shakespeare's play, one modern novel and a small anthology of poems, for the B. A. degree. These books were taught mainly by some persons, who even could not follow themselves, with any sensitiveness, the nuances of the imagery and metaphor, contained in them. About the Past English teaching system Mulk Raj Anand finely opines in his brilliant essay. "The English Language in India" He says;.... *"Besides cram notes and question and answer were made available in the examination system imposed by the universities which was concerned to give information, rather than education, and through which students often vomitted out the all digested food which they had swallowed in the eagerness to become B. A. pass."*

Even some students reacted against such routine of instruction and distinguished themselves by perspective understanding if they

were lucky enough to meet some genuine English teacher from Cambridge or Oxford.

The whole process of the dissimination of English language however was encouraged by the emergence in India of a number of renescent men who seized upon the real crisis of English in India as a whole.

The most prominent among them was Raja Ram Mohon Roy who was a genius and even well versed in all the branches of Asian classical language, like Sanskrit, Arabic and Persian: as well as also classical Greek and Latin and even in English language also. Possessed of uncanny insight in to the effect of the impact of the western civilization on that of the east, he self-consciously evolved the theory of Synthesis of Asiatic and European learning and showed the way himself, by acquiring a mastery on those aspects of European culture, particularly of the continental renaissance when it was not being brought by the semi-literate British officials into India.

The deteriorating status of the first impetus of English however, was brought to a guide line by Raja Ram Mohon Roy and some of his followers like Iswar Chandra Vidyasagar and Rabindra Nath Tagore.

The translation of some of the most important books of philosophy, science and literature into Bengali language began, which never since ended. The romantic ideals as well as also the western ideas in writing were adopted by many of the Indian writers of this time. The popularity of the printing press from its early inceptions by the British promoted the spread of those translated works. By the end of the nineteenth century most of the books of the English original had been rendered into Bengali. As soon as the new generation began to taste the western flavours in English literature, in their own

languages, they naturally tended to go to the original sources. Thus the knowledge and interest of the original source brought back a reverence for the English language in the minds of the people. The language, which had naturally been despised as an imposition became the second language of the Bengali intelligensia. At the same time, as the inhibiting forces of the British Raj were exerting themselves on the faces of the bureaucratic intelligensia, the Indian renaissance was also beginning to work itself in the hearts of the people.

Apart from the impact of the English language on the vernicular literatures and cultures, this alien language began to be accepted as the common language of the intelligent circle in the various linguistic groups of India for the exchange of thoughts and ideas. This was so, on the political platform. The reason for this was, that the idea of the Indian nationalism had been derived from western liberals and radical thought that had been brought into India through the English language. The speeches of Edmund Burke, the essay on liberty by John Stuart Mill, the brochures on the Rights of Man by Thomas Paine had become the gospels among the students of the British Indian Universities. The adoption of the classics of British Jurisprudence, both civil and criminal, brought the western notions of Christian morality and Roman law into the British Parliamentary system. All the forms of conventions connected with the struggle for democracy, freedom of speech and opinion became the models of the kind of Government which the Indian educated classes aspired to. The political consciousness of the Indian intelligensia matured, the awareness of the internal forms of the British Parliamentary system and the struggle, through which the

fundamental rights were now by the British people, against the feudal lords. Quite a few Indians proceeded to Britain to appeal in the House of Commons to apply the same democratic measures in India as were being applied in the British Isles.

A few Indians like Dadavai Naoroji and S. Saklatvala, were elected to the British Parliament and they put the case for Indian freedom, in the most eloquent English language before the people of the world from the the highest forum of British opinion. Many of the Indian Students began campaigning for the Indian liberation in mellifluous language before the English people. Some of the Indian publicists began writing in the English language.

So far as the vocal Indian intelligensia was concerned, these processes seemed to enter the subconscious upper layers of the Indian educated class. The strong contact in between the western and the eastern gave rise to a mass consciousness in literature, politics and in some other aspects. Even the illiterate population began to use certain key words in common parlance and quite a few hundred of English words from English vocabulary entered into our languages and became an inseparable part of it.

No amount of Chauvinism can disapprove the deep and lasting effect which the English language has had on in India in her various fields of activities.

The influence of the English language in the interior of the English educated Indian is more difficult to measure. In the field of literature, strong revolution was passing on Poetry is kinetic and hence it is impossible to write verse, and yet the miracle happened. For Monmohon Ghosh, an Indian student who had been brought up in England, wrote with genuine feeling, a few poems in the English

language. Many Indians began to write in a highly accomplished English prose, coloured by the passionate Indian temperament and with traditional Indian depth of philosophical penetration and the natural fluency of expression. The style was not the imitation of the British mode's, but the vigorous Indian English, enriched by new metaphors, a peculiar nervous energy of the topics and redolent of the native modes of feeling on a par with Irish, Welsh or American English. Though the English intelligensia did not want to accept them, but when they came to notice, the mastery of the Indian English writers over the English language, the syntax and diction, the English intelligensia accepted them and recognised them as one of the important schools of writing, authentic in its synthetic accent and characteristic for the new lush imagery, it had brought in to the pool of English literature. The literature created by the Indians in English is not inappropriate to describe as *Indo-Anglican*' literature. Mr. George Sampson includes Indian writers like Tagore, Monmohon Ghosh and Sri Aurobinpo in his "*Concise Cambridge History of English Literature*". and comments on their works in the section devoted to "*Anglo-Indian Literature*"

Thus we may judge, that in the Past the English language began to cover up all the fields of activities of the Indian people. The status of English in India speeded up to an unprecedented height because of another reason; and that was in getting good jobs and a respectable status in the society, politics, literature, philosophy, trade and commerce and all the scientific branches of advance study were conducted through this language. In the post independent years the value of English, was very great and in some respects the Indians could cope with most of the brilliant English officials of that time.

The English Language in Modern India : After 1947 and up till now, the status of the English language in India begins to deteriorate. We do not want to evaluate what this language has given us, because it is too impossible to think that. The question—what the English language has not given us ; will be more precise and easier to tell.

The impact of the English language in India is very varied. From industry to commerce, literature to art and science, the English language has given us a stupendous position in the international fields of various branches. Within a short span of time we are known as the citizens of a great country and we have been loved and respected by other nations. How could it have been possible even if India had been remaining in the cruel grip of the Persian or the Sanskrit literature? The Indian civilization, and its greatness would have been remaining in total obscurity if we could not get English as the 'Lingua Franca' of this sub-continent. The importance of the English language in Indian nationality is very important. "The Indian University Commission" (1949) stressed the importance of English in the following words :

"English however, must continue to be studied. It is a language which is rich in literature—humanistic scientific and technical. If under sentimental urges we give up English, we would cut ourselves off from the living stream of ever growing knowledge. Unable to have access to this knowledge, our standards of scholarship would fast deteriorate and our participation in the world movements of thought would become negligible. Its effects would be disastrous for our political life.... English is the only means of preventing our isolation from the world and we will act unwisely if we allow ourselves to be enveloped in a dark curtain of ignorance...."

It is a remarkable incident, that just from 1947 onward, the English language in India faces a very hard time for existence. Advocates of verniculars made stormy speeches to drive out the English language out right from our country. They wanted the priority of the verniculars at the school stage and trade and administration. Such thought gave rise to anti-English agitation and for the formulation of a new type of education for India various commissions are organised. The Radhakrishnan commission pleaded for the prominence due to the regional language and thus fierce and bold steps have been taken just to ward-off English from its position.

The educational step that was taken in 1937 was in favour of the regional languages to make it the medium of instruction, at least at the school level. This was the first practical step, taken against the English language ; but however, in many states, the study of English remained compulsory. But apart from the regional languages to be studied in various provinces, many feel it necessary to have a national language, of India. Certainly without a national language in official standard India lacks behind the democratic ideals of other nations. The cry was in favour of the Hindi language, as because most of the population of India speaks Hindi. But in 'Tamilnad' and in some of the non-Hindi speaking states this was opposed. When in 1965 Hindi was made the state language fierce revolt broke out in Tamilnadu sticking to their point that no language other than English would be accepted by them. The University commission at last approached the regional languages of various provinces and they were made compulsory even at the university level—a period of some years is given to English to remain with it for a complete switch over of one to the other. Thus we see that vernicular takes

the place of English even at the university stage. In some universities again, English was discarded. In some other universities it remained an optional rather than compulsory language. The ideals under the guidance of which the regional languages were made the medium of instruction in the university level is really praiseworthy. But a great blind patriotic feeling we were treasuring for the influence of which we are going to discard the English language forever. The neglect towards English and the adieu we have bade to it will mean something very disastrous in future. English must remain as a "*Lingua Franca*" of India. The passing through the examination doors certainly not the proper use of any language. But our languages must yield to us the same fruits as the English language used to do in the Past.

The Hindi language is an unscientific and underdeveloped language, not even been recognised in the international sphere.

Owing to the strong sympathy we have shown to ourselves and total self-oblivion the English language is ready to go from the midst of us. But what English has given us, is certainly stupendous. Our capacity compete with any nation of the world in any field of activities is certainly the dedication of the English language. The residuum of literary appreciation in India, of the graces of English literature during the last fifty years or so has led the evolution of certain values of criticism. And in other fields also English brings about a drastic change within a short span of time. Moulana Azad once wrote—"*India can neglect the study of English as a subject at the risk of loss to themselves. I am convinced that in the future as well the standard of teaching English*

should be maintained at a high level as possible."

Own Comment : There is no gainsaying the fact that India is becoming a great nation with a great civilization with noble and great men to be the greatest nation in future. But all these are the fruit of learning English.

The status of the English language in our age is not at all satisfactory. The predominating position, which it had been holding so far is now lost. But the total abandonment of this language and neglect means something very serious for us. The after-effect of it is yet to come to us. Without English, and after a hundred years or so, we doubt whether we would not become the savages of long Past. No doubt, for the prospect of Indian art, literature, science and commerce English must remain what is.

To help the students and thus to impart reasonable education which is both helpful and fruitful, we must greet regional languages. But by the side of it English must remain as a compulsory one. We do not have a national language of ours own and as such English must fulfill that demand. Shri C. Rajagopalachari wrote in "*Swaraj*".

"If one side is formally against Hindi, and the otherside equally firm for Hindi, the only way out is English. Otherwise India will stand, intellectually, emotionally and therefore politically divided, which no thinking people can welcome."

Let us look to the distant horizon of this age and be prepared to uplift English as a lingua-franca of India, just to gain the highest position in the international sphere that the world can afford to us.

VERSES:

A YEARNING

Prof. Anandeswar Sarma

Send me a ray of hope
That floats down the skies a million years
From a star a million-year old,
And light up eyes with the gleam of the eternal flame.

Give me a drop to quench my soul
That the oceans bore a thousand years
And formed a tiny crystal in the silver clouds
To sweet my lips with the nectar of the ancient ages.

Whisper to me a word of the men of old,
Their song and laughter, tales of love and sorrow
So that my being, disowned and disinherited
—A stranger to myself in an unknown world
May feel the kinship of ancient blood.

TIME, THE TRAIN

Prof. Anandeswar Sarma.

Time is a train
The queerest of its kind
That takes along
All that it can find—
On a sight-seeing tour
Of an infinite variety,
You and me,
The friend and the enemy,
All the nouns in grammar,
Abstract, concrete, countable, uncountable.
Truth and teeth, fame and fables,
Love and luck, night and mirth,
Lasses and lice and ministers and mice,
All and sundry
Both you and me
The friend and the enemy
Must make the journey
Obligatory but free
On this train of the most ancient vintage
That runs every second from every station known
To a destination unknown.

—x—

THE FUNERAL

—Sekhar Sen Gupta
B. A. 3rd year

This flesh bodied forth your body
Now mute !
Hair-raising observation taught it ;
The sap of life is in self degradation
Struggle ends in prayer
Of the last surrender.
Did he hope for resurrection ?
He had the beads in his right hand
The left one covered his heart
And this miraculous eyes.
Look ! the royal procession to the gate
How calm, quiet and indifferent
Have patience this flesh devoured up by fire
Spreads its wings in the void
Anchors it in Him : in his half hearted consciousness.
Look ! the flame flares high
Your glorious indebtedness exhausted
Leaving you his reflection.

— x —

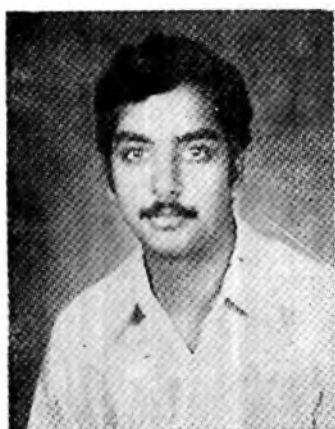
The Glories of Cotton College : They are not Gold, yet they shine.

Mr. Jatindra
kr. Paroi, 1st
class 1st in
Geography
(Hons.)

Mr. Joyti Pra-
kash Deb Roy,
1st class 1st in
Statistics
(Hons.)

Mr. Binod Kr.
Khadria, 1st class
1st in Economics
(Hons.)

Mr. Pinaki Mazum-
der, 1st Class 1st in
Physics (Hons.) and
who obtained the
highest aggregate
among the success-
ful Honours stu-
dents in the B. Sc.
(Part II) Examina-
tion.

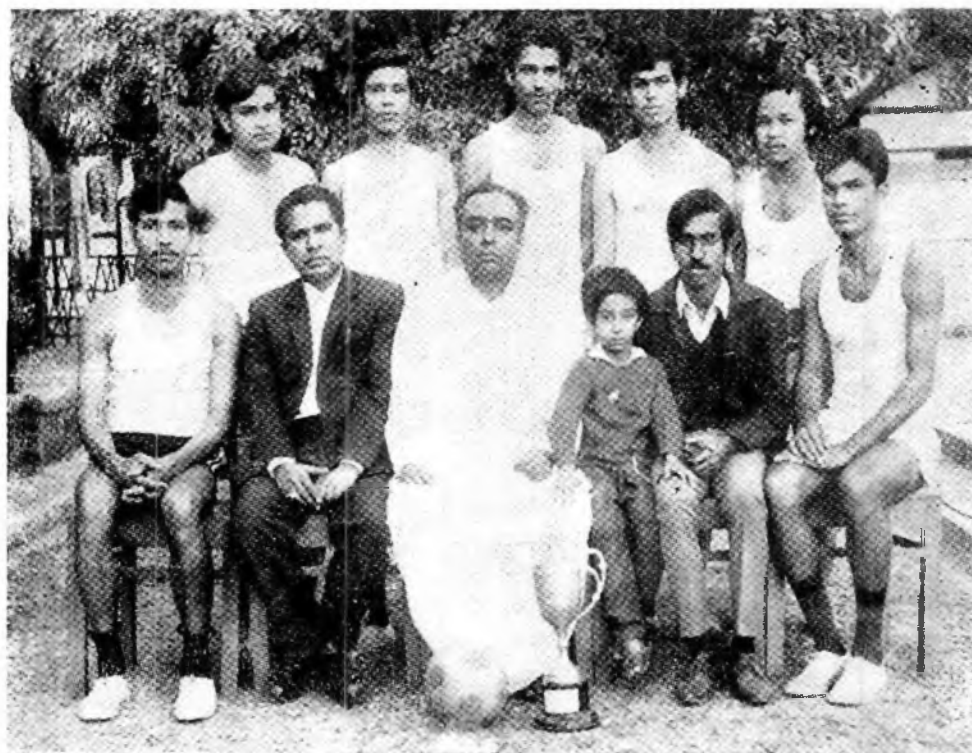

Miss Alaka Chakra-
vorty, 1st Class 1st
in Zoology (Hons).

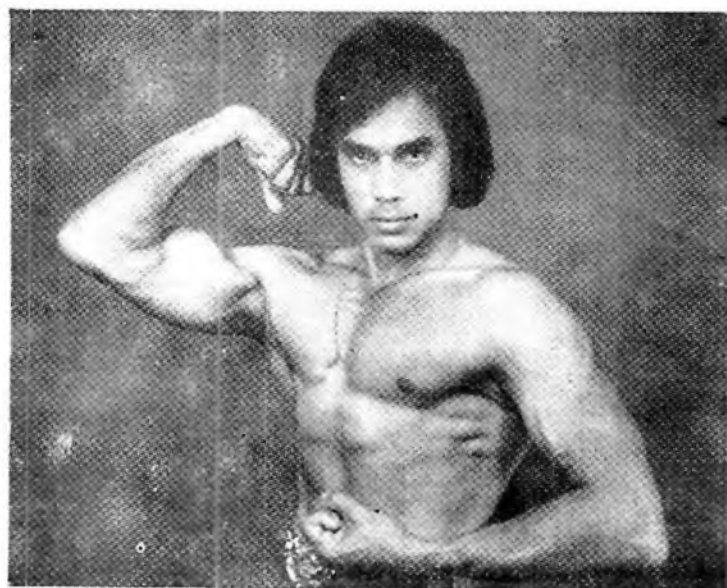

Miss Kabita Bortha-
kur, 1st Class 1st in
Geology (Hons).

**Inter Hostel Volley Ball Champion,
3rd Mess Team.**

Sitting from L to R :—K. K. Mudiar Prof : N. Kalita (Suptd.) Prof : M. C
Bhuyan (Ex-Suptd. supid), Santanu (Bhaitee), B. Chaudhary, S. Lahkar.
Standing from L to R :—G. Das, G Sarma, P. Sarma, B. Das, U. Kachari.

Mr. Atul Gogoi,
“MR, COTTON”
For Three Successive years.

Origin Of Map And Maps In Ancient India

Prof. Ranjan Saikia.

Map is an art of drawing the earth's surface in whole or part to scale on a plane surface. In other words, it is a picture of the earth showing the location of places and distribution of natural & cultural phenomena. The term "Map" is taken from "Mappa", means a sheet or a piece of cloth. This word was first used by Monk Mickel for "Mappa mundi" (Map of the world in the Medieval).

The History of map making is older than history itself. The art of map making antedates the art of writing. In pre-historic age, primitive people carry maps of local areas in mind. With the help of these mental maps, they can go for hunting, food gathering, and business trips. In the past ages, primitive people, with the help of a stick draw sketches of roads and other locations of their territories on the ground, on Walls of the caves with stones, in wood, animal skins and maps with animal bones. The primitive people like the Eskimoes of the arctic, the Bedowines of Arabian Desert, Egyptians, Babilonians, and Chinese prepared sketches of their territories. In the pre-historic age, people had limited idea beyond their own territory. The Babilonians were the first who gave a clear idea about the shape & size of the earth as a

whole. They believed the earth to be flat and circular, surrounded by sea & heavens.

With the passage of time mental maps proved to be inadequate because the horizons of the world expanded beyond the individual territory. Gradually the whole of the earth reached such a stage that man was rather forced to keep records of their experiences.

There is an interesting story about the first map drawn on a sheet of paper. There was a semi-nomadic merchant named Bachara in the Sahara desert region. He used to travel to a bay of the mediterranean ocean, where he meets the Greek merchants and exchange goods. One day Bachara, the merchant, asked his son Ahaba to go for business. But Ahaba did not know the path of his journey. So, his father prepared a model on ground to show the route. With the help of the model, Bachara directed his son to move with the rising sun towards east along the route. Ahaba was very intelligent. He quickly prepared a sketch of the model on Goat skin water bag loaded on camel back. With the help of this sketch map he reached the bay and delivered goods to the Greek merchant. After the business dealings the Greek merchant noticed the sketch map

drawn on water bag. Ahaba explained him the purpose of the sketch. The greek merchant immediately prepared a sketch of that on a sheet of paper. During the next business trip, the Greek merchant with the help of this map travelled towards west from the bay and reached Bachara's place. The sketch of the Greek merchant gave the first idea of making maps on paper.

MAPS IN ANCIENT INDIA :

The ancient Indians had a very advanced knowledge about the Universe and the Earth. The basic foundation of this knowledge was laid during the vedic period. In some of the classical literatures of India e.g. Veda the Puranas, and the Mahavarata, gives the description of the land mass. The works of great astronomers, Arya Bhatta, Baraha-Mihira Bhaskara are of great importance. Greek scholars like Eratosthenes, strabo, and Ptolemy praised the ancient Indians for their correct knowledge about their country.

Although there are descriptions about the evidences of Indian maps in ancient Indian literatures, no such direct evidences or clear reference about making maps in ancient India are available.

The archaeological finds unearthed in different parts of the country have not thrown any light in this direction.

According to the ancient literatures, the whole world was divided into seven dwipas or regions. They are, Puskara dwipa, Jambu dwipa, Saka dwipa, Kusa dwipa, Krawka dwipa, Salmali dwipa and Plaksa dwipa. India was known as Jambu dwipa, which has been described as one of the four great continents. During the age of Mahavarata, the southern waters were considered to be salty and northern ones to be Milky. Prior to that all the oceans were considered to be salty. In the Mahavarata times, the shape of India has been described as an equilateral triangle. The Great astronomer Baraha Mihira, divided India into Nava-Khandas (Nine divisions) Panchala at the centre, Magadha to the east, Kalinga to the south east, Avanta to the south, Anarta to the south west, Sindhu to the west, Harahaura to the north west, Madra to the North, Kundila to the North east.

The descriptions of Indian literatures prove that the ancient travellers visited Europe, Russia and other parts of the old world. But none of them have been recorded in the form of maps. It is possible that even if such records were there, they could not survive the ravages of time. Therefore it is a challenge to the Geographers of the country to trace out origin of maps in India.

THE INDIAN ECONOMY— WHERE IT STANDS ?

Ranjit Barthakur
3rd. Year, Arts.

The Prospects of the Indian economy are far from pleasing. The scene is deteriorating because of an inexorable price spiral, severe shortages of key raw materials and a fall in the growth rate of industrial output.

In the sphere of agriculture there are signs of expansion but there again improvement is being confined mainly to food grains. The Performance of cash crops and pulses have been uneven and generally disappointing.

It is quite true that bumper harvests had made the food supply very comfortable but since nature had a big hand into it there can be no room for complacency particularly because during the last two years the Production of food has not reached the required targets and once again we are with our begging bowls, begging for food. Imports are around 6.5 million tonnes according to the latest "official" figures stated in June 1973.

INDUSTRIAL GROWTH :

Despite the somewhat general improve-

ment in agriculture, liberalised imports and larger financial assistance from term lending institutions, there has been a steep decline in the rate of industrial growth. The figure for the first Six months of 1972 is placed around barely 1% against 4.5% in 1970. 7.1% in 1969 and 8% to 10% envisaged in the fourth Plan.

Official explanation that the index of industrial Production does not portray the correct picture because of the excessive weightage given to certain industries and exclusion of the small scale industries sector can hardly provide little consolation when important basic and capital goods industries have recorded absolute declines. Particularly disturbing is the confirmed bad performance of the steel sector which in turn affects several industries.

Severe shortage of raw materials, labour unrest—over 18 million mandays were lost in 1970—and the failure to keep up Public investment resulting in a fall in demand for industrial products which depend on public sector organisations and government departments like railways, irrigation and power, have contributed to the decline of industrial production. Yet another contributory factor has been the Government's inability to take timely decisions.

With the adoption of a "Socialistic Pattern of Society", the Government is rather careful on investments. Restrictions, licencing etc. have become a permanent feature hindering private sector investment. This has obviously

led to a steep decline in Private sector investments and the public sector has assumed commanding heights only to expose its inefficiency and mismanagement to public gaze. In 1970-71 these undertakings with a massive investment of about Rs. 4,500 crores yielded a return of only 1.3%.

An efficient performance of the public sector enterprises is crucial for the Government's overall development effort. For the extent of buoyancy that can be added to the economy each year will be largely related to the ability of the public sector to implement the plan prospects.

What ails the public sector enterprises is well known by now, the only thing is to go into the matter with all economic soundness instead of adding a political colour and again messing up affairs—making confusion worse confounded.

INFLATION, UNEMPLOYMENT :

In the course of one year upto May 1973, prices in India were reported to have risen by nearly 20%—the group mostly affected being food articles. The index number of wholesale prices which stood at 192.2 (base 1962=100) on May 6, 1972 has gone upto 228.3 by May 5, 1973. According to the critics of the Government the present situation has been brought about by (a) large scale deficit financing in the first few weeks after the financial year, as indicated by the massive increase in bank credit made available to the Government by the R.B.I and rise in money supply with the public without a corresponding increase in production.

(b) lack of guts, clarity and determination to go on operating.

(c) Permitting a parallel black money economy to go on operating.

(d) The dubious success of the green revolution.

(e) Lack of seriousness among politicians up to chief minister level as also among bureaucrats to implement the declared policies of the Government officials, big business and politicians anxious to maintain the status quo.

One of the most disquieting aspects of the economy is unemployment. The magnitude of unemployment is already so great and the rate at which it is increasing so rapidly that if nothing is done soon enough, it will eat into the vitals of our nation and cause a collapse of the body politic. This calls for a more thoughtful policy to check growth of population and creation of more employment opportunities.

The Bhagwati Commission appointed in 1970 to look into the questions of unemployment has made the following recommendations among others: (i) Provision in the plans for special employment generating schemes even if the money has to be found by levying a special cess. (ii) Stoppage of overtime working and more recruitment. (iii) Unemployment Insurance. (iv) Setting up a national commission for unemployment. (v) Vocationalising education and (vi) Encouragement of labour intensive industries.

Inflationary pressures superimposed on growing unemployment have generated tensions which have disturbed the atmosphere of industrial peace that holds the key to production.

DEFICIT FINANCING : While shortages of consumption goods, heavy incidence of excise levies and lack of economic discipline have given a big push to prices, it is the massive deficit financing and the increase in money supply resulting mainly from uncontrolled expenditure which have provided main inflationary fuel.

The rate of increase in money supply during the year ended in June 1971 worked out

to 12.3% against 9.8% in 1969-73. The main expansionary factor has been net bank credit to the Government which showed a phenomenal rise of Rs. 924 crores during 1970-71, reflecting a growing imbalance in the budgetary apparatus, the imbalance has been particularly marked in the each State Governments. According to figures released by the R. B. I. in May 1973, in the course of the month ended 21st April. Money supply had increased by Rs. 374. The inflationary impact of that was reflected in the wholesale price index for that period rising from 218.8 to 223.2.

Plan achievements have been extremely poor and much below expectations. The R.B.I.'S, timely working and stepping up of the bank rate are measure that will no doubt save the deteriorating situation to a certain extent, but unless our politicians give up this juggling and do something absolutely concrete the Indian economy is heading towards catastrophe.

ROLE OF SAVINGS: The country's economic growth depends on the savings of its community and not on its borrowings. Savings productively invested generates more savings and it is this virtuous spiral which makes for growth.

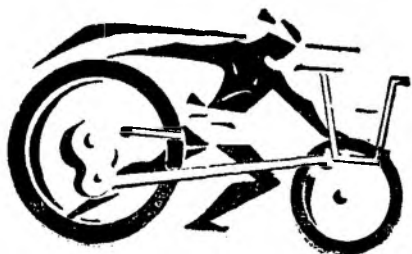

While providing for a substantial step-up in plan out-lays in order to impart the necessary thrust to developmental activities it has been concerned mainly with measures for moving nearer to the social objectives reducing regional disparities and bringing about an egalitarian society.

The present situation calls for a further mobilisation of resources phasing out of very long gestation investments and a more determined and imaginative approach to boost production all round.

This need not imply any relaxation in the Government's radical Posture. Nobody is opposed to meaningful expansion of Public Sector, and Social Welfare is now recognised as a basic ingredient of economic growth.

But it is not possible to bring about economic growth through legislation and political gummikery. It can only be achieved the hard way. Discipline and handwork on prerequisite of economic growth. If only the Government could give up the tendency to make every economic issue a matter of Political discussion instead of private business relationships, it would go along way towards improving the economic climate.

The Generation Gap : Myth and reality.

Ananta Sarma
3rd year B.Sc.

Scene I : One old man in conversation with another : "I do not know where my son is heading to. I have seen him several times in company of girls. Once I caught him redhanded reading a dirty book named 'Sex and the adolescent.' Can he maintain his character like this? He is sure to lose virtue sooner or later."

Scene II : In the U.S.A. there is a divorce every $1\frac{1}{2}$ minutes ; one out of every 10 births is illegitimate ; more than 1500 young people are infected with V. D. every day ; over a million women resort to illegitimate abortions every year and sex crimes are sky rocketing 5 times the rate of the population. : Newsreport.

Scene III : A group of American students has launched a satellite into the earth's orbit. The entire mission is organised by the students themselves and the technical side of the mission will be handled by the students with some assistance by their professors who are themselves associated with the NASA : Newsreport.

Scene IV : The ten year old Thanom Kittikacharan regime was overthrown in the wake of a bloody series of student demonstrations. Prime minister Thanom Kittikacharan, his son col. Narong Kittikacharan and

Deputy Prime Minister Praphas Charusathun fled into exile. A caretaker Government of Pharnasakti was sworn in. : Newsreport

The aforesaid four events suggest the difference between the ideas, actions and social values of two subsequent generations of human society. As time rolls on, new concepts, ideas and achievements are bound to come to human society as a process of evolution. Though these differences between two subsequent generations may seem to be immaterial to people in the distant future, they stir up a great deal of controversy between the members of two consecutive generations living in the same society. In the nineties also, social values and institutions, moral concepts and standards and consequently human achievements had undergone great mutations through the atomic age, jet age and finally the space age. Today words like "Generation gap" and slogans like "Beat generation" are very much in the air. But in which respects is the present new generation different from the old one ? Is the present new generation going to revolutionise the social values, institutions and moral standards and make a milestone of something new and different in the course of human history ? Or, in short, how new is the new generation ?

These are the questions to which answers would be sought in this article. But in doing so, our discussion would be confined to the Indian scene only.

Before going on with our discussion, we must first define the New Generation. But rightly speaking, any definition of the New Generation is bound to be ambiguous. In case of India, however, we may historically define the New Generation as the 'youth born after independence'.

As independence gave a new Lease of events in India, rapid and vast changes surged up in the social barometer. The construction of the network of "modern temples" coupled with the spread of anglicized education and the awakening of social consciousness have contributed considerably to the dissolution of old norms of behaviour and many institutionalised ideas. Since the youth born after freedom is affected most by the change, they have been somewhat shaken out of the old order. Moreover since they were born in the age of science and technology, they are more intelligent than the older ones. The modern youth in India thus finds himself as the operational part of a society which faces an unprecedented challenge for its existence from science and technology operating in India as a promoter of the process of development.

The reflected generation gap is today apparent mainly in three cases e.g. new dresses and styles and new norms of behaviour, greater permissivity and a wider and greater awakening of social consciousness. Naturally these changes are varied and different among the youths of different places and social echelons. For example, the generation gap that is now existing in the west is different in nature and magnitude from that existing in India. In India also the

generation gap existing in different social strata is not the same either in magnitude or nature.

When we think of the generation gap, what usually comes to our mind is youths with long hair wearing blue jeans and printed shirts and with eyes intoxicated with drugs. Indeed only a few of those who practise and those who criticise these things understand that long hair, drugs and fashionable dresses constitute only a smokescreen that is blurring the real elements of the generation gap. The real instinct that goads the youth to succumb to these things is something different from that causing the generation gap. Nevertheless these things need to be analysed broadly as the modern youth seems too prone to them.

As we all know, long hair, drugs and untidiness or, in short, the domesticated hippy-cut is the product of the western civilisation. Being fed up with the nerve-racking tensions of a consumer society, to protest against the unbridled affluence that has set in society, the western youth threw off old norms of behaviour and moral and social values and is steadily entering into their own escapist world of drugs, free sex and bohemian way of life. This escapist world of the youth is, of course, itself a symptom of the decadence of the affluent western consumer society. Thus the western youth is suffering from masochism and a state of chaotic ideas because of the general social malaise caused by the older ones.

As a result of anglicized education, the Indian youth adopted these western forms though they have no relevance to the Indian conditions. The new western forms as regards dresses and styles and drugs adopted by the Indian youths should not in any case, be taken as a form of protest against the ills of the modern Indian society. Because the same

forms of protest that the western youth evolved against the afflictions imposed by a highly developed consumer society created by the older ones, can not be adopted in India for the same purpose as the ills of our poor society are basically different from those of the highly developed western consumer society. In fact, the modern Indian youth does not go for new dresses and styles for any specific reason. These things are simply bound to come because of the change of time and there is nothing objectionable in it. What really matters is that modern dresses and styles do not reflect any one of the basic forces of the generation gap. There should be no mistake about it. But now-a-days people—both from the new generation and the older ones make much ado about new dresses and styles while discussing the generation gap. This is one of the greatest myths surrounding the generation gap. No one can become a member of the new generation without breaking away with the traditional values and ideas. How far are the Indian youths assimilating new ideas and values? This is a big question to which answer must be sought to get a real picture of the generation gap in India. In this context we must at first analyse the case of the village youths who in their teeming millions, by and large, do not receive anglicized education.

With the setting up of industrial complexes after independence and modernisation of mass communication to a comparatively significant extent, the rural areas have been shaken out of their original torpor and complacency. As usual the youth felt the direct impact of the change. A great exodus of village youths is now taking place to the industrial and urban areas because life no longer allows them to spend time grazing cows, gossiping or employing themselves in farming and day-

labour. Consequently they are now working here and there in the industrial areas or in any field of the urban life. The village youths thus find themselves caught in the process of adjustment in an urban milieu which has many more facets than the good old village life. Invaded by the continuous tide of ideas, information and knowledge pouring out of various media of mass communication, they find it impossible to stick to rural norms. In fact they begin to question many old rural traditions in their deeds and consequently the indigeneous rural social system is now beginning to crumble slowly and steadily. For example, the grip of the gurus and priests is now slowly loosening over them. They no longer hold the caste-system as jealously as their elders. The tilling youths, no longer content with the existing system of land-tenure, now refuse to be exploited by the land-lords. Thus the village youth is now more socially conscious and less orthodox and comparatively less superstitious. Even though the village youth is still in the grip of a good many superstitions and many traditions still die hard among them because of widespread illiteracy and ignorance, the extent to which he had liberated himself from the traditional society is really significant in a poor country of mass illiteracy.

The urban and semi-urban young men being more susceptible to influences which are brought to bear upon them by different forms of mass media and anglicised education, are drifting away from the older generation in a queer way. They now no longer respect the old order but they lack the stirring consciousness to revolt against them. For example, they may not basically believe in caste-system or be free from communal prejudices but still observe or even perform many things that indirectly support the caste-system or

spread communal feelings. Of course the bonds of communal and caste difference are disintegrating today and things like inter-caste or inter-community marriages have become more frequent. Nevertheless, there is still a surprisingly large number of Indian youths, especially in the Hindi-speaking belt, who stick as steadfastly to the old social order as their elders. I know many young men who have as many superstitious ideas as their grandfathers. Of course, they now look upon those superstitious ideas in a new light and even have evolved various ways to adjust them to their so-called modern mentality. I am some times amused and sometimes baffled at my friends even practising numerology, graphology and palmistry. Whenever I see these things what comes to my mind is the thought of a man wearing a decent and well-tailored evening suit on dirty underwears.

The new generation is expected to fight hypocrisy of the older generation. The older generation all over the globe has been slandered by the youths for hypocrisy. Indeed the older generation in India has outclassed its counterpart in the matter of degeneration and hypocrisy. Paradoxially enough, a significantly large section of this generation bravely fought the battle for freedom with singular dedication and capacity for sacrifice of legendary dimensions. Surprisingly, soon after freedom was achieved the edifying spirit of this generation was fading out. Even persons like Jayaprakash Narayan and Minoo Masani who once were the revolutionary heroes of the Indian youths began to compromise and temporise and eventually metamorphosed into political has-beens. Other lesser personalities, through a strange alchemy, soon indulged themselves in power politics and concealed hunt of the carnal or in

the rat-race for quotas, permits and licences.

But what has the new generation done in protest against the misdeeds of the older generation to display their higher sense of social consciousness ?

What potentiality the new generation possesses to influence the socio-political life of a country becomes clear when we recall the effect of the revolt of the French students on the erstwhile de Gaulle regime or that of the Indonesian students on the erstwhile Sukarno regime or the recent role of students in overthrowing the Kittikacharan Govt. in Thailand.

But the youths in India have so far failed to live up to a greater sense of social responsibility. The various youth-movements that are frequently stirred up in different parts of India today, are limited in one sense or the other. Their movements are mainly confined to air their collective grievances. They are launched at best for some regional issue and at worst for some petty issue that has nothing to do with the society at large. To understand this very nature of the Indian student movements of today one has only to recall the agitation of the Punjab students sometime ago over the increase of entertainment taxes which had made it costlier for the students to go to movies. We can as well recall the movement of the students of Aligarh Muslim University to resist an Act of the Parliament which basically sought to reform the said University in a secular way. In India today party politics is dominating the campus in the most nefarious way. Instead of the students influencing political parties to act in the wider national interest, various sections of the student bodies are dancing to the tune of the nefarious game of political parties. Student leaders are hankering after power like their elders in party

politics either in veiled or naked way. They usually gloss over a malpractice on the part of the head of their institution when he recruits teachers or lecturers from his own caste but if the appointee happens to be from another region not speaking their language, they readily launch an agitation. This shoddy state of affairs do not give a bright picture of the Indian students. Sometimes it is argued that this disorderly state of affairs is mainly due to the prospect of unemployment facing the future of the students. But then why does the student community not make a concerted agitational effort to make their education mainly employment oriented? Why does it not throw all its weight behind an agitation to check the price line? Only by fighting for the interests of the community at large it can best serve its own interest.

There is a tendency on the part of the new generation to look upon itself as the privileged class. Realising their potentiality to make society care for them, youths usually vulgarly display their new norms of behaviour. Once I happened to travel in a bus with a large group of students. One elderly gentleman and his young daughter happened to sit in the midst of the group of students. The young men freely smoked in the bus all the way long causing much inconvenience to the elderly gentleman and his daughter and passing obscene remarks about the poor young girl. The old gentleman as well as the passengers did not dare utter a word in protest. This reminded me of a little story I read somewhere. A young man once rushed from a prison into the street, shouting the glory of his new-found freedom. Waving his hands wildly, he happened to hit an elderly gentleman on the nose. The gentleman said, "Look here, young man, your

liberty is a wonderful thing in its place but remember that it ends where my nose begins." The new generation has to distinguish between the two kinds of freedom, (1) the false where a man is free to do what he likes and (2) the true where a man is free to do what he might,—to make the generation gap worth the name.

The generation gap today perhaps most prominently manifests itself in the attitudes of the two generations towards sex. The modern youth today finds it most irritating to abide by the restraints imposed by the society which stifle his primary and natural urge germane to his age, namely to mix with the opposite sex and therefore revolted against them in many ways. The confrontation between an old generation and the modern jet age has produced what can be termed, as a state of flux of new values regarding sex. Modern youths today discuss sex as freely among themselves as other ordinary things. They do not find it shameful or sinful as their elders. But in India, in the absence of proper sex education as in the west, youths usually get half-truths and misinformations about sex. The old traditional notion of parents is to keep their children pure and innocent through ignorance and they hold that instinct would automatically teach their children later on in adult life. But it never does humans have to be taught. As a member of the student community, I have found that a significant part of what students talk everyday is dominated by sex and yet few of them really have true information and healthy ideas about sex. The result is that they are today readily exposed to the exploitation by vulgar display of sex in cheap movies and blue literature of dirty sex. This situation can best be averted by introducing sex education in a scientific and ethical way.

It is however a universal truth that adventure is always therein the young blood ; the young mind always tries to do something new and be the focus of attention of every-

body. If properly channelled, this undying spirit could be utilised in constructive work instead of wasting it in potting, dressing, movies or the ostentation of mere novel ideas.

Birth Pangs of the Phoenix

Prof : Navakanta Barua

Now, just now I set me aflame
burning my ancient wings
which only beat the wind
and roused titters of ridicule, or
a sympathetic sigh.

My sapless backbone, a thousand years old,
from which sprang many a branching
fragile ribs—Is burning !

It's a thrill to see my heart burning
—the heart beating time to or eternal
stap watch present.

I've burnt my wisdom that lay buried
in the static egotistic fat ;
I've burnt my insipid seminal fluid
in a suicidal ecstasy !

With my own ashes, I thought,
shall be written my parent's name,
The compost of my body, I thought, will
fertilize Future's dreamfields.

But I did not know
I am the sole parent of mine,
And I am my only child.

Now, just now, I put me aflame, ablaze...
In the light of which
I see the shadow
of my pyre, my parent ;

In the 'coolness' of the flames
I feel the warmth of my child's blood.

I am born.
I am born.

Translated from the Original by the poet.

It would have been one of the most glorious moment of my life but for Sulochona. Her presence at that time had changed the whole situation. I might have wept in the court even amidst the crowd but for the fact that I was stunned for the brief minutes during which our conversation had taken place. To admit truly, I had lost the power of realising the situation then and when I did decide to say something Sulochona was already out of my sight.

Indeed, it would be sheer madness to expect her here in my sophisticated bar room now. Four long hours have passed. It is now

8 o'clock of a cold December evening. I have already finished half of the Blue Vat whisky drinking all raw. Whisky, it is believed, gives a great deal of self confidence. But I am sure it will fail today in my case. The whole thing has shaken me so very badly that now I see hell everywhere, in every damn thing.

When I was first informed that I was to act as the chief government attorney for the case of Narayan Ghatowar versus the State, did I ever expect anything as such. Ghatowar's case had already received a great degree of publicity and I a young lawyer of 35, young,

dashing, dynamic and all that the papers spoke of me, was to put an end to Narayan Ghatowar, described by the Police as the public enemy no 1, at present, a terrorist to the backbone. I was simply thrilled.

I had deep faith in my ability ever since the days in college for this self-confidence had never betrayed me, except perhaps in the case of Sulochana. I was sure my self confidence would not betray me in Ghatowar's case and it really did not.

Step by Step, with accurate and clever arguments supported by strong evidences I could prove all the major charges against the convict. I had many evidences bearing testimony to my charges against Ghatowar charging him of dacoity in many places and of murdering Padmabhusan Girdharila Murlidhar, the renowned industrialist of the country.

What interested me in Ghatowar's case was the presence of a diary found with him at the time of this arrest which was placed as an evidence to prove his murder charge. Many of his mischievous activities are clearly written in his diary. On the 20th June, the day when Murlidhar was murdered, is written 'Enemy no 3, Murlidhar has gone to hell. Beware Congrats!' Poor gky, little did he know that a diary where he used to congratulate himself would one day form the basis for his execution '—death by hanging'. Was it ignorance that he had to write such things in his diary? Does not a rule of the outlaws forbid them to use such things? I was sorry if it was ignorance but was happy for the luxury or ignorance whatever it may be. But for this, Narayan Ghatowar would have been alive and kicking with his terrorising plans creating tragedy everywhere. The reputation of the man, his cruelty had hurt me highly and that is why was more than happy when I finally succeeded in finishing him.

How ever, I will be doing injustice to the man if I donot confess that somehow or other the man had won my silent admiration during our meetings in the court. His high selfconfidence while answering my questions was evident from the way he smiled at me. My ego was hurt. I wanted to get angry but he had a majestic appearance, a man of high personality and I had to admire him. Even when he was told that he was sentenced to death he seemed least concerned and was still smiling quite happily. Time and again he would speak of his mission in an excited tone and would go on condemning the capitalist exploitation, their hellish administrative set up, their funny sense of justice. His speeches time and again made me nervous. Indeed, he was a good man driven mad by the foolish utopian ideologies! After the announcement of the Judge's verdict he commented that he had never expected anything better than the present judgement and declared that he had patience enough to go through the farce. And then, when a group of armed persons was taking him out of the convict box with his handcuffed hands he was giving a farewell gesture to someone at the back benches. My attention was drawn. It was a smiling face of a lady waving her hand with strength. With my back to the audience bench and with my usual damn care attitude the lady never caught my notice. But a glance at her face, I was sure it was none other than Sulochana. My eyes can never mistake this girl. Never in my life can I forget Sulochana.

Seeing Sulochana was not altogether an unexpected affair for me. Being extra imaginative ever since my childhood I had developed a strong habit of day dreaming linking all sorts of wild thoughts with one another. This luxury of my college days have remained with me even today and is in fact of great

help to me at times. For, many of my wild speculations about my criminal cases fit into reality making my deductions fantastically true.

While going through the diary of Ghatowar I had come across a name Rumi in his diary. Rumi was Ghatowar's wife and comrade. A reading of the diary placed before me a girl, O 'sorry' a lady named Rumi Ghatowar as a highly active worker of Ghatowar's organisation.

Long fifteen years have passed now. But I did embark upon a wild day dream of linking this Rumi with my Sulochona of college days just for sake of being with her for a few minutes here in Calcutta, hundreds of miles off from Gauhati. Rumi was a dear, very dear name to me. It was Sulochona's pet name. But O, God, how terribly this damn day dream has also become true!

I was a twenty year old final year student in a college in Gauhati. Our classes had just started. A fresher's social was held to welcome the new entrants to the college. The programme of the social included a general meeting where the senior students welcome the freshers and I was an indispensable part of the meetings of the college at that time. Highly spirited with a true revolutionary current of blood in my veins I delivered my terrific speeches in the meetings which left the audience spell bound. Just after I finished one such burning speech in that meeting, my cousin Bonti told me that a girl named Sulochona, a friend of her, was highly impressed by my speech and was anxious to get introduced to me. A formal introduction had to take place.

Sulochona was also a third year arts student like me and she, too, had the combination which I had, honours in English. She had come to our college that year following her father's transfer from Shillong. Days

passed on but our relationship had progressed little. Except for a few occasional 'how are you with your studies' we used to talk little. But from my cousin I started knowing more and more about the girl of whom my cousin Bonti spoke spontaneously before me always adding that Sulochona admires me highly. I was not worried. My reputation in the college, my handsome and smart look, my dominating personality had already established my position as an 'image of the college' as many had nicknamed me. I was simply amused. Sulochona's case was also similar source of amusement. But what started worrying me was that, soon, I also started admiring this girl from Shillong. I had confessed openly before my friends that her cool face with her spectacles had impressed me highly. Her 'always concerned with studies' attitude in the college had forced me to declare her as the 'ideal' girl of the college and so on. Soon I discovered that by a funny coincidence a very good friend of mine was a cousin of hers and I started getting more information about her from her cousin who was a friend of mine and my cousin, a friend of her. She too, must have learnt a lot about me from the same sources. Thus in the most funny manner, we came to know each other very well but in our outward expression we betrayed our real feelings and continued our formal relationship—an occasional 'hello' now and then'. As the final year went on marching to its end, our admiration increased more and more. The more she read me, more was she attracted to my ideals as my cousin and friend told me. In fact, she had modelled herself most perfectly on my ideals declared in meeting, get together and what she heard through the other two sources—I was informed.

This was however all time admiration, on my part at that time. At least I thought it to be so, for time and again, when my friend, her cousin asked me to honestly confess if I had loved the girl, I always answered in the negative. Love was perhaps too narrow a word to my revolutionary sentiment of the time. Moreover, I used to point out to the practical difficulties of such relationship trying to act sensible—the difficulty for a girl to wait for four to five years to marry someone against continuous opposition from parents who are always happy to get rid of their daughters by placing them on anyone who can provide her material needs. And so, our relationship remained in the 'admiration' stage without further progress.

After the completion of my B. A. course I was told by Bonti that Sulochona had been sent to Delhi for M. A. I was also supposed to be going there. But a tide of affairs attacked our family and finished my former calculations and has resulted in the progress to the present.

Political enmity had resulted in the degradation of my father from his occupied position most disgracefully. The whole family was placed in a tight corner. A great injustice had taken place in my father's case but the world was silent. This made me frustrated and revengeful. I decided to take up law for my studies and settled in my hometown Jorhat so that I could actively join the political war between my father and his enemies. It took us two years thrust the dagger against our enemies. Text but we finally won the war. So, that by the time I completed by B. L. course, my father had regained his status and was in fact, getting, more powerful than before. Preparations were made for my going to U. K. to study Bar-at-law there and all these developments have placed me as a Barrister in Calcutta and Gauhati high court.

Meanwhile, just after coming home to Jorhat from college a new development had taken place in my life. During those dark days of fighting at home, I used to feel highly lonely and was striving for a company—for the company of Sulochona. Our silent encounters in the college, the looks I stole quietly from far, our comments about each other known through the cousins, our stares in the meeting, all these were stabbing my heart most painfully. And I discovered that I was a fool not to have known earlier that I had fallen deeply in love with Sulokhna. Time and again, I thought of writting to Bonti and her cousin, telling them everything but the uncertainty of the political war for power at home put a strong check on my urge. Moreover, I used to say, what might Sulochona think of me today when she finds me joining a war of revenge most notoriously! There was no other way out for me, but to get burnt most silently under the heavy sky on the roof our house in dark, quiet, painful nights, And then when I was informed, all of a sudden by a letter from Bonti that Sulochona had married a class-mate of her in Delhi, I was shocked, The marriage was not permitted by her parents due to caste difference and so she had to go to court. Sulochona had thanked me highly saying that my spirited ideals which had so deeply impressed her in her college days, had given her the strength to face any situation. I was simply stunned ;

I was stunned today as well. A form of tranquillity had seized my mind. There was a biting disturbance in my heart. Right in front of me was Sulochona. Facing her was the barrister who had just a few seconds back laboured hard to issue deathfull to her husband. Yes the same one who had given her the inspiration to select such a

path perhaps! I was feeling cold. Her red line of sindoor was disturbing me madly I had turned pale. With the last remains of my strength I had forced a smile on her. Yes, she was smiling—a lively smile. And then she spoke in a very low thunderous voice—‘congratulation, Barrister Baruah, continue your work—Best of luck.’ And she seemed sincere in what she spoke. I could see nothing around—could hear nothing, could feel nothing. And when I got over from the shock, Sulochona was not to be found again.

Four long hours have passed. My half the bottle of whisky is speaking funny things very seriously. Acting serious, I should have told Sulochona about myself—that what is done cannot be undone. Why does not that girl come to me? I am ready to share my life with her even now. But before me lay the whisky bottle still half full. I am to finish it completely drinking all raw.

ESP

Your Sixth sense

Have you ever had a dream come true? Received a call or letter from some one you ‘just happened to think of’? Sensed what was about to happen even an instant before it occurred? Known what some one was about to say or have you even said the very words he had in his mind?

Then you may be using your sixth sense—i.e. your ESP without even realizing it!

Recent research indicates that almost every one possesses latent ESP Powers. Moreover those powers within you can be

developed and improved with training and practice,

Now what is ESP? It is defined by Parapsychologists as the acquisition by a human or animal mind of information which it could not have received by normal sensory means i.e. the five senses which every human being possesses. This sense is termed by the researchers “extra sensory perception” i.e. ESP. Every human being has extra sensory perception, but in normal people it is comple-

tely repressed in favour of normal means of perception.

Nearly all of us have had glimpses into the world of ESP. Feeling that we have been present at some previous time in a room we know we have never before entered. Hearing a telephone ring and being so certain of the identity of the caller that we call him by name the instant we lift up the receiver. These incidents are so common that they received little more than half-joking comments. It is only when a paranormal event of shocking or dramatic impact startles our emotions that we relate it to others and perhaps even record it.

ESP assumes different forms such as telepathy, precognition, astralprojection and clairvoyance.

Of these telepathic and precognitive activities are common in human life.

Pranab Ananda Pathak

Telepathy is thought transference by the sixth sense. In other words by that extra gift which we all have in addition to our five other senses, thought can be transferred from one person to another. Distance and time seem unable to affect this phenomenon. It occurs many times through out one's life without being self willed. A mother some-how knows when her child is ill or in trouble or in need of her. It is a matter of transferring one's feelings to one you love or think of highly. Often one twin knows that the other is in trouble even though they are many miles apart.

Here is an example of telepathy stated by Mrs. Olivia Rivers, a psychologist of Mississippi State University. She found two identical twins named Terry and Sherry; who were able to pass entire sentences to each other via

telepathy. The girls when separated even knew if the other developed cold or got a toothache. Even when placed in separate class rooms the girls still used similar phrases and got similar marks. They made no secret of the fact that they helped one another in their school work, but insisted that it was by telepathy alone.

Precognition is that strange function of mind where by the percipient seems to receive a glimpse of the future and gain knowledge of events yet to take place.

Here is a case of precognitive dream. Mark Twain once in his youth dreamt that his brother Henry would be killed. He also saw that the dead body of his brother was lying in a metal casket with a spray of white flowers with a red flower at its centre. In the morning he told his sister about the dream and then decided to put it off as "just one of these strange things,"

He and his brother served in the same steam boat named Pennsylvania in Mississippi. Twain was transferred to another steam boat named A. T. Lacey the next morning. His brother's boat Pennsylvania started to Memphis that morning leaving Twain in A. T. Lacey. To his horror Mark Twain learned that his brother's boat caught fire just as it approached Memphis and his brother was killed. When he arrived in the funeral place he found the deadbody of his brother lying in a metal casket and strangely enough as he stood looking down at his brother's dead body a lady came and put a bouquet of white flowers with a red flower at its centre.

This confession of Mark Twain proves that he was able to foresee his brother's death by the help of precognitive dream which is done by the sixth sense i.e. ESP.

There are innumerable examples of ESP. ESP itself is a great subject of psychical

sciences. The ESP can lead us in to a different world, rather I should say to a strange world where effects often precede causes, where mind often influences matter, where individuals communicate over great distances without physical aids, where one can see everything even when his eyes are closed. So by developing ESP man will be able to know himself and the true nature of the universe of which he is a part. It such parascientific phenomena as telepathy, the ability to glimpse the future, the talent to restore the part, the boundaries of man's universe become limitless. Then ESP may be man's invisible link with the unknown.

In this article some idea of ESP is given. If you are interested in this subject and want to know more about different aspects of ESP and such other things as—how ESP can be developed, how to test your own ESP ; and also want to know the mysteries behind the following incidents you may consult the following books.

How could a man in England witness the murder of his brother in Alaska and be so instrumental in bringing the killers to justice that he is suspected of being an accomplice ?

What causes a police man to arrest two men for a robbery before the crime has been reported and to obtain their confession even before the valuables are missed ?

Bibliography :

1. ESP—by Brad Steiger.
2. Horoscope by Manric Woodruff-psychical science.
3. Self teaching by R. N. Jhonson.
4. Scienc Today August '73.

Hope and Despair (Poem)

K. Sarma

2nd ydar, B. A.

On an endless wanderlust
 To quench their limitless thirst
 They brushed past
 The tranquil ova of their mothers.
 Then the march of huminity began:
 With various undefined gestures
 And yet with blood and bone
 Sentiment and emotion ;
 The first cry of sorrow
 enveloped by the jolly visage
 They
 Expressed
 Their dream of the golden days.
 In dreams, in sleepless eyes
 In unconscious state and in heart beats ;
 Life rested on the golden hopes
 They proceeded :
 All of a sudden the path lay dark before them
 Encircled them the winding road
 Day after day unremitting,
 yet they could not stop
 They resumed their journey.
 Most in wrong proceeded back
 Their shoulders apart
 Their eyes only seeing themselves
 Silent together.

Cottonians in the Stages

Mr. Aminul Alam
Hazarika, Best Actor
of the year,
1972-73

Miss Sakuntala
Basumatary, Best
Actress of the year
1972-73

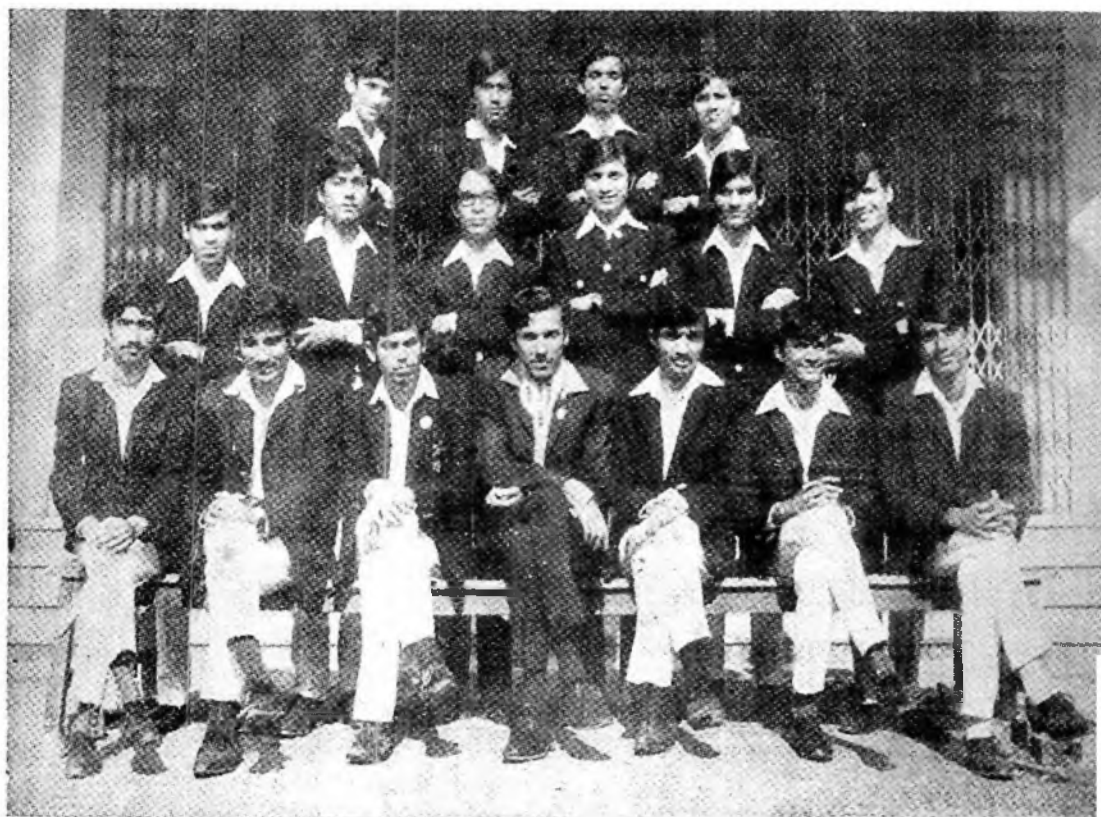

Best Drama Team, in the Annual one-act Play Competition,
Cotton Girls' Hostel team (Block 1)

COTTON COLLEGE FOOT-BALL TEAM
(G.U. Inter-College Runners-up, 1972-73)

Best March Past team in the Annual College festival, Cotton 3rd Mess Team

---

The Gap

Shyamalendu Baruah.

Only recently the phrase "Generation Gap" was on the lips of every Tom, Dick and Harry. Newspapers, magazines, and all other forms of mass media gave a huge and colourful coverage to these two magic words. It came to be the topic of the day—parents talking of it with a sneer, the mod generation with pride and many with raised eye-brows. Even the dreamy, topsyturvy world of the almost ubiquitous Hindi film, always stretching out their eyes for easy, catchy formulas, lost no time in grasping this hot, popular topic and thereby make easy money. In one of the box office hits starring the matinee idol, the problem of generation gap was the main theme. Now in Raj Kapoor's "Bobby", "the twentieth century Romeo-

Juliet", this generation gap is again the linchpin.

So it seems that enough has already been said and done on the topic to make it dull and boring. But this non-entity of your college just cannot help doing some more loud thinking on the topic. Yes, he agrees that he dares to do so only because some of the heat has cooled off and only after he had enough time to gather information from various sources. But will you Cottonians be so hard-hearted as to grudge him a few minutes' patient hearing? Of course not! This non-entity knows it and only after knowing that you will only be glad to give him the great pleasure of contributing an article to the college magazine does he take up his pen. How he wishes his pen were also mightier than the sword!

One blunt question Does the so called Generation Gap at all exist? Some will boldly say "yes it does" and some will say "No! it is a myth!" But this self-styled scribe thinks it better to give an ambiguous answer. He says it does exist and doesnot.

A difference, other than the one of age, does exist between "today's people" and "yesterday's people"—call it Generation Gap or whatever you like. Perhaps it is a lack of understanding between the two that creates this gulf. This may be more of a communication gap. The difference in attire between a victorian, clean-shaved, suited, and

booted father and his long-haired, shabby son is no generation gap at all. To call such superficial differences between the two a yawning gulf will be funny. In a Hindi film a father was enraged at the way his son kept long hairs and smoked hashish. When he scolded him, the son, as the mouth piece of their generation, said: "It's the generation gap, Daddy!" Such things are suited only to the Hindi filmdom. Otherwise it makes complete mockery of the whole topic if we are to consider it deeply.

Differences may arise on serious matters. There may be a dangerous gap between what some of today's young people think about their careers and what their parents of the "good old British days" think. These parents (this is not questioning their love for the country) put up their sons in public schools, send them to a fashionable college, want them to join the dramatic society, take part in debates and later join the glamorous, white-collared Indian Administrative Service. Just a minute! This is not to say that the I.A.S. is a bad profession and that the young generation donot want to join it at all. And surely the parents have seen a great deal of life and know what is best. But there are some young people today who think differently on such matters, to whom money and a comfortable cushioned job is not everything in life, who may find a great pleasure of service in the profession of a school master. There are many young people today who think that the whole set up is faulty and that it ought to be destroyed and rebuilt—*not from inside but from outside*. For them life is not just a good job. They honour sacrifice. May be the older generation looks askance at them because they themselves have seen what worth sacrifice is of and

because their own such efforts have led only to frustration. But that does not mean that the new people should not be given a chance to try out their spirit. After all there must be something in those young people who think that they may succeed where their elders have failed. Who knows? They might even succeed! Have they been given the chance? Most parents are hypocrites today. They want the younger generation to be just drawing room revolutionaries—only for the glamour of it. But all sincere attempts are pooh-poohed. All of them want their sons to debate on revolutionary topics but very few would encourage them to go to the villages. Whatever be the intentions of these parents—good are bad—that is not the question. But that a gap of ideas exist in such cases is clear. And here this generation gap is not the monopoly of just a few affluent, long-haired, mod people. Here sideburns, flowing locks of hair, flat trousers count little. These trifles have never been and will never be the dividing factors between two generations. Even in the dark ages old ones must have had looked askance when some of their young ones took to fig-leaves.

When some of our young people today call such things the generation gap they donot know what they are talking about. Lost in the pleasure of adventure, in the romanticism of being known as a rebel, in discarding the "double-standards," false values and practices of the older generation, many of them donot clearly know what they discard and what they accept. If you want to discard a set of old values you must also know of a new set of values which is acceptable. Very few of these rebels will tell you precisely what these are.

Some other minor differences arise which

can be attributed to various factors. Some old people don't approve of the free-mixing of the sexes in schools and colleges. This is a mean and narrow attitude and this exists perhaps because these people wanted to have the same things in their time and now frown upon us just because they could not themselves do it. A professor gets angry with a student who smokes an apparently harmless cigarette in front of him not because his sense of respect is hurt but because his self-pride is touched.

Another difference which I think it also a generation gap is after not thought of while taking on the subject. Some fathers still seem to be firm believers of the Patriarchal Theory. They want everything in the house to be done their own way. It is his house! He is the boss and his say must be taken for granted. His ideas on racial superiority, class superiority must stand, whatever be the views of his young son, a product of the new times' on these topics. Here sharp and critical rifts occur and this is mostly because the father fails to call the house "our home" and dictatorially calls it "my house"!

After all is said and done, it must be emphasised that whatever gaps that exist should be bridged. There is no yawning gulf and this is bridgable. For today's young people must not forget that they too will soon cross over to the other side and become one of "yesterday's people." On the other hand the old ones also cannot come back to the green side. So its time both extended hands and put a stop to this controversial topic. There are still many families where no such differences occur. This poor fellow belongs to one of these. However, he would not have had the pleasure of writing an article if the whole thing had

not existed at all. Now this non-entitled (he hopes to become a popular figure after the publication of the article) expresses his sincere and most humble regrets for having taken undue advantage of your patient hearing only to have bored you stiff. As an act of repentance the only thing he can do is to pray that the articles in the coming pages be really interesting.

Creeps in : Dark Night.

R. Bhattacharja,
3rd Year, B. A.

Creeps in Dark Night.....
Through the open window,
On this solitary Eve.
Life melts down like a candle,—
Vapours away ;
In the eternal cruelty of self-oblivion.
...Now, this fearful night creeps in...
Like a snake—black, proud, cheerful.
Oh listen the tune,
The flapping of the wings of
That never flying sea-gull.
Perhaps it is the time.....
The flock of sheep we lost came back ?
Never, oh never !
But the Time approaches,—dark, darker,
darkest.
From darkness we come, and
into darkness we go.
Light is vanity.
Oh Light, betrayer ! ,Where is your love ?
Sweet Darkness,
None can smutch your love—
And as a god, self-slain on his own altar,
Light lies dead.

Peep into Cotton College: 1972-73

সাধাৰণ সম্পাদকৰ প্ৰতিবেদন,

১৯৭২-৭৩ চনৰ কঃ কঃ ছাঃ সঃ নিৰ্বাচন অনুষ্ঠিত হয় মধ্যম সম্পৰ্কীয় বিধান সভাৰ প্ৰস্তাৱটি ঘোষণা কৰাৰ সমসাময়িক অৱস্থাত। সেইখৈ যদিও আনুষ্ঠানিক ভাবে নতুন কাৰ্যনিৰ্বাহকে ২৪-১১-৭৩ তাৰিখেহে কাৰ্য-ভাৰ গ্ৰহণ কৰে তথাপি প্ৰকৃতৰ্থত নিৰ্বাচনৰ লগে লগেই আমি মধ্যম সম্পৰ্কীয় সমস্যাৰ লগত জড়িত হব লগা হয়। ঘাইকৈ পৰিবেশ আৰু সমৰৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিয়েই উক্ত আন্দোলনত আমাৰ ফালৰ পৰা সহযোগিতা আগবঢ়োৱা হয়। একে কাৰণতেই ১২ মাৰ্চৰ ত্ৰিভাষা সূত্ৰ বিৰোধী ছাত্ৰ সন্থাৰ সাধাৰণ সভা-খনি অনুষ্ঠিত হয়।

ছাত্ৰ সন্থাৰ এবছৰীয়া কাৰ্যকালত সৰ্বস্বতী পূজা, নবাগত আদৰণি, কলেজ সেৱা সপ্তাহ, ডিগ্ৰী পৰীক্ষাৰ্থী

সকলৰ বিদ্যায়ী সভা, বিভিন্ন ব্যক্তিৰ মৃত্যুত শোক সভা, ছাত্ৰ সন্থাৰ সাংগঠনিক কাম কাজৰ উপৰিও চহৰৰ বিভিন্ন আন্দোলন আদিৰ লগতো পৰিস্থিতিয়ে বটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাক জড়িত কৰে। মধ্যম আন্দোলনৰ পাছত বৰ্তমানৰ জাতীয় জীৱন গঠনত ছাত্ৰ সন্থাৰ কাৰ্যকৰণৰ সবলতা আৰু দুৰ্বলতা সমূহৰ প্ৰতি লক্ষ্য ৰাখিয়েই ছাত্ৰ সন্থাৰ কাম কাজ সমূহ গঠনমূলক কৰাত আমি গুৰুত্ব আৰোপ কৰিছিলো। প্ৰত্যেকটি পদক্ষেপ যাতে আন্দোলনমুখী নহয় তাৰ বাবে আমি প্ৰয়োজনীয় তৎপৰতা সাৱধানৰে গ্ৰহণ কৰিছিলো।

৭২ চনৰ ৪ জানুৱাৰীৰ দিনা এক গাভীৰ্ব্যতাপূৰ্ণ পৰিবেশত অসমী আইব স্ম-সন্তানদয়—বেমুখৰ ৰাজখোৱা আৰু কনকলাল বৰুৱাৰ জন্ম শতবাৰ্ষিকী এদিনীয়া কাৰ্য-সূচীৰে পালন কৰা হয়। ৫ জানুৱাৰীৰ পৰা ১২

জানুৱাৰীল বছৰেকীয়া কলেজ সেৱা সপ্তাহ। ছুটি বন্দী পাৰচৰাই মুকলি কৰি সীমিত শক্তিৰ সীমিত সহায়ৰ বাণীৰে কলেজ সেৱা সপ্তাহ মুকলি কৰা হয়। আঠদিনৰ বিস্তৃত কাৰ্যসূচীৰ কলেজ সপ্তাহটি বিশেষ উৎসাহ উদ্দীপনাৰে পালন কৰা হয়। ঠিক একে উৎসাহেৰেই তিনিদিনীয়া কাৰ্যসূচীৰে ৭৩-৭৪ চনৰ নবাগত সকলক আদৰণি জনেৱা হয় ১৭, ১৮ আৰু ১৯ চেপ্তেম্বৰৰ দিন কেইটিত। ডিগ্ৰী পৰীক্ষার্থীসকলৰ বিদায়ী সভাখনি অনুষ্ঠিত হয় ৩১ মাৰ্চৰ দিনা।

জাতীয় সংহতি আঁচনি অনুসৰি কঃ কঃ ছাঃ সংঃ এটি ৩৫ জনীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ দলে মিকিৰ পাহাৰ জিলাৰ ডিফু আৰু ইয়াৰ দাঁতি কাষৰীয়া অঞ্চলসমূহ ভ্ৰমণ কৰে আৰু সেই অঞ্চলৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ সতে বিভিন্ন সাংস্কৃতিক অনুষ্ঠান আৰু খেলধেমালি আদত যোগ দিয়ে। অধ্যক্ষ জেলিলচাৰ, অধ্যাপক শ্ৰীযুত টাৰুৰাম টাইড, শ্ৰীযুত দিলীপ চৌধুৰী আৰু অধ্যাপিকা শ্ৰীযুতা মুক্তিদেৱী সমন্বিতে যোৱা এই দলটিয়ে বিশেষকৈ ডিফু কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী তথা সৰ্বসাধাৰণ বাইজৰ পৰা বিপুল সখৰ্ননা লাভ কৰে। ডিফু চহৰত ফেব্ৰুৱাৰীৰ ৪, ৫ আৰু ৬ তাৰিখৰ দিনকেইটি জাতীয় সংহতি দিবস বুলি চহৰবাসীয়ে ঘোষণা কৰিছিল। মাধ্যম আন্দোলনৰ তিজতাৰ পাছত সৃষ্টি হোৱা ভুল বুজাবুজি দূৰ কৰাৰ অভিপ্ৰায়ে বিভিন্ন ৰাজহুৱা সভা আদিত আমাৰ দৃষ্টি-ভঙ্গীয়ে সেই অঞ্চলৰ বাইজক সন্তুষ্ট কৰিব পাৰিছিল আৰু তেখেতসকলৰ সহযোগিতাই আমাক গভীৰ অনুপ্ৰেৰণা যোগাইছিল। ঠিক একে ধৰণৰ অষ্ট এটি সজাতীদলে খাচী পাহাৰৰ দাঁতি কাষৰীয়া অঞ্চললৈ গৈ সেই অঞ্চলৰ বাইজৰ সতে প্ৰত্যক্ষ ভাবে ভাব বিনিময় কৰা সুবিধা পাইছিল। এই ক্ষেত্ৰত ভ্ৰমণ কৰা অঞ্চল সমূহৰ অনগ্রসৰতা তথা সাধাৰণ বাইজৰ দুৰৱস্থাৰ কথা বিভিন্ন ধৰণেৰে চৰকাৰৰ দৃষ্টি গোচৰ কৰা হৈছে। গঠনমূলক দৃষ্টি-ভঙ্গীৰ এনে ভ্ৰমণে ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ জ্ঞান আহৰণত সহায় কৰাৰ ওপ-

ৰিও বিভিন্ন ভাষা-ভাষীৰ বিভিন্ন লোকৰ মাজত সুস্থ সম্পৰ্ক গঢ়ি তোলাত বিশেষ ভাৱে সহায় কৰে আৰু এনে ক্ষেত্ৰত আমাৰ ভ্ৰমণসমূহ বহু পৰিমাণে ফলপ্ৰসূ হৈছে বুলি ক'ব পাৰি।

১৯৭৩ চনৰ ১৫ আগষ্টৰ স্বাধীনতা দিবসৰ দিনটি কটন কলেজত এক অগত'নুগতিক ধৰণেৰে উৎযাপিত হয়। স্বাধীনতাৰ ২৬ বছৰীয়া কালছোৱাত ভাৰত বৰ্ষৰ সামগ্ৰীক উন্নতিৰ হতাশজনক অৱস্থাৰ কথা মনত ৰাখি স্বাধীনতা দিবসৰ পতাকা উত্তোলনৰ কাৰ্যসূচীৰ পাছত ছাত্ৰ-সমূহৰ এখনি স'ধাৰণ সভাই জাতীয় পতাকাৰ কাষে কাষে কলা পতাকা পোতাৰ আৰু ছাত্ৰ সমাজৰ ক্ষোভ প্ৰকাশৰ বাবে কলেজ চৌহদৰ চউকামে প্ৰচাৰ পত্ৰ ওলোমোৱাৰ সিদ্ধান্ত গ্ৰহণ কৰে। অত্যাবশ্যকীয় খাদ্যঔষ্যসমূহৰ দ্ৰুত মূল্য বৃদ্ধি, চোৰাং কাৰাবাৰী, ভেজালকাৰী, দুৰ্নীতীপৰায়ণ বিষয়া তথা ৰাজনীতিজ্ঞৰ অবাধ ৰাজত্বত বেকা হোৱা সৰ্বসাধাৰণ ৰাইজৰ বিতৃষ্ণা প্ৰকাশ কৰা ছাত্ৰ সমূহৰ এই বৈপ্লৱিক পদক্ষেপক ৰাজ্যৰ জনতাই স্বাগত জনায়।

তিনিগৰাকী অধ্যাপক আৰু এগৰাকী অধ্যাপিকা সমন্বিতে পূজাৰ বন্ধত ছাত্ৰ-সমূহৰ ৫০ জনীয়া ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ এটা দলে ভাৰতৰ বিভিন্ন অঞ্চল ভ্ৰমণৰ অভি-জ্ঞতা লাভ কৰে। দিল্লী, আগ্ৰা, বোম্বাই, গোৱা, মাইছূৰ, বাঙ্গালোৰ, মাদ্ৰাজ আৰু এলাহাবাদকে ধৰি ভাৰতৰ ব্যাপক অঞ্চল সাঙুৰি লোৱা ছাত্ৰ-সমূহৰ দলটিয়ে ২৮ চেপ্তেম্বৰ তাৰিখে যাত্ৰা আৰম্ভ কৰি কোনো ধৰণৰ অন্তৰ্বিধাৰ সম্মুখীন নোহোৱাকৈ ২৬ দিনৰ ভ্ৰমণৰ অভি-জ্ঞতাৰ মিঠা স্মৃতিৰে ২৪ অক্টোবৰ তাৰিখে গুৱাহাটী পায়হি। বিভিন্ন জনৰ সহায় সহযোগিতাৰ লগতে দিল্লীত কেন্দ্ৰীয় মন্ত্ৰী শ্ৰীযুত দেৱকান্ত বৰুৱাৰ সহায়ন কথা মনত থাকিব।

চৰকাৰ আৰু কৰ্তৃপক্ষৰ চৰম উদাসীনতাৰ ফলত কটন কলেজৰ বৰ্তমানৰ অৱস্থা বহুক্ষেত্ৰত দুৰ্বল লগা। উপযুক্ত শিক্ষা পাইছাৰ পাছত শিক্ষা মন্ত্ৰী শ্ৰীযুত হৰেন্দ্ৰ নাথ

তালুকদাৰ ডাঙৰীয়াই শেহতীয়াকৈ কটন কলেজ ইউনিয়ন হ'লত hanging mike ৰ আৰু এখন টেনিছ ক'ৰ্ট নিৰ্মাণৰ বাবে প্ৰয়োজনীয় খৰছৰ sanction order দিয়া বাবে আমি আনন্দিত। সম্পূৰ্ণ অৰ্হতা তথা প্ৰয়োজনীয় সা-সুবিধা থকা স্বত্বেও চৰকাৰে কটন কলেজত বিভিন্ন বিষয়ত স্নাতকোত্তৰ শ্ৰেণী নোখোলাৰ আঁৰৰ কাহিনী আমাৰ অবিদিত। কটন কলেজৰ ছাত্ৰাবাস সমূহৰ ক্ষেত্ৰতো চৰকাৰী অমনোযোগীতা সহ্যৰ সীমা অতিক্ৰম কৰিছে। অৱশ্যে আমাৰ উপযুপৰি দাবীৰ ফলতেই এই বছৰ ছাত্ৰাবাস সমূহৰ খোৱা ঘৰ কেইটিত ফেন দিবৰ ব্যৱস্থা কৰিবলৈ চৰকাৰী অনুদান ঘোষণা কৰা হৈছে। এই কেইটি কামৰ বাবে শিক্ষা মন্ত্ৰী শ্ৰীযুত তালুকদাৰ দেৱলৈ আমাৰ ধন্যবাদ ব'ল।

দেশৰ বিভিন্ন খ্যাতনামা ব্যক্তিসকলৰ মৃত্যুত ছাত্ৰ সমূহই শ্ৰদ্ধাঞ্জলী অৰ্পন কৰে। কলেজৰ ছাত্ৰী মৃতুলা দাস আৰু বিজয়লক্ষ্মী দেৱীৰ মৃত্যুত শোকসভা যোগে মৃতসকলৰ আত্মাৰ সদগতি কামনা কৰি প্ৰস্তাৱ গ্ৰহণ কৰে।

এটি অপ্ৰিয় সত্য কথা স্বীকাৰ্য যে কটন কলেজৰ পূৰ্বৰ সন্মান বহুখিনি ক্ষেত্ৰত হ্রাস পাইছে। কিন্তু ইয়াৰ আকৰ্ষণ তথাপিও একেই আছে। এই বছৰৰ প্ৰাক-বিশ্ববিদ্যালয় বিজ্ঞান শ্ৰেণীত কেৱল প্ৰথম বিভাগৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীক ভৰ্তী দিবলৈকে অসুবিধা হোৱাতো কটন কলেজৰ বুৰঞ্জীতেই নতুন। কিন্তু raw material অৰ উপযুক্ত ব্যৱহাৰ সত্বে বহুখিনি সন্দেহৰ অৱতাৰনা কৰিব পাৰি। অন্ততঃ এটি কথা স্বীকাৰ্য যে কটন কলেজৰ 'গঢ়াৰ' ক্ষমতা প্ৰায় নাই বুলি কলেও বৰ বেছি ভুল কোৱা নহব। বহু কেছা সোণক অলঙ্কাৰ ৰূপে গঢ় দিওতে কটন কলেজ বেয়াকৈ পৰাস্ত হৈছে। এই কলেজৰ ফলাফল প্ৰকৃত তুলাচনীৰে জুখিলে লাজ লগা হ'ব বুলিলেও ভুল কোৱা নহব। এই খুত ক'ত বিচাৰি তাৰ সমাধান অতি প্ৰয়োজনীয় হৈ পৰিছে। কটন কলেজৰ বিশেষকৈ urinal আদিৰ

দেৱালবোৰত লিপিবদ্ধ লজ্জাজনক কথা কিছুমানকে ধৰি কলেজৰ বহুবোৰ অলিখিত কাহিনীয়ে অসমৰ সৰ্বোৎকৃষ্ট বুলি অভিহিত কৰাৰ খল থকা এচাম ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ অন্তৰ্নিহিত মনোভাব বিকৃত বুলিহে প্ৰতিপন্ন কৰে। এইক্ষেত্ৰত এটি psychological analysis ৰ প্ৰয়োজন অতি গভীৰ। অৱশ্যে বৰ্তমানৰ শিক্ষা ব্যৱস্থাই এই ক্ষেত্ৰত কিবা সহায় কৰিব পাৰিব নে নোৱাৰে সি সন্দেহৰ বিষয়। কিন্তু স্থিতাবস্থা বাহাল থকা অৱস্থাত আন্তৰিকতাৰ বৰঙনি প্ৰভূত। কটন কলেজৰ এই বছৰৰ সামগ্ৰীক পৰিবেশ উন্নত কৰাত ছাত্ৰ সমূহৰ আন্তৰিকতাৰ অভাব নাছিল। এই ছাত্ৰ সমূহক কাৰ্য্য ভাৰ অৰ্পন কৰাৰ সময়ত যি কাৰণেই হওক, যাৰ দোষতেই নহক কটন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰীৰ একতা লাজ লগাকৈ ম্লান পৰিছিল। ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ আবেগিক ঐক্যৰ সূতা ডালি দৃঢ় কৰিবলৈ চলোৱা প্ৰচেষ্টাৰ সহাৰি পোৱা গল। ১৯৭৩-৭৪ চনৰ কাৰ্য্য-নিৰ্বাহকক আমি একতাৰ ডোলেৰে শক্তিশালী ছাত্ৰ সমূহৰ নেতৃত্ব দিবলৈ পাই গৌৰৱান্বিত। কটন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ আবেগিক ঐক্য আৰু মধুৰ সম্পৰ্ক স্থাপন আমাৰ বাবে বছৰটিৰ চেষ্টাৰ শ্ৰেষ্ঠতম উপহাৰ। কটন কলেজৰ ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ অসমৰ জাতীয় জীৱনত গধুৰ দায়িত্ব আৰু কৰ্তব্যৰ প্ৰতি বিবেচনা কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ নুগ্ৰহম ভুলৰ সুবিধা লবলৈ প্ৰতিক্ৰিয়াশীল চক্ৰক সুবিধা দিয়া অসমৰ স্বাৰ্থৰ পৰিপন্থী হ'ব। এই দিশত আমালৈ সহায় সহানুভূতি আগবঢ়োৱা ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলে আমাৰ কৃতজ্ঞতা ব'ল।

বছৰৰ শেষৰ ফালে ৪ নবেম্বৰ তাৰিখৰ দিনা ছাত্ৰ-সমূহৰ তৰফৰ পৰা সাংস্কৃতিক বিনিময়ৰ অৰ্থে ভাৰত ভ্ৰমণৰ বাবে অহা ছোভিয়েট ইউনিয়নৰ প্ৰতিনিধি দলটিক ইউনিয়ন হ'লত অনুষ্ঠিত এখনি সভাত সত্ৰদনা জনোৱা হয়। ছাত্ৰ সমূহৰ মৰমৰ চানেকি হিচাপে শহীদ নৰেন মহন্তৰ পৰিয়ালক আমাৰ ফালৰ পৰা এটা চিলাই কল উপহাৰ দিবলৈ পাই আমি আনন্দিত।

সামগ্ৰীক এক আনন্দৰ পৰিবেশৰ মাজেৰে বছৰটি

পাৰ কৰাৰ পাছত শেষৰ ফালে সৃষ্টি হোৱা এটি ঘটনাৰ গুৰুত্ব সহকাৰে উল্লেখ নকৰিলে সম্পাদকীয় প্ৰতিবেদনখনি অসম্পূৰ্ণ হ'ব। আনুষ্ঠানিক পৰম্পৰা বক্ষা কৰাৰ খাটীৰত এই সমস্যাটিত আমাৰ কাৰ্য্য নিৰ্বাহকে হস্তক্ষেপ কৰাৰ জ্বৰিধা নাপালে যদিও এই সমস্যাৰ গুৰুত্বই আমাক উদ্বিগ্ন কৰি তুলিছিল। আমাৰ কাৰ্য্য কালৰ একেবাৰে শেষৰ ফালে কটন কলেজৰ ইংৰাজী বিভাগৰ অধ্যাপক শ্ৰীযুত প্ৰবীন গগৈ মহোদয়ক কৰা বদলি অন্যান্য ধৰণেৰে বিতৰ্ক মূলক হৈ পৰিছিল আৰু শেহতীয়া ভাবে নতুন ছাত্ৰ সহায় ইয়াৰ লগত জড়িত হব লগাত পৰিছিল। শিক্ষক গৰাকীৰ বদলিৰ বাবে অধ্যাপকসকল বহুবোৰ যুক্তি সঙ্গত কাৰণত ক্ষুব্ধ হৈ পৰিছিল। ইয়াৰ পাছত সৃষ্টি হোৱা ঘটনাৱলীয়ে কলেজৰ পৰিবেশত বিশেষ প্ৰভাৱ পেলাইছিল। কটন কলেজৰ স্বাৰ্থ স্বত্বীয় যিকোনো প্ৰশাসনীয় সিদ্ধান্ত লোৱাৰ আগতে ছাত্ৰসকলৰ মতামত আগতীয়াকৈ লৈ ললে এনে ধৰণৰ ঘটনা সৃষ্টি হোৱাটো বোধ কৰিব পৰা যাব বুলি আমাৰ দৃঢ় বিশ্বাস। প্ৰতিবেদন লিখাৰ সময়লৈকে চৰকাৰ আৰু কৰ্তৃপক্ষ আৰু শিক্ষকসকল দুটি দল হৈ পৰাই পৰিলক্ষিত হয়। ছাত্ৰ সহায় নতুন কাৰ্য্য নিৰ্বাহকে এই প্ৰসংগত এটা জুমীয়াংসাত উপনীত হব পাৰিব বুলি আশা ৰাখিছোঁ।

সদৌ শেষত মোৰ নেতৃত্বাধীন কাৰ্য্যকাল ছোৱাত আমাক বিভিন্ন দিশত সহায় আগবঢ়োৱাৰ কাৰণে অধ্যাপক শ্ৰীজেলল ছাৰ আৰু অধ্যাপক শ্ৰীযুত বিনয় ভূষণ চৌধুৰীচাৰলৈ মোৰ ধন্যবাদ জ্ঞাপন কৰিলোঁ। মোৰ কৃতজ্ঞতা অধ্যাপক বৃন্দলৈ, মোৰ সহযোগী সম্পাদক সকললৈ আৰু বিশেষকৈ সমূহ কটনিয়ানলৈ যাৰ মৰম আৰু সহযোগিতাই মোক মোৰ কাম কাজ সফল ভাবে চলাই নিয়াত সহায় কৰিলে—

কিৰিপ চলিহা
সাধাৰণ সম্পাদক

সাংস্কৃতিক শাখাৰ সম্পাদকৰ প্ৰতিবেদন :—

সাহিত্য, ক'লা কৃষ্টি আৰু মানৱমনৰ স্বাভাৱিক বিকাশেই হৈছে সংস্কৃতিৰ মূল। সংস্কৃতি এটা জাতিৰ উন্নতিৰ চানেকী। প্ৰতিটো স্তৰত মানৱ জীৱনৰ বিকাশ আৰু গতিশীলতাতে সংস্কৃতিৰ উৎস। যদিও সংস্কৃতি শব্দটোৰ অৰ্থ অতি গুৰুত্বপূৰ্ণ ও তাৎপৰ্য্যপূৰ্ণ আৰু ইয়াৰ পৰিসৰৰ ব্যাপকতা সুদূৰ প্ৰসাৰী তথাপি সংস্কৃতি শব্দটোক এটা নিৰ্দিষ্ট পৰিসৰৰ মাজত আৱদ্ধ ৰাখিহেই আমি আমাৰ বাৰ্ত্তীয় কাৰ্য্যকলাপৰ খতিয়ান আগবঢ়াইছোঁ।

উষ্টি অহা ল'ৰা-ছোৱালীবোৰক তেওঁলোকৰ মন আৰু প্ৰতিভাৰ বিকাশ সাধন আৰু তাক উশ্যুক্ত পথে পৰিচালিত কৰাত সহায় কৰাই কটন কলেজ সাংস্কৃতিক শাখাৰ মূল উদ্দেশ্য। কটন কলেজ সাংস্কৃতিক শাখাই এই উদ্দেশ্যে সাহিত্য, সঙ্গীত, নাট, ৰচনা আৰু চিত্ৰ ক'লাৰ প্ৰতিযোগীতাৰ মাজেৰে কটনিয়ান সকলক উৎসাহ আৰু প্ৰেৰণা যোগায়।

এইবেল কলেজ সপ্তাহ উপলক্ষে হোৱা সাহিত্য প্ৰতিযোগীতাত গল্প, কবিতা, ৰচনা আৰু নাটৰ মানদণ্ড যথেষ্ট উন্নত হোৱা বুলি বিচাৰক সকলে জনাইছিল। আনহাতে এক বুজন সংখ্যক কটনিয়ানে ইয়াত অংশ-গ্ৰহণ কৰি তেওঁলোকৰ ৰসবোধ আৰু জ্ঞানৰ পৰিচয় দিছিল। এই শাখাৰ বিশেষ আকৰ্ষণ নাট প্ৰতিযোগীতা আৰু চিত্ৰ প্ৰদৰ্শনীও নিসন্দেহে উপভোগ্য হৈছিল। নাট প্ৰতিযোগীতাৰ প্ৰায়বোৰ নাটেই এইবেলি ছাত্ৰ-ছাত্ৰী সকলৰ স্বৰচিত হোৱাটো বেচ গৌৰৱৰ কথা, আৰু ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলৰ এই নাট ৰচনাৰ উৎসাহ প্ৰশংসনীয়।

উল্লেখযোগ্য যে এইবেলি গুৱাহাটী বিশ্ববিদ্যালয়ত অনুষ্ঠিত আন্তঃ কলেজ যুৱ মহোৎসৱ উপলক্ষে হোৱা নাট প্ৰতিযোগীতাত আমাৰ কলেজৰ ছাত্ৰ শ্ৰীছাৰিকৰ হুছেইন ৰচিত নাট এখন বেচ কৃতকাৰ্য্যতাৰে মঞ্চস্থ কৰা হয়।

অসমৰ দুজন সুযোগ্য সন্তান ৩৬বছৰীয়া বাৰ্জখোৱা আৰু ৩৬বছৰীয়া বৰুৱাৰ জন্ম শতবাৰ্ষিকী গোটেই অসম জুৰি পালন কৰাৰ লগতে আমাৰ কলেজতো এই শাখাৰ উদ্যোগত, বিশিষ্ট অতিথি আৰু সাহিত্যিকৰ সমাবেশত এখনি আলোচনা চক্ৰৰ আয়োজন কৰা হৈছিল আৰু বেচ উলহ মালহেৰে উৎসৱসূচী উদ্‌যাপন কৰা হৈছিল।

পূৰ্বৰ 'কটন কলেজ নাট্য সন্থাৰ' অকাল মৃত্যুত এইবেলি সাংস্কৃতিক শাখাৰ উদ্যোগত নতুন আন এটি নাট্যানুষ্ঠান গঢ়ি তোলা হৈছিল আৰু ইয়াৰ বাবে এখন স্নায়ু সমিতিও গঠন কৰা হৈছিল। কিন্তু পৰিতাপৰ কথা, ইয়াক কোনো ৰূপতে ৰূপায়িত কৰা নহ'ল। বিয়ে নহওক আমি আশা ৰাখিছোঁ যাতে নতুন ছাত্ৰ সন্থাৰ উদ্যোগত এই অনুষ্ঠানটিৰ পুনৰ্জন্ম হয় আৰু তাৰ ফলত কটন কলেজত নাট্য জগতৰ এটি নতুন দিশৰ উন্মোচন হয়।

নাট আদি মঞ্চস্থ কৰাৰ ক্ষেত্ৰত আমি সদায়ে কিছুমান অসুবিধাৰ সন্মুখীন হৈ আহিছোঁ। যাৰ ফলত নাটখন উপস্থাপন আৰু কৃতকাৰ্য কৰাত বহুতো সঙ্কট বিধা হয়। আনহাতে এই একেটা কাৰণতে নাটখনৰ সামগ্ৰিক মানদণ্ড অব্যাহত ৰাখিব পৰা নেযায়। অসমৰ শ্ৰেষ্ঠ কলেজ হিচাপে কটন কলেজত যিখিনি সা-সুবিধা থকা প্ৰয়োজন সেই আটাইবিলাক ইয়াত নাই। বিশেষকৈ ইয়াৰ মঞ্চখন সকলো ধৰণৰ নাট মঞ্চস্থ কৰাৰ কাৰণে উপযোগী নহয় বুলি কোৱাৰ অৱকাশ আছে। মঞ্চত 'Hanging mike'ৰ কোনো ব্যৱস্থা নথকা কাৰণে নাট্যগোষ্ঠী আৰু দৰ্শকৰ মাজৰ মধুৰ সংস্পৰ্শ অটুত ৰখাটো যথেষ্ট কষ্টসাধ্য হৈ পৰে। সেয়ে ইয়াৰ যোগেদি কৰ্তৃপক্ষক অনুৰোধ জনাওঁ যাতে এনেবিলাক কাৰিকৰী আ-সাৰীহ অনতি পলমে দূৰ কৰি ছাত্ৰ-ছাত্ৰীসকলক উপকৃত কৰে।

কটন কলেজৰ নিচিনা এখন বিখ্যাত কলেজত এটা 'Art-gallery' নথকাটো সঁচাকৈয়ে বৰ পৰিতাপৰ

কথা। কিয়নো প্ৰতি বছৰে কলেজ সন্থাহ উপলক্ষে বহুতো প্ৰতিভাবান আৰু সান্ত্বনাপূৰ্ণ কটনিয়ানে বহুতো উচ্চমানবিশিষ্ট ছবি আঁকে। এইবোৰৰ উপযুক্ত সংৰক্ষণ আৰু পৃষ্ঠপোষকতাৰ অভাৱত শেষত নষ্ট হৈ যায়। সেয়ে ইয়াত এটা 'Art-gallery'ৰ প্ৰয়োজনীয়তা অনস্বীকাৰ্য্য। অৱশ্যে এই কাৰণে এটি শকত ধনৰ পুঁজিৰ প্ৰয়োজন; সেয়ে ইচ্ছা থকা সত্ত্বেও এই কামত হাত দিব পৰা নগল। সেয়ে কৰ্তৃপক্ষক টানি অনুৰোধ জনাওঁ যাতে এই বিষয়ে অলপ গুৰুত্ব আৰোপ কৰি কথাটো বিবেচনা কৰে আৰু ইয়াৰ কাৰণে অনতিপলমে যথাবিহিত ব্যৱস্থা গ্ৰহণ কৰি কটন কলেজৰ সাংস্কৃতিক দিশত ন-দিগন্তৰ সূচনা কৰে।

শেষত বিসকল কটনিয়ানে মোক সাংস্কৃতিক সম্পাদক হিচাপে নিৰ্বাচিত কৰিলে আৰু যি সকলে মোৰ কাৰ্য্যত সহায়-সহযোগ আগবঢ়ালে তেখেতসকলক মই মোৰ আন্তৰিক ধন্যবাদ জনাইছোঁ। এইখিনিতে সন্থাৰ সভাপতি অধ্যক্ষ আদুল জেৱিলা আৰু বিভাগীয় তত্ত্বাবধায়ক অধ্যাপক ৰামচৰণ ঠাকুৰীয়েক বি ভিন্ন দিশত তেখেতসকলৰ দিহা-পৰামৰ্শৰ বাবে শ্ৰদ্ধাৰে সোঁৱৰিছোঁ। লগতে ছাত্ৰ বন্ধু ৰাজেন কলিতা, ৰাতুল বৰুৱা, পবিত্ৰ পূজাৰী, শৰৎ বৰুৱা, বজ্জাৰ ৰাজখোৱা আৰু ভবেশ কলিতাক তেওঁলোকৰ সহযোগীতাৰ কাৰণে আন্তৰিক ধন্যবাদ জনাইছোঁ।

পৰিশেষত কটন কলেজ আৰু কটনিয়ানৰ ভৱিষ্যৎ সৰ্ব্বতোপ্ৰকাৰ উন্নতি কামনা কৰি সামৰিলোঁ।

ধন্যবাদ—

শ্ৰীহেমন্ত কুমাৰ শাৰ্লে

সাংস্কৃতিক সম্পাদক

কটন কলেজ ছাত্ৰসন্থা।

ছাত্ৰ-জিৱিগি কোঠাৰ সম্পাদকৰ প্ৰতিবেদন :—

প্ৰতিবেদনৰ আৰম্ভণিতে মই সেইসকল কটনিয়ান বন্ধু-বান্ধৱীলৈ মোৰ অন্তৰৰ ভাৱ কৃতজ্ঞতা আৰু ধন্যবাদৰ

শৰাইখনি আগ বঢ়াবই লাগিব—যি সকল কটনিয়ান বন্ধু-বান্ধৱীয়ে মোক ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ সম্পাদকৰ দায়িত্ব বহন কৰিবলৈ সন্মতি আৰু অনুৰোধ দিলে। তেওঁলোকৰ ওচৰত মই চিৰকৃতজ্ঞ।

ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ সম্পাদক হিচাপে মই কি কৰিব পাৰিলো, সেয়া কটনিয়ান সকলেই বিচাৰ কৰিব। কিন্তু মই মোৰ সম্পাদকৰ কালছোৱাত সূচকাৰ্য্যৰ বাবে অশেষ চেষ্টা কৰিছিলো।

কলেজৰ বছৰেকীয়া অন্তৰ্ভাগীয় খেল সমূহৰ প্ৰতিযোগিতা সমূহত অংশ গ্ৰহণ কৰা ছাত্ৰ আৰু ছাত্ৰীৰ সংখ্যা এই বছৰ তুলনামূলক ভাৱে কিছু কম হোৱাত খেল সমূহত নিৰ্জয়তা লক্ষ্য কৰিবলগীয়া। বিশেষকৈ খেলত অংশ গ্ৰহণ কৰা ছাত্ৰীৰ সংখ্যা নিচেই তাকৰ হোৱাতো বৰ দুখৰ বিষয়। এইবাৰ গুৱাহাটী বিশ্ব-বিদ্যালয়ত অনুষ্ঠিত হোৱা আন্তঃ কলেজ ক্ৰীড়া প্ৰতিযোগিতাত, “টেবুল টেনিচ” প্ৰতিযোগিতাত আমাৰ কলেজৰ ল’ৰাৰ দলে ৰূপৰ পদক লাভ কৰিবলৈ সক্ষম হয় আৰু ছোৱালীৰ দল ছেমি ফাইনেলত পৰাজিত হয়।

ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ অভাৱ অনুৰোধবোৰে আজি বহু বছৰৰ পৰাই ছাত্ৰ সকলক আমনি কৰি আহিছে। সেই অভাৱবোৰ প্ৰকাশ নকৰিলে নিশ্চয় ভুল কৰা হব। ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাতেই ছাত্ৰসকলৰ মাজত বন্ধুত্ব, চিনাকি আদি গঢ়ি উঠে। কিন্তু আমাৰ কলেজৰ ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ শোকলগা অবস্থাই ছাত্ৰসকলক আকৰ্ষণ কৰাতকৈ বিকৰ্ষণ কৰে। তাৰোপৰি ইয়াত ছাত্ৰসকলৰ বাবে খেলাৰ সামগ্ৰী আদিৰ অভাৱ সদায়েই দেখা যায়। মই আশা ৰাখিছো যে অহা বছৰৰ পৰা নিশ্চয় ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ কিছু উন্নতি সাধন হব। ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ বাবে যি পৰিমাণৰ আৰ্থিক সাহায্য কলেজ কৰ্তৃপক্ষই দিয়ে সেইখিনি ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ সূচকাৰ্য্য সাধনৰ বাবে যথেষ্ট নহয়। সেয়ে ইচ্ছা থাকিলেও সম্পাদক হিচাপে বহু কামৰ দায়িত্ব

হাতত লব পৰা নগল। ছাত্ৰ জিৰণি কোঠালৈ কৰ্তৃপক্ষৰ স্নেহৰ আশা কৰিলো।

ছাত্ৰ জিৰণি কোঠাৰ সম্পাদক হিচাপে মোৰ সকলো কাৰ্য্য সূচকাৰ্য্য কৰিবলৈ প্ৰতিটো পদতে দিহা-পৰামৰ্শ আগবঢ়োৱা অধ্যক্ষ শ্ৰীযুত জেলিল চাৰ আৰু জিৰণি কোঠাৰ তত্ত্বাবধায়ক অধ্যাপক ডঃ কে, পাঠকচাৰৰ ওচৰত মই চিৰ কৃতজ্ঞ। বঁটা বিতৰণৰ ক্ষেত্ৰত সহায় কৰা বাবে শ্ৰীমতী জেলিল বাইদেউলৈকো মোৰ অশেষ ধন্যবাদ আৰু কৃতজ্ঞতা জ্ঞাপন কৰিলো। মোৰ সমস্ত কাৰ্য্যকালত বিভিন্ন দিশত সহায় কৰা বাবে কটনিয়ান বন্ধু-বান্ধৱী সৰ্বশ্ৰী পবিত্ৰ পূজাৰী, বাতুল বৰুৱা, পবেশ দাস, নাৰায়ণ বৈশ্য, প্ৰসন্ন বৈশ্য, নবেন গোহাঁই, দিলীপ বৰদলৈ, অতুল গগৈ, অমৰেন্দ্ৰ চাংকাকতী, চান্দু ৰায়, প্ৰভাত ফুকন, অকনিমা ভৰালী আৰু দিপালী খাটনিয়াৰলৈ মোৰ অন্তৰ ভৰা মৰম আৰু শুভেচ্ছাকে যাচিলোঁ। শেষত মৰমৰ কটন কলেজ আৰু কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থাৰ উজ্জল ভবিষ্যত কামনাৰে —

শ্ৰীসঞ্জয় কুমাৰ গাংলুদাৰ।

সম্পাদক, ছাত্ৰ জিৰণি কোঠা।

কটন কলেজ ছাত্ৰ সন্থা—

Report of the Girls' Common Room Secy. :—

To begin with, I would like to extend my heartiest thanks to all the Cottonians for electing me to serve as the Girls' Common Room Secretary, C. C. U.S. for the session 1972-73.

I began discharging my duties with the Annual College Week Festival organising a flower arrangement and a cooking competition for the girl students. Incidentally, this was the first time that a cooking competition was held in the college and I am glad to say that with the active help and participation of quite a good number of students, both the competitions were success-

ful. I hope, in future our girls will show more enthusiasm in such activities.

The bathrooms of the Girls' Common Room have improved just a little and I hope, during the tenure of my successor, they will improve further.

Newspapers and Illustrated Weekly of India were supplied to the girls in the Common Room. But I am sorry to say that the Illustrated Weekly is found, very often missing from the Common Room. I hope our girls will be more co-operative in future.

Last but not the least, I must offer my heartiest thanks and gratitude to my professor-in-charge shrimati Bhubaneswari Baisya whose advice and guidance helped me in discharging my duties.

Before I conclude, I offer my thanks to the other members of the Executive of the C. C. U. S and my beloved friends who had rendered me invaluable help in very many ways during the tenure of my office. I also thank the common room bearer Md. Mohiuddin for helping me in managing my affairs of my office.

Long live Cotton College with its good name.

Thanking you all.

Ruqaiya Tayyebulla.
Secy, Girls' Common Room.
C. C. U. S.

Report from the Secy. Social Service Section :—

At the very outset I would like to take the opportunity to thank all my Cottonian friends for electing me unanimously to the C. C. U. S. as secretary for the section of social service. Again it would be Cottonians, who will be supreme in judging whether I was successful in carrying out my duties. But as far as I am concerned, here I am

to perform my last task, as secretary, in reporting what I did and did not during my stay as secretary.

With the limited resources, mainly finance we the secretaries are not expected to undertake any task which might need an expenditure almost bankrupting the section, and so our activities also become limited. My section's activities began with the beginning of the College Week 1972-73. A campus cleaning drive was taken on the very first day, for which our Cottonian helping friends earned an appreciation from our Principal. Arrangement was also done for vaccination when pox brokeout and large number of students, Professors and office staffs were vaccinated as a precautionary measure.

The social service camp which cannot be held last year for some unavoidable reasons, was again resumed this year. The camp which is held at different places of the state aims at rendering voluntary services of Cottonians to the villagers for the improvement of villages and this year the camp was held at Dakhinchubari village under the Sipajhar Development Block. During the two days camp our boys extended their helping hands to the villagers in constructing a dam and returned with a lasting memory. Here I would mention with pride the high spirit and discipline that our Cottonian friends displayed and preserved all throughout the camp, for which I would remain ever thankful to my participating Cottonian friends. However here I will regret the fall in the number of participants in the camp and similar activity and hope our Cottonian friends will comeout in large number, judging the importance of such camp and activity in the present days.

An idea of planting trees around the college campus was taken to coincide with

the "Vanamaha-utsav" but that remained undone, for early mentioned, limited resources.

With all these I arrived at The end of the term and now, at the end of the report, Through this I would also take the opportunity to convey my thanks and gratitudes to Prof. Dilip Kumar Baruah, for his valuable advice as Prof-in-charge of the Social Service section and Prof. Dilip Kumar Choudhury and Prof. Ranjit Bhattacharjee who accompanied us to the Social Service camp and enabled us to make the camp a success with their valuable guidance. Prof. Choudhury is particularly thanked for enabling the secretary to deliver a talk on social service in the A. I. R. which was broadcasted in the "Najawan" programme. I would be failing in my task if I do not convey my thanks to our General Secretary who was always a helping friend and above all my Cottonian friends, with whose confidence I conclude,

Thanking—

Sarada Kumar Sahariah.
Secy. Social Service.

Report from the Tennis Secy. :

At the very outset I would like to thank all Cottonians for giving me the opportunity to serve as Tennis Secretary.

There was not much activity on the tennis front during my tenure. This was mainly due to the lack of a tennis court in the college campus. It is however heartening, that a grant for a tennis court has been sanctioned by the Government. Construction work is likely to start in the near future.

In the Inter College Sports Festival our college team, represented by Anjan Hazarika, Pawan Choudhury, Bijan Choudhury lost to

Assam Engineering College in the semifinal by 1—2 matches.

Before I end I would like to express my gratitude to Prof. Dilip Kakati, Prof.-in-charge tennis section, for his advice & guidance, I am also thankful to Bijan, Pawan, Joog, Babul, Kadu, Dip and a host of others for their help,

SANJIB BARBORA.
Secy. Tennis Section.

Report of the Secy. Football Section.

Before starting my report, I would like to offer my heartiest gratitude to all the Cottonians for electing me as the uncontested Football Secretary of the Cotton College Union Society for the session 1972-73.

I started my term, normally, introducing first, the Inter Class Football Competition in the month of september '73, which could not be held during the year 1971 and 1972, due to some inevitable reasons. This year, I could run the competition smoothly and successfully with the help and co-operation of Dip. Bijoy, Sanu, Lakhi, Dinesh, Anil, Pradip and others, for which my thanks goes to them. In the competition, T. D. C. Second year Science team could claim the championship defeating P. U. Second year Science in the final.

Regarding the Inter-Football competitions, I would like to inform the Cottonians that the Gauhati University Sports Board was not certain as to the venue and date of holding the said competition in time. However, later the competition was decided to hold at Bajali in the month of September last at a short notice. Therefore, we had to make hurry to form and get practiced for the College team. As a result, our team could

not put up our best-spirit inspite of the inclusion of most of the good players in the team. This only, made us all surprise, when the final match between our team and Post Graduate classes team ended, favouring our opponent by 2-1 goals. Thereby, we entered in the final consecutively for the last three years ; but unluckily, we had to be deprived of getting championship all the time. It is a matter of regret to us.

This year, though we have been defeated in the final match we could get a little satisfaction that five of our players were selected to represent the Gauhati University Football team in the last East-Zonal Inter

University Football Competition held at Sambalpur. I feel much pleasure to mention their names here ; they are Mr. Dip Rajkhowa, Mr. Dilip Bordoloi, Mr. Paresh Kakati, Mr. Uma Sonowal and Mr. Manash Chatterjee. I wish them all success in future.

Lastly, I gratefully acknowledge the advice and guidance offered by the professor Incharge I. Bhattacharya. Professor Hassan Ullah and others.

Thanking you all.

Nabin Chandra Sonowal.
Secy. Football Section.

RESULTS OF THE ANNUAL COLLEGE COMPETITIONS

Literary Competition

English Poem—1st—Ranjit Nath (3rd yr. Arts)
2nd—Jyoti Prakash Dev Roy
(3rd yr. Arts)
3rd—Hamendra Bhattacharjee
(3rd yr. Arts)

Eng. short Story—1st—Moramee Goswami
(3rd yr. Arts)
2nd—Rouqsana Rahman
(3rd yr. Arts)
3rd—Bijan Lal Choudhury
(3rd yr. Arts)

English Essay—1st—Nil
2nd—Nil
3rd—Kanak Ch. Das
(2nd yr. Arts)
Rabin Bhattacharya (Arts)

Assamese Poem—1st—Ranjit Nath
(3rd yr. Arts)
2nd—Amarendra Narayan
Goswami (P. U. Arts)
Dipak Barua „
3rd—Mridul Kumar Das
(1st yr. Science)
Lipika Bhuyan
(3rd. yr. Science)

Assamese Essay—1st—Bijuli Devi
(1st yr. P. U. Science)
2nd—Khagen Sarma
(1st yr. Arts)
3rd—Kanak Ch. Das
(2nd yr. Arts)

Assamese Short Story—

Hindi Essay
1st—Nirmal Kr. Jain (2nd yr. Arts)
2nd—Binod Kr. Khadria
(3rd yr. Arts)
3rd—Subrat Bhattacharyee
(1st yr. Science)
Hamendra Bhattacharjee
(Consolation)

Hindi Story—1st—Nirmal Kr. Jain
(2nd yr. Arts)
2nd—Khagen Sarma (1st yr. Arts)

Hindi Poem—1st—Rudra Prasad Upadhyae
2nd—Anjali Misra
3rd—Khagen Sarma
Nirmal Kr. Jain (Consolation)

English Recitation

1st—Moromee Goswami
2nd—Santanu Thakur
3rd—Ina Sarma

Assamese Recitation—

1st—Aminul Alam Hazarika
2nd—Geeta Barthakur
3rd—Gunajit Dev Goswami
Indira Barua

Sanskrit Recitation—

1st—Dinabandhu Thakuria
2nd—Suresh Sarma
3rd—Khagen Sarma
Golak Sarma.

Arabic Recitation—

- 1st—Shamsul Haque
2nd—Motiur Rahman
3rd—Safir Ali.

Persian Recitation—

- 1st—Saifuddin Chaudhury
2nd—Matiur Rahman
3rd—Shamsul Haque

Bengali Recitation—

- 1st—Miss Joyasree Dutta
2nd—Subhashish Bhattacharjee
3rd—Khagen Sarma.

Hindi Recitation—

- 1st—Miss Subrata Bhattacharjee
2nd—Binod Khadria
3rd—Sadique Hazarika

Mono-acting—

- 1st—Sitanath Lahkar
2nd—Ghanashyam Hazarika
3rd—Aminul Alam Hazarika.

Wit and Humour—

- 1st—Haren Saikia
2nd—Ghanashyam Hazarika
3rd—Subhash Medhi

Fine Arts—

- Oil painting—
1st—Paranjyoti Deka
2nd—Mira Mathur
3rd—Brajanga Rajkhowa
Basanti

Water Colour

- Sarat Barua
Bharati Devi
Brajanga Rajkhowa | Consolation

Pencil Sketch—

- 1st—Sailyadhar Bora
2nd—Mukut Goswami
Manju Devi
3rd—Deepa Das

Pen and Ink—

- 1st—Sarat Barua
Brajanga Rajkhowa
2nd—Mukut Goswami
3rd—Suresh Gogoi

Poster

- Brajanga Rajkhowa
Paranjyoti Deka | Consolation

Photography

- Deepa Das
Bijan Chaudhury | 1st

Philately

- Pranab Pathak
Archana Chaudhury | Special Prize

Coins

- Pranab Pathak—Special Prize

Best Artist—Brajanga Rajkhowa.

One-Act Play Competition

Best Script—‘Agantukar Parichaya’
by Mridul Kr. Das

Best Group—C. G. Hostel No. 1

2nd Best Group—Cosmopolitan Hostel

—C. M. Hostel

Best Director —Lipika Bhuyan,
‘Uttar Kone Diba’.

Best Actor —Aminul Alam Hazarika,
‘Chilimar Jui’

Best Actress —Miss Shakuntala Basumatary

Fashion Show

- 1st—Sudha Dhiya
2nd—Pranati Barua
3rd—Gayatri Devi.

Assamese Short Story—

- 1st—Bijan Chaudhury
2nd—Kanak Das
3rd—Madan Sarma.

Results of the Annual Indoor Games Competition, 1972-73.

Table Tennis Competition

Boys' Singles

Champion— Rittick Saikia
Runners— Nitten Changkakati

Boys' Doubles

Champion— Sanjib Bhalla
Anil Bhalla.
Runners— J. K. Sarmah
Bidyut Gogoi

Girls' Singles

Champion— Indira Baruah
Runners— Nandita Bhuyan.

Girls' Doubles

Champion— Vasanta Subramanium
Nandita Bhuyan.
Runners— Indira Baruah
Neena Choudhury

Mixed Doubles

Champion— Anil Bhalla
Vasanta Subramanium
Runners— Sanjib Bhalla
Indira Baruah.

Carrom Competition

Boys' Singles

Champion— Lala Hazarika
Runners— Kishore Kumar Sarmah

Boys' Doubles

Champion— Babul Chandra Das
Siladitya Malakar,

Runners— Nityananda Mahanta
Khanindra Talukdar

Girls' Singles

Champion— Namita Choudhary
Runners— Deepali Khataniar

Girls' Doubles

Champion— Namita Choudhary
Bijuli Devi
Runners— Deepali Khataniar
Nilufar Hazarika.

Mixed Doubles

Champion— Raju Goswami
Bijuli Devi
Runners— Sanjay Kumar Talukdar
Deepali Khataniar.

Chess (Boys')

Jt. Winner— Aparup Agarawala
Prabin Bora

Chess (Girls')

Champion— Manju Bora
Runners— Nilufar Hazarika.

Auction Bridge (Boys')

Champion— Prabhat Phukan
Deepak Deuri
Runners— Ratul Baruah
Kulen Barkakati.

Editorial

Cotton College : Past And Present

For assorted social and historical factors Cotton College has been the greatest seat of learning in the North-Eastern India and perhaps it cannot be denied that this single institution has been building a tradition which time cannot efface. There was a time when cottonians could proudly pronounce, "what cottonians think to-day, Assam will think to-morrow and there seemed to be considerable truth in it. But judged from the academic and intellectual atmosphere in Cotton College to-day this ego of cottonians seems to hold no water,

Perhaps it cannot be denied that the academic and the intellectual life of Cotton College is no longer what it had been. Of course a great many social and political factors can be accounted for this change. But for the sake of bravado we are not going to analyse them. What should however be mentioned is that though Cotton College has long ceased to dominate the academic as well as the intellectual life of student community, cottonians to-day hardly seem to be reconciled to this fact. Of course this is not to say that cottonians to-day lack the intellectual calibre of their elders. With mushroom growth of colleges in Assam, youths all over Assam are fast becoming a part of the enlightened student community. Therefore students other than Cottonians have now access to thoughts and privileges which were once the sole monopoly of Cottonians. So Cotton College now no longer affords to play the leading role in the student community of Assam and Cottonians must accept this hard reality with good grace.

Sometimes the high priests of the older generations bemoan the supposed decline of academic life of Cotton College. To drive home their point of view, they point out to the want of professors of such scholarly ability as Dr. B. K. Kakati and P. C. Roy. But we think that if our academic life has suffered a real setback it can be attributed to the general socio-economic malaise existing to-day. Moreover the general concept of scholar has to-day undergone a great change. In this context it would be quite naive to hope for scholars like Dr. B. K. Kakati and P. C. Roy in Cotton College to-day. As regards the general intellectual calibre of cottonians it must be admitted that cottonians to-day are more advanced than their predecessors. To ascertain this, we are simply to turn the pages of the cottonian through the years in as much as the cottonian is a good barometer of what cottonian thinks. In fact the advances and limitations of cottonians to-day are only a part of the gap between two successive generations in our society. It would be worth while to mention very serious and regrettable flaws in the life of Cotton College to-day. The student-teacher relationship is to-day not very promising and wholesome. Excluding some stray cases, the only relationship between our teachers and students seems to be confined to mere classroom discussions. To whom the blame goes for this shoddy state of affairs may indeed be disputable. But we think that, broadly speaking, the existing socio-economic malaise is mainly responsible for this state of affairs. Professors and students can of course do a lot to save the situation from further deterioration.

As for the students they should change their care-free and easy-going nature and professors on their part should shed 'touch-me-not' attitude,

—Dharanidhar Baishya
Editor, the Cottonian
(49th issue)

Ex-Editors

THE COTTON COLLEGE MAGAZINE :

Prof. R. C. Goffin (December, 1922—Dec, 1923 : Vol. 1-1-11-2 ; Issue (1-3).

Prof. Ashutosh Chatterjee (April, 1923—April 1928 Vol. 11-3-VI-3 : Issues (4-16.)

Prof. S. K. Bhuyan (October, 1928-September 1929, Vol. VIII-2, Issues. 17-20).

Prof. P. C. Abraham (Dec. 1929—Dec. 1932 : Vol. VIII-2 to Vol. XI-2 Issues-21 to 30).

Prof. S. K. Bhuyan (March, 1933, Volume XI : No. 3, Issue No. 31).

Prof. Dibakar Goswami (Served as editor, Assamese Section, From Oct. 1928).

THE COTTONIAN :

Suresh Chandra Rajkhowa & Raihan Shah / (Vol. XI, : No. 3 : April, 1933)

Satish Chandra Kakati & Radhanath Dutta / (Vol. XIII ; September, 1934)

Bhupendra Barua (Vol. XX, April, 1942).

Abdus Sattar (Vol. XXI : Part I ; February, 1944).

Prasanta Baruah (22nd Issue 1945).

Dhirendra Barthakur (23rd Issue).

Ghanakanta Chetia Phukan (24th Issue, 1948).

Md. Piar (25th Issue, 1949).

Syed Merash Hussain (26th Issue, 1950).

Chidananda Barua (27th Issue, 1951).

Chandra Kumar Barua (28th Issue, 1952).

Md. Taher (29th Issue, 1953).

Basanta Saikia (30th Issue, 1954).

Rohini Kumar Mahanta (31st Issue, 1955).

Gajen Hazarika (32nd Issue, 1956).

Shyam Bhadra Medhi (33rd Issue, 1957).

Sushil Kumar Gogoi (34th Issue, 1958).

Nagen Talukdar (35th Issue, 1959)

Gangapada Choudhury (36th Issue, 1960).

Ranjit Kumar Kakati (37th Issue, 1961).

Shyama Prasad Sarmah (38th Issue, 1962).

Jyoti Prasad Saikia (39th Issue, 1963).

Ad-Hoc Committee (40th Issue, 1963-64),

Pradip Saikia (41st Issue, 1964-65).

Diganta Kr. Kharghoriya (42nd Issue, 1965-66).

Dhirendra Kumar Rabha (43rd Issue, 1966-67).

Keshab Chandra Barua (44th Issue, 1967-68).

Sanjib Kumar Barua (45th Issue, 1968-69).

Kusumbar Bhuyan (46th Issue, 1969-70).

Monirul Hussain (47th Issue, 1970-71)

Dinabandhu Thakuria (48th Issue, 1971-72).

EDITORIAL BOARD

Prof. Rabin Goswami (*In-Charge*)

Prof. Hemanta Kumar Sarma (*Member*)

Prof. Shyama Prasad Sarma (*Member*)

EDITOR

DHARANIDHAR BAISHYA

Published by Dharanidhar Baishya, on behalf of the Editorial Board a
Printed at PURBADESH MUDRAN, Gauhati-8,